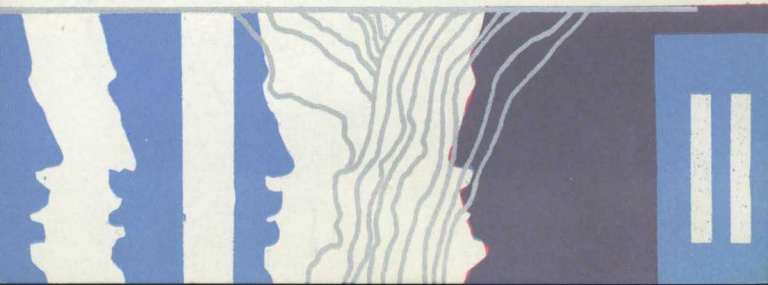

گولستان

(سوؤبت پروزسدن تەرجمله‌ر)

گولستان

(سوؤبت پروزسددن تەرجمملەر)

(11)

مللەتلەر نەشریاتی

مۇندەرىجە

ئاق يۇلتۇز ..... مۇستاي كەرىم (1)
يەر بىلەن ئاسمان ئارىلىقىدا ..... ۋ. توكاربۇا (95)
ۋاسىلى بىلەن ۋاسىلىسسا ..... ۋ. راسپۇتىن (125)
ئېلىشىش ..... ف. مۇخامماجىيېۋ (173)
باشقىلارنىڭ رولىدا ..... ن. شېۋزوۋ (211)

ئـاق يـۇلـتۇز

مۇستاي كەرىم

ساپان بايرىمىنىڭ① ھارپا كۈنى قوشنىمىز ئۆيىگە بىر كېلىنىنى كۆچۈرۈپ كەلدى. بۇ قوشنىمىز تام قوشنا ئەمەس، ئاراتام قوشنا ئىدى. بىزنىڭ ئادەتلىنىپ قالغان سۆزىمىز بىلەن ئېيتقاندا، جان بېقىش يولىغا كىرىۋالغان جارىيام بوۋاي مۆرىسەس ئوتتۇرانچى ئوغلى ھەمزىنى ئۆيىلەپ قويغاندىن كېيىن، ھەمزىنىڭ كۆزى ئېچىلغاندى.

بىزنىڭ بۇ يەردە توي مەرىكىسى قىش كۈنى ئاۋال قىزنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلەتتى. ئاندىن يىگىت قىزنى گۈللەر ھۈپپىدە ئېچىلغان يازدا بوينىغا جىرىڭلاپ تۇرىدىغان قوڭغۇراقلار ئېسىلغان، توغرا تامدەك تېمەن ئاتقا مىندۈرۈپ كۆچۈرۈپ كېلەتتى. يىگىت تويى بولغان كۈندىن باشلاپ قىزنى كۆچۈرۈپ كەلگىچە ھەر پەيشەنبە كۈنى قىزنىڭ ئۆيىگە بېرىپ قونۇپ كېلەتتى. بۇ "قىزنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش" دېيىلەتتى. ئارىلىق مەيلى ھەرقانچە يىراق بولسۇن، مەيلى ھەرقانچە يېقىن بولسۇن، يىگىت رەسمىي تەييارلىق بىلەن يولغا

① ساپان بايرىمى ــ تاتار ۋە باشقىرتلارنىڭ ئەتىيازلىق تېرىلغۇدىن كېيىنكى بايرىمى.

چقمسا بولمايتتى: يىگىت ئېتىنى يۇيۇپ تاراپ، ئاتىنىڭ يايلىنى ۋە قۇيرۇقىنى چاچتەك ئۆرۈپ، رەڭگارەڭ لېنتا چېگىشى، ئېگەر ۋە نوقتىدىكى تۇچنى قۇم بىلەن سۈرتۈپ پارقىرىتىشى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاتىنى تالاغا مىنىپ چىقمايى، يېتىلەپ چىقىشى، كوچىغا چىققاندىن كېيىن پۇتۇن ھۇنىرىنى ئىشقا سېلىپ، ئاتقا چەبدەسلىك بىلەن بىر ئىرغىپلا مىنىشى كېرەك ئىدى. لېكىن كوچىدا ئاتىنى ھە دېگەندىلا بولۇشچە چاپتۇرماي، كۆرمىگەنلەر مېنى ئوبدان كۆرۈۋېلىڭلار دېگەندەك قىلىپ، مەيدىسىنى كېرىپ، ئالغا قاراپ مەغرۇر مېڭىشى كېرەك ئىدى.

چوڭ ئاكام مۇرتاج ئۆتكەن يىلى، مەنسۇرنىڭ ئوغلى قارىموللا ئۇزاقى يىلى شۇنداق كۆرەڭلەپ ئۆزىنى كۆرسەتكەنىدى. ئادەتتە ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدىغان ئەبگا بىرنېمىلەرمۇ ئۆيلەنگەندە قالتىس پۇزۇرلىشىپ كېتەتتى.

لېكىن ھەمزىنىڭ قىزىنىڭ قانداق ئالغانلىقىنى ھېچكىم كۆرمىگەنىدى. ئۇ قىزنىڭ ئۆيىگە ئەتىيازلىق تېرىلغۇدىن كېيىن بىر قېتىم بارغان، بارغاندىمۇ ئاكىسىنى ئېلىپ بارغانىدى. گەپ كوچىلاشقا ئامراق بەزى يىگىتلەر نېمىشقا خوتۇنۇڭنى يوقلىغىلى بارمىدىڭ، نېمىشقا ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالمىدىڭ دەپ سورىسا، ئۇ: "ئارىلىق بەك يىراق، يولىمۇ ئەسكى، يولدا يامان ئادەملەرگە ئۇچراپ قالارمەنمىكىن دەپ قورقتۇم، ناۋادا يامان ئادەمگە ئۇچراپ قالسام، كۆچۈرۈپ كەلمىگەن خوتۇنۇم تۆل قالامدۇ، تۇغۇلمىغان بالام يېتىم قالامدۇ. قانداقلا بولمىسۇن بىزگە چاي ئىچكۈزۈپ قويغان، ئۇ ھېچنەگە قېچىپ كېتەلمەيدۇ، ۋاقتى كەلگەندە ئۆزى كېلىدۇ" دەپ جاۋاب بەرگەنىدى.

قاش قارايغاندا مەھەللىمىزدىكى ئەرلەر بىرەر تام تۆشۈگە يىغىلاتى-دە، تاماكا چېكىشىپ، پاراڭ سېلىشاتتى، ئۇلارنىڭ گېپىمۇ تازا بىر يەردىن چىقمايتتى. ئۇلار، قىز ئۈزى: "يىگىت ئادەم ئۆمۈتسىز كۆچۈرۈپ كەتكىچە بۇ ئۆيگە كەلمىسۇن" دەپ شەرت قويۇپتىمىش دېيىشەتتى.

بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا پادىچى نۇردىن "قىز نېمىشقا شۇنداق دەيدىغاندۇ، بۇنىڭدا بىر سىر بار، بۇنى خۇدادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ" دېگەنىدى.

لېكىن ھەمزىنىڭ گېپىمۇ دېگەن يىرىدىن چىقتى. چاي ئىچكۈزۈپ قويۇلغاچقا، قىز ھېچنەگە قاچماي ئۇدۇللا يىگىتنىڭ ئۆيىگە كەلگەنىدى. ئۇ قىزنى ناھايىتى يىراقتىن — جاما دەرياسىنىڭ بېشىدىن ئاپتۇ. قىزنىڭ ھۆسن-جامالى كىشنى شۇ قەدەر جەلپ قىلاتتىكى، كۆزى بار ئادەم ئۇنى پەرىزات ئىكەن، دەپ قالاتتى. مەھەللىمىزدە گۈزەل قىزلار، سەتەڭ چوكانلار، ئۆزىنى تۇتۇۋالغان چىرايلىق ئايالالرغۇ خېلى كۆپ ئىدى. خۇداغا شۈكۈر، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئامان-ئېسەن ئىدى. بىزنىڭ باش قوشنىمىز مەنسۇرنىڭ قىزى گۈلبوستان كۆزنىڭ يېغىنى يەيدىغان قىز ئىدى. ئۇنىڭ تەقى-تۇرقىمۇ، يۈرۈش-تۇرۇشىمۇ شۇنداق جايىدا ئىدى. ئۇنىڭ مېڭىشى بەزىدە مەيىن شامالدا ئىغاڭلىغان مەجنۇن تالغا ئوخشىسا، بەزىدە سۇ يۈزىدە يېنىك كۆتۈرۈلگەن دولقۇنغا ئوخشايتتى. خەقنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ يول ماڭغاندىمۇ بەش خىل فوكۇس چىقىرىپ ماڭىدىكەن. بۇ يىل باھاردا كۆكتاتلىقتا ياڭيۇ تىكىۋاتقانىدا، مەنسۇر بوۋاي خاپا بولۇپ قىزىنى: "گۈلبوستان، خويمۇ زېرىكتىمغۇ سېنىڭ خېنىملارچە مېڭىشكىدىن!" دەپ تىللىغان ئىكەن. شۇ چاغدا خىيالغا

كەتكەن گۈلبوستان ئىش قىلىۋېتىپمۇ خېنىم پەدىسىدە فوكۇس چىقىرىپ ماڭغانىكەن. چوڭ ئاكام مۇرتاجغا قىز ئىزدەپ يۈرگەن چاغلاردا بىز گۈلبوستاننى ئېلىپ بېرەيلى دەپ ئەلچى قويماقچى بولغانىدۇق، ئەمما كېيىن يالتيىپ قالدۇق. بىز: "سەتەڭ كېلىن خالايىقنىڭ گۈلى، ئىشچان كېلىن ئەرنىڭ قولى. ئۆيىمىزنىڭ بوسۇغىسى كىچىك، بىزنىڭ كىچىككىنە ئۆيىمىز گۈلبوستانىدەك سەتەڭ قىزغا تارلىق قىلارمىكىن" دېگەن يەرگە كېلىپ، مۇرتاجغا دېمەيىنى كوچىسىدىن غۇنچە بوي قىز بىكانى ئېلىپ بەرگەنىدۇق. چوڭ ئاكامنىڭمۇ بىكاغا بۇرۇنلا كۆزى چۈشۈپتىكەن. دادامۇ ئەلچىلىككە ھېچكىمنى قويماي، قىزنىڭ دادىسىنىڭ ئالدىغا ئۆزىلا بارغانىدى. بىراق كۆڭلى غەش قايتىپ كەلدى. كەچلىك چاي ۋاقتىدا ئۇ:

ــ قىزغۇ ماڭا ياردى. ئۇنىڭ خۇلقى-مىجەزى بىزنىڭ ئۆيگە تازا لايىق كەلگۈدەك. لېكىن قۇدىلىرىمىز...بەك پىشىقتەتەك قىلدۇ، ــ دېگەنىدى.

ــ نېمە، ئۇلار نۇرغۇن مال بېرىڭلار دەمدۇ؟ ــ دەپ سورىغانىدى چوڭ ئانام.

ــ ياق، نۇرغۇن مال ئالمىزغۇ دېمىدى. مەن ئۇلارنى ئاچكۆز ئىكەن دەۋاتقىنىم يوق، پىششىق ئىكەن دەۋاتىمەن.

ــ ھەي، ئىلگىرى بىز يا ئۇلار بىلەن بېرىش-كېلىش قىلىپ باقمىغان تۇرساق، پىششىقلىقىنى بىر قاراپلا بىلىۋالغىلى بولاتتىمۇ.

ــ داستىخانغا قويغان قايىمىقى شۇنداق ئاز دەڭلا، ناۋاتنىمۇ پۇرچاقتەك ئۇششاقلىۋېتىپتۇ...

چوڭ ئانام ئىككىنچى ئېغىز ئاچمىدى.

چوڭ ئاكام دېگەنـدەك ئوبـدان خوتۇن ئېلىۋالـغانـدى، بىز ئۇنى ئاغزىمىزدىن چۈشۈرمەي ماختـىشاتـتۇق. بىراق قۇدىلىرىمىز بىرىدىن بىرى ئۆتۈپ كەتكەن پىششىق خەقلەر ئىدى...

گۈلبوستاندەك قىزلار مەھەللىمىزدە مىكلاپ-تۇمەنلەپ بولمىسمۇ، ساناپ كەلسەك خېلى كۆپ چىقاتتى. شۇڭا قوشنا مەھەللىلەردىكى ناھايىتى شوخ يىگىتلەر شىرنىغا ئولاشقان سېرىق ھەرىدەك ھەركۈنى مەھەللىمىزنى چۆگىلەپ نېرى كېتەلمەيتتى. ئۇلار چۆگىلە-چۆگىلە ئاخىر قۇرۇق قول قايىتاتتى. چىرايلىق قىزلار ئۆز مەھەللىمىزدىكى يىگىتلەرگە ئاران چىقىشاتتى، تېخى ئازراق كەملەيتىتى. بولمىسا، ھەمزە جاما دەريا‌سى بېشىدىن خوتۇن ئېلىپ يۈرەمتى؟

لېكىن، بىزنىڭ گۈزەل قىزلىرى بىلەن نام چىقارغان مەھەللەمىزگە بىر قىز كېلىش بىلەنلا خۇددى موزايلار ئارىسىغا كىرىپ قالغان تەنھا كېيىكتەك لوڭگىدە گەۋدىلىنىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ھۆسنىمۇ، بوي-تۇرقىمۇ، كۆزىمۇ، ھەتتا ئاۋازىمۇ، ئىشقىلىپ ئۇنىڭ ھەممە يېرى بىزگە ئۆزگىچە ۋە سىرلىق تۇيۇلغانىدى. ئۇ مۇشۇ زېمىنىدا، بۇ ئالەمدە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان، مۇشۇ ھاۋادىن نەپەس ئالغان قىزلارغا ئوخشمايتتى. ئىچىشىگە سۇ ئەمەس، ھەۋزىكەۋسەر ئىچىپ كەلگەندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ئاۋازى كۆمۈش قوڭغۇراقىنىڭكىدەك زىل چىقاتتى. بۇ زېمىننىڭ سۈيىنى ئىچكەن بولسا، ئاۋازى ئۇنداق چىقمايتتى. مەھەللىمىزدە يىگىتلەرنى بىر قاش تاشلاپلا شەيدا قىلىپ، ئۆزىگە قارىتىۋالىدىغان قىزلارغۇ كۆپ ئىدى، لېكىن ئۇنىڭدەك قىز تېخى چىقمىغانىدى. ھەتتا ئۇنىڭكىدەك ئىسىمنىمۇ بۇ كەمگىچە ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغانىدى: ئاق يۇلتۇز — ئاپئاق يۇلتۇز، كۈندۈزى چاقنايدىغان يۇلتۇز، چۈشتە چاقنايدىغان يۇلتۇز.

مەن بۇ ئىسمنى تۇنىجى قېتىم ئاڭلىغان چېغىمدا، خۇددى كۈندۈزى ئاسماندا چاقنايدىغان يۇلتۇزنى كۆرەي دېگەندەك ئىختىيارسىز ئاسمانغا قارىغانىدىم. ئاسماندا يۇلتۇز يوق ئىدى. لېكىن مەن بۇ ئۆمرۈمدە ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىسامىلا، ئاسمانغا قاراپ يۇلتۇز ئىزدەيدىغان بولۇپ قالغانىدىم. ئۇنىڭ ھەمراھ يۇلتۇزلىرىنى مەندىن باشقىلارمۇ ئىزدەيدىغاندۇ بەلكىم.

بەزىلەر: "ئىسمى ئاسماندىكى يۇلتۇزنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان بۇ قىزنىڭ تەقدىرى قانداق؟" دەپ سوراپ، "قېنى، ئۇنى بىزگە بىر تەسۋىرلەپ بەرسەڭچۇ" دېيىشى مۇمكىن. مەن بۇنىڭغا: سەن كۆن بىلەن ئايىنى تەسۋىرلەپ بېرەلەمسەن؟ ھەربىر ئادەم ئۆچۈن كۈن دېگەن كۈن، ئاي دېگەن ئاي، خۇددى شۇنىڭدەك ئاق يۇلتۇز دېگەن ئاق يۇلتۇز. ئۇ بىرلا، دەپ جاۋاب بېرىمەن.

ئاق يۇلتۇز ئادەت بويىچە مەھەللىدىكى قىزلارغا ئەگىشىپ بۇلاققا بېرىپ، سۇ ئەكىلەتتى، شۇنداق چاغلاردا، كوچىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا كۆز ئۇزمەي قارىشاتتى. دېمىسىمۇ ئۇنىڭ قارىغۇچىلىكى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئىككى سوغىسى لىپمۇ-لىپ توشقۇزۇلغىنى بىلەن، بىرەر تېمىم سۇمۇ تۆكۈلمەيتتى. ئۇ ماڭسا يەرگە ئايىقىنىڭ ئۇچىلا تېگىپ قالاتتىكى، تاپىنى زادى تەگمەيتتى. ئۇ تەبەسسۇم بىلەن كۈلەتتى. ئۇ نېمىشقا كۈلىدىغاندۇ؟ مېنى كۆرۈپ قالغانمىدۇيە؟ مەن ئۇنىڭغا مەپتۇن بولۇپ قالغان 12 ياشلىق ئوغۇل بالا ئىدىم، ئۇ چاغدا مەن تامغا مىنىپ ئولتۇراتتىم. ئۇ زادى كىمگە قاراپ كۈلگەندۇ؟ ئۆزىگىمۇ؟ ئۆزىگە قاراۋاتقانلارغىمۇ؟ ياكى باشقىلارغىمۇ؟ لېكىن

سىنچىلاپ قارىساق، ئۇ ھازىرلا قاتتىق يىغلۇۋېتىدىغاندەك، كۆلكىسى ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ كېتىدىغاندەك كۆرۈنەتتى...

...بۇنداق كۆلكىنى كېيىنكى ئۆمرۈمدە ئىككىلا قېتىم كۆردۈم. خۇددى بۇ دۇنياغا ئېزىپ قالغاندەك كىلىپلا ھاياتىنىڭ خوۋلۇقىنى ئۇزۇن كۆرمەي ئالەمدىن ئۆتكەن ئۆمرى كوتا بىر قىز بار ئىدى، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ دېمەت ئىدۇق، مىللىتىمىزمۇ بىر ئىدى. بىركۈنى ئۇ ماڭا بىر قاراپ پىسكىدە كۈلدى-دە، يۈرىكىمنى ئېرىتىۋەتتى... بۇ بىرىنچى قېتىمقىسى ئىدى. ئىككىنچى قېتىمقىسى، لىيوناردو داۋېنچىنىڭ ئۆلمەس نادىر ئەسىرى «مونالىسا»دىكى مونالىسانىڭ مەڭگۈ يوقالماس كۈلكىسى ئىدى، مەن ئۇنى كۆرسەملا، يۈرىكىم ئەرشىئەلاغا ئۇچۇپ چىقاتتى. ئاندىن تەھتىسارغا چۈشۈپ كېتەتتى...

يىگىتنىڭ ئۆيىدىكى توي ئولتۇرۇشى شۇنداق قىزىپ كەتتىكى، تۈن يېرىمدىن ئاشقاندا ئاندىن تارقىدى. مەنمۇ، ئىككىنچى ئاكام سالىخمۇ سالىتاڭ ئىدۇق، ئىككىمىز كەپىنىڭ ئۆگزىسىدە ياتتۇق. ئاسمانىنى يۇلتۇزلار قاپلىغانىدى. مەن ئوڭدا يېتىپ يۇلتۇزلارغا قارىدىم، ئاسماندا كۆكۈچ يۇلتۇزلار، ئاچ يېشىل يۇلتۇزلار جىمىرلىشاتتىيۇ، ئاق يۇلتۇز كۆرۈنمەيتتى. بەلكىم، ئاق يۇلتۇزدىن بىرسىلا باردۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋاقتى كەلگەندە چىقىدىغاندۇ، ياكى يۇلتۇز ھازىر ئاسماندىن قىزغا ئايلىنىپ ئادەمزات ئارىسىغا كەلگەندۇ. ئەتىگىنەي، ئەسەھەتىنىڭ يەنە نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى بىلسەم بولاتتى، شۇغىنىسى ئۇ قوشنا مەھەللىدە مال بېقىۋاتاتتى، ھازىر بۇ يەردە يوق ئىدى.

جاريام بوۋاينىڭ ئۆيىدىكى ۋاراڭ-چۈرۈڭ بارا-بارا بېسىلدى. مەھەللىدىكى ئىتلارمۇ قاۋاپ-قاۋاپ توختىدى. خورازلارمۇ بىر چىللاپ بولدى.

شۇ چاغدا تۆۋەن مەھەللىنىڭ ئۇ چېتىدىن ئاككوردىيون ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ ئاۋاز باشتا خودىدى بىراۋنى قىچرىۋاتقاندەك بىپقەلىق ئاھاڭدا سوزۇلۇپ چىقتى، كېيىن يۇرەكنىڭ قېتىغا يوشۇرۇنغان دەرد-ئەلەمنى ئىزھار قىلغۇاتقاندەك قىزغىن، شوخ ئاھاڭدا چىقتى. ئاخىر بىرىپ سەممىي بېلىنىش ۋە تەقەززالىق بىلەن ئۆتۈنۈش تۇسىنى ئالدى. بېلىنىش ئاۋازى بىردىنلا ئىختىيارسىز كۆتۈرۈلگەن يىغا ئاۋازى ئىچىدە بېسىلدى. ئاخىردا ئاككوردىيونمۇ دىر-دىر تىترە-ۋاتقان يۇرەكنى تىنجىتماقچى بولغاندەك، غارت قىلىپ قاتتىق بىر ئۇھ تارتتى-دە، توختىدى. لېكىن يىغا ئاككوردىيوننىڭ ئاۋازىنى بېسىپ چۈشەلمىدى. ئاككوردىيون بىرئاز دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن، تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن ئۇنلۇك سايراپ، پۈتكۈل كېچە ئاسمىنغا ئۆزىنىڭ قەلبىدىكى ئارزۇ-تىلەكلىرىنى، كەلگۈسىدىكى بەختىنى ناخشا بىلەن ئىزھار قىلىشقا باشلىدى...

مەن بۇ ناخشا ئاۋازىنى قۇلقىم بىلەن ئاڭلىغان، كۆزۈم بىلەنمۇ كۆرگەنىدىم. ناخشا ئاۋازى خودىدى قارلىغاچتەك ئۇچۇۋاتاتتى، گاھ يۇقىرىغا كۆتۈرۈلسە، گاھ تۆۋەنگە چۈشەتتى، ئۇ ئارقىسىدا نۇرلۇق ئىزلارنى قالدۇرۇپ، تۆۋەن مەھەللىدىن يۇقىرىقى مەھەللىگە قاراپ ئۇچۇپ بارماقتا ئىدى.

"ماراجىمغا يەنە جىن ئولىشۇبتىپتۇ" دېدى سالىخ ئۇيغۇلۇقتا.

ھەي، ئوتتۇرانچى ئاكا! نېمىشقا شۇنداق دەيدىغانسەن؟ بۇنى قانداقمۇ جىن ئولىشۇالغانلىق دېگىلى بولسۇن؟ سەن شۇنداق

گەپلەرنى دەپ بولۇپلا يەنە خورەك تارتىشقا باشلىدىك. تېخى بايىلا پۈتۈن جاھاننى مەپتۇن قىلىپ، پۈتۈن مەھەللىنى يورۇتۇۋەتكەن يېقىملىق ئاۋاز سېزىك بىر ئېغىز گېپىك بىلەنلا ئۈچۈپ كەتتى ئەمەسمۇ.

چوك ئانام بولغان بولسا، ھەرگىز ئۇنداق دېمەيتتى. ئۇ: "ماراجمىنك غېرىبانە دىلى يەنە دىلبەرنى ئىزدەۋېتىپتۇ" دەيتتى. ئۇ چاغدا مەن يېرىم كېچىدىكى يالغۇزلۇق دەردىنىك نېمىلىكىنى تېخى بىلمەيتتىم. بۇنداق چاغلاردىكى ئىچ پۇشۇقىغا ھېچنېمە تەك كەلمەيدىغانلىقىنى كۆپ يىللاردىن كېيىن ئاندىن چۈشەندىم. لېكىن مەن ئەمدىلىكتە ھېچنېمىگە قارىماي، پۈتۈنلەي ماراجىم تەرەپتە تۇرىدىغان بولغانىدىم. ئۇنىك دەردىمۇ، شادلىقىمۇ تۇن ئاسمىنىدا تارالماي مېنىك قەلبىمدە بىر-بىرلەپ ئېرىيدىغان بولدى. شۇ تاپتا پۈتۈن ئالەمدە ئىككىلا بەندە ئۇخلىمىغاندەك قىلاتتى، ئۇنىك بىرى ماراجىم، بىرى مەن...

يىللارنىك ئۆتۈشى بىلەن چاچلىرىم ھاكتەك ئاقىرىپ كەتكەن چاغدىلا شۇنداق بىر داۋلىنى چۈشەندىمكى، ئادەم ھەممە نەرسىگە كۆنەلەيدۇ، چىرايلىقنىك چىرايلىقلىقى، بەتبەشرىنىك سەتلىكى، ئەسكىنىك ئەسكىلىكى كۆزگە سىڭىپ قالغاچقا ئادەمگە شۇنداق تۇيۇلمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. دېمەك، كىشىلەر كۆنۈپ قالغان نەرسىنى سەزمەيدىغان بولۇپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈن، كۆپ ھاللاردا چىرايلىق ۋە ئاق كۆڭۈل كىشىلەر قاتتىق يېڭىلىپ، بەتبەشرىلەر ۋە ئەسكىلەر ئۇتۇپ چىقىدۇ. ئەمما ئاق يۈلتۇز بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئىدى، ئۇ ئاينى ئاي قوغلاپ، يىلنى يىل قوغلاپ شۇنچە ئۇزاق

ئۆتكەنلىكىگە قارىماي، ئۆزىگە خاس قاراشنى ئۆزمۇنىڭ ئاخىرىغىچە ئىزچىل ساقلاپ كەلدى. ئۇ ھامان باشقىلاردىن سەل ئۈستۈن تۇرۇپ كەلدى، ئۇنىڭ تۇرغان ئورنى يەر يۈزىدىن بىر پەللە يۇقىرى ئىدى. بۇنى ھاكاۋۇرلۇقنىڭ ياكى چوڭچىلىقنىڭ نەتىجىسى دېيىشكە بولمايتتى، ئۇ ھەرگىز ئۇنداق ئادەملەر جۈملىسىگە كىرمەيتتى. كىشىلەرنىڭ ئۇنى ياشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرىدۇ دېگەنلىكى ئۇنىڭ ئىززىتىنى قىلغانلىقى ئىدى، ھەتتا كېيىنمۇ مەيلى ھەرقانداق ئەھۋالدا بولسۇن، ھېچكىم ئۇنى پەس كۆرمىدى.

بىزنىڭ مەھەللىمىز سېرىسىدىكى كىشىلەر باشتا ئاق يۇلتۇزنىڭ ساھىبجامالىنى ۋە كېلىشكەن قەددى-قامىتىنى ماختاشقان بولسا، كېيىن ئۇنىڭ ئىشچانلىقى بىلەن چاققانلىقىدىن، خۇش خۇيلۇقى بىلەن مۇلايىملىقىدىن ھەيران قالدى. ھەممەيلەن، جارىيامنىڭ كېلىنى يېنى مەشۇتتەك ئىنچىكە ئىگىرىدىكەن، كاناپنى شايىدەك سېپتا توقۇۋېتىدىكەن، ئۇگۇرنى تارىدىنمۇ ئىنچىكە چىقىرىدىكەن دېيىشەتتى. ئاياللار ئۇ تىككەن كىيىمنى كېيىسلا، تېرىسى يۇمشاپ كەتكەندەك، تېنى راھەتلىنىپ، كۆڭلى شادلىققا تولۇپ، يۈزىدە تەبەسسۇم جىلۋە قىلاتتى. جارىيامنىڭ ئۆيىدىكىلەر سۇت ساغقاندا، بۇرۇن ئالا ئىنەكنى تۆت پۇتىدىن چۆشەپ قويغان بولسا، ھازىر بۇ ئالا ئىنەك پاددىدىن ئايرىلىپ، كېلىنىڭ يېنىغا كەلسلا، ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە-دەك ئايلىنىپ نېرى كېتەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇ ھال بىزگە ھەر كۈنى قاش قارايغان ۋاقىتتا چېلىقىپ تۇراتتى. ھەتتا ھېلىقى ناھايىتى شاش ئاتىمۇ يۇڭاشلىشىپ قالدى. بىركۈنى ئورمانغا ئوتۇن ئەكەلگىلى كېتىۋاتقاندا ئاق يۇلتۇز ئىرىنىڭ قولىدىن چۇلۇۋۇرنى

ئېلىپ: "ماڭە، ئوبدان ئېتىم، ماڭە، كۆچتۇڭگۇر ئېتىم!" دېيىشى بىلەنلا ئات: خوپ، ئۇقتۇم، جەزمەن دېگىنىڭىزنى بىجا كەلتۈرىمەن دېگەندەك قىلىپ قايرىلىپ بېشىنى ئىككى قېتىم لىڭشىتىپ قويغاندى. قۇرۇق ئوت يەققان چاغلاردىمۇ، قارا بۇغداي ئورۇغان چاغلاردىمۇ ئاق يۇلتۇزنىڭ يېنىدىن ئۆتكەن كىشىلەر ئۇنىڭغا مەپتۇن بولاتتى-دە، جايىدا توختاپ بىر قارىۋالماي قويمايتتى، ھەتتا ئۇنىڭغا قارايمەن دەپ قىلىۋاتقان ئىشنىمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قويياتتى. ئېسىگە كەلگەندە: "ئامىتىڭىز بار ئىكەن جۇمۇ!" دەپ قويۇپ، ئارقىغا ئۆتىيارسىز قارىغان پېتى كېتىپ قالاتتى. ئاق يۇلتۇزمۇ ئېرىنىڭ بىرنېمە دېيىشىنى كۈتمەيلا، "سىلەرگىمۇ ئامەت يار بولغاي" دەپ جاۋاب بېرەتتى. ھەمىزە ئۇنى ئەمرىگە ئالغان بولسىمۇ، يۈگۈرۈپ بىرنېمە دېمەيتتى.

ئۇ مېنىڭ قۇشنى قولىغا قوندۇرۇپ سايراتقۇزالايدىغان، غۇنچىنى پۇۋلەپ ئېچىلدۇرالايدىغان ئايالىنىڭ بارلىقىنى بىلمەيدىغان چاغلىرىم ئىدى. بۇنداق ئايالىنىڭ تۇنجىسى ئاق يۇلتۇز ئىدى. شەھىدۇللانىڭ ئانىسى مېلىكە ھەدە دائىم: "ئاق يۇلتۇز كوچىغا چىقسا، كۆركەملىشىپ كېتىدىكەن. توۋا، توۋا!! ئۇنىڭغا تورلىشىپ قالغان كۆزلىرىم تەگمىسۇن يەنە!" دەيتتى.

جارىيام بوۋاي غەلىتە ئادەم ئىدى، ئۆيدىن چىقماي كۆن ئۆتكۈزۈشكە خۇشتار ئىدى، قولۇم-قوشنىلىرى بىلەن ئانچە باردى-كەلدى قىلمايتتى. ئۇلارنىڭ ئۆيىدە بولغان ئىشنىڭ چوڭىمۇ، كىچىكىمۇ سىرتقا چىقىپ كەتمەيتتى. مېلىكخان ھاجىمۇ ئاچىلارنىڭ ئۆيىدىكى سىر سوكال مېكىيان ئىككى باش ياڭيۇنى چوقۇلاپ چىقىرىۋەتكەنچىلىك ئىشنىمۇ بىزنىڭ بۇ كوچىدىكىلەر يېپىدىن يېگىنىسىغچە

ئاكلاپ بولاتتى. لېكىن ئۇلارنىڭ ئۆيىدە ئات يۇتۇپ كەتسەمۇ، شەپسىنى ئاكلىغىلى بولمايتتى. ئاق يۇلتۇزنىڭ بۇ ئۆيدە قانداق ئۆتۈۋاتقانلىقىنى باشقىلار بىلمەيتتى.

يېڭى كېلىن كەلگەندىن كېيىن، قاتىلاق يار ئۆتتى، يوپۇرماقلار سارغىيىپ، سوغۇق كۈز شامىلمۇ سوقتى، ئەلۋەك قىش باشلىنىپ يەنە ئاخىرلاشتى، قار-مۇزلار ئېرىپ، ئەگىز سۇيى جىلغىلارنى بويلاپ ئۆركەشلەپ ئاقتى. ماراجمىنىڭ ئاككوردىيونى زۇۋانى تۇتۇلۇپ قالغاندەك، ئۇزاقتىن بېرى سايرىمىدى. كىشىلەر بۇنىڭدىن باشتا ئەجەبلەنگەنىدى. كېيىن تەشۋىشلەندى ۋە ئەپسۇسلاندى: كىشىلەر بۇنىڭغا كۆنۈپ قالغاچقا، بىرمەھەل ئۆزلىرىنى بەزلەپمۇ باقتى، كېيىنچە، بۇمۇ كار قىلمىدى. بۇ نېمە بولغىنى؟ ئىلگىرىكى چاغلاردا، مەھەللىدىكىلەر ماراجىم تارتقان ئاككوردىيوننىڭ قايغۇلۇق ئاۋازىنى كۈندە بولمىسىمۇ ھەپتىدە بىر دېگۈدەك ئاكلاپ تۇراتتى ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ بىردەم ئاھمۇ ئۇراتتى. توساتتىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆزۈپ تاشلانغاندەك بولىدى...ھەممەيلەن بۇنىڭ تېگىدە بىر گەپ بار دېيىشەتتى. مېنىڭچىمۇ شۇنداق ئىدى. بىچارە ماراجىم ئەپتىدىن قارىغاندا، كۆڭلى پەرىشان بولۇپ كەتكەندەك، دىلىبرىنى تاپالماي ئۈمىدسىزلەنگەنىدەك قىلاتتى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئۈمىد چىرىقى ئۆچكەندىن كېيىن، ئاككوردىيوننىڭ تىلى تۇتۇلغانىدى. بەلكى شۇنداقتۇر ياكى زادى ئۇنداق ئەمەستۇر...

كىچىك چېغىمدا ناھايىتى ياماڭ بىر ئادەتىم بار ئىدى. قاراڭغۇ چۈشىلا بېشىمنى يوتقانغا تىقىپ، ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋالاتتىم-دە، چوڭلارنىڭ گەپلىرىنى تىڭشايتتىم. چوڭلار گۈمانلىنىپ قالمىسۇن دەپ، بەزىدە يېنىك خورەك تارتىپمۇ قوياتتىم. بەئەينى پايلاقچىنىڭ

ئۆزى ئىدىم-دە! تۇغمي، ھۆي شەيتان! ھازىر شۇ ئىشلارنى ئويلاي-دىغان بولسام، قۇلاقلىرىممۇ قىزىپ كېتىدۇ. لېكىن، ئەمەلىيەتتە بۇ مېنىڭ بىرىنچى قېتىم قىلغان كەپسىزلىكىم ئەمەس ئىدى. بىرىنچى قېتىم كەپسىزلىكنى تۆت-بەش ياش ۋاقتىمدا قىلغانىدىم.

مەن نېمىشقىكىن دائىم غايۇپ تاغنىڭ ئۆيىگە باراتتىم. ئۇلارنىڭ ئۆيى بىزنىڭ ئۆيىمىزگە قىيىپاش ئۇدۇل ئىدى. مەن ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كۆندە كىرەتتىم. ئۇلارنىڭ ياتلىق قىلغۇدەك بولۇپ قالغان ئىككى قىزى بار ئىدى، بىرىنىڭ ئىسمى زەينەپ، بىرىنىڭ ئىسمى ھەمراھ ئىدى. ئۇلارنىڭ بىرى پەلەمپەيدە، بىرى قازناقنىڭ ئىشكى ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئەتىدىن-كەچكىچە تىللىشاتتى، ئۇلارنى ھويلا ئايرىپ تۇراتتى.

زەينەپ بىركۈنى مېنى قىچىرىپ، ماڭا تۆگىمىگە ئوخشاش كىچىك بىرنېمىنى بەردى. ھەمراھنى تىللا دەپ جىق سەت گەپلەرنى ئۆگەتتى. ئۇ قۇلىقىمغا پىچىرلاپ ئۆگەتتى، مەن ئۇنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە كارنايىم يىرتىلغىچە ۋارقىرىدىم:

ــ سەن قاپكىن دۈمچەك بىلەن قۇچاقلىشىپ ئۇخلاپسەنغۇ! قانشا شالدامغا ئۆزەڭنى سۆيدۈرۈپسەنغۇ! قانشانىڭ مايىاق ئاغزى تېتىپ كەتتىمۇ؟ تېخى كالۋا جاپپاسقا مۇھەببەت خېتى يېزىپسەنغۇ! ھۆي يۇزى قېلىن! نومۇس دېگەننى بىلمەيدىغان شەرمەندە! خەت يېزىپ نېمە قىلاتىڭ، خەت يازغىچە ئۇنىڭغا بىر ئىشتان تىكىپ بەر! بولمىسا ئۇ يىل بويى ئىشتانسىز قالىدۇ!

بىز ھەمراھنى يىغلىغىچە مۇشۇنداق بەدنام چاپلاپ، ھە دەپ تىللىدۇق.

ئەتىسى ھەمراھ مېنى ئۆزىگە تارتتى. ئۇ ماڭا بىر سەرەڭگە قېپىنى

بىرنۇندى، مەن دەرھاللا ھەمراھ تەرەپكە ئۆتتۇم-دە، تۇنۇگۈنكى قىلىقمىنى يەنە تەكرارلىدىم، لېكىن بۇدا ھەمراھىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە زەينەپنى تازا تىللىدىم:

ــ ھۆي ئوغرى! تاغاق ئوغرىسى! سوپۇن ئوغرىسى! ھۆي ئىمانسىز ساتقان مۇناپىق! روزا ئېيىدا روزا تۇتماي، ئوغرىلىقچە گۆش يەيسەن! يالغانچىلىق قىلسەن! شۇڭا، ساڭا ھېچكىمنىڭ كۆڭلى چۈشمەيدۇ! كالۋا جاپپاس جېنىدىمۇ ساڭا كۆزىنىڭ قىرىنى سېلىپ قويماپتىغۇ!؟ سەنزە ئاشۇ مايماق ئىلمەك بۇرنۇڭ بىلەن ئەردىن بىرنى ئىلىۋالالايمەن دەمسەن؟ ھۆي بەتبەشىرە جۇۋايىنىمەك! جادۇگەر! ئادەمنى بىزار قىلىدىغان ئالۋاستى!

زەينەپ ئىلمەك بۇرۇن دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا ھەمراھنا ئېتىلدى-دە، چېچىغا ئېسىلدى... ئىش شۇ دەرىجىگە يەتكەندىكىن، بۇگۈنكى ۋەزىپەم ئورۇنلاندى دېسەم بولاتتى.

مەن مۇشۇ تەرىقدە كۈندە ئورۇن ئالماشتۇرۇپ، قاملاشمىغان ئىشلارنى قىلىپ تۇراتتىم.

بۇ ئىش كېيىن ئۆمۇر بويى ئېسىمدىن چىقمىدى. بۇ ئىش ئېسىمگە كەلسىلا، خۇددى قارا باسقاندەك بەدىنىمگە تىترەك ئولىشاتتى. تىترەك ئولاشقان ھامان ئېسىمگە كېلەتتىم. ئېسىمگە كەلگەندىن كېيىن: "شۇكۇر، بۇ چۈشۈم ئىكەنغۇ" دەپ قوياتتىم. بەزىدە ئۆزەمگە ئۆزەم: "نەۋاقتىكى ئىش بۇ، ئۇ مېنىڭ چۈشۈم بىلەن ئوڭۇمنى ئايرىيالمايدىغان چاغلىرىم ئىدى" دەپمۇ قوياتتىم. شۇنداقتىمۇ بۇ ئىشنى ئېسىمدىن چىقىرالمىدىم. دېمەك، بۇ مەن ئۈچۈن ئۆمۇرلۈك ئۇنتۇلماس ساۋاق بولدى. تونۇپ يەتكەن سەۋەنلىكىڭ

هەتتا گۈناھىڭنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋالالىساڭ، ئۇ ئاستا-ئاستا ساڭا ياخشى ئۇستاز ۋە ئوبدان دوست بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر ئېنىق تونۇۋالالمىساڭ ياكى يوشۇرساڭ، ئۇ ساڭا قىيامەتلىك دۈشمەن بولۇپ قالىدۇ. مەن بۇنى ئېسىمدىن چىقىرىپ قويماي دەپ تىرىشىپ، ئەگەر بۈگۈنى زەينەپكە، ئەتىسى ھەمراھىغا كارناي بولۇپ ۋارقىرا-ۋەرگەن بولسام، ئۆزەمنىڭ گېپىنى قىلالمايدىغان بولۇپ قالاتتىم.

...مەن بۇرۇنلا يوتقانغا كىرىۋالغانىدىم، ئۆيدە چوڭ ئانام بىلەن كىچىك ئاناملا بار ئىدى. چوڭ ئانام كېسىم ياماۋاتاتتى، كىچىك ئانام قازانلىڭ تېگىنى قىرىۋاتاتتى.

— مەھەللىدىكىلەرنىڭ ماراجىم بىلەن ئاق يۇلتۇزنىڭ كەينىدىن قىلىشقان غەيۋەت-شىكايىتى ئۇلىقىمغا كىرىپ قالدى، — دېدى كىچىك ئانام.

— خەقنىڭ قىلغان غەيۋىتىنى تولا ئاڭلىسىڭىز، كاللا سارىڭ بولۇپ كېتىدۇ... ۋەزىدە، ئۇنداق گەپلەرگە قۇلاق سالماڭ! — دېدى كەسكىنلىك بىلەن چوڭ ئانام.

ئەمما كىچىك ئانامنىڭ قورسىقىدا گەپ ياتمايتتى، ئاڭلىغانلىرىنى دەۋەتمىگىچە كۆڭلى تىنمايتتى.

— ھەممە ئادەم ئۆلار بىر-بىرىگە بۇرۇندىنلا تاھىر-زوھرادەك كۆيۈشمىدىكەن، مۇھەببىتى چوڭقۇر ئىكەن دېيىشىدۇ...

چوڭ ئانام ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ قويىدى-دە، پەس ئاۋازدا سۆزلەشكە باشلىدى:

— مۇھەببەتلىشىش گۈناھ ئەمەس. مۇھەببەتلەشمەي تۇرۇپ ئامەرىكىلىك قىلىش گۈناھ...ئەگەر سەن بالىڭ ئاتىسى بىلەن مۇھەببە-

بەتلەشمەي تۇرۇپ ئۇنىڭغا يېپىشۋالغان بولساڭ، ئىككىمىز پېتىشالـمىغان بولاتتۇق: جاھان كەڭ بولسىمۇ، ئىككى خوتۇن پېتىشالمايدۇ، دەيدىغان گەپ بار ئەمەسمۇ... مۇھەببەتلەشكەندىكىن، باشقىنىڭ كارى چاغلىق...

ــ ھەركىم گۈناھ قىلسىمۇ ئۆزىگە قىلدۇ، ساۋابلىق ئىش قىلسىمۇ ئۆزىگە قىلىدۇ. مېنىڭ ئۆلارنى ئەيىبلەۋاتقىنىم يوق، ــ دېدى كىچىك ئانام، ــ ماراجىم بىلەن ئاق يۈلتۇز ئالىلبۇرۇنلا تونۇشۇپـتىكەن. بىرىسلى ئورما ۋاقتىدا مەھەللىمىزدىكىلەر جاما دەريالسىنىڭ ئۈستۈن تەرىپىگە مەدىكارچىلىق قىلىشقا بارغاندىلا ئۇلار كۆرۈشۈپـتىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئاق يۈلتۇز ھەمزىگە تېگىشكە ماقۇل بوپتىكەن. بەزىلەر ئاق يۈلتۇز: "ئەگەر ماراجىم بىلەن يەنە بىر دېدار كۆرۈشەلسەم، ھېلىغۇ ھەمزىگە تېگىش ئىكەن، دوزاختا كىرسەممۇ كىرەتتىم" دەپتىكەن دېيىشىدۇ. بەلكىم، ئۇ شۇنداق ئويلىغاندۇ.

ــ كۆنىلەرنىڭ بىرىدە ئاللا ئىگەم بەزى بەندىلەرنىڭ بىلگىنىدەك كۆپ ئىشلارنى بىلىشكە قادىر بولسا ئوبدان بولاتتى...، ــ دېدى چوڭ ئانام سوغۇققىنا كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ ئەپسۇسكى، بەندە بىلمۇالسا بولمايدىغان ئىشلارنىمۇ بىلىپ قالىدىكەن، يالغان ـ ياۋىداق گەپلەرنى تېخىمۇ كۆپ قىلىدىكەن.

ــ ئۇنىڭ ئۈستىگە ماراجىم 30 ياشلارغا كىرەي دەپ قالدى، ــ دېدى كىچىك ئانام گېپىمنى ئاياقلاشتۇراي دېگەندەك قىلىپ.

ــ مۇھەببەت مال ـ دۇنيا ۋە ياش سۈرۈشتە قىلمايدۇ. بۇنى ئۆزەڭمۇ بىلىسەن، ۋەزىفە.

كىچىك ئانام دادامدىن 20 ياش كىچىك ئىدى. چوڭ ئانام بەلكىم شۇنى كۆزدە تۇتقان بولسا كېرەك. ئۇ يامان نىيەت بىلەن

ئەمەس، توغرا كېلىپ قېلىپ، شۇنداق دەپ قويغانىدى...

مەن يوتقاندا يېتىپ ئاڭلىۋالغان مەخپىيەت شۇ ئىدى!

مۇھەببەتنىڭ نېمىلىكىنى ھازىر بىلىمەن، بۇنى ئۆز بېشىمدىن كۆپ ئوردۇم-دە. بۇلتۇر مەن ئۆزۈم بىلەن بىر پارتىدا ئولتۇرىدىغان قىزچاق (ئۇنىڭ ئىسمىنى ئېيتمايمەن) بىلەن يېرىم قىش يۈرۈپ، كۆپ خەت يېزىشقاندۇق. ھەر كۈنى ئاخشىمى ئۇنىڭغا ناھايىتى ئۇزۇن خەت يازاتتىم، خەت يازمەن دەپ بىركەمگىچە ئۇاتۇراتتىم. خەتكە تېخى مۇنداق بېيتلەرنىمۇ قىستۇرۇپ قويۇاتتىم:

كۆمۈش ئۆزۈك ژال-ژۇل قىلىپ چاقنايدۇ،

ئاككورديونوم سەن ئۇچۇنلا سايرايدۇ.

چۆكسەڭمۇ گەر بايقال كۆلىگە سەن،

ئېتىپ ئۆزەمنى سۈزۈپ چىقمەن سېنى مەن!

ــ پاھ! بىزنىڭ بۇ "يەل كىندىك" ئوقۇشقا تازا بېرىلىپتۇ-دە، قارىمامدىغان، يازغان خەتلىرىنىڭ چىرايلىقلىقىنى! بۇ بالىزە بەك تىرىشچان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ جۇمۇ! بىلىنمۇ ئەگمەي بېسىپ ئولتۇرۇپ دەرس تەكرارلاۋاتامدۇ! ــ خۇشاللىقىدىن ئۆيدىكىلەرنىڭ بېشى كۆككە يەتتى. بەزىدە تېخى چوڭ ئانام ئېسىل تاياق راسلاپ، مېنى ئايرىم كۆتەتتى.

ــ سەن تىرىشىپ ئوقۇۋاتقاندىكىن، ئوبدان غىزالانمىساڭ بولمايدۇ. ئوبدان غىزالانساڭ ئەستە تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتىڭ ئاشىدۇ، كاللاڭ تېخىمۇ ئوبدان ئىشلەيدىغان بولۇپ كېتىدۇ، ــ دەيتتى ئۇ.

ئەمما، ئۇزاق ئۆتمەيلا مېنىڭ ئازابلىق كۈنۈم يېتىپ كەلدى.

بىركۈنى ئەتىگىنى، قاغىش تەكشۈر ئەتىگىنى بۇ قىزچاق ماڭا

خەتنى ئەمەس، قەغەزگە ئورالغان ياغاچ كۆمۈرنى تۆتقۇزۇپ قويدى. بۇ، مۇھەببەتسىزلىك ئوتى يېنىپ تۇگىدى (بىز ئەتەگەندە، دەرسكە كىرىشتىن بۇرۇن خەت ئالماشتۇرۇپ تۇراتتۇق)، كۆيۈپ كۆيگە ئايلىنىپ قالدى، دېگەنلىك ئىدى. ئەمدى تۇگەشتىم! شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ماڭا قاراپمۇ قويمىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا نېمە سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەندىمەن، ئۇنىڭغا قەيەرىم يارىمىغاندۇ؟ ھەي! مۇھەببەتنى ساقلاپ قېلىش ئاسان ئەمەس، لېكىن مۇھەببەتتىن مەھرۇم قېلىش ھەقىقەتەنمۇ ئازابلىق، ھەسرەتلىك ئىش. بۇنى ئۆز بېشىدىن كۆچۈرۈپ باقمىغانلار چۈشەنمەيدۇ.

مەكتەپتىن ئۆيگە كېلىپ، بېشىمنى چوڭ ئانامنىڭ ئىسسىق ئالقىنىغا قويۇپ يىغلاپ كەتتىم.

— بالام، نېمىشقا يىغلايسەن؟ — دەپ سوردى چوڭ ئانام. مەن ئۇندىمىدىم. ھېلىمۇ ياخشى، چوڭ ئانامنىڭ ئىللىق قوللىرىغا بېشىمنى قويۇپ بىرپەس يىغلۇۋاپتىمەن. چوڭ ئانام قولى بىلەن قۇۋزۇمنى سىلاپ قويسىلا دەردۇھەسرەتلىرىم ئاللىقاياقلارغا كېتەتتى.

كېيىن دەردىمگە داۋا تېپىش ئۈچۈن، پاناھسىز قالغان بېشىمنى قويغۇدەك يەرنى كۆپ ئىزدىدىم... بىراق، چوڭ ئانام سىرلىق قوللىرى بىلەن ھايات دەرۋازىسىنى تۇيدۇرماي يېپىپ، بىر كەتكىنچە ئىككىنچى قايتىپ كەلمىدى...

دېمەك، ماراجىم بىلەن ئاق يۈلتۇزنىڭ ئىشى قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى ئۆزەمنىڭ بۇاستە كۆرگەن-بىلگەنلىرىمگە قاراپ ئۇقتۇم. ئەمما، بۇلار يالغان-ياۋداق گەپلەردەكمۇ قىلاتتى. چوڭ

ئانام بىلەن كېچىك ئانام ھېلىقى گەپنى قىلىشقانىدىن كېيىن، بىر ھەپتە ئۆتتى، بىر ئايمۇ ئۆتتى، بىراق ھېچكىم ماراجىم بىلەن ئاق يۇلتۇزنىڭ گېپىنى قىلىشمىدى. بىزنىڭ بۇ يۇقىرىقى مەھەللىمىزدە بىرەر ئىشنىڭ شەپسى چىقىپ قالسىمۇ، ھەتتا قارىسى كۆرۈنۈپ قالسىمۇ، خەق ئىت يىلىدىن ئېشەك يىلىغچە سۆز-چۆچەك قىلىپ، ھەم مازاق قىلاتتى، ھەم ئەيىبلىشەتتى. جۇڭانلار قايماق سۈزگۈچ-نىڭ يېنىدا، ئەرلەر لاپاستا، قىزلار سۇ توشۇغان چاغلىرىدا "پالاڭ-چىنىڭ خوتۇنى پۈستانچىنىڭ ئېرى بىلەن قانات سۆرۈشۈپ قاپتۇ-يەي... پالانچى ئەر قۇدا بىلەن پۈستانچى ئايال قۇدا پەش تارتە-شىپ، تۆتۈشۈپ قالغىلى تاس قاپتۇ... پۈستانى لۇكچەك پالانى تۇلنىڭ دېرىزىسىنى قېقىپتۇ..." دېگەنگە ئوخشاش گەپلەرنى توقۇپ كۈلكە-پاراڭ قىلىشاتتى. ئەسھەتتەك شاڭخوچىلار بولسا تازا كېلىش-تۈرۈپ بەزەپ قوشاقلارنىمۇ توقۇپ چىقاتتى.

بىر يېگىت كېچىلىك ئولتۇرۇشتا ئۇسۇلغا چۈشۈپ، ھېلىقى نەس باسقان قۇدىنى مۇنداق دەپ قوشاققا قاتقانىدى:

يالتىرايتتى ۋال-ۋۇل قىلىپ قۇدىخانىنىڭ ئۈزۈكى،
گۈپۈلدەيتتى قۇداخۇنىنىڭ قىزىپ كەتكەن يۈرىكى.
باشلىدى قۇدىخان تالزارلىقتا قۇدىسىنى،
ئۇنتۇپ قېلىپ ئاشقىغا بەرگەن ۋەدىسىنى.
قۇدىخانىنىڭ ئۇستىدە گۈللۈك كەمزۇل بار ئىدى،
ئاڭا ئالتۇن-زەر يىپتىن كەشتە-زىننەت يار ئىدى.
قۇدىخانەي، قۇدىخان! كەلسەڭچۇ تېز مەن تامان،
لەۋلىرى لەۋگە يانايلى، قالمىسۇن دىلدا ئارمان.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇرۇن كىمنىڭ خوتۇنى ياكى قىزى

راستتىنلا ئۆرۈپ-ئادەتكە مۇخالىپ كېلىدىغان ئىشنى قىلىپ قويسا ياكى گۇمانلىق بولۇپ قالسا، خەقلەر شۇ ئۆينىڭ دەرۋازىسىغا ياغلىق كۆيە سۈرتۈپ قويىدىكەن ياكى شۇ ئۆيدىكى ئاتنىڭ يايلى بىلەن قۇيرىقىنى كېسىۋېتىدىكەنمىش. ھازىرغۇ بۇنداق ئىش يوقىتىڭ قىلىدۇ. شۇنداقتىمۇ، كىمكى سەت ئىش قىلىپ سېلىپ باشقىلارنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالسا ياكى ئېغىزىغا چىقىپ قالسا، ئۇنداق كىشى قۇتۇلۇپ كېتىمەنغۇ، دەپ خام خىيال قىلمىسۇن. قىلغىنىغا تويغۇزۇپ، كۆرگۈلۈكنى كۆرسىتىپ، بۇرنىدىن بۇلاق، ئاغزىدىن يۇمىلاق چىقارماي قويمايدۇ.

ماراجىم بىلەن ئاق يۈلتۇز توغرۇلۇق كېيىن ھېچقانداق ئۆسەك سۆزمۇ چىقمىدى، ئەيىبلەيدىغان ئىشلارمۇ بولمىدى. ئېھتىمال قىلغىلى ئىش تاپالماي بىكار قالغان بىرى قارىسىغا پەرەز قىلغان، ئاندىن پەرەزلىرىنى كىچىك ئانامغا ئېيتقان بولۇشى مۇمكىن، بولغان ئىشنىڭ ھەممىسى شۇ. بۇ بىر ھېسابتا ياخشى بولدى. ئاڭلىغان گەپلەر بۇ قۇلاقتىن كىرىپ، ئۇ قۇلاقتىن چىقىپ، ئېسىمىزدىن كۆتۈرۈلۈپ قالاتتى...

بىراق، ئۇلار ئۆزلىرى خەقنىڭ ئېسىدىن چىقمايدىغان ئىشلارنى قىلىپ قويۇاتتى.

بەزى چاغلاردا، ئادەم ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن، ئەمما ئۆزىنىڭ كۆزىگە ئىشەنمەي گاڭگىراپ، ھاڭۇېقىپ تۇرۇپ قالىدىغان ئىشلارمۇ بولۇپ قالىدۇ. مەنمۇ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن، دەمال-لىققا نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي، ئۆز كۆزۈمگە ۋە قۇلاقلىرىمغا ئىشەنمەي قالىدىغان ئەھۋالغا دۇچ كەلگەن.

مېنى كۆتۈلمىگەندە مۇنۇ ئىشنىڭ شاھىتى قىلىپ قويغان بىزنىڭ

قاچاق توپاقتا رەھمەت. بىركۈنى كەچتە پادا بىلەن قايتىپ كېلىدىغان توپاق يەنە قايتىپ كەلمىدى. ئۆيدىكى ئەرلەر ھەممىمىز پادا يايلىتىدىغان ئوتلاقتا بىرىپ توپاق ئىزدەيمىز دەپ چاپتۇق. يۈگۈرە-يۈگۈرە ماجالىمدىن كەتكەندە، پەرى تاغ ئېتىكىگە يېتىپ كەلگەنىدىم، شۇ چاغدا گۈگۈم چۈشۈپ، تۇن پەردىسى يېيىلغا-نىدى. كۈندۈزى چوڭ ئاكامنىڭ يانچۇقىدىن ئوغرىلىۋالغان بىر ئورام تاماكىنى بىر چېكىۋالىدىغان پەيت كەلگەنىدى. مەن تاغ باغرىدىكى بىر تۆپ دۆپ دەرىخىنىڭ تۈۋىدە ئولتۇردۇم-دە، بىر ئورام قەغەز ئېلىپ، بىر تال تاماكا ئورىدىم. بىراق، سەرەڭگىنى تاپالمىدىم. ئۇ يان ئاختۇردۇم، بۇ يان ئاختۇردۇمۇ، نەدە چۈشۈرۈپ قويغانمەنكىن-تاڭ، زادىلا تاپالمىدىم. بۇنىڭدىن قارىغاندا، ئوغرى-لىغان نەرسە ئەسقاتمايدىغان ئوخشايدۇ.

ئورنۇمدىن تۇراي دەپ تۇراتتىم، بىردىنلا، تاغ قاپتىلدا ئادەم دېسە ئادەمگە، ھايۋان دېسە ھايۋانغا ئوخشىمايدىغان ناھايىتى يوغان غەلىتە بىرنەرسە پەيدا بولدى. ئۇنىڭ قانداق مەخلۇق ئىكەنلىكىنى تۇرقىغا قاراپ بىلگىلى بولمايتتى، ئۇ ناھايىتى قورقۇنچ-لۇق كۆرۈنەتتى. بۇ مەخلۇق ئاستا-ئاستا مەن تەرەپكە سۈرۈلە-دى. ھازىرلا ماڭا ئېتىلىپ كېلىدىغاندەك ئىدى. قورقىنىمدىن جان-پېنىم چىقىپ كەتتى. يۈرىكىم شۇنداق پوكۇلداپ كەتتىكى، ئۇنىڭ تەسىرىدىن دۆپ دەرىخىمۇ تىترەپ كەتكەنىدى. ئۇ مەخلۇق ماڭا ئەمدى ئېنىق كۆرۈندى، ئۇنىڭ ئىككى بېشى، ئىككى پۇتى بار ئىدى، قولى تۆتتىنك قىلاتتى، ئالتىدەكمۇ قىلاتتى، بۇنى ئېنىق كۆرەلمىگەنىدىم. دەرەخقە چىقىۋالايمۇيە؟ ياق، بۇنداق مەخلۇقتىن دەرەخقە چىقىۋالغان بىلەنمۇ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ.

بوپتۇلا، پىشانەمگە پۇتۇلگىنىنى كۆرەي، ئەمدى مىدىراشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مەن توپاق ئىزدەپ كەلگەنىدىم. ئاقۇۋەتتە ئۆزەمگە ئۆلۈم ئىزدەپ كەپتىمەن ئەمەسمۇ. مەن توپاقنى تاپالمىدىمۇ، ئەزرائىل مېنى تېپىۋالدى. ئەتە ئەتىگەنلىككە ئۆيدىكىلەر ئورنىدىن تۇرۇپلا يىغا-زار قىلىشىدىغان بولدى. ھېلىقى قىزچاقمۇ ماڭا ياغاچ كۆمۈرى تۇتقۇزۇپ قويغانلىقىغا ئۆكۈنىدىغان بولدى. مەن كۆزلىرىمنى چىڭ يۇمۇۋىدىم، كۆز ئالدىمدىن مەھەللىمىزدىكى زاراتلىقنىڭ دەرۋازىسى، مەسچىتنىڭ قۇببىسىدىكى ھىلال ئاي، يېڭىدىن كولانغان يەرلىك غىل-پال قىلىپ ئۆتتى. مەن بۇلارنىڭ ھەممىسىنى گويا تاۋۇتنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ كۆرگەندەك بولدۇم.

— مېنى سۆيەمسەن؟ — دەپ سورىدى مەخلۇقنىڭ بىر بېشى ئەرچە ئاۋازدا.

— سۆيىمەن... سۆيىمەن جېنىم... — دەپ جاۋاب بەردى يەنە بىر بېشى ئايالچە سىلىق ئاۋازدا.

— چىن يۈرىكىڭدىن سۆيەمسەن؟ — بىرىنچى باش يەنە سورىدى.

— چىن يۈرىكىمدىن سۆيىمسەم، مۇشۇ بىرەمىلىك بەختىنى دەپ شۇنچە زور گۇناھ ئۆتكۈزۈشنى راۋا كۆرەمتىم؟ ئىشقىلىپ، پۇشايمان قىلمايمەن. سېنىڭ قۇچىقىڭدا ئېرىشكەن مۇشۇ بىرەمىلىك بەختىمنى ئالتۇن تاغ بەرسىمۇ تېگىشمەيمەن.

شۇ ئەسنادا بىر قۇش ۋىچىرلىغانىدەك قىلدى. ئېھتىمال قۇش ئۇيقۇسى يېشىلمەي چۇش كۆرۈۋاتقان بولسا كېرەك.

— ئۇنىڭ سېنى ئېلىپ كېتەي، ئېگىزگە، ئاۋۇ ئاق بۇلتۇزنىڭ يېنىغا ئېپچىقاي، — دېدى ئەرچە ئاۋاز، — ئۆزەڭنىڭ يۇلتۇزىغا

ئېلىپ چىقاي...

دېگەندەك ئاسمانىنىڭ قەھرىسىدە ئاپئاق بىر يۇلتۇز جىمىرلاپ تۇراتتى. ئۇ گويا يەرگە چۈشۈپ كېتىدىغاندەك تىترەۋاتاتتى. شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدىلا كۆكتىن ئايرىلىپ، پەرى تاغقا چۈشىدىغاندەك قىلاتتى. كۆڭلۈم خېلى ئارامغا چۈشتى. بۇ مەخلۇق ماڭا زىيان-زەخمەت يەتكۈزمەس. ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە چۈشلۈق دەردى بار ئىكەنغۇ.

— ئىككىمىز يەردىمۇ ئوبدان ئۆتۈۋاتمىزغۇ، ئۇ يۇلتۇزدا بىزنى ئېجىل قىلغۇدەك نېمە بار؟ مەن ئۆزەمنىڭ ئىسمىنى ياخشى كۆرمەيمەن. سېنىلا ياخشى كۆرىمەن.

يەنە شۇ قۇش "ۋىچىر-ۋىچىر، ۋىچىر-ۋىچىر" قىلىپ سايرىغاندەك قىلدى. بۇدا ئىككى قېتىم ۋىچىرلىغاندى.

— يۈرىكىم سېنى دەپ ئۆمۈر بويى دەرد ئىچىدە ئۆتىدىغان بولدى.

— ھەركىم نىيەت باغلىسىلا، ئىزدىگەن ئادىمنى تېپىپ، باغرىغا باسالايدۇ، — ئايالنىڭ ئاۋازى ناخشا ئېيتىۋاتقاندەك ئاڭلاندى. بايىقى قۇش شۇ گەپكە ئۇلاپلا: "ۋىچىر-ۋىچىر، ۋىچىر-ۋىچىر!" قىلىپ يەنە ئىككى قېتىم سايرىدى.

— ئاق يۇلتۇز، سەن كۆلۈپلا يۈرىدىكەنسەن، بىراق، مەن قايغۇدىن باش كۆتۈرەلمەيدىكەنمەن، — دېدى ئەر دەرد تۆكۈپ.

— مەن ئېيتقانغۇ، سەن بىللەن بىللە بولسام، دۇنيادا نە ئازاب، نە قورقۇنچ بارلىقىنى سەزمەي قالىدىكەنمەن. ئازاب، قورقۇنچ دېگەنلەر يەتتە قەۋەت ئاسمانىنىڭ نېرىسىغا قاچىدىكەن.

تاغدەك بەستلىك ماراجىم ئاق يۇلتۇزنى خۇددى كىچىك بالىنى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرگەن پېتى يېنىمدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلار مېنى

كۆرمىدى. مەن ئۇلارنىڭ تاغقا چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىغا قاراپ تۇردۇم. ئاشىق-مەشۇقلارنىڭ كۆپ ھاللاردا ئۆزى دەسسەپ تۇرغان ئوت-چۆپلەرگە قاراپمۇ قويماي، ئاسمانداىكى ئالتۇن بۇركۈتكىلا باقىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى شۇ كېچىسى تۇنجى قېتىم چۈشەندىم. ئۇلارنىڭ نېمىشقا ئېگىزگە، تاغ چوققىسىغا قاراپ ماڭغانلىقىنىمۇ پەملەپ قالدىم. بۇنى سۆز بىلەن ئىپادىلەش تەس ئىدى، ئېنىق چۈشەندۈرۈشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئۇلار ئايال تۈشى ئاڭلانمىغۇدەك يەرگە يېراقلاپ كەتكەندىن كېيىن، كېچە ئاسمىنى ماڭا خۇددى غېرىبسىنىپ قالغاندەك ۋە بىر قىسما بولۇپ قالغاندەك تۇيۇلدى، ئاسماندا چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلار بىردىنلا خىرەلىشىپ قالدى. مەن بۇ يەردە تۇرغىنىم بىلەن، كۆڭۈلۈم ئۇلار بىلەن بىللە كەتكەندى. ئۇلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازلىرى، قىلىشقان سۆزلىرى مېنى مەپتۇن قىلۋالدى. ئەمما، ماراجىمنىڭ كىچىك بالىنى قۇچاقلىغاندەك ئاق يۇلتۇزنى قۇچاقلۇۋالغانلىقى ماڭا ياقمىدى، زادى ياقمىدى. ئاق يۇلتۇزمۇزە، پۇتى يوقتەك قىلغان قىلىقىنى.

43 يىل ئۆتتى، بىركۈنى كۈن ئولتۇرغان چاغدا، مەن ئۇلارنى چېخىيە تېغىدا يەنە كۆرگەندەك قىلدىم... تەقى-تۇرقى ماراجىمغا بەكمۇ ئوخشايدىغان بىر يىگىت مەشۇقىنى قۇچاقلاپ كۆتۈرگىنىچە چاپتى، ئۇ چوڭ يول بىلەنمۇ ماڭماي، چىغىر يول بىلەنمۇ ماڭماي، تاغ چوققىسىغا تىك قىيا بىلەن چىقۇاتاتتى. يىگىت تېخىچە كۈلۈۋا-تاتتى. ئۇ كۆڭلۈمگە يېقىپ قالدى. ياقىقانىدىمۇ قالتىس يېقىپ كەتتى. مەن ئىچىمدە:"سادىغاڭ كېتەي يىگىت، يارايسەن! ئوغۇل

بالا ئىكەنسەن!" دەپ قالدىم. شۇ چاغدا رەۋزە بىلەن قولتۇقلىشىپ، يىلان باغرى چىغىر يولدا ئاۋايلاپ دەسسەپ پەسكە قاراپ كېتىۋاتاتتۇق. "يارايسەن، ئوغۇل بالا ئىكەنسەن!" دېگەن گەپنى ئېچمىدە يەنە بىر تەكرارلىدىم-دە، قايرىلىپ ئۇلارغا يەنە بىر قارىدىم. ئەپسۇسكى، مەن بۇ كەمگەپچە ھېچكىمنى ئۇنداق قوچاقلاپ تاغقا چىقىپ باقمىغانىدىم. شۇ تاپتا دىلىرىمنى قۇچاقلاپ تاغقا چىققۇمغۇ تازا كەلدى، بىراق ئارمانىمغا چۈشۈق دەرمانىم قالمىغانىدى، دەرمانىم بولغان ھالەتتىمۇ ماڭا ياراشمايتتى، باشقىلارنىڭ قاتتىق شاڭخوسىغا قالاتتىم. قارىغاندا، تاغقىمۇ ۋاقتى-سائىتىدە چىقسا بولغۇدەك، چىقىدىغان ۋاقتى كەلگەندە ئىكىكىلەنمەي چىقىش كېرەك... مەن يەنە ئارقامغا بۇرۇلۇپ قارىدىم، يىراق ئۆتمۈشنى، 43 يىلنىڭ ئالدىدا يۈز بەرگەن ئىشلارنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۇم-دە، ئېچمىدە:"يارايسەن، ماراجىم! ئوغۇل بالا ئىكەنسەن!" دېدىم.

ماراجىم بىلەن ئاق يۇلتۇز يېنىمدىن ئۆتكەندە، قاراڭغۇ تۇن بىرئاز سۈزۈلگەندەك بولدى. ئۇلارنىڭ قەدىمى تەككەن يەردە ۋەھىمە تارقىلىپ كەتكەندەك، ئەندىشە ئوت-چۆپلەر ئارىسىغا كىرىپ كەتكەندەك قىلاتتى. مەن ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ بىرنەچچە قەدەم ماڭدىم، كېيىن ھوشۇمنى تاپتىم-دە، كەشمىنى ئاستا ئۆڭى تەرەپكە توغرىلىدىم. بىردەمدىن كېيىن، نېمە ئۈچۈندۇ بۆكۈمنى ئېلىۋېدىم، بىرنەرسە پاقىقىدە قىلىپ تاش ئۈستىگە چۈشتى، نېمىكىن دېسەم، بىر قاپ سەرەڭگە ئىكەن. ئەسلىدە ئۇنى بۆكۈمنىڭ ئىچىگە سېلىپ قويۇپ، ئۇنتۇپ قالغان ئىكەنمەن.

... ئەمدى ئويلىسام: سەرەڭگە شۇ چاغدا تېپىلىپ قالغان بولسا،

سەرەڭگىنى يېقىپ تاشلاپ، خۇشاللىقىدىن خۇددىنى يوقىتىپ قويغان بۇ ئاشۇق-مەشۇقلارنىڭ پەيزىنى ئۈچۈرۈۋېتىپ، بۇنداق كارامەت مەخپىيەتلىكنى كۆرەلمەي قالار ئىكەنمەن.

بۇنداق مەخپىيەتلىكنى مەن ئېچمىدە قانداقمۇ ساقلاپ يۈرەلەيمەن؟ بىر كۈن ساقلىدىم، ئىككى كۈن ساقلىدىم، ئۈچىنچى كۈنىگە كەلگەندە ئۆپكەمنى باسالماي قالدىم-دە، مەسچىتنىڭ پەشتىقىغا چىقىپ، ۋارقىراپ جار سالغۇدەك بولۇپ كەتتىم.

مەن چوڭ ئانامنى ئۆيدە ئۆزى يالغۇز قالغان بىركۈنى كەپىگە چاقىردىم.

— بالام، قېتىق ئىچكۈڭ كەلگەن ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سورىدى چوڭ ئانام مەندىن.

— ياق، چوڭ ئانا، مەن بىر مەخپىيەتنى بىلىپ قالدىم، شۇنى سىزگە ئېيتىپ بېرەي دەيمەن.

— قېتىق ئىچىشكىمۇ كۆڭلۈڭ تارتمىغىنىدىن قارىغاندا، بۇ مەخپىيەت بەك مۇھىم ئوخشايدۇ جۇمۇ.

— ھەئە، بەك مۇھىم، چوڭ ئانا. ماراجىم بىلەن ئاق يۈلتۇز توغرىسىدا خەقلەرنىڭ دەپ يۈرگەنلىرى راست چىقىپ قالدى.

— قايسى ئىش ئىكەن ئۇ؟ سەن قانداق بىلىپ قالدىڭ؟...

— مۇنداق ئىش... بىركۈنى ئاخشىمى... چوڭ ئانا،... — بىر-دىنلا زۇۋۇلدىم توتۇلۇپ قالدى. ھېلىمۇ ياخشى شۇ چاغدا زۇۋۇلدىم تۇتۇلۇپ قاپتىكەن. بولمىسا، پايلاقچىلىق قىلغانلىقىمنى ئاشكارىلاپ قويار ئىكەنمەن.

— بەزى خەق... دەيدۇ،... ھەممە ئادەم... دېيىشۋاتىدۇ.

— ساپلا يالغان گەپ.

— يالغان ئەمەس، زادى يالغان ئەمەس! مەن توپاق ئىزدەپ يۈرگەن كېچىسى ئۇ ئىككىسىنى پەرى تاغدا ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم!

— تۇفىي! بىكار گەپ، ساپلا بىكارگەپ! بالام، كۆزۈڭ تورلىشىپ قالغان ئوخشايدۇ! قاپقاراڭغۇ كېچىدە ئادەمنىڭ كۆزىگە ھەر قىسما نەرسىلەر كۆرۈندۇ. ئۇ كۆنى بەك قاراڭغۇ ئىدى.

— ئۇلارنىڭ گەپلىرىنىمۇ ئاڭلىغان تۇرسام، چوڭ ئانا، مەن يالغان گەپ قىلمايمەن! نان تۆتۈپ قەسەم ئىچىپ بېرەي، قۇياش گۇۋاھ بولسۇن! سىزچە، مەن يالغانچى بالىمۇ؟

— سەنغۇ يالغانچى بالا ئەمەس. خاتا كۆرۈپ قالغان، خاتا ئاڭلاپ قالغان ئوخشايسەن. خاتا ئىش قىلىپ قويغانلىق يالغانچىلىق قىلغانلىق ئەمەس.

— مەن راستىنلا كۆردۈم، راستىنلا ئاڭلىدىم!

— بەزى چاغلاردا، ئادەمگە كۆز سالمىسمۇ بولىدىغان ئىشلار كۆرۈنۈپ قالىدۇ، قۇلاق سالمىسمۇ بولىدىغان گەپلەر ئاڭلىنىپ قالىدۇ، بالام، ئۆزەڭگە مۇناسىۋەتسىز ئىشلار بىلەن چاتىقىڭ بولمىسۇن.

مەن ئەسلى ئىشىنىڭ پۈتۈن جەريانىنى ئېيتىپ بېرەي، دېگەندىدىم، چوڭ ئانام ماڭا ئىشەنمىگەندەكىن، مەنمۇ ئېيتمىدىم.

— مىش-مىش گەپلەرنى خەققە دەپ يۈرمەيدىغان، — دېدى چوڭ ئانام ئاخىردا، — خەق سېنى يالغان گەپ توقۇشقا ئامراق ئىكەن دەپ قالسا، رەسۋا بولغىنىڭ شۇ.

بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر ئۈياتقا قېلىشتىن بەك قورقاتتى. دادام دائىم: "سۆڭگىچىڭ ئات ئاستىدا قالسا قالسۇنكى، ھەرگىز گېپىڭ

يالغان چىقمىسۇن" دەيتتى. ئۇ ئىشلارنى خاتا كۆرۈپ قالغاندەك-يە! چوڭ ئانام شۇنداق دېگەنغۇ.

لېكىن، شۇ ئاۋازلارنى ئوپىئوچۇق ئاڭلىغاندەكمۇ؟... "مېنى سۆيەمسەن؟"، "سېنى سۆيىمەن..."، بوپتۇ ئاڭلىغانمۇ بولاي، لېكىن ئۇ ئاۋازلار بەربىر پەرى تاغدا قالدىغۇ.

چوڭ ئانامنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇ ئىشلارنى سەندە پەيدا بولغان خاتا تۈيغۇ دەپ تۇرۇۋالغانلىقىنى مانا ئەمدى چۈشەندىم.

قەدىمقى يۇنانداى مەخسۇس ئاشىق-مەشۇقلارغىلا ياردەم بېرىدىغان ۋە پاناھ بولىدىغان بىر ئىلاھىيە ئۆتكەنكەن. بۇ ئىلاھىيە مۇھەببەت ئىلاھى ئىدى. بۇ ئىلاھىيەنىڭ ئىشلىرىنى چوڭ ئانام پەقەت بىلمەيتتى، ھەتتا ئاڭلاپمۇ باقمىغانىدى. لېكىن ئۇ ئۆزى سەزمىگىنى بىلەن، ماراجىم ۋە ئاق يۈلتۇزغا پاناھ بولىدىغان ئىلاھقا ئايلىنىپ قالغانىدى. ئېھە، سېرىپ كوچىسىدىكى ئاق كۆڭۈل مۇھەببەت ئىلاھى!

يۈتكەن توپاقمۇ تېپىلدى.

شۇ چاغدا قارا بۇغدايىنى ئوردىغان ۋاقتىمۇ يېتىپ كەلدى. بىز خۇش بولۇشۇپ، ياردەمگە ئادەم تەكلىپ قىلىشقا تۇتۇش قىلدۇق. ئۆيدە چىقىرىلغان ئىككى چىلەك پېۋا كاڭدا بۇزۇلداپ كۆپۈك چىقىرىپ تۇراتتى. ئىككى يىل ئېچىتىلغان بۇ پېۋىلارنىڭ زىيادىسىنى گۆشنى زاكۇسكا قىلىپ ئېچىشكە تەييارلاپ قويغانىدۇق. چۈشلۈك تاماقتا ئېچىش ئۈچۈن ئۈچ كوزا شىرنە قايىنىتىپمۇ قويغانىدۇق. ئاق بولكىنىمۇ خېلى كۆپ پىشۇرۇپ قويغانىدۇق.

ئورمىغا يارده‌ملىشىنىڭ ئۆزى هېيت ئوينىغاندىكىگە ئوخشاش بىر ئىش ئىدى. خەقلەر كۆلكە چاقچاق بىلەن بىر كۈنلۈك ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن، كەچتە هويلىغا توپلىشاتتى-دە، پۈخادىن چىققچە يەپ-ئىچىشەتتى. گۆشنى تويغىچە يەپ، شورپىسىنى قانغىچە ئىچەتتى. يېشى چوڭراق ئەر-ئاياللار ئېچىلىپ-يېيىلىپ بولۇشىغا ئىچسە، قىز-يىگىتلەر ئىچمەيلا كەيپ بولاتتى. غەزەلچىلەر چولاق قاسغۇراغا ئوخشاش ناخشا توۋلىشاتتى:

بىللە ئىشلەپ قوشنامغا،
ئۇنچە باغلىدىم سەن بىلەن.
ئەلچى قويدۇم ئۆيۈڭگە،
جۇپ بولامسەن مەن بىلەن.

بۇ ناخشىنىڭ ئۆزگىچە سىرى بار ئىدى. ئورمىدىن كېيىن، ئىشچان ۋە چاققان قىزلارنىڭ ئىززەت-ئابرويى تېزلا ئۆسۈپ كېتەتتى. ئەلچى خوتۇنلار ئوڭ پۇتىغا كىيگەن پايپىقىنى سېلىۋېتىپ ئۆيمۇ-ئۆي ئەلچىلىككە باراتتى. يارده‌مگە تەكلىپ قىلىنىدىغان ئادەملەر تاللىناتتى، كۈندۈزى ئىشنى راۋۇرۇس ئىشلەيدىغان، كەچتە هاراق ئىچىپ چاتاق چىقارمايدىغان كىشىلەر تەكلىپ قىلىناتتى. يارده‌مگە تەكلىپ قىلىنىشمۇ بىر شەرەپلىك ئىش ئىدى. دەرۋەقە، خەق تەكلىپ قىلمىسمۇ بېرىۋالىدىغان يۈزى قېلىنلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى.

تۆت-بەش كۈن ئىلگىرى بىر كەچلىك چاي ۋاقىتىدا، بىز ئۇرۇق-تۇغقان، قولۇم-قوشنىلاردىن كىملەرنى يارده‌مگە تەكلىپ

قىلساق بولار دەپ مەسلىھەتلەشتۇق. مەن تاللانغانلارنى تىزىملىدىم.

ــ ماراجىمنى تەكلىپ قىلارمىز؟ ــ دېدى چوڭ ئانام.

ــ ئۇنىڭ... ئۇنىڭ خوتۇنى ئاغرىپ قالغاندەك قىلىدۇ، ــ دېدى ئوتتۇرانچى ئاكام سالىخ.

ــ تەكلىپ قىلساق، ئۇ كېلىدۇ.

ھېنىڭ تىزىملىك قەغىزىمگە يەنە بىر سىزىق قوشۇلدى.

ــ قولۇم-قوشنىلاردىن قېپقالغانلىرى يوقتۇ؟ ــ دەپ سورىدى دادام.

ــ جارىيام بوۋاينىڭ ئۆيىدىكىلەرلا تەكلىپ قىلىنمايلا قالدى. ھەمزىنى تەكلىپ قىلساقمۇ بەرىبىر ئۆيىدىن چىقمايدۇ، ــ دېدى چوڭ ئاكام مۇرتاج.

ــ كەلسىدۇ، كەلمىسىدۇ تەكلىپ قىلىپ قويايلى، قوشنا ئەھمەت مۇ. كۆڭلىگە كېلىپ قالمىسۇن.

قەغەزگە يەنە ئىككى سىزىق سىزدىم. ئىسمىنىڭ شۇنىڭ بىلەن بېكىتىلدى.

ئورما ئوردىغان كۈنى قۇياش ئارغامچا بويى كۆتۈرۈلۈشىگە، بىزنىڭ ئىشىك ئالدىغا نۇرغۇن ئادەملەر يىغىلىشتى. ھەممىسى ژالىلداپ تۇردىغان ئورغاق كۆتۈرۈۋالغاندى. ماراجىم كەلدى، ئاق يۇلتۇز كەلدى، ھەمزىمۇ كەلدى. يەنە "مۇز تاپان"لاردىنمۇ ئىككى-ئۈچى كەلدى. تەكلىپ قىلمىسىمۇ ئۆزى كېلىۋالغانلارنى بىز "مۇز تاپان" دەيتتۇق.

تۇغقانلار ئاۋال مەسلىھەتلىشىۋالغاندەكلا ھارۋا بىلەن تەڭلا كەلگەنىدى. ئۇلار پىيادە ماڭغان بولسا، ئۇزاق ۋاقىت كېتەتتى.

بۇ يىل بىز قارا بۇغداي تېرىغان ئېتىز مەھەللىدىن خېلىلا يىراق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ياردەمگە پىيادە كەلسىمۇ سەت تۇراتتى، سالاپىتىگىمۇ ياراشمايتتى.

مېنىڭ ئۇ ئىككىسىگە ھەر ۋاقىت دىققەت قىلىشىم تۇرغان گەپ. لېكىن ئۇ ئىككىسى يىراقلىشىپمۇ كەتمەيتتى، يېقىنلىشىپمۇ كەتمەيتتى. ئاق يۇلتۇز قىزلار بىلەن پاراڭلىشاتتى، قىزلار پىچىرلىشىپ نېمىلەر-نىدۇ دېيىشەتتى، ئارىلاپ-ئارىلاپ پىخىلداپ كۈلۈشۈپ قويىاتتى. ماراجىم ئۇلارنىڭ سەل نېرىسىدا كېچىك قوڭغۇراقلىق ئاككورديونىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ چوڭ ئاكام مۇرتاج بىلەن سۆزلىشىپ تۇراتتى. ئۇلار خۇددى پەرى تاغقا بارمىغاندەك، قۇشلار سايىرىغان پەدىدە "چوك-چوك" قىلىپ سۆيۈشمىگەندەك... شۇ ئىشلارنى گويا باشقىلار قىلغاندەك چاندۇرماي يۇرەتتى. ئەجەبا، ئۇ كۈنى ئاخشىمى مەن باشقا ئەر-ئايالنى كۆرۈپ قالغانىدىمەنمۇ؟ لېكىن، ھازىر مەنىدىن باشقىلارمۇ ئۇلارغا كۆز تىكىمەنىدى. كۆزلەر بىردەم ئۇ ياقتىن تاشلانسا، بىردەم بۇ ياقتىن تاشلىناتتى. بىردەم ماراجىمغا تاشلانسا، بىردەم ئاق يۇلتۇزغا تاشلىناتتى.

دادام بىزنىڭ بوز ئاختا ئات قوشۇلغان ھارۋىنى ھەيدەپ دەر-ۋازىدىن چىقىپ كەلدى.

— قېنى ئەمسە، بىسمىللا دەپ يولغا چىقايلى! — دېدى دادام، — ھەممىڭلار ھارۋىغا چىقىڭلار. چىرايلىق، ئىشچان قىزلار مېنىڭ ھارۋامغا چىقىڭلار! مەن ھارۋا ھەيدەي، سىلەر ناخشا ئېيتىڭلار.

كۆپچىلىك گۈرىدە قىلىپ پاتپاراق بولۇشۇپ كەتتى. قىزلار ۋە چوكانلار بۇ ھارۋىدىن ئۇ ھارۋىغا يۈگۈرۈشتى. بەزىلەر سىرداش دوستلىرى بىلەن بىر ھارۋىغا چىقسام دېسە، بەزىلەر قولۇم-قوشنا-

لىرى بىلەن بىر ھارۋىغا چىقسام دەيتتى. يەنە بەزىلەر ئۆيدىكىلەر بىلەن بىر ھارۋىغا چىقسام دەيتتى. ئۇلار ھەتتا ھارۋىكەشنىمۇ تاللاشاتتى: ھارۋىكەشلەرنىڭ بەزىلىرىنى بۇدۇر چاچ ئەمەس ئىكەن دەپ، بەزىلىرىنى خوتۇنى كۆنلەيدۇ دەپ، بەزىلىرىنى مايماق بۇرۇنىكەن دەپ ياراتمايتتى. شاڭخو قىلىمەن دېسە، ھەرقانداق ئەيىب تېپىلاتتى. بىرھازا ئېتىشتاندىن كېيىن، قىزلار جايلىشىۋالدى. يىگىتلەرنىڭ قايسى ھارۋىدا، كىم بىلەن بىللە ئولتۇرىدىغانلىقىمۇ بىردەمدىلا تايىن تاپتى. يېشى چوڭراق ئايالىلار بىلەن ئەرلەر كەينىدىكى ھارۋىلارغا چىقتى.

— قارىغاندا، مېنىڭدىن چىرايلىق، مېنىڭدىن ئىشچان ئايال يوق ئوخشايدۇ، ئاكا، — شاللاقلىقتا مەھەللە بويىچە داڭقى چىققان يۈزى قارا ھەم چوقۇر نىسا ھامما دادامنىڭ ھارۋىسىغا ئېسىلدى. ئۇنىڭ بىزگە قانداق تۆھپىكار كېلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىم، ئىشقىلىپ، مەھەللىدىكىلەرنىڭ يېرىمى ئۇنىڭ تۆھپىنى ئىدى.

— كېلە، كەل، نىسا! — دادام ئۇنى ھارۋىغا يۆلەپ چىقاردى، — چوقۇر خوتۇننىڭ مېھرى ئىسسىق بولىدۇ.

— شۇ ئەمەسمۇ! — ئۇ ئاپىئاق، قويۇق چىشلىرىنى پارقىرىتىپ كۈلدى. ئۇ كۈلۈۋىدى، چىرايى تامامەن ئۆزگىرىپ، پۈتۈنلەي باشقىچە ئىسكەت كىردى. شۇنداق چىرايلىق بولۇپ كەتتى.

ئۇ ئۆرۈلۈپ دادامغا:

— گېپىڭىز بولسا دەۋېرىڭ، "ئاق خوتۇننىڭ قەلبى مۇز، قارا خوتۇننىڭ قەلبى چوغ" — دېدى.

مەن شۇ ئان ئاق يۈلتۇزغا: چىرايى ئاقمىدۇ ياكى قارىمىدۇ؟ دەپ قارىدىم. ئۇنىڭ چىرايى ئاق ئەمەس ئىدى، قارىمۇ ئەمەس ئىدى.

ئالدى تەرەپتىكى بىرنەچچە ھارۋا قوزغالدى. ھەممەيلەن ھارۋىغا چىقىپ بولغانىدى. پەقەت ئۇچىلا ئادەم قانداق قىلساق بولار دېگەندەك ئارىسالدا بولۇپ تۇراتتى. بۇ ئۇچى ھەمزە، ئاق يۈلتۇز، ماراجمالار ئىدى. ئاخىر، ماراجىم بۇرۇلۇپلا چوڭ ئاكام مۇرتاجنىڭ ھارۋىسىغا سەكرەپ چىقتى.

ئاق يۈلتۇز بىزگە چاقچاق تەلەپپۇزىدا: ساھىب جامالالار چىقدىڭان ھارۋىغا بىز چىقساق بولارمۇ؟ ــ دېدى. بۇ چاقچاق "مۇشۇ بىردەملىك بەختتىن دېمىسەم، شۇنچە چوڭ گۈناھ ئۆتكۈزۈشكە رازى بولارمىدىم" دېگەن گەپنى قىلغان ئايالنىڭ ئۆزىگە زادىلا ياراشمايتتى. بۇ چاقچاق ماڭا زادىلا ياقمىدى. دادام ھارۋىنى ئۇنىڭ يېنىغا ھەيدەپ باردى-دە، قۇرۇق ئوتلارنى قامچا دەستىسى بىلەن ئۇرۇپ، ئۇنىڭغا يۈمشاق بىر ئورۇن تەييارلاپ بەردى. ھەمزە راست كۆرمىدىمۇ ياكى كۆرسىمۇ كۆرمەسلىككە سالدىمۇ، ئىشقىلىپ، دادام ئاق يۈلتۇزغا تەييارلاپ بەرگەن ئورۇنغا ئولتۇرۇۋالدى. ھۆ، داپپۇز! ئاق يۈلتۇز ئايلىنىپ ھارۋىنىڭ ئۇ يېنىغا ئۆتتى. نىسا ھامما ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ تۇرۇپ:

ــ كېلە، گۈزەل قىز، مېنىڭ قېشىمغا كەل! خەقلەر "ئىككى گۈزەل تېپىشىپتۇ" دەپ قالسۇن. بىز ئەرلەرگە ئوخشىمايمىز. ھەي ئۆلەرمەن، نېرىراق ئولتۇرساڭچۇ! ــ دېدى-دە، ھەمزىنىڭ دۈمبىسىدىن ئىتتەردى.

ئاق يۈلتۇز ئىرىگە كەينىنى قىلىپ، ھارۋىنىڭ قىرىدا ئولتۇردى. بىزنىڭ بوز ئاختا ئات بىر سىلكىنىدە-دە، ئالغا ئېتىلدى. ئاق يۈلتۇزنىڭ ئاق پايپاق، ئاق توپلەي كىيگەن بىر جۈپ پۇتى سىلكىنىشكە باشلىدى. ئۇ يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى. ھېلىمۇ ياخشى،

ئۇ هارۇننىڭ شوتىسىغا ئېسىلۋالغانىدى. مەن هارۇنغا هەممىدىن كېيىن چىقتىم-دە، هارۇننىڭ كەينىدە ئولتۇردۇم. ئالدىدىكى هار-ۇلار چاپقىلى تۇردى. بىز گەپ قىلماي جىم ئولتۇردۇق. كاپ-كاپ نىسا هامماننىڭمۇ، چاقچاقچى دادامىنىڭمۇ نېمە ئۈچۈنىدۇ زۇۋانى تۇتۇلۇپ قالغانىدى. ئەزەلدىنلا گەپ بىلەن خۇشى يوق هەمزە-نىڭ جىم ئولتۇرۇشىغۇ چۈشىنىشلىك ئىدى.

مەهەللىدىن چىقماندىن كېيىن، ماراجىم ئاككورديونىنى سايرىتىشقا باشلىدى. مەن ئاق يۇلتۇزغا لەپپىدە قارىدىم. ئاككورديون ئاق يۇلتۇز ئۈچۈنلا سايراۋاتقاندەك قىلاتتى. بۇنى ئاق يۇلتۇز ئۆزىمۇ سەزگەندۇر بەلكىم. ئۇنىڭ قوۋۇزى ژىللىدە قىزاردى-دە، قىزىل-لىق بىردەمدىلا تارقاپ كەتتى. ئاككورديون ئاۋازى ياڭراۋەردى. ئەمما ئۇنىڭغا تەڭكەش بولۇپ ناخشا ئېيتىدىغان ئادەم چىقمىدى. بىزنىڭ بۇ كوچىدىكىلەر ئادەتتە سىرتقا ئىشقا كېتىۋاتقاندا، ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ ناخشا ئېيتمايتتى. ئىشنى تۈگىتىپ قايتىشىدا، قانداق ئېيتقۇسى كەلسە، شۇنداق ئېيتاتتى. ئۇچ خوراز كوچىسىدىكىلەر هەرقاچان ئەتىگەندىن كەچكىچە مېكىيانەدەك كەلسە-كەلمەس كار-كىراپ، خورازدەك تامىقىنى قېقىپ چىرقىرىشاتتى. بىز دېگەن قائىدە-يوسۇننى بىلەتتۇق، قائىدىگە رىئايە قىلاتتۇق. هېلىمۇ رىئايە قىلىۋاتىمىزغۇ!...ئاپلا، توساتتىن ئۇنى زىل چىقىدىغان بىر ئاياللىنىڭ ئېيتقان ناخشىسى ياڭرىدى. ئۇنىڭغا يەنە ئىككى-ئۈچى جور بولدى. ئۇلار تېزلا قىزىپ كەتتى! ئالدىدىكى هارۇنلاردا ناخشا ئاۋازى قانچە جارانگلىق ياڭرىسا، بىزنىڭ هارۇنىمىزنى شۇنچە سۈكۈت باساتتى. ئاق يۇلتۇزنى غەم باستى، بۇ غەم بارغانسېرى كۈچەيدى.

...همه‌مزه بىلەن ئاق يۇلتۇز ھارۋىدا بىر-بىرىگە كەينىنى قىلىپ، خۇددى قوچاقتەك گەپ قىلىشماي جىم ئولتۇراتتى. مەن ئۇ چاغدا ھارۋىنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرغانلىقىم ئۈچۈن، بۇ ھال ماڭا ئانچە تەسىر قىلمىغانىدى. ھەمزىنىڭ تۇغما مىجەزى شۇ تۇرسا، ئاڭا نىسبەتەن ئامال؟ ئۇنىڭ ئاغزىدىن گەپ كولاشنىڭ ئورنى يوق-تە. ھېلىمۇ ياخشى، ئالدىمىزدىكى ھارۋىدا ئولتۇرغانلار ناخشىنى باشلاپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىزمۇ ئۇلارغا جور بولدۇق. بىز بۇدا قارا بۇغداي ئېتىزىغا تېزلا يېتىپ كەلدۇق، يولمۇ ئانچە يىراق بىلىنمىدى. ئەمما، ئەر-خوتۇن ئىككىسىنىڭ ھاياتىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرسەم، ھازىرمۇ يۈرىكىم ئىختىيارسىز جىغىلداپ كېتىدۇ. ئۇلار ئۆمرىنى خەقنىڭ ھارۋىسىدا ئىككى ياقتا ئولتۇرۇپ، مۇشۇنداق بىر-بىرىگە كەينىنى قىلىپ، لام-جىم دېمەي ئۆتكۈزگەن ئەمەسمۇ؟ ئالدى تەرەپتە ناخشا ياڭرايقۇ ئوبدان بولدى. ناخشا ياڭرىمىغان ياكى ناخشا توختاپ قالغان بولسىچۇ؟...

بىزنىڭ بۇغدايلىق بىر يەردە ئەمەس، تارقاق ئىدى. ئۇ يەردە بىر مو، بۇ يەردە ئىككى پۇڭ، يەنە بىر يەردە يېرىم مو بۇغداي بار ئىدى. شۇڭلاشقا يارىمگە كەلگەنلەرمۇ تەرەپ-تەرەپكە تارقالغانىدى، بەزىلەر توشقان دۆڭگە باردى، بەزىلەر بارسۇئان دەرياسى بويىدا قالدى. چۈشتىن بۇرۇن ھەركىم ئۆزىگە بۆلۈنگەن ئېتىزدا ئورما ئوردى، چۈشتىن كېيىن ھەممەيلەن بارسۇئان دەرياسى بويىغا يىغىلدى. بۇ يەر كەنتىمىزدىكى يەرلەرنىڭ پاسلىغا جايلاشقانىدى، دەريانىڭ نېرىسىدىكى يەرلەر باشقا كەنتىكە قارايتتى.

چۈشلۈك تامىقىمىز ئۈچۈن ھالۋا بىلەن ياغلىق ئاسا تەييارلانغا-

نسدی. بز یۇپیۇملاق بولكسنی یاغلىق ئاسا دەپ ئاتایتىتۇق. یاردەمگە كەلگەنلەر تاماقتا ئولتۇرسىلا، نی-نی قىزىق گەپلەر چىقاتتی. توغرالغان یاغلىق ئاسالار تاغدەك دۆۋىلەنگەن، ھەر چوڭ تاۋاقلار ئوتتۇرىغا قویىلاتتی. یاردەمگە كەلگەنلەر تاۋاقلارنی چۆردەپ ئولتۇرغاندىن كېیىن، قوشۇقلار ئۇ یاقتىن-بۇ یاقتا چېپىشىپ كېتەتتی. كىم تېز تۇتۇش قىلمسا، شۇ ئاچ قالاتتی.

قوساق تویغاندىن كېیىن، كۆلكە-چاقچاق، ئویۇن-تاماشا باشلىنىپ كېتەتتی. بىرى قوپۇپ خەقنىڭ قوشۇقىنی ئۇرۇپ تاۋاقنى چۆشۈرۈۋەتسە، یەنە بىرى قوپۇپ خەق ئاغزىنی ئېچىپ یەي دەپ تۇرغان یاغلىق ئاسانی یەرگە چۆشۈرۈۋېتەتتی. شۇنىڭ بىلەن ھەممەیلەن بىرلىكتە زىیان تارتقان بىچارىنی زاڭلىق قىلىپ كۈلۈشەتتی. بۇدا قوشۇقنی ئىككی بارمىقىدا قىسىپ تۇرۇپ ھالۋا یەۋاتقان سارىتتا بىلەن مۆرىسەس ھەمىزە كۆلكىگە قالغاندى، سارىتتا خوراز كوچىسىدىن كەلگەندى. باشقىلار قوشۇقىنی ئۇرۇپ چۆشۈرۈۋەتكەندىن كېیىن، ئۇ ئاچچىقىدا ئاغزىنی دومسایتىپ، تاماققىمۇ قارىماي چەتكە چىقىپ ئولتۇردی. ھەمزە ئاغزىنی یوغان ئېچىپ، بىر پارچە یاغلىق ئاسانی یەي دەپ تۇرۇشىغا، چىشلىرى قارس قىلىدى-دە، یاغلىق ئاسا یەرگە چۆشۈپ كەتتی، ئۇ بۇنىڭغا ئېرەن قىلىپمۇ قویماي، بۇرنی بىلەن قاتتىق بىر نەپەس ئالدى-دە، یەنە بىر پارچە مایلىق ئاسانی ئاغزىغا سالدی. ئاق یۇلتۇزنىڭ قوۋۇزی یەنە بۇرۇندىن قىدەكلا قىزىرىپ كەتتی. مەن ئۇلارغا ئىختىیارسىز سەپسالدىم-دە، ئۇلارنی زەڭ قویۇپ كۆزەتتىم. مېنىڭ كۆزۈم بەزىدە باشقا یاققا كېتىپ قالغىنى بىلەن یۈرىكىم ماراجىم بىلەن ئاق یۇلتۇزدىن ئایرىلالمایتتی. بۇ ئىككىسى مېنى ئەسىر قىلىۋالغاندی.

مەن ھالۇننى چۆمۈچكە ئېلىپ، بۇغداي غولى بىلەن سۈمۈرۈپ ئىچتىم. بۇنىڭدا قوشۇق بىلەن ئىچكەندەكىگە قارىغاندا ئۇبدان ئىچكىلى بولاتتى ھەم تاتلىق تېتيتى. مەن چوڭ بولغاندىن كېيىن، نۇرغۇن جايلارغا باردىم، ھەر قېتىم چوڭ شەھەرلەرگە بېرىپ، تۇرلۇك خۇش بۇي ئەبجەش ھاراقلارنى بۇغداي غولى بىلەن سۈمۈرۈپ ئىچكىنىمدە: ھۇزۇرلىنىشنى بىلمىدىغان بۇ كىشىلەر بۇ ئاقىلانە ئۇسۇلنى بىزدىن ئۆگىنىۋالغان بولسا كېرەك دەپ قالاتتىم. ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ ئۆتكۈر ئادەملەر ئىدى. بىرەر ئۇبدان ئۇسۇلنى ئۆگەنىۋېلىش ئۇچۇن، كاللا ئۆتكۈر بولۇش كېرەك-تە.

— قارىغاندا، ھالۋىغا ھەسەل بەك كۆپ ئارىلاشتۇرۇلغان ئوخشايدۇ. نىسانلىك ئاغزى يەملىشىپ قالمىدىمۇ نېمە... — دېدى دادام، — ئاغزىدىن گەپ چىقماس بولۇپ قاپتۇغۇ!

— ھېچ ۋەقەسى يوق، ئاكا، ئاخشاملىقتا گۆشىنىڭ سېمىز يېرىدىن يەپ، گالىنى ياغلىۋالساق، ئۇنىمىز ئېچىلىپ كېتىدۇ، — دېدى نىسا ئۇنچىدەك ئاپئاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، — گۆش ئېشىپ-تېشىپ تۇرسىلا بولاتتىغۇ.

تاماقتىن كېيىن، ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇردى، يالغۇز ئىسماقلا تېخىچە بىر چەتتە ئولتۇراتتى. مەيلى توي-تۆكۈن، نەزىر-چىراق ئىشلىرى بولسۇن، مەيلى مېھماندارچىلىق ياكى ئورمىغا يارەملىشىش بولسۇن، ئىسھاق چاقىرمىسىمۇ ئۆزى كېلەتتى. ئۇ كەنت بويىچە بىرىنچى "مۇز تاپان" ئىدى. جامائەت بەزى يۇزى قېلىن ئادەملەرنى "مۇز تاپان" دەيتتى، قىش كۈنلىرى ھەممە ئۆيدە ئولتۇرۇش بولاتتى، ئۇلار چاقىرمىسىمۇ ھەممە ئۆيگە باراتتى، ئۆيمۇ-ئۆي قاتراپ يۈرۈپ، ئاياقلىرى مۇز تۇتۇپ كېتەتتى. ئۇلار

بىر ئۆيگە كىرىپ، تاپىنى ئاستىدىكى مۇز ئەمدىلا ئېرىشىگە، ئايقىـ
نىڭ قۇرۇمىغانلىقىغا قارىماي يەنە بىر ئۆيگە چاپاتتى. شۇڭا ئۇلارنىڭ
تاپىسى دائىم مۇز باغلاپ تۇراتتى. ئىسھاق كەلسىغۇ ھېچكىم قوغلـ
مايتـتى، ئەمـما تۆرگە تەكلـىپ قىلىمايتتى. ئۇمۇ ئۆزىنى بـىلـىپ،
لايىقىدا ئىش قىلاتتى. ئولتۇرۇشـلاردا ئۇ دائىم پەگادا ئولتۇراتتى.
ئۇنىڭ ئۆزى ئورۇق ھەم ئېگىز، بېـشى كـىچىك، بوينى نوغۇچتەك
ئۇزۇن بولـغىنى بىلەن، "شاھ خەزىنىسى" دېگەن غەلىتە لەقىـمى
بار ئىدى. "خەزىنە" دېگەن لەقەم: يەپ تويمايدۇ، ئەمما سۆكىنگەن
ئەت قونـمايـدۇ دېگەن مەنـىنى بىلـدۈرەتـتى. ئۇ يېـيىشكە
كەلگەندە، ھېچنېمگە قارىمايتتى، يا تويـغىنىنى، يا ئىزا تارتـىشنى
بىلـمەيتـتى. بۇ لەقەمـنى باشـتا ئۇنىڭغا كىمـنىڭ قويغانلىقـىنى
ھېچكىم بىلمەيتـتى. بىراق، 50 ياشـلارغا بېرىـپ قالغان، تېخـىچە
بويىتاق ئۆتۈۋاتقان بۇ بىچارە چار پادىشا ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىنمۇ "شاھ
خەزىنىسى" دېگەن لەقەمـدىن قۇتۇلالـمىغانـىدى. ئۇ ئادەتتە چىت
كـۆڭـلەك كـىيـىپ يـۈرەتـتى. چـىـت بەك ئەرزان بولغاچـقا،
بىزنىڭ بۇ يەردىكى ئايالالر ئۇنىڭدىن ياسـتۇق قېپى تىكىشكە ئامراق
ئىدى. مەن بۇ يەردە ۋاقتىسز ئىككى ئېغىز سۆز قىستۇرۇپ قويـاي:
ئىسھاق بۇگۈنگىـچە ياشـىغان بولسا، تازا مودا بولۇپ قالغان كىيىـم-
لەرنى كىيىدىغان ئەرلەردىن بولۇپ قالاتتى.

ئەمدى گېپىمىزگە كېلەيلى، ئىسھاق تاۋاقتىسكى ھالۋىـنى ئىچىپ
بولغاندىن كېيىن، تاۋاقنىڭ تېگىنى يالاشقا باشلىدى.

ـــ قانداق ئىسھاق، تويدۇڭمۇ؟ ـــ دەپ سوردى دادام.

ـــ ياق، ئاكا. قورسىقىم تويمىدى، ئازراقلا ئەستەرلەندى، ـــ دەپ
جاۋاب بەردى ئىسھاق ئىنچىكە بوينىدىن چىپلداپ ئېقىۋاتقان

تەرلەرنى سۈرتكەچ.

بىزنىڭ قىزىل ساقال قۇدىمىز ئىسمىتۇللا:

ــ ھەي، ئىسھاق، كېلە، ئىككىمىز باغلىشايلى! ئەگەر ئۇتۇۋالساڭ، بىلىمدىكى كەمەرنى يېشىپ ساڭا بېرەي! ــ دېدى. ئۇ بىزنىڭ بۇ يەردە قول باغلىشىشقا ھەممىدىن ئامراق ئادەم ئىدى. بىر قېتىم ئۇ چۈۋاشلار مەھەللىسىدە قول باغلىشىپ ئېتىنى ئۇتتۇرۇۋېتىپ، ھارۋىنى ئۆزى سۆرەپ كەلگەنىكەن. ئۇ كەمپىرىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ: "ئۇتتۇرۇۋاتمىسامۇ ئات دېگەن بەربىر ئۆلەتتى" دېسە، ھاماقەت ئايال قۇدىمزۇ خۇش بولۇپ: "ئۇتتۇرۇۋاتقىنىگىلا ئوبدان بوپتۇ، مۇنداق بەلەن ئات ئۆلۈپ قالسا، ئادەم چىداپ تۇرالمايتتى" دېگەنىكەن.

بۇمۇ ئىسھاقنىڭ تۇنجى قول باغلىشىشى ئەمەس ئىدى. دەرۋەقە، ئۇنىڭ ئۆزى ئەمەس، قورسىقى باغلىشىشقا چۈشەتتى. شۇ تاپتا ئۇ ئىشنىڭ تەكتىگە يەتكەنىدى.

ــ قانچىلىك ئىچ دېدىگىلا؟

ــ لىپمۇلىپ ئون چۆمۈچ.

ــ باغلاشتى! باغلاشتى! ــ ھەممەيلەن ۋارقىرىشىپ كەتتى، ــ كېلىڭلار، كۆرۈڭلار! ئىسھاق نوچى مەيدانغا چۈشتى!

كىشىلەر گۈرىدە قوزغىلىپ، قول باغلاشقان ئىككىسىنى دەرھال ئارىغا ئېلىۋالدى.

ــ بوپتۇ، كەمىرىڭنى يېشىپ ماڭا كۆرسەت، ــ دېدى ئىسھاق.

ئىسمىتۇللا كەمىرىنى دەرھال يەشتى. قىزىل ساقال قۇدىمزىنىڭ تۇچ پىستانلىرى يوغان ساپسېرىق بۇ كەمىرى ھەققەنەنسۇ

قالتىس كەمەر ئىدى! ئىسھاق كەمەرنى قولىغا ئالىدى-دە، ئۇ يان ئۆرۈپ بىر قاراپ، بۇ يان ئۆرۈپ بىر قاراپ چىققاندىن كېيىن:

— قورسقىم ئاچ بولغان بولسا، كەمبەگ 15 چۆمۈچكە يارايدىكەندۇق، 20 چۆمۈچ دېسەڭمۇ غېمى قىلمايتتىم. بىراق، مەن ھازىر ئاران بەش چۆمۈچ ئىچەلەيمەن، ئۇنىڭدىن كۆپ بولسا ئىچ دەپ تۇرۇۋالساڭلار، باغلاشمايمەن، — دېدى.

— بوپتۇ، توققۇز چۆمۈچ بولسۇن، توققۇز چۆمۈچكە باغلىشىڭلار! — دېدى بىرى.

— ئالتە چۆمۈچ بولسۇن، — دېدى ئىسھاق.

قىزىل ساقال قۇدىمىز كەمەرنى ئۇنىڭ قولىدىن شارتتىدە تارتىۋالدى. بۇ كەمەرنى ئۇ گۆھەردەك ياخشى كۆرەتتى.

— ئالتە چۆمۈچ ئىچىشكە ماۋۇ "يەل كىندىك" بىلەنمۇ باغلاشمايمەن، — ئۇ ئېڭىكى بىلەن ئىشارەت قىلىپ مېنى كۆرسەتتى.

ياۋاللا قۇدىمىز، سىزمۇزە...سېلىشتۇرۇشقا مەندىنمۇ كىچىك، مەندىنمۇ يارىماس بىرەرسى تېپىلمىدىمۇ سىزگە؟ ئوڭ قولۇم بىردىنلا شەپكەمنىڭ چېكىلىكىگە ببرىپ توختاپ قالدى. ئەسلى مەن شەپكەمنى ياققىدە يەرگە تاشلاپ، بىر باغلىشىپ باقاي دېگەن يەرگە كەلگەنىدىم. بىراق يۈزۈم چىدىمىدى. قانداقلا بولمىسۇن، بۇ قىزىل ساقال چال بىزنىڭ قۇدىمىز-دە.

كىمەر باي غاراڭ-غۇرۇڭ ئاۋازدا:

— ئاغىنىلەر! ھازىر ئىسھاقنىڭ قورسقى توق، سەككىز چۆمۈچ ئىچسىمۇ چوڭ گەپ، — دېدى. ئۇنىڭ ئاۋازى تاغ قاپتىلىدىن پەسكە دومۇلاپ چۈشكەن قۇرۇق ئىدىشتىن چىققان ئاۋازغا ئوخشايتتى. باشقىلار كىمەر بايىنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى:

— سەككىز چۆمۈچ ئىچىسە بولار! ئۇنىڭ قورسىقىغا ئاران سەككىز چۆمۈچ پاتار.

— ئىسھاقنىڭ قورسقىدا باشقا ئۇچەي بارمۇ تېخى!

— ئۇ سەككىز چۆمۈچ ئىچەلىمەيدۇ! سەككىز چۆمۈچ ئىچسە، ئۇنىڭ قورسقى ئېتىلىپ كېتەر!

— بۇدا ئىسھاق تۇغەشتى، ئۇتتۇرۇپ قويىدىغان بولدى...

بۇ سۆزلەرنىڭ ئۇنى دەي-دەيگە سېلىش ئۇچۇن ئېيتىلمۇاتقان-لىقى ئېنىق ئىدى. ئىسھاق قورسقىغا پاق-پاق قىلىپ ئۇرۇپ قويۇپ:

— پېشانەمدىن كۆرەي. ئېتىلىپ كەتسەڭ كەتكىنكى، مېنى رەسۋا قىلما، — دېدى قورسقىغا، ئاندىن كۆپچىلىككە دېدى:

— قېنى، ئېلىپ كېلىڭلار، سەككىز چۆمۈچ ئىچىپ ئۆزەمنى بىر تونۇتۇپ قويماي.

بىر چېلەك ھالۋا بىلەن يوغان بىر چۆمۈچ كەلتۈرۈلدى.

— ئاكا، سەن ئۇسۇپ بەرگىن، — دېدى ئىسھاق كىچىك بايغا، — ئۆزەڭ لىللا ئادەم، قولۇڭ بەرىكەتلىك.

— قېنى، ئەمسە ئولتۇرايلى. ئىسھاق سەنمۇ ئولتۇر، — دېدى دادام.

ھەممەيلەن ئولتۇرۇشتى. يالغۇز ئىسھاقلا ئۆرە تۇردى.

— ماقۇل كۆرسەڭلەر، مەن ئۆرە تۇرۇپ ئىچىمەن...، — دېدى ئۇ دادامغا يېلىنغان تەرزدە.

— بولمايدۇ! — دېدى كەمەرنىڭ ئىگىسى كەسكىنلىك بىلەن، — ئىچمەن دېسەڭ قائىدە بويىچە ئىچ.

ئۇنىڭ بۇ گەپنى راستىنلا قائىدىگە ھۇرمەت قىلىش نۇقتىسىدىن

ئېيتمىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئەمما، ئۆره تۇروۋپ ئىچكەنىده، كۆپرەك ئىچكىلى بولاتتى. قىزىل ساقال شەيتاننىڭ قورققىنى شۇ ئىدى.

ــ بوپتۇ، سېنىڭ دېگىنىڭچە بولسۇن، ــ ئىسھاق ماقۇل بولدى. ئۇ ئولتۇردىمۇ ياكى ئولتۇرمىدىمۇ، ئىشقىلىپ يوغان چۆچەكنىڭ يېنىدا زوكزايىدى. شۇ تاپىتا ئۇنىڭ تۇرقى بەئەينى ئۇچاي دەپ تۇرغان ئاق تۇرنىغا ئوخشايتتى.

كىمەربايى بىر چۆمۈچ ئۇستى. ئىسھاق ئىچىشكە باشلىدى. ئۇ شۇنداق ئاستا ئىچتىكى، ھالۇنىڭ ئۇنىڭ ئىنچىكە كېكىرتىكىدىن ئۆتۈۋاتقانلىقىنمۇ پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ئىككىنچى چۆمۈچىنىمۇ ئالدىرىماي ئىچىپ تۈگەتتى. ئۇچىنچى چۆمۈچكە كەلگەنده كىشىلەر ئۆكتە قويۇپتى:

ــ بۇنداق ئاستا ئىچسەك، ئەلۋەتته ئۇتۇۋالسەن!

ــ ئىسھاق، قارا ئاغىنۇ چۈشكىچە ئىچىدىغان ئوخشىمامسەن؟

ــ شۇنمۇ باغلىشىش دېگىلى بولامدۇ؟ ــ دېدى بىر قىز قاتتىق نارازى بولۇپ، ــ بۇ بەئەينى يېتىم موزاينىڭ ئەسكى لاتا چاينىغىغا ئوخشاپ قالدى!

ــ ئىسھاق، بۇنداق ئەزمەكنى ئېزىپ ئولتۇرساڭ ئادەمنى ئۇخلىتىپ قويغۇدەكسەن!

ئىسھاق ئۆلارغا قاراپمۇ قويمىدى. لېكىن تۆتىنچى چۆمۈچكە كەلگەنده ئىچىشنى بىرئاز تېزلەتتى. بەشىنچى ۋە ئالتىنچى چۆمۈچلەرنى بىردەمدىلا ئىچىپ بولدى. ئۇنىڭ بۇرتۇپ چىقىقان يوغان بۇغدىيىكى ئېڭىكى بىلەن ئوقۇرەك سۆڭىكى ئوتتۇرىسىدا ئۇ ياقتىن بۇ ياققا توختىماي يورغىلايتتى. شۇ چاغدا يارەمگە كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئىسھاقنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنى ئاستا ــ ئاستا پۇتۇنلەيلا

ئارىغا ئېلىۋالغاندى. يەتتىنچى چۆمۈچكە كەلگەندە، ئىسھاق قاتتىق بىر تىنىۋالدى. تەر تامچىلىرى باشتا تامچىلغان بولسا، ئەمدى شارقىراپ ئېقىشقا باشلىدى. ئۇ چۆمۈچنى ئاغزىغا ئاپىرىشىغىلا، ئارقا-ئارقىدىن غۇرت-غۇرت قىلغان ئاۋاز ئېنىق ئاڭلىناتتى. ئۇنىڭ چىت كۆڭلىكى ئېچىدىكى قورسىقى تازا چىڭدالغان ياستۇقىغا ئوخشاش چىڭدىلىپ كەتكەنىدى. كىنىدىكى مىدىرايمۇ قويمايتتى. شۇنداق تۇرسا، نەپەس نەگە پاتسۇن؟ يەتتىنچى چۆمۈچنى ئۇ ئۇچ قېتىمغا بۆلۈپ ئىچتى. ئىچىپ بولدى-دە، قاتتىق بىر كېكىردى.

— يەنە بىر تىنىۋال، — دېدى بىرى چۇشەندۈرۈپ، — يەنە بىر تىنساڭ، قورسىقىڭ بوشايدۇ.

لېكىن، ئۇنىڭ ئېيتقىنى، قورسىقى ھېچقانچە بوشىمىغاندەك قىلاتتى. ئىسھاق ئاخىرقى بىر چۆمۈچنى ئىچكەندە بەك قىينىلىپ كەتتى. ئۇ ئىچىشنىغۇ ئىچتى، بىراق ھالۋا ئۇنىڭ قورسىقىغا بارمىدى. ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغان كىشىلەر خۇددى ئىسھاققا ئىچىشىپ بىرىۋاتقاندەك، بويۇنلىرىنى سوزۇپ، ئېغىر نەپەس ئېلىۋاتاتتى. ھالۋا بارغانسېرى ئازايدى، ھالۋا قورساقىغا باشتا بىر قوشۇق-بىر قوشۇقتىن كىرگەن بولسا، كېيىن بىر تېمىم-بىر تېمىمدىن كىردى. ئىشقىلىپ، بارغانسېرى ئازلىدى. چۆمۈچىنىڭ تېگى كۆرۈنگەندە، ئىسھاق ئاپئاق ئۆزۈن تىلىنى چىقىرىپ، چۆمۈچنى مۆشۈكىتەك يالاشقا باشلىدى. پاك-پاكىز يالاپ بولغاندىن كېيىن، چۆمۈچنى ئاسمانغا ئاتتى-دە، يەنە تۇتۇۋالدى. چۆمۈچتىن بىرەر تېمىمۇ ھالۋا ئاقمىدى.

قىزىل ساقال قۇددىمىز ئىسھاقنىڭ ئالدىغا بېرىپ، تۇچ پىستانلىق ساپسېرىق يوغان كەمىرىنى گەپ-سۆز قىلمايلا ئۇنىڭ بوينىغا

ئېسىپ قويدى. بۇنداق كەمەر دۇنيادا ئاز تېپىلىدىغان گۆھەرنىڭ ئۆزى-دە. شۇ چاغدا خەزىنە ئىسھاقنىڭ چىرايىغا تەپچەپ چىققان شوخ كۈلكە يۈگۈردى، ئۇمرۇمدە ئۇنىڭ كۈلگەنلىكىنى تۇنجى كۆرۈشۈم شۇ ئىدى، ئاخىرقى كۆرۈشۈممۇ شۇ ئىدى.

ــ كېلە، قىزىل ساقال، ــ دېدى ئۇ، ــ يەنە بىر باغلىشايلى.

ــ قانداق باغلىشىمىز، قېنى دەپ باقە! ــ قۇدىمىز يەنە قىزىپ قالدى.

ــ سەن جاھائەت ئالدىدا ئىشتىنىڭنى سالالىساڭ، مەن يەنە ئىككى چۆمۈچ ئېچىپ بېرىمەن.

كىشىلەر يەنە چۇرقىرىشىپ كەتتى:

ــ قىزىل ساقال، ماقۇل دە، باغلىشە!

ــ بەللى، ئىسھاق، يارايسەن! ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلدىڭ!

ــ سەككىز چۆمۈچ ئېچىكەن يەردە، ئازراق كۆچىسەڭلا، گەپ يوق يەنە ئىككى چۆمۈچ ئېچۈۋېتەلەيسەن!

ــ ماقۇل، ئېچىپ باقاي!

ــ ھوي قېلىنلار! ــ بىر ئايال ۋارقىراپ كەتتى، ــ بۇنىڭدىن باشقا ئويۇن تېپىلمىغاندەك سەتلىشىپ يۈرگىنىنى!

ــ بولىدۇ! كىمەر باي، ئۇسە! ــ قىزىل ساقال قۇدىمىزمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالدى، ــ سەت تۇرىدۇ دېسەڭلەر تەتۈر قارىۋېلىڭلار.

بىراق، شۇ چاغدا بىزنىڭ ئۇتۇپ چىققان باتۇرىمىز بىر قولىدا قورسىقىنى چاڭگاللىغىنىچە دۆۋىلەپ قويۇلغان بۇغداي ئۇنىچىلىرىنىڭ كەينىگە قاراپ بەدەر چاپتى. ئۇ شۇ كەتكىنىچە، چۈشتىن كېيىنكى ئورمىغىمۇ قاتناشمىدى، كەچلىك ئولتۇرۇشقىمۇ كەلمىدى.

ئۇ شۇ كۈندىن باشلاپ، دۇنيادىن ئۆتكىچە ھېلىقى كەمەرنى يېنىدىن ئايرىمىغانىدى. كېيىن ئۇ كەمەر بىلەن بىللە دەپنە قىلىندى. ئاڭلىشىمچە، بۇ ئۇنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى بىردىنبىر ۋەسىيتى ئىكەن. ئۇ ئۆمرىدە ئېرىشكەن ئەڭ چوڭ ئامەت، ئەڭ ئالىي مۇكاپات ئاشۇ كەمەردۇر بەلكىم...

لېكىن، تازا قىزىيدىغان باغلىشىش ۋە بەسلىشىش تېخى ئالدىمىزدا. چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن، كىشىلەر ئولاش-چولاش تۈتۈش قىلىپ قېپقالغان قارا بۈغدايىنى ئورۇشقا چۈشتى. يارەمگە كەلگەنلەر كۆپ بولغاچقا، بۈغدايىنى ئۆزۈنىغا ئەمەس، توغرىسىغا سول تارتىپ ئورۇدى. قاراڭغۇ چۈشەي دەپ قالغاندا، ھەممە ئورمىچىلار ئاخىرقى بۈغدايلىقنىڭ قىرىغا كېلىپ، ئۈچ-تۆت قەدەمدىن ئارلىق قالدۇرۇپ، قاتارىسىغا سەپ بولۇپ تۇردى.

ئاق كۆڭلەك كىيگەن قىزلار ۋە بېشىغا ياغلىق ئارتۇالغان ئايال-لارمۇ، مەيدىسىنى ئېچىۋەتكەن يىگىتلەر ۋە چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ، كىيىملىرىدىن ئاپئاق شور ئۆرلەپ كەتكەن، قۇرامىغا يەتكەن ئەرلەرمۇ ئورغاقنى بىلكىگە سېلىپ، بىر پەس گەپ-سۆز قىلىشماي جىم تۇردى. بۈغدايلىرى پىشپ كەتكەن ئېتىزلارمۇ تىنچ كۆلگە ئوخشاش ئالدىمىزدا قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. قىرغاقتا تۇرغان بۇ كىشىلەر خۇددى قىرغاقتىن سەكرەپ چۈشۈپ، غۇلاچ تاشلاپ ئۆزۈشكە تەييارلانغاندەك قىلاتتى.

توساتتىن، نېسا بىلەن ھەمزىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان ئاق يۇلتۇز جەسۇرلۇق بىلەن ئالدىغا چىقتى ۋە شارتتىدە كۆپچىلىككە بۇرۇلدى. ئۇ ئاۋال تورلىما يوللۇق يېشىل كۆكلىكىنىڭ ئېتىكىنى

قىستۇردى، يەڭلىرىنى جەينىكىگىچە تۈردى، كۆمۈش بېزەكلەر قىستۇرۇلغان ئىككى ئۆرۈم ئۆزۈن چېچىنى بوينىغا يۆگەپ، كەينىگە چەگدى. ئانىدىن خەنجەرنى قىنىدىن سۇغۇرغان پەدىدە قولىنى كۆتۈردى-دە، ناھايىتى چەبدەسلىك بىلەن، قىزىل دەستىلىك ئورغىنى دولىسىدىن ئالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن بۇگۈنگىچە ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغان ئاجايىپ جەسۇرلۇق چىقىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ھەمىشە تەبەسسۇم جىلۋە قىلىپ تۇرىدىغان، ھازىر كۈلكىدىن ئەسەر قالمىغان چىرايلىق لەۋلىرى چىڭ يۇمۇلغاندى.

كىشىلەر قاراپ تۇردى. ئاق يۈلتۈزمۇ پۈتلىرىنى سەل كېرىپ جىم تۇراتتى. ماگا ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت ئۆتكەندەك تۇيۇلدى. مەن بىركەمگىچە بۇ چۈشۈمنى نېمە دەپ قالدىم. ياق، بۇ چۈشۈم ئەمەس، ئوڭۇم ئىدى. شۇ تاپتا قىر ئۈستىدە تۇرغان بۇ چىرايلىق چوكاننى كېيىن يەنە كۆپ قېتىم چۈشەپ قالدىم. ئۇ چۈشۈمدىمۇ يەنە شۇنداق ئۆرە تۇراتتى: بەزىدە ئېگىز ھاك ئۈستىدە، بەزىدە ئۆركەشلەۋاتقان شارقىراتما بويىدا، بەزىدە لاۋۇلداپ تۇرغان كۈچلۈك ئوت ئىچىدە تۇراتتى. ئۇ ئورغىنىنى كۆتۈرگەن پېتى چوڭقۇر ھاڭغا، ئىتتىك ئېقىنغا، ھەيۋەت ئوتقا سەكرەشكە تەمشەلگەندە، ئويغىنىپ كېتەتتىم. ئويغانغاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ قىزىل دەستىلىك ئورغىقى خۇددى مەن بىلەن خوشلاشقاندەك ئالدىمدا بىرپەس يالت-يۇلت قىلاتتى. شۇڭا، مەن ئويغانغاندىن كېيىن، خۇشاللىقىمدىن قىن-قىنىمغا پاتماي قالاتتىم.

مېنىڭ بەزى چۈشلىرىم پۈتۈنلەي مەنىسىزمۇ ئەمەستۇر، ئاق يۈلتۈزنىڭ كۈنلىرىمۇ شۇ چۈشلەرگە ئوخشايدىغاندۇر بەلكىم...

ئەمدى ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، قاراپ تۇرغان كىشىلەر ھەيران-

لىقتا داڭقېتىپ قالغانىدى: ئەزەلدىنلا ئېغىر-بېسىق، نازا-كەتلىك بۇ چوكان زادى نېمە قىلماقچىكىنە؟ ھەممە كۆز ئاق يۇل-تۇزغا تىكىلگەنىدى. يالغۇز ھەمزىلا كۆزىنى يوغان ئاچماي، ئاغزىنى كالچايتىپ قاراپ تۇراتتى.

— بىزنىڭ ئۇ ياقلاردا ئەرلەر يېيىش-ئىچىشتە ئەمەس، ئىشلەشتە بەسلىشىدۇ، — دېدى ئاق يۇلتۇز. ئۇنىڭ ئاۋازى بۇرۇنقىدەكلا يېقىملىق ۋە زىل ئىدى، بۇ ئاۋازدىن ئۇنىڭ ھاياجانلانغانلىقىنىمۇ، ئاللقانداق بىرنېمىدىن ئەندىشە قىلىۋاتقانلىقىنىمۇ سەزگىلى بولمايتتى.

— قېنى، قايسىلار نوچى؟ ئەرلەردىن قايسىلار بولىدىلار مەيلى، سەل غەيرەت قىلىپ، مەيدانغا چۈشۈپ مەن بىلەن بىر كۈچ سىنىشىپ بېقىڭلار. ھەي، قايسىلار مەيدانغا چۈشمەكچى؟

نېمە قىلىشنى بىلمەي قالغان كىشىلەر يا ھا، يا شا دېمەي قاراپ تۇرۇشاتتى. ئاق يۇلتۇز يەنە گەپ باشلىدى، بۇدا بىرئاز دەي-دەيگە سېلىش ئۈچۈن:

— بۇ كەنتتە ئەر يوقمۇ نېمە؟ — دېدى.

مەن كۆزلىرىمنى ئىختىيارسىزلا ماراجىمنى ئىزدەشكە سالدىم. ئۇ قىرنىڭ ئەڭ چېتىدا، يەنى ئۆز سېپىنىڭ بېشىدا تۇراتتى. مېنىڭ ئۇنىڭغا: "ئاق يۇلتۇز سېنى دەۋاتىدۇ، سېنىلا دەۋاتىدۇ! يەنە نېمە ئىككىلىنىپ تۇرىسەن؟" دەپ ۋارقىرىغۇم كېلىپ كەتتى.

— ھەمزە، سەن چىقە، — دېدى بىزنىڭ قىزىل ساقال قۇدا-مىز، — ئۇ شۇنداق دېگەندىكىن، خوتۇنۇڭ بىلەن كۈچ سىنىشىپ، ئۆزەڭنىڭ ئەر ئىكەنلىكىنى بىر كۆرسىتىپ قويە!

— چىقە ھەمزە، چىق، — دېدى باشقىلارمۇ ئەگىشىپ.

— قىزىل ساقالنىڭ ئېيتقىنى دۇرۇس، ئۇنىڭ بىلەن ھەمزە كۈچ سىناشسۇن!

— قايسىڭلار نوچى بىر كۆرۈپ باقايلى!

— كېيىن كۆرۈڭلار، — دېدى ھەمزە غۇدۇراپ، — ئۇ ئۆزەمنىڭ خوتۇنى تۇرسا، كۈچ سىناشمىسامۇ ماڭا ئاللىقاچان قايىل بولغان. سىناشقىدەك نېمە بار.

— ئاغىنىلەر، كەنتىمىزنىڭ رەسۋاسى چىقىدىغان بولدى! — دېدى قىزىققان قۇدىمىز تىت-تىت بولۇپ، — ئەسلى مەيدانغا ئۆزەم چۈشەي دېگەنىدىم، قارىسام ئورغىقىم گال تۇرىدۇ، ئوبدان ئورغىلى بولماسمىكىن دەپ قالدىم، گال ئورغاقتا ئىش ئاينىمايدۇ. مەندىن باشقا جىگىرى بارلار يوقمۇ؟

ماراجىم تەمكىنلىك بىلەن قىرنى بويلاپ ئاق يۇلتۇزنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇنىڭ كېلىشى بىلەنلا، باشقا ئەرلەر پاكارلاپ كەتكەندەك، ئورۇقلاپ كەتكەندەك كۆرۈنىدى. يۈزىنى ئايايدىغان بەزى ئەرلەر ئۇنىڭ ئالدىدا شاپاشلاپ يۈرۈشتىن ئۆزىنى تارتتى. ئەمما، بىلىنمەيدىغان چاقىقان ئاق يۇلتۇز ئۇنىڭ ئالدىدا قىلچە تەمتىرەپ قالمىدى، پاكارلاپمۇ كەتمىدى، ھەتتا بىرئاز ئۆسۈپ قالغاندەك قىلاتتى. ئاجايىپ ئىش-تە!

— مەن بەسلىشىمەن! — دېدى ماراجىم، — مۇرتاج، سەن ھەربىرىمىزگە ئۈچ چامدىن ئۇلچەپ بەر!

شۇ چاغدا مەن ئاق يۇلتۇزغا يەنە قارىدىم. ئۇنىڭ قوۋۇزىغا يەنە مەن تولا كۆرگەن قىزىللىق يۈگۈردى-دە، بىردەمدىلا غايىب بولدى.

— سەن بېكىپ چىقىساڭ، سېنى بىرنى سۆيۈپ قويسۇن؛ ئۇتتۇ-

رۆپ قويساڭ، ئەر دېگەن نامىڭغا داغ تەگسۇن،... ــ كەمىرىنى ئۈتتۈرۈۋاتقان قۇددىمز بېيىتتىن بىر مسرا شېپى كەلتۈردى.

ــ ئەر دېگەن نام كەمەرگە ئوخشمايدۇ. ئۈتتۈرۈۋاتقاندىكىن تۇغەيدۇ. ئۇنى يېڭىلمغىلى بولمايدۇ، ــ دېدى بىرى ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ.

ــ جانانغا پالۋانمۇ تەڭ كېلەلمەيدۇ دېگەن گەپ بارغۇ، ــ دېدى ماراجسم بىردىنلا جانلىنىپ، ــ باشقا كەلگەننى كۆرەي. ئاق يۇلتۇزغا ئۈتتۈرۈشمۇ بىر شەرەپ، مەن ئۇنى مۇكاپات ئورنىدا كۆرىمەن.

ــ ماراجىم، ئۇنى كاتتا مۇكاپات دېگىلى بولماسمكىن، ــ دېدى ئاق يۇلتۇز. ئۇنىڭ كۆركەم لەۋلىرىدە بىلىنەر-بىلىنمەس تەبەسسۇم پەيدا بولدى.

ــ قانداق بولسا، شۇنداق بولسۇن،... ــ ماراجىمنۇ كۈلۈمسىرەگەندەك قىلدى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ كۆپكۆك كۆزلىرىدىن قايغۇرۇ-ۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ دولىسىدىن ئورغىقىنى ئالدى، كۆزلىرىنۇ ئۇيناپ كەتتى:

ــ ئاق يۇلتۇز، ئەمسە شۇنداق كېلىشتۇق-ھە! سەن يانساڭ، مەنمۇ ئۆچۈپ قالمايمەن...

ماراجىم بۇدا تازا كەلتۈرۈۋالدى! بۇ گەپ ماڭا چۈشىنىشلىك ئىدى. مېنىڭچە، باشقىلار بۇ گەپنىڭ تېگىگە يېتەلمەيتتى. كىشىلەر مۇسابىقىنىڭ شەرتى ھەققىدە قىزغىن مەسلىھەتلەشتى.

ــ ھەركىم ئۆزى ئورغان بۇغداينى ئۆزى باغلامدۇ؟ ــ دەپ سوردى نىسا ھامىم.

ــ ئۆزى باغلايدۇ، ئۆزى باغلايدۇ!

ـــ ئورغىنىنى ئۈدۈللۈق باغلاپ ماڭسۇن!
ـــ ياق! ياق! ئاۋال ئورسۇن، ئاندىن باغلىسۇن.
ـــ ھەي، خالايىق! ئۇلار قانداق قىلىشنى لايىق كۆرسە، شۇنداق قىلسۇن!
ـــ ئۇلارنىڭ ئىختيارىغا قويايلى، ئىشقىلىپ كىمنىڭ ئاخىرقى باغنى ئاۋال باغلاپ بولۇشىغا قارايدىغان گەپ!
بۇ چاغدا چوڭ ئاكام مۇرتاج ئۇچ چامدامدىن ئىككى پارچە يەرنى ئۆلچەپ، ئوتتۇرىسىغا بۇغداينىڭ غولى بىلەن بەلگە سالدى. ئاندىن ئېتىزنىڭ ئۇ بېشىغا ئۆتۈپ، يەنە شۇنداق بەلگە سالدى. قالغان ئەرلەر ئارغامچىنىڭ ھەممىسىنى ئۇلاپ، ئۇ باشقا يەتكۈدەك ئۇچ تال ئارغامچا قىلدى ۋە ئۇنى سېلىنغان بەلگە بويىچە ئۇ باشتىن بۇ باشقا تارتتى. شۇنداق قىلىپ، بۇغدايلىق تەپسۈتەك ئىككىگە بۆلۈندى.
مۇسابىقە باشلىناي دەپ قالدى. مەنغۇ ئاق يۈلتۈزدىن غەم قىلمايتتىم. ئۇنىڭ ئورمىنى ناھايىتى تېز ئوردىغانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلەتتى. غەم قىلىدىغىنىم ماراجم ئىدى. دۇرۇس، ئۇمۇ قولىدىن ئىش كېلىدىغان يىگىت ئىدى، ھەرقانداق ئىش ئۇنىڭ قولىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. ئۇ چىتلاقنى قىزلارنىڭ كەشتىسىدەك چىرايلىق توقۇۋېتەتتى. ئۇ ئوتنى مەسچىتنىڭ قۇببىسىدەك رەتلىك ۋە سىلىق باساتتى. ئۇ ياسىغان ۋە سىرلىغان دېرىزە قاپقىقى بەش كۈنلۈك يەردىن ئادەمنىڭ كۆزىنى چاقنىتاتتى. ھەتتا ئورماندىكى ئوتۇن ئەكەلسەمۇ، ھارۋىغا ئەرۋەكنى-سەرۋەكنى باسماستىن، شۇنداق رەتلىك باساتتى. ئۇ ئاككوردىيونىنى شۇنداق ئوبدان تارتاتتى، ئۇنى مەن دېمىسەممۇ مەھەللىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىلىدۇ.

لېكىن ئۇ ئورمىغا قانداقراق تۇر؟ ئاق يۇلتۇز ئۇتتۇرۇپ قويسىغۇ ھېچنېمە بولمايتتى. ئۇ ئايال-دە. بىراق، ماراجىم ئۇتتۇرۇپ قويسا، پۇتۇن كەنتنىڭ رەسۋاسى چىقاتتى. ھەي ي ي...بۇ ئوينىشدىغان ئىشمۇ؟ بىراق، مەن شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ، ئاق يۇلتۇزنىڭ يېڭىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلدىم. ئەجەبا ئايالىلار ئۇتتۇرۇشقىلا يارالغانمىدى؟

ــ قېنى ئەمسە، باشلاڭلار! ئۇتتۇرۇپ قويغىنىڭلار پوتلاڭلارنى ئېقتىپ يۇرمەسسلەر! ــ دېدى دادام.

ئاق يۇلتۇز بىلەن ماراجىم ئوتتۇرىدىكى ئارغامچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە يانداشىپ تۇردى. بۇ ئىككىيلەن ساپسېرىق بۇ كۆلدە بىر-بىرىنى سۈنىڭ تەكتىگە ئىتتىرىشەرمۇ، ياكى بىر-بىرىنى قۇتقۇزۇشارمۇ؟ مەن ئىككىلىسىدىن ئەنسىرەۋاتاتتىم، چۈنكى ھەر ئىككىسى مېنىڭ ئادىمىم ئىدى. ئۇلارنىڭ مەخپىيىتى مېنىڭ قولۇمدا ئىدى. بۇ مەخپىيەتنى ئەمدى ھېچكىمگە دەپ بەرمەيمەن. ئۇنى بىرى مەن بىلمەن، يەنە بىرى چوڭ ئانام بىلىدۇ...ھەي، ئۇلار نېمىشقا يانداشىپ تۇرىدىغاندۇ؟ ئورمچىلار بىر-بىرىدىن نېرىدىراق تۇراتتىغۇ، چۈنكى ئورمىنى ئوڭىدىن سولغا باقتۇرۇپ ئوردىغان گەپ-تە. بۇ ماراجىمۇزە، تازا...ئوڭ-سول بىلەنمۇ چاتىقى يوق، تەتۇر تۇرۇۋالغىنىنى قارىمامدىغان. ئۇنداق قىلسا، خەق زادىلىق قىلمامدۇ!؟ مېنىڭ ئۇنىڭغا توۋلاپ، يادىغا سېلىپ قويغۇم كەلدى، بىراق توۋلىمىدىم.

ــ ئاق يۇلتۇز، قېنى ئاۋال سەن باشلا، ــ دېدى ماراجىم.

ئاق يۇلتۇز ئورغىقىنى ئوينىتىپ قويۇپ، بىر تۇتام بۇغداي ئورۇدى. كېيىن تۇتاملاپ-تۇتاملاپ ئورۇپلا كەتتى...ئورغاق ئۇنىڭ

ئوك قولىدا شۇنداق تېز پىرقىرايتتىكى، ئۇنى كۆرگىلى بولمايتتى، ئۇنىڭ ۋال-ۋۇل قىلىپ يالتىرىغىنىلا كۆرۈنەتتى، تۇتام-تۇتام قارا بۇغدايلار ئورغاقنىڭ رىتىمىغا تەڭكەش بولۇپ پىرقىراپ ئۈسۈلغا چۈشەتتى-دە، ئۆزلۈكىدىن ئۇنىڭ سول قولىغا يۇگۈرەيتتى. بىر قۇچاق ئورۇلغاندىن كېيىن، ئورغاق بىلەن يىغىپ ئارقىغا تاشلايتتى-دە، يەنە ئالدىغا باقتۇرۇپ ئورۇۋېرەتتى. ئورغاق يەنە ئۈسۈلغا چۈشتى، قارا بۇغدايلارمۇ ئورغاقتا تەڭكەش بولۇپ ھەم سەكرەپ، ھەم پىرقىراپ يەنە ئۈسۈلغا چۈشتى. ئۇ بىر سول بۇغدايىنى بىرەمدىلا ئورۇپ بولدى. ئۇ بېشىنىمۇ كۆتۈرمەيتتى. ئۇنىڭ يۈزىنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى، ئۇنىڭ ئارقىسىغا چىگىلىك ئىككى ئۆرۈم چېچىدىكى كۈمۈش ئېزەكلەرنىڭ جىرىڭلىغانلىقىلا بەزىدە ئاڭلىنىتتى. ئۇنىڭ بېشى يەرگە كىرىپ كېتىۋاتقانىدەك قىلاتتى. ئۇ ئەمدى بۇغدايلارنى تۇتاملاپ ئولتۇرمايتتى، بۇغدايلار ئۆزلۈكىدىن يىغىلىپ، ئۇنىڭ قولىغا يۇگۈرەيتتى، ئۇ ئالقىنىنى يىغىپ-ئېچىپ بەرسىلا بولاتتى. يالت-يۇلت قىلىپ تۇرغان ئورغاق جان كىرىپ قالغاندەك بارغانسېرى بەك پىرقىرايدىغان بولۇپ كەتكەنىدى. كېيىن ئۇنى توختىتۇبلىشمۇ ئانچە ئاسانغا چۈشمىسە كېرەك...بۇ ئورمىغا ئەمەس، بەئەينى ئات بەيگىسىگە ئوخشايتتى. كۆزۈمىنى ئۇنىڭدىن زادىلا ئۈزەلمەي قالدىم، لېكىن ئۇزمەي بولمايتتى، چۈنكى ئۇنىڭ يېنىدا يەنە بىر ئادەم بار-دە!

ماراجمىنىڭ سولخاي ئىكەنلىكىنى ئەمدى بىلدىم، ئۇ قىلىچتەك يوغان ئورغىقى بىلەن قارشى تەرەپكە باقتۇرۇپ چوڭ-چوڭ تۇتاملاپ ئورۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ ياغاچ گۈرجەكتەك يوغان ئالقىنى ھەقىقەتەنمۇ كارامەت ئىدى، ئۇنىڭ بىر دودا تۇتاملىغان بۇغدىيى

يېرىم باغ كېلەتتى. ئۇنىڭ ھەربىتى سەل ئاستىراق بولغىنى بىلەن، ئورغاقنى بىر پىرقىراتسىلا بىر قۇچاق ئوروپ بولاتتى. ۋاي-ۋۇي، ئالپامىشنىڭ① ئۆزىلىغۇ بۇ!

ئۇلار ئوتتۇرىدىكى ئارغامچىنىڭ قېشىدا ئاندا-ساندا دوقۇرۇشۇپ قالاتتى. دوقۇرۇشۇپ قالغاندىمۇ، بىردەمدىلا يەنە بىر-بىرىگە قارشى يۆنۈلۈشىنى بويلاپ كېتىپ قالاتتى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى بېشىنى كۆتۈرمەيتتى، بىر-بىرىگىمۇ قاراشمايتتى، بەزىدە پەقەت دوقۇرۇشۇپلا قالاتتى-دە، يەنە ئايرىلىپ كېتەتتى. ئۇلارنىڭ قاراشمىغىنى ئوبداندۇر بەلكىم، ماراجىمنىڭ ئاق كۆڭلىكى ھۆل بولۇپ دۇمبىسىگە چاپلىشىپ كەتتى. دەسلەپتە يوپۇرماقچىلىك يەر ھۆل بولغاندى، كېيىن دۇمبىسى لىپىەزگىچە چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمدى. ئاق يۇلتۇزنىڭ دۇمبىسىدە تەردىن ئەسەرمۇ كۆرۈنمەيتتى. خۇداغا شۈكۈر. ئۇ كېيىنمۇ تەرلەپ ھۆل بولۇپ كەتمىسۇن. بۇنداق چىرايلىق چوكان سېپىق تەرگە چۆمۈلۈپ كەتسە، ئۇنىڭ سۈپىتىگە ماس كەلمەيدۇ-دە. بىزنىڭ ئاختا ئېتىمىزنىڭ بەك يۇگۈرۈپ، تەرگە چۆمۈلۈپ كەتكىنىنى كۆرسەملا ئىچىم ئاغرىيتتى.

ئۇلار يېرىمىنى ئوروپ بولغىچە ئۇ بىر تۈتام ئورۇسا، بۇمۇ بىر تۈتام ئوروپ، ئۇ بىر ئورغاق سالسا، بۇمۇ بىر ئورغاق سېلىپ دېگەندەك تەڭ ماڭغاندى. لېكىن شۇنىڭدىن كېيىن ئاق يۇلتۇز ماراجمدىن ئېشىپ كەتتى، باشتا بىر قەدەم، كېيىن ئىككى قەدەم ئېشىپ كەتتى.

شۇنىڭغىچە تىنىقىنى چىقارماي مۇسابىقە كۆرۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ

---

① ئالپامىش ــ باشقىرت خەلق داستانىدىكى پالۋان.

بەزىلىرى خۇشال بولۇپ، بەزىلىرى ئەنسىرەپ تۇرۇشقانىدى. بەزى-لىرى ئاق يۇلتۇزغا مەدەت بېرەتتى:

ــ پاھ، يېڭى كېلىنچەكنىڭ پەيزى بار ئىكەن جۇمۇ! ئۇ بەئەينى گۆھەر ئىكەن!

ــ بۇ مۆرىمەس ھەمزە ھەقىقەتەن تەلەيلىك ئىكەن...

ــ ھۆي قاشقى ئوغلاق، ئۇنى ئوبدان ئاسرا جۇمۇ! ــ ھەمزىگە يېڭىدىن "قاشقى ئوغلاق" دېگەن لەقەم قويۇلغانىدى.

يەنە بەزىلەر ماراجمنى ئالدىراتقىلى تۇردى:

ــ ھەي، ئاككوردىيونىنى تارتقاندىكىدەك، توپچىنى تېزرەك باس!

ــ ئۇتتۇرۇپ قويساڭ سەتچىلىكتە ئۆلگۈنۈڭ شۇ!

ــ ئاغىنىلەر، ئالدىرىماڭلار! ئىت ئېيىق ئاستا ماڭغىنى بىلەن، جۇرنى ئالالايدۇ ئەمەسمۇ!

ــ بۇ جۇرنىڭ قۇيرۇقى يوق، سەن تۇتالمايسەن! ــ بىرى سەت گەپمۇ قىلدى. بەزىلەر قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. نىسا ھاما چىداپ تۇرالماي، ئىككى قولىنى بېلىگە تىرىگىنىچە سەت گەپ قىلغان ئادەم-نىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى:

ــ ھۆي ئېپلاس! بەچچىغەر لۇكچەك! شۇنداق بىر بەلەن ئىشنى مەدھىيە ئاڭلىغاندىكىدەك جىم ئولتۇرۇپ، چىرايلىقچە كۆرىدىغان. ماۋۇ ھاڭگلارنىڭ ئاغزىنى كالچايتىپ ھاكىراشقىنىغا قارىمامدىغان!

ھۆي بەچچىغەرلەر، بىردەم جىم ئولتۇرۇپ كۆرۈشكىنە! ــ ئۇنىڭ ئاۋازى بىردىنلا يۇمشىدى، چىرايمۇ ئېچىلدى، ــ قالتىس كاتتا ئىش بۇ! كۆز تېگىپ كەتمىسۇن يەنە! بۇ دېگەن گۈزەللىك بىلەن كۈچنىڭ مۇسابىقىسى. بۇنداق ئۇلۇغ ئىشنى كۆرۈش ئادەمگە ئۆمرىدە بىرلا

قېتىم نېسىپ بولمىدۇ، شۇنىمۇ تەلىيى بار ئادەم كۆرەلەيدۇ تېخى... شۇڭا ئوبدان كۆرۈۋالمىدىغان. ھۆ ئىزا تارتمايدىغان قېلىنلار، سەنلەر-نىڭ ئىت تالاشتۇرغانىنى كۆرگەندىكىدەك قىلىشۋاتقىنىڭنى!...

نىسا ھاما شۇ گەپلەرنى قىلغاندىن كېيىن، مۇسابىقە باشقىچە تۈس ئالغاندەك، ئۇنىڭغا باشقىچە مەزمۇن قوشۇلغاندەك بولدى. "بۇ دېگەن گۈزەللىك بىلەن كۈچنىڭ مۇسابىقىسى!..." بۇ تەككە-سىدىن قايسى يېڭىپ چىقار؟ كىشىلەر خۇددى مەدھىيە ئاڭلاۋاتقاندەك جىمىپ قالدى.

"جۈر" ئاۋالقىدەكلا ئىككى قولىنى توختىماي پۇلاڭلىتىپ، سېھىرگەرلىك قىلىۋاتقاندەك قاتار-قاتار قارا بۇغدايىنى يەرگە يانتۇ-زۇۋېتىپ، باشقا چىقاي دەپ قالغاندى. ئۇ گويا بۇ دۇنيادا ئۆزىدىن ۋە شۇ بۇغدايدىن باشقا ھېچنېمە يوقتەك، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان سېھىرگەرلىكىنى پۈتۈن ئىخلاسى بىلەن قىلىۋاتاتتى. ماراجىمۇ سار قانىتىنى ۋاققاندەك، قۇچاق-قۇچاق بۇغدايلارنى ئارقىغا تاشلاپ باراتتى. ئاق يولتۇز ئاخىرقى بىر تۇتام بۇغدايىنى ئورۇپ بولۇپ، پىرىدە ئۆرۈلۈپ ئارقىغا قارىدى. ماراجىمنىڭ يەنە ئۇچ-تۆت قەدەم كەلگۈدەك بۇغدىيى قالغاندى.

ئەمما، مۇسابىقە تېخى ئاخىرلاشمىغانىدى. ئاخىرقى باغنى كىم ئاۋال باغلاپ بولسا، شۇ ئۇتۇپ چىققان بولاتتى. مانا، ئاق يولتۇز باغ باغلاشقا چۈشتى. ئۇ باغلىقنى ئوبدان ئېشىپ، پىششىق چەگ-كەندىن كېيىن ئارقىغا تاشلاپ تۇردى. ئۇ چىڭ تارتىپ باغلىغان باغلار خۇددى كۈلۈپ تۇرغان قوچاققىلا ئوخشايتتى. ماراجىم بۇنداق ئىشلارغا تېخىمۇ ئۇستا ئىدى. ئۇ باغ باغلاشقا خېلى كېيىن تۇتۇش قىلغانلىقىغا قارىماي، يېرىمىغا كېلەي دېگەندە ئاق يولتۇزغا

يېتىشۋالدى. دۇرۇس، ئۇنىڭ باغلىقى چوڭ ئىدى. باغلىق چوڭ بولغاندىكىن، ئىشنى ئاينىتقىلى ھەم تېزلەتكىلى بولاتتى. لېكىن ماراجىم يېتىشۋېلىشقا پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلمىدى، بەلكىم ئۇ: "مېنىڭ ياغاچ گۈرجەكتەك يوغان قوللىرىمنىڭ كۈچى بار-دە" دەپ ئويلىغانىدۇ. شۇڭا ئۇ بەك كۈچەپ كەتمىدى. ئۇلارنى تەڭ باغلاپ بولدى دېيىشكە بولاتتى. بۇغداي باغلىنىپ بولاي دەپ قالغان چاغدا، ماراجىمنىڭ باغلىغىنى ئاق يۇلتۇزنىڭكىدىن ئىككى-ئۈچ باغ ئېشىپ كەتكەنىدى، لېكىن ئاق يۇلتۇز ھەش-پەش دېگىچلا يېتىشۋالدى. 40-50 جۇپ كۆزنىڭ ئالدىدا، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى كۆز بويام-چىلىق قىلمىدى، ھېچكىم-ھېچكىمنىڭ بۆكىگە جىگدە سالمىدى.

ئۆتكىنىگە ئۇزاق زامان بولغان شۇ ئىشنى ھازىر كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگىنىمدە، مېنىڭ كاللامغا شۇنداق خىيال كىرەتتى: مۇسابىقە باشلانغاندا ئاق يۇلتۇز بەلكىم ئۇتۇۋالسام ماراجىمنى ئىزاغا قويىمەن؛ ئۇتتۇرۇپ قويسام، ئۆزۈم رەسۋالىشىمەن دەپ ئويلىغانىدۇ. ئۇ ئەپتە-دىن ھېچ بولمىغاندا ماراجىمغا رەھىمسىزلىك قىلماي، ماراجىمنى ئۆزەمدىن يىراقلاشتۇرۇپ قويماي دېگەندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ باشقا ئويلىغىنى باردۇر بەلكىم... ئايال كىشىنىڭ كۆڭلىنى تۇۋى يوق ھاڭغا ئوخشايدۇ، ئۇ ھاڭدا نېمە بارلىقىنى كىم بىلىدۇ دەيسىز؟

ئاق يۇلتۇز ئاخىرقى باغنى باغلاپ بولغاندىن كېيىن، ئېگىز كۆتۈرۈپ ماراجىمغا ئاتتى. باغ ماراجىمنىڭ مۇرىسىگە تەگدى. دەل شۇ چاغدا بېشىنى كۆتۈرۈپمۇ قويماي ئاخىرقى باغنى باغلاۋاتقان ماراجىممۇ ئاق يۇلتۇزنىڭ ئالدىغا بارىدى-دە، ئۆزى باغلىغان

یوغان بىر باغنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويىدى. ئاندىن بېشىنى سىلىپ، گەپ قىلماي جىم تۇردى. ئاق يۇلتۇزنىڭ لەۋلىرىدە يەنە سىرلىق، ئەمما يېقىملىق تەبەسسۇم جىلۋە قىلدى. ئۇ چېگىۋالغان چېچىنى يېشىپ ئارقىغا تاشلىدى، كۆڭلىكىنىڭ ئېتىكىنى چۇشۇردى. ئاندىن ماراجمىنىڭ كۆپكۆك كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ:

— راست ئوغۇل بالا ئىكەنسەن، ماراجم،... — دېدى.

ھەممەيلەن قاتتىق بىر ئۇھ تارتىۋىدى، "مەدھىيە ئاڭلاۋاتقان" چاغدىكى جىمجىتلىق بۇزۇلدى. ھەممەيلەن خۇددى ئۆزلىرى ئۇتقاندەك بىر ئۇھ دەۋالدى. كىشلەر يېنىك بىر نەپەس ئېلىۋالغاندىن كېيىن، ئاجايىپ ھۇزۇرلىنىپ كەتكەندى.

— ئۇلار قالتىس ئىكەن جۇمۇ! ھەقىقەتەن نوچىكەن! — دەپ ماختاپ كەتتى قىزىل ساقال قۇددىمز.

— ئۇلار بىر-بىرىدىن قېلىشمايدىكەن، — دېدى بىر چوكان.

دادام ماراجم بىلەن ئاق يۇلتۇزنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ تۇردى. ئۇنىڭ ئەپتىدىن ئىنتايىن مۇھىم گېپى بارىدەك قىلاتتى. ئۇ ساقلىنى تۇتاملاپ سىرىپ قويدى. ئۇ ساقلىنى تۇتاملىغان چاغلىرىدا ئىلھامى كېلەتتى-دە، ئىنتايىن دانا گەپلەرنى قىلاتتى.

— ھەر ئىككىڭلار ئۇتۇپ چىقتىڭلار، — دېدى ئۇ، — ئۇتقاندىمۇ ئىنتايىن پەيزى ئۇتتۇڭلار. پەيزى ئۇتقاندىكىن، مۇكاپاتىمۇ تازا پەيزى بولسا بولاتتى، ئەپسۇسكى، مەندە ئۇنداق ئېسىل نەرسە يوق. سىلەر ياش، قابىل، سىلەرنىڭ پەيزىڭلار بار. سىلەرنىڭ مۇكاپىتىڭلار ئۆزەڭلار شۇ. سىلەر مېنىڭ بۇدا ئوغرامنى قىزىتىپ بەردىڭلار، غەيرەت قىلدىڭلار. بۇ كاتتا ئىشنى بىز ئۇزاققىچە ئۇنتۇپ قالمايمز. رەھمەت ساڭا، كېلىن بالام! رەھمەت ساڭا ماراجىم!

قاراڭلار، دادامنىڭ گېپىنى، نېمىدېگەن قىزىق-ھە! بۇ نېمە قىلغىنى؟ تەشەككۇر ئېيتقىنىمۇ، ماختىغىنىمۇ ياكى قايىل بولغانلىقىمۇ؟ بىراق، مەن دادامنىڭ ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرۇپ دەۋاتقانلىقىنى بىلدىم. بولدىلا! ماڭا نېمە بولغاندۇ: باشقىلار كۆرمىگەن ئىشنى مەن كۆرۈپ قالدىكەنمەن؛ باشقىلار ئاڭلىمىغان گەپنى مەن ئاڭلاپ قالدىكەنمەن. ئەقلىمدىن ئازدىمۇ-يا؟

كېيىن ھەممەيلەن قىرنى بويلاپ يوپۇرۇلۇپلا كېلىپ، بىر پارچە بوغدايلىقنى ھەش-پەش دېگىچلا ئورۇپ بولدى. بىزنىڭ ئورمىمۇ شۇنىڭ بىلەن تۈگىدى. ھەرقايسىلار "كىچىككىنە بىر دۇمچەك، بېلى ئەگرى باشقىچە، سۈپۈرۈپ بولار ئېتىزنى، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە" دېگەن تېپىشماقنى ئاڭلىغان بولغىيتىڭلار، بۇ تېپىشماقنىڭ جاۋابى ئەنە شۇ.

كەچلىك ئولتۇرۇشتا، كىشىلەر ھويلىدىكى چىملىققا سېلىنغان گىلەمدە ئولتۇردى، ماراجىم بىلەن ئاق يۇلتۇزمۇ بىر داستىخانغا كېلىپ بىر-بىرىگە ئۈدۈل ئولتۇردى. مەن ئوچۇق كەپىنىڭ ئۈستىدە ھەممىنى ئېنىق كۆرۈپ ئولتۇردۇم. ماراجىم يا يېمەي، يا ئىچمەي، كېچىچە ئاككوردىيون تارتىپ چىقتى. ئۇ ئاككوردىيونىنى نېمىدېگەن مۇڭلۇق تارتىدۇ-ھە! ئۇ ئىلگىرى ھېچقاچان مۇنداق تارتىپ باققان ئەمەس. بىر تۇرۇپ بىر غايىبانە ئىللىق نۇر قەلبىمنى يورۇتۇۋاتقاندەك، بىر تۇرۇپ بىر يالقۇن كېلىپ كۆكرىكىمدىن ئۆتۈپ، يۈرىكىمنى كۆيدۈرۈۋاتقاندەك قىلاتتى. يۈرىكىم بىردەم خۇشاللىقتىن تېپىچەكلەپ ئويناپ كېتەتتى، بىردەم ھەسرەتلىنىپ دۇپ-دۇپ قىلىپ سوقاتتى. پىغانلىق كۈي مېنىڭ دېمىمنى سقىپ، نەپىسىمنى كېسۈۋەتتى. تۇڭەشتىم، تۇڭىشىدىغان بولدۇم، نەپىسىم سقىلىپ

ئۆلدىغان بولدۇم!... دەل شۇ چاغدا، يەنە شوخ مۇزىكا ياڭراپ، جېنىمنى قۇتقۇزۇۋالدى!

دۇم كۆمۈرۈلگەن ياغاچ چۆچەك ئۈستىدىكى قارا چىراغنىڭ خىرە نۇرىدا ماراجىمنىڭ يۈزىنى ئوچۇق كۆرەلمىدىم. ئاق يۇلتۇز بولسا ماڭا دۇمبىسىنى قىلىپ ئولتۇراتتى. لېكىن مەن ئۇلارنىڭ بىر-بىرىگە پات-پات بېقىشىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالاتتىم، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدە بەزىدە ئۇمىد ئۈچقۇنلىرى چاقنىسا، بەزىدە غەمكىنلىك ئالامەتلىرى ئەكس ئېتەتتى (بۇمۇ تازا قىزىق بىر ئىش-تە: مېنىڭ كۆزۈم كۆرمىگىنى بىلەن، ئۆزۈم كۆرۈپ قالاتتىم). ئاككوردىيوندىن چىقىۋاتقان يېغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ، تۇرالماي قالغان ئاق يۇلتۇز ئوتتەك ھېسسىياتى ئۈرغۈپ، ھازىرلا ئۇسۇلغا چۈشۈپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى. بىرقانچىسى ئاككوردىيونغا تەڭكەش قىلىپ ناخشا ئېيتماقچى بولغانىدى، لېكىن بۇگۈن خۇددى خوراز بۇلبۇلغا ئەگىشىپ قىچقارغانىدەك، ھېچقايسىسى ئاككوردىيونغا ماسلاشتۇرالمىدى. ماراجىم توساتتىن پەدىنى بۇگۈنگىچە ھېچقايسىمىز ئاڭلاپ باقمىغان سۈس، ئاستا بىر ئاھاڭغا يۆتكىدى، ئۇ شۇ پەدىدە تارتىپ بولغاندىن كېيىن، يەنە باشتىن تارتتى. شۇ ئەسنادا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر ئىش يۈز بەردى: ئاق يۇلتۇز كىشىنىڭ يۈرىكىنى تىترىتىدىغان يېقىملىق ئاۋازى بىلەن ناخشا باشلىۋەتكەنىدى. ھەممىمىز بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، ئۇنىڭ تۇنجى ئېيتقان ناخشىسىنى ئاڭلاپ ھەيران قالدۇق .بىزنىڭ بۇ يەرلىك خەقلەر ناخشا ئېيتىشقا ئامراق ئىدى. ھەتتا بەزىلەر گەپ قىلىشتىن ئىزا تارتقىنى بىلەن، ناخشىنى يۇرەكلىك ئېيتاتتى. ئاۋازى ئوبدان چىقمىسمۇ، چىقمىسمۇ چاتىقى يوق توۋلاۋېرەتتى.

ئاق يۇلتۇزنىڭ ناخشىسى شۇنداق يېقىملىق، شۇنداق تەسىرلىك ئىدىكى، ھەتتا شىركەيپ بولۇپ، ھېچكىمنىڭ سۆزىگە پەرۋا قىلماس-تىن، تىلىنى چايناپ ئۆزىنىڭ گېپىنى قىلىدىغان ئەرلەرمۇ شۇڭ ئولتۇرۇپ ناخشا ئاڭلىدى. ئاق يۇلتۇزنىڭ ناخشىسى كېچە ئاسمىنىدا خۇددى ئاچا شەكلىدە سەپ بولۇپ، يىراقتا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ياۋا غازلارنى ئەرزان پەرۋاز قىلىۋاتاتتى. ياقا يۇرتتا ياڭراۋاتقان بۇ ناخشىلار جاما دەريانىڭ ئۇستۈن تەرىپىگە جايلاشقان يۇرتنىڭ ئۆز ماكانىغا كېتىۋاتامدۇ-يە؟ بوپتۇ، ئۇ كېتىۋەرسۇن.

دۇنيادا ئۇنىڭ ناخشىسىنى بېسىپ چۈشىدىغان، توسۇپ قالالايدىغان ھېچقانداق ئاۋاز يوق ئىدى. ئەمما، قۇلاق سېلىڭ، ئۇ ناخشىلار كەلمەسكە كەتمەستىن، يەنە قايتىپ كەلدى. مەن كەپە ئۆگزىسىدە ئولتۇرۇپ ھەممىنى كۆردۈم.

قىز يۈيىدۇ يىگىتنىڭ كۆڭلىكىنى خۇش بولۇپ،
سىلىغاندەك يارىنىڭ باش-كۆزىنى زوقلۇنۇپ.
قوشنا تامنىڭ بوسۇغىغا تەلمۈرىدۇ كۈن بويى،
ئازابلىنىپ يۈرىكى ئۆرتىنىدۇ تۈن بويى.

گۈزەل ئاق يۇلتۇز بىرپەس توۋلىغاندىن كېيىن، بەشىنى سالغىنىچە بىرھازاغىچە قىمىر قىلماي ئولتۇرۇپ كەتتى. ئاق يۇلتۇزنىڭ بىزنىڭ بۇ يەرگە كەلگەندىن بۇيان ئېيتقان تۇنجى ناخشىسىمۇ، ئاخىرقى ناخشىسىمۇ شۇ ئىدى. كېيىن، ئۇنىڭ ناخشىسىنى ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ دەردىنىمۇ، خۇشاللىقىنىمۇ ناخشا بىلەن ئىزھار قىلمىدى.

ئاق يۇلتۇز ناخشا ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن، ئولتۇرۇشنىڭ پەيزى قالمىدى، يەنە ناخشا ئېيتىلغان بولسىمۇ، نېمىشقىدۇ قاملاشمىدى، ئاككوردىيوننىڭ ئاۋازىغا ماس كەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئاستا-ئاستا تارقىلىشىپ كەتتى. قاتتىق كەيپ بولغانلار يەنە بىرپەس ئولتۇرۇپ، زاكالاشقاندىن كېيىن ئۆيلىرىگە قايتتى. قاينىاق بىر كۈن شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشتى...

ماراجىم تاڭ ئەمدى سۈزۈلگەندە كەنتتىن ئايرىلغاندى. ئۇ بىر پارچە بولكىنى ئېلىپ، ئاككوردىيونىنى دۇمبىسىگە ئارتىپلا يولغا چىقتى. ئۇ خوتۇنىغا: "مەن سىرتقا چىقىپ بىرەر ئىش-كۈش تېپىشقا كېتىۋاتىمەن. دەمالليقا قايتىپ كېلەلمەيمەن" دېگەندى. ماراجىم كۈز ۋە قىش كۈنلىرى ھەمىشە سىرتقا چىقىپ ئىشلەپ كېلىدىغان بولغاچقا، خوتۇنىمۇ ئەجەبلەنمىگەن ۋە: "ماقۇل، تىنچ-ئامان قايتىپ كېلىڭ، قالغان بۇغدايىنى ئۆزۈم ئورۇپ ئالالايمەن. ئەمما بىر كېتىپلا يوقاپ كەتمەڭ، مېنىڭ بويۇمدا بار..." دېگەندى. زەڭگى جۈماقۇلنىڭ خوتۇنى چىتنىڭ كەينىدە تۇرۇپ شۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلاپ قالغانىدى. كېيىن، ماراجىم دەرۋازىدىن كوچىغا چىقماي، قازاناقنىڭ ئارقىسىدىن ئۆتۈپ، كۆكتاتلىق بىلەن ماڭغاندەك قىلدى. ئۇ جاريام بوۋاينىڭ ئۆيىنىڭ كەينىگە بېرىپ خېلى ئۇزاق تۇرغان، ئاندىن ئارقىغا بۇرۇلۇپ، كەنتكە قاراپمۇ قويماي ئوتلاق تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالغانىدى. بۇلار كىمنىڭ كۆزىگە چېلىققان، كىمنىڭ دىققىتىنى تارتقاندۇ؟...

بىر ھەپتە ئۆتتى. بىر ئايمۇ ئۆتتى. كەنتتە قاغا-قۇشقاچتىن باشقا ھېچقانداق ئۈچار قانات قالمىدى، نۇرغۇن قۇشلار ئىسسىق جايلارغا ئۇچۇپ كەتتى. تالا-تالا ئۆمۈچۈك تورلىرى ئاسماندا يەلپۈنۈپ،

ئىللىق باش كۆزنى ئۆزگىچە تۇسكە كىرگۈزدى.

لېكىن، ماراجىمدىن خەتمۇ كەلمىدى، ئۇنىڭ ئىز-دېرىكىنمۇ ئۇققىلى بولمىدى. قىش يېقىنلىشىپ، كىشىلەر غازلىرىنى بوغۇزلاپ كەنتنى پەر-پەيلەر قاپلىغان چاغدىلا، ئۇنىڭدىن ئىككى ئىلىك خەت كەلگەندى. ئۇ خەتتە ئۆزىنىڭ ساق-سالامەت تۇرغانلىقىنى ئېيتقاندىن باشقا، يەڭگىش ئالدىدا تۇرغان خوتۇنىغا: "ئوغۇل تۇغساڭ، قانداق ئات قويساڭ مەيلى؛ قىز تۇغساڭ ئاق يۇلتۇز دەپ ئات قويغىن" دەپ تاپىلىغانىدى. خوتۇنى ئېرىنىڭ تاپشۇرۇقىغا خىلاپلىق قىلمىدى. ئۇ 1-ئاينىڭ جۇدۇنلۇق بىركۈنى بىر قىز تۇغدى ھەمدە ئۇنىڭغا ئېرىنىڭ ئارزۇسى بويىچە ئاق يۇلتۇز دەپ ئات قويدى، بىلىشمچە، بۇ تەييار ئاتنى كۆتۈپ تۇرغان ئىككىنچى بالا ئىدى. ئېسىگىلاردا بولسا، بىرىنچىسى زەڭگى جۇماقۇلنىڭ قوشكېزەك ئوغۇللىرىدىن ئالدىدا تۇغۇلغىنى ئىدى. كىچىك ئاق يۇلتۇزغىمۇ چوڭ ئانامنىڭ كىندىكىنانا بولغانلىقىنى دەپ ئولتۇرمىسىمۇ بولار. بۇگۈنكى كۈندە بۇنداق ئىشلارغا داخىل بولمايدىغان بولدۇم.

بىز ھەر كۈنى چوڭ ئاق يۇلتۇزنىڭ سۇ توشۇپ، ئۇلاق سۈغىرىپ، ئوتۇن يېرىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ تۇراتتۇق. بەزىدە ئۇ ئۇششاق-چۈششەك ئىشلار بىلەن يەڭگەم بىكانى ئىزدەپ كېلەتتى. ئۇ بۇرۇن-قىدەكلا ئوچۇق ھەم مۇلايىم ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭ كىشىنى مەس قىلىدىغان كۈلكىسى نەلەرگە كەتكەنىكىن-تاڭ. ئاق يۇلتۇز ئۆزىنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك جان دوستىغا مۇنۇ بىر مەخپىي گەپنى ئېيتقانمىش (گەپ يېيىلىپ كەتكەندىكىن، ئۇنىمۇ ئانچە ئىشەنچلىك دېگىلى بولمايدۇ-دە): "ئۇ، مەن كەتسەملا ئىككىلىمىز دەردىنەلەمدىن خالاس بولىمىز دەپ كېتىپ قالغان بولسا كېرەك... نەدىكىنى،

بۇرۇنقىدىنمۇ بەك ئازابلاندىم، بۇرۇنقىدىنمۇ قاتتىق قىينالدىم. بۇ دەردىمنى كىمگە ئېيتاي...! مەيدەمدىكى يۇرەك ئەمەس، بىر پارچە چوغ دېگىنە، چوغ. يەنە قاچانغىچە چىداپ تۇرارمەنكىن-تاك. لېكىن چىدىماي بولمايدۇ. مەن ئۆزۈم هايات بولغىنىم بىلەن، يۇرىكىم ئۆلىدىغان بولدى-دە." بۇ گەپلەرنى ئاق يۇلتۇز ئۆزى قىلمىغاندۇ. بەلكىم باشقىلار ئۇنىڭغا ۋاكالىتەن قىلغاندۇ. لېكىن، بۇ ئۇنى ئەيىبكە بۇيرۇغانلىق ئەمەس... ئاق يۇلتۇز مۇنداقمۇ دېگەن بولسا كېرەك: "بەزىدە ئۇنىڭ توخۇ يۇرەكلىكىگە لەنەت ئوقۇيتتىم، ئەمما ئارقىدىنلا پۇشايمان قىلاتتىم. لەنەت ئوقۇۋېرىپ، ئۇنى نەس بېسىپ قالمىغدى دەپ ئەنسىرەپ، خۇدانىڭ ئۇنىڭغا پاناھ بولۇشىنى تىلەيتتىم..." دەردىنەلەمدىن يۇرەك-باغرى لەختە-لەختە قان بولغان ئاق يۇلتۇزنىڭ ئاشكارىلىنىپ قالغان مەخپىيىتى شۇ ئىدى. مەخپىيەتنىڭ قانىتى ناھايىتى تېز پەرۋاز قىلاتتى. ئۇ قەپەزدىن چىقسالا، كۆزنى يۇمۇپ-ئاچقىچە پۈتۈن كەنتنى ئايلىنىپ بولاتتى. شۇ قاناتنىڭ بىر پېيى بىزنىڭ ئۆيگىمۇ چۈشكەنىدى. لېكىن بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر ئاق يۇلتۇزنىڭ بىر ئېغىزمۇ غەيۋىتىنى قىلمايتتى، هېچقانداق يامان گېپىنى قىلمايتتى. ئۇنى بۇرۇنقىدەكلا ياخشى كۆرەتتى، هەتتا بۇرۇنقىدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرەتتى، ئۇنىڭغا بۇرۇنقىدىنمۇ بەكرەك خەيرىخاھلىق قىلاتتى.

بىركۈنى ئاق يۇلتۇز بىزنىڭ ئۆيگە كەلدى-دە، چىملىدىقنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرۇپ يەڭگەم بىكا بىلەن ئۇزاق پاراڭلاشتى. بۇدا ئۇ ماڭا ناھايىتى غەمكىن كۆرۈندى. كېيىن يەڭگەم ئۇنى ئۇزىتىپ چىقىپ كەتتى. ئۆيدە چوڭ ئانام بىلەن مەن ئىككىمىزلا قالدۇق. ئىشكىنى يېپىۋەتكەندىن كېيىن، چوڭ ئانام خۇددى يۇرىكىدە ئوت

كۆيۈۋاتقاندەك تترەك ئارىلاش ئېغىر بىر ئۇھ تارتتى.

ــ چوڭ ئانا، نېمىشقا ئۇھ تارتىسىز؟ ــ دەپ سورىدىم مەن.

ئۇ گەپ-سۆز قىلماي دېرىزىدىن يىراقلارغا بىرھازاغىچە قاراپ تۇردى. ئاندىن كەينىگە ئۆرۈلدى-دە، كۆزۈمگە قاراپ قويۇپ:

ــ 13 ياشقا كىرىپ قالدىڭ بالام ــ دېدى ئۇ، ــ ياش قۇرامىڭغا يېتەي دەپ قالدىڭ. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەكتەپ كۆرۈڭ. مېنىڭ گەپلىرىمنى ئېھتىمال چۈشىنەلەيسەن. گېپىمگە قۇلاق سال... بالا ئانىسىدىن تۇغۇلغاندا، ئۇنى پەقەت يېرىم ئادەم دېيىشكىلا بولىدۇ. مەن ھەر قېتىم تۇغۇت قوبۇل قىلغاندا، پۈت-قوللىرى تەل، باش-كۆزى جايىدا، ساپساق بالا تۇغۇلسلا، مېنى غەم باساتتى-دە، ئىچىمدە: "ھەي، بىچارە بالا، كەلگۈسىدە قالغان يېرىمىڭنى تاپالارسەنمۇ؟ خۇدايىم تېپىشقا نېسىپ قىلسۇن..." دەيتتىم. ئەگەر بەختسىز كىشىلەر بىر-بىرى بىلەن تېپىشسىپ، بىرتەنۇ بىرجان بولۇپ كېتەلمىسە، ئاسماندىن يەرگە توختماستىن كۆز تاشلاپ تۇرسىمۇ، بىر-بىرىنى كۆرەلمىگەن سانسىز يۈلتۈزلارغا ئوخشاش ھالىغا چۈشۈپ قالىدۇ. بەختسىز كىشىلەرنى خۇدايىممۇ قوشۇپ قويالمايدۇ، بولمىسا بۇ دۇنيادا بۇنچە كۆپ غېرىب بىچارىلەر بولمەغان بولاتتى. ئاق يۈلتۇز بىلەن ماراجمىغا ئوخشاش... ئىككى يېرىم ئادەم قوشۇلۇپ بىر ئادەم بولۇشى كېرەك ئىدى، ئۇلار ۋاقتىدا تېپىشالمىغاچقا ھازىر بىئارام بولۇۋاتىدۇ، بىر-بىرىگە شۇنداق تەشنا بولغىنى بىلەن، مۇرادىغا يېتەلمەي، قاتتىق پەرىشان بولۇۋاتىدۇ.

مەن گەرچە "ياش قۇرامىغا يېتەي دەپ قالغان" بولسامۇ، چوڭ ئانامنىڭ گەپلىرىنى تازا چۈشىنىپ كېتەلمىدىم. بۇ گەپلەر دىلىمغا چۈشتى، ئەمما مېڭەمگە چۈشمىدى.

بۇ ئېچىنىشلىق گەپنىڭ مەنىسىنى نۇرغۇن يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، كۇرسكىلىغان بەختسىز كىشىلەرنىڭ تەقدىرى ئۈچۈن ئىچ ئاغرىتىپ، بېشىمدىن نۇرغۇن ئىسسىق-سوغۇق ئۆتتۇپ، ئۆمۇر بويى تېگىگە يېتىشكە تىرىشىپ، ئاخىر ئۇمىدىم ئۈزۈلگەندىن كېيىن، ئاندىن چۈشەندىم. شۇنىڭغىچە يۇرەك-باغرىم نەچچە ئون قېتىم سەدپارە بولۇپ، نەچچە ئون قېتىم ساقايغاندى...

لېكىن، مەن چوڭ ئانامنىڭ گېپىنى زادىلا چۈشەنمىدىم دېيەلمەيتتىم، ئازراق بولسىمۇ چۈشەنگەنىدىم. مەن چوڭ ئانامدىن سىزنىڭ يېرىمىڭىز نەدە دەپ سوراشقا تەمشىلىپ ئاغزىمنى ئۆمەلىمدىمۇ، ئۆزەمنى تۇتۇۋالغانىدىم. ھېلىمۇ ياخشى ئۆزەمنى ۋاقتىدا تۇتۇۋاپتىكەنمەن، بولمىسا تازا مازلىشاركەنمەن! بىزنىڭ بىر دادامز، ئىككى ئانىمز بارلىقى ماڭا بەش قولدەك بۇنىڭ تۇرسا، كىمنىڭ پۇتۇن، كىمنىڭ يېرىمىلقىنى قانداق ئايرىغىلى بولىدۇ؟ بىز ھەممىمز ئارىلىشىپ كەتكەن خەق، ھەتتا باللارنىڭ تەكتىمۇ ئوخشىمايدۇ. چوڭ ئاكام مۇرتاج چوڭ ئانامنىڭ ھەممىدىن كېيىن تۇغقان كەنجى بالىسى. سايران كەنتىگە ياتلىق قىلىنغان جانى قەمەر ئاچا چوڭ ئانامنىڭ چوڭ قىزى، ئۇ كىچىك ئانام بىلەن تەڭ دېمەتلىك بولۇپ، ئۇ ئىككىسى بەك يېقىن. ئوتتۇرانچى ئاكام سالىخ كىچىك ئانامنىڭ ئوغلى، ئۇنىڭ ئۆز دادىسى ئۆلۈپ كەتكەنىدى. ئۇ بىزنىڭ ئۆيدە يېرىم يېتىم ھېسابلىناتتى. شۇڭا، باشقىمز كىچىككىنە گۈناھ قىلىپ قويسىلا تىل-ئاھانەتكە قالاتتۇق، سالىخ گۈناھ قىلسا ھېچكىم گەپ قىلمايتتى، ھەممەيلەن ئىچ ئاغرىناتتى. باشقىلىرىمز تىل ئاڭلايدىغان ئىشنى قىلىپ قويساق، تىل-دەشنەمگە كۆمۈلۈپ كېتەتتۇق. دېمىسەممۇ، بۇلارنى تېخى يېقىندا بىلگەنىدىم.

لېكىن، چوڭ ئانام مېنىڭ ئاغزىمىنى ئۆمەللىكىنىمىنى كۆرۈپ قالغان ئوخشايدۇ، شۇڭا:

ــ ھە، سورا، ــ دېدى ئۇ، ــ گېپىڭ بولسا دەۋەر.

مەن ھازىر چاچ قويدۇم، كىچىككىنە بىر قىزىل تاغاقمۇ سېتىۋالدىم، قىش كۈنلىرى كۆپكۆك شايى شارپا يۆگەپ، ئۈزۈن قونچلۇق پېيما كېيىۋالدىغان، ئاخشاملىرى كۈلۈبىقا پات-پات بارىدىغان بولدۇم. كىگىزچىلىك دۇكىنىغىمۇ بېرىپ ئولتۇرۇپ كېلىدىغان بولدۇم. ھازىر يانچۇقۇمدا كومسومولۇق كىنىشكىسى بار. ئۆز ۋاقتىدا مېنى ياراتماغان ھېلىقى قىز ئەمدى ئۆزلۇكىدىن يېقىنلىشىدىغان بولۇپ قالغانەدى. لېكىن، مەن بولسام ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدىم. مەن مۇھەببەتتىن پۈتۈنلەي سوۋۇپ، بارلىق ئەس-يادىم بىلەن ئىجتىمائىي خىزمەتكە بېرىلىپ كەتكەنىدىم. مەكتەپتە ئۆتكۈزۈلگەن يىغىنلاردا مەردانە لىق بىلەن نۇتۇق سۆزلەپ، تام گېزىتلىرىغا سىنىپىي كۆرەش توغرىسىدا ماقالىلەرنى يېزىپ تۇراتتىم. ئەمما، چوڭ ئانامنىڭ قېشىغا كەلسەملا، باللىقىمنى قىلاتتىم.

ــ ياق، ــ دېدىم مەن پەس ئاۋازدا، ــ ھېچقانداق گېپىم يوق...

ــ مېنى گوللىما. سەن مېنىڭدىن يېرىمىڭ نەدە دەپ سورىماقچى.

بۇ گەپنى ئاغلاپ قۇيقا چېچىم تىك بولدى. چوڭ ئانام جادۇگەرمۇ نېمە؟

ــ سوئالىڭغا جاۋاب بېرەي. بىز بەندىلەر ئۆزىمىزنى باشقىلارنى چۈشەنگەندەك چۈشەنىمەيمىز. ئۆزىمىزنىڭ ياخشى-يامانلىقىنى باشقىلارنىڭكىنى ئوچۇق كۆرگەندەك كۆرەلمەيمىز. بىزگە باشقىلار

قاقاس چۆلده ياشايدىغانده‌ك، ئۆزىمىز ياپيېشىل بوستانلىقتا ياشايدىغانده‌ك بىلىندۇ. مەن ئۆزەمنىڭ نۇرغۇن ئوي-پىكىرلىرىنى ۋە نۇرغۇن ھەسرەتلىك ئىشلىرىنى بىر باشتىن رەتلەپ چىقىشقا ھېچقاچان مۇۋاپىق بولغان ئەمەسمەن. مەن ئۆزەمنىڭ بوستانلىقىدا گاڭگىراپ يۈردۈم...

...توغرا، داداڭ ئوبدان ئادەم. بىراق، ئۇ مېنى ئۆزىنىڭ چىن كۆڭلىدىن سۆيگەن ېمەس دەپ قارىمايدۇ. بۇنى ئۇنىڭدىن كۆرگىلى بولمايدۇ. قارىغاندا، مەن ئۇنىڭغا لايق بولمىسام كېرەك. ئۇ چاغدا مەن خىلىلا چوڭ بولۇپ قالغان قىز ئىدىم. ئائىلىمىز كەمبەغەل بولغىنى بىلەن، دادام ئانچە بەك ئاچكۆز ئادەم ئەمەس ئىدى، ئۇ مېنى بولسا بولار، بولمىسا ئىزىۋالى دەپلا ياتلىق قىلىشنى راۋا كۆرمەي، ئىختىيارنى ئۆزەمگە قويىدى. باشتا كۆڭۈلدىكىدەك بىرەرسىنىڭ چىقىم قىلىشىنى كۈتۈپ، ئەلچىلىكە كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى قايتۇرۇۋەتتىم، كېيىن، ئەلچىلەرمۇ ئۆيىمىزنىڭ بوسۇقىسىغا دەسسىمەيدىغان بولۇپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ، 24 ياشقا كىرىپ قالدىم. كەنتىمىزدىكى بويىغا يەتكەن قىزلارنىڭ ئىچىدە ئاقساق-چولاق، ئالغاي-قىسماقلاردىن باشقا، مېنىڭدىن چوڭلىرى قالمىدى. بىركۈنى، قاتاڭغۇر بىر بوۋاي كېلىشكەن بىر يىگىتنى ئۆيىمىزگە باشلاپ كەلدى. بوۋاي سېنىڭ بوۋاڭ، 17 ياشلىق ھېلىقى يىگىت داداڭ شۇ. پۈتۈن ئەزايىم غۇژۇيىدە قىلىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭغا بىر كۆرۈپلا كۆيۈپ قالدىم. ئىچىمدە "كۆڭلۈمدىكى ئادەمنى ئەمدى تاپتىم!" دەپ ئويلىدىم. لېكىن ئۇنىڭ مېنى كۆڭلىدىكى ئادىمىم دەپ ھېسابلىمايدىغانلىقىنى شۇ ھامان بىلدىم-دە، قاتتىق ئازابلاندىم. ئەندىشەم ئاخىر توغرا بولۇپ چىقتى. ئۇ ماڭا كۆڭلىنى

بەرمىدى. مېنىڭ يۈرىكىملا ئەمەس، ئۇنىڭ يۈرىكىمۇ دەرد-پىراق چەكتى.

بىز ياش ۋاقتىمىزدا، ئورما مەۋسۇمىدە دائىم دۇپلۇق دۆڭدە قونۇپ قالاتتۇق، مەن نەچچە قېتىم كىچىسى ئاستا ئورنۇمدىن تۇرۇپ مەھەللىمىزگە قاچقانىدىم. شۇنداق يۈگۈرە-يۈگۈرە، تاڭ ئاتارغا يېقىن يەنە قايتىپ كېلەتتىم. قاچسام كۆڭلۈم بىرئاز ئارام تاپاتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇچ-تۆت قېتىمدەك قاچتىم. بەزىدە بۆشۈكتە ياتقان بالا ئويغىنىپ كەتسە، داداڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، دالىدا چېپىپ يۈرۈپ مېنى ئىزدەيتتى، مېنى چاقىراتتى. مەن كەلگەندىن كېيىن، ھېچ ئىش بولمىغاندەك: "ياتقىن، بىردەم بولسىمۇ ئۇخلىۋال..." دەپلا قويۇاتتى. مەن يىغلايتتىم ۋە يىغلاپ تۇرۇپ: "سىز مېنى ياخشى كۆرمىگەندىكىن، ئېلىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ ئۆز ۋاقتىدا ماڭا قارىماي كەتسىڭىز بولماميتى؟" دەيتتىم. ئۇ ھېچنېمە دېمەيتتى. مەن كۆپ يىلدىن بېرى سوراپ كەلگەن بۇ سوئالىغا ئۇ خېلى يىللار ئۆتكەندىن كېيىن؛ "سېنى ئىچىم ئاغرىپ ئالغانىدىم. شۇ يىلى يازدا ئوت چالغىلاۋېتىپ، بىر بۆدۈنىنىڭ ئىككى پۇتىنى چالغا بىلەن كېسۋېتىپتىمەن. بىچارە بۆدۈنە قانىتىنى لەپ-لەپ قىلىپ، تىك موللاق چۈشتى. ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا: "ئاجايىپ تاش يۈرەك ئادەم ئىكەنسەنغۇ!" دېگەنىدەك، ئەيىبلەش نەزىرى بىلەن قارىدى. مېنىڭ كۆڭلۈم بەك يېرىم بولدى. سېنى بىرنېچچە قېتىم كۆرگىنىمدە، شۇ بۆدۈنىگە ئوخشاتتىم-دە، ئىچىم ئاغرىدى" دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ مېنى بوزەك ئەتمىدى. ماڭا يامانلىقمۇ قىلمىدى. بىراق مېنى دىلبىرى ئورنىدا كۆرمىدى. ئىككىمىز كېلىشەلمىگەنلىكىمىز، بىرتەنۇ بىرجان بولۇپ كېتەلمىدۇق. بۇنىڭغا سەۋەب بولغان

نەرسە، مېنىڭ ئۇنىڭدىن چوڭ بولغانلىقىم ئەمەس، مېجەز-خۇلقـ-مىزنىڭ ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، پىكىرىمىز ۋە خاراكتېرىمىزنىڭ ھەر خىل بولغانلىقىمۇ ئەمەس. بۇنىڭغا بىر-بىرىمىزگە جورى كەلمىگەنلىكىمىز سەۋەب بولغان... ھەركىمنىڭ تۇرمۇشىدا ئۆزىنىڭ تايانچى بولىدۇ. لېكىن ھەممىگە ئورتاق شۇنداق بىر تايانچ بولىدۇكى، ئۇ ھەربىر بەندىگە ئۆمۈرلۈك تۈۋرۈك بولىدۇ، جىمى بەندىنى ئاپەتتىن خالاس قىلالايدۇ. بۇ تايانچ مۇھەببەتتۇر (چوڭ ئانام بۇرۇنقىدەكلا يەنە يۈزۈمنى سىلىدى). سەن كىچىككىنە قوللىرىڭ بىلەن تۇنجى قېتىم بوينۇمغا گېرە سالغىنىڭدىلا: "ئەمدى بۇ دۇنيادا ياشاشتىن قورقمايدىغان بولدۇم..." دەپ ئويلىغانىدىم.

ماراجىم يۈرتىنى سېغىنىدىمۇ ياكى يۈرتداشلىرىنىڭ ئۆزىنى سېغىنغانلىقىنى پەملەپ قالدىمۇ، بۇنىسى بىزگە نامەلۇم، ئىشقىلىپ قار-مۇزلار ئېرىپ ئەگىز ئاققانىدا، مەھەللىمىزگە قايتىپ كەلدى. مېنىڭ ئۇ يۈرتىنى سېغىنىدى دېگىنىم ئاساسسىز گەپ ئەمەس ئىدى. ئادەم، كۆپ ھاللاردا، ئارزۇ-ئىستەك تۇغۇلغاندا، دەرد-ئەلەم تارتـ-قاندا يۈرتىدىن چىقىپ كېتىدۇ ۋە يۈرتىغا سېغىنىغاچقا يەنە قايتىپ كېلىدۇ. بۇنداق ئىشلار كېيىن مېنىڭ بېشىمدىن كۆپ ئۆتتى. قاپقارا ئۆتۈك كىيىگەن ماراجىم بۇدا چوڭ-چوڭ قەدەم تاشلاپ ھەممەيلەن تىكىلىپ قاراپ تۇرغان كوچىنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىـ-غىچە كەلگەنىدى. دېرىزىگە يامىشۇالغانلارمۇ، ئىشىك تۈۋىدە تۇرغانلارمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۇزاققىچە قاراپ تۇردى. ئۇ ئۇچرىـ-غانلىكى كىشىلەر بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ قىزغىن سالامىلاشتى، لېكىن كىملا ئۇچرىسۇن، توختىماي مېڭىۋەردى، ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنىمۇ ئېيتمىدى، باشقىلاردىنمۇ ئەھۋال سورىمىدى. مېڭىشىنىلا بىلدى.

ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئارتىۋالغان سومكىسى ئانچە چوڭ ئەمەس ئىدى، لېكىن، ئۇنىڭ قولتۇقىغا قىستۇرۇۋالغان ئاككوردىيونى بىر ئىلگىرى كۆرۈپ باقمىغان ئاككوردىيوندى. ئۇ شەھەرلىك بولۇپ قالغاندى. ئۇنىڭ كېينىشىمۇ، يۇرۇش-تۇرۇشىمۇ بۇرۇنقىغا ئوخشىمايتتى، ھەتتا ئاككوردىيونىمۇ چوڭىيىپ قالغاندى.

قۇياش چىقىپ، ھاۋا ئىسسىغاندا، قارلار ئېرىپ كوچىدا تەرەپ-تەرەپكە ئېقىشقا باشلايتتى، بۇ چاغدا ھەممەيلەن ئۆز چىتلىقىنىڭ يېنىغا يىغىلىپ قالغان قارنى گۇرجەك بىلەن ئىلاجى بار يىراققىراق ئېتىشقا تىرىشاتتى. ھەممە ئادەم باھار ئۆيۈمگە بالدۇرراق يېتىپ كەلسە دەيتتى. ماراجىم كەلگەندە، بىز يىگىتچاقلار شۇ ئىش بىلەن ھەپىلىشۋاتاتتۇق. كىشىلەر خۇددى مەھەللىگە كەلگەن ماشىنىنى كۆرگەندەك گۇرجەكلىرىگە تايانغىنىچە ھاڭۇبقىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ جارىياملارنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلگەندە، بېشىنى يېنىكلا ئوڭغا بۇرىدى. بىر پۈتى تېيىلىپ كەتكەنمۇ قانداق، ئۆزى سەنتۇرۇلگەندەك بولدى. لېكىن ئۇ ھەرقانچە قارىغىنى بىلەنمۇ ئاق يۇلتۇزنى كۆرەلمەيتتى، ھازىر ئۇ بۇ ئۆيدە ئەمەس ئىدى... ھەمزە ئۆي ئايرىپ چىقىپ كەتكەنىدى. ھەمزىلەر مۇشۇ ھەپتىدە جىلغىنىڭ ئۇ قېتىمدىكى تۆمۈر تۆمۈشۈق مەھەللىسىگە كۆچۈپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ ئۆيىنى ئىشكىمۇ ئالدىدا تۇرۇپ كۆرگىلى بولاتتى.

ماراجىمنىڭ قايتىپ كەلگىنىگە كەنتتىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى خۇش بولغاندەك قىلاتتى. ئۇ بولمىسا، نېمىشقىدۇر ئويۇن-تاماشىمۇ ئازىيىپ كېتەتتى. ئۇ كەتكەندىن كېيىن، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا ھېچقانداق ئالاھىدە ئۆزگىرىش بولمىدى. پەقەت كەنت سوۋېتىنىڭ

رەئسلا ئالماشتى. سابىق رەئىس تاشپولات بۇلتۇر كۆزدە تۇتۇمەن-دىن قايتىپ كېلىۋېتىپ ھارۇندىن يىقىلىپ چۈشۈپ، مېيىپ بولۇپ قالغانىدى. بۇ مەسىلىكتىن بولغان ئىش ئەمەس ئىدى. چۈنكى، تاشپولات ئەزەلدىن ھاراق ئىچمەيتتى. بۇ ئىشتىن ھەيران بولغان جامائەت: "قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس، پۈت-قولىنى ساڭگىلىتىپ دېگەن شۇ-دە!" دېيىشتى. ھارۇنىڭ ئارقا چاقى بېلىدىن بېسىپ، ئومۇرتقىسىنى سۇندۇرۇۋەتكەچكە، ھازىر ئۇ ھاسىغا تايىنىپ، ئىككى پۇتىنى سۆرەپ ماڭمىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، باھار يېقىنلىشىپ قالغاندا، ئىنتايىن چىرايلىق بىر رېشاتكا ياساپ، سىماغولنىڭ قەبرىسىنى قاشالاپ قويدى. دېمەك، ئۇ ياغاچچىلىقىنى خېلى ئوبدان قىلاتتى.

ماراجىم قايتىپ كەلگەن كۈنلەردە كەنتنى بىردىنلا ئەنسىزلىك قاپلاپ، ھەممىلا يەر ئۆرە-تۆپە بولۇپ كەتكەندى. بەزىلەر خۇشال بولسا، بەزىلەر ئازابلىنىۋاتاتتى. بەزىلەرنى قاتتىق غەم بېسىۋالغانىدى. ھەممىلا يەردە تالاش-تارتىش بولۇۋاتاتتى، ھەممە ئادەم مونازىرىلىشىۋاتاتتى. كۆلۈبتا كۆندە دېگۈدەك يىغىن ئېچىلاتتى. يىغىن بەزىدە تاڭ ئاتاي دېگەندە تۈگەيتتى.

چوڭ ئىش ــ كولخوزغا كىرگۈچىلەرنى تىزىملاش باشلاندى.

بىزنىڭ ئۆيدىمۇ قاتتىق تالاش-تارتىش بولدى. چوڭ ئاكام مۈرتاج كولخوزغا زادى كىرمەيمەن دەپ تۇرۇۋالدى. ئاخىرىدا، ئۆزىگە تېگىشلىك مال-چارۋا ۋە تەئەللۇقاتنى ئېلىپ، ئۆيى ئايرىپ چىقىپ كەتتى. يەڭگەمنىڭ كۆز ياشلىرىمۇ بۇ تەرسانى ئېرىتەلمىدى.

ــ مەن ھەرگىز دوسىمەت "يەلقوڭ"، ئىسھاق "خەزىنە"دەك ئادەملەر بىلەن بىللە ئىشلىمەيمەن! ــ دېدى ئۇ بۆكۈنى پاقىدە

يەرگە ئېتىپ، ــ مەن دېگەن ئىشلەيدىغان ئادەم. مەندەكلەرنى يىغىپ ئايىردىم بىر كولخوز قۇرۇپ بەرسۇنچۇ، مەن تۆت قوللاپ ياقلايمەن. ھېلىقىدەك كولخوزنى ئۆزەڭلار قۇرۇۋېلىڭلار! (شۇنىمۇ ئېيتقاچ كېتەيكى، مەيلى شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە بولسۇن ياكى ئۇنىڭدىن كېيىنكى يىللاردا بولسۇن، ھېچكىم مۇرتاجلار ئۇچۇن ئالاھىدە كولخوز قۇرۇپ بەرمىدى. ئۇ بىر-ئىككى يىل يەككە ئىشلەپ، بارغاندىن كېيىن گادايلىشىپ كەتكەندىن كېيىن، كولخوزغا كىرىشكە مەجبۇر بولدى. ئۆزىنىڭ گېپى بىلەن ئېيتقاندا، بىزدەك قاپاقباشلار كىردىغان كولخوزغا كىردى. كېيىن تېخى ئەترەت باشلىقىمۇ بولدى.)

بىزنىڭ ئۆيدە تالاش-تارتىش تازا ئەۋجىگە چىققان كۈنلەرنىڭ بىردە، ھامماچامنىڭ يۇڭاش ھەم كەڭ قوساق ئالىغاي ئېرى قارىموللا كەلدى... ئۇنىڭ ئالغاي كۆزلىرىدە ياش ئەگمپ تۇراتتى.

ــ ئاتا-بوۋىلىرىمدىن تارتىپ ئات-ئۇلاقسىز ئۆتۈپتىكەنمىز، ھازىر ئاتلىق بولۇپ قالدۇق. ئەمدىزە بارى-يوقى شۇ تەئەللۇقاتىمنى خەققە بېرەمدىمەن؟ بۇ ھەممىمىزنىڭ خوتۇنلىرىنى ھەيدەپ چىقىپ بىر يەرگە توپلاپ قويغانىدەك ئىش ئەمەسمۇ!؟ خوتۇن قولدىن كەتسە مەيلى، ئاتنى قولدىن بەرمەيمەن! كىم ئېتىمنىڭ بىر تال قىلىغا تېگىدىكەن، شۇنىڭ بىلەن جېنىمنى تىكىپ ئېلىشىمەن! ــ ئۇ مۇشتىنى بىر چۆرۈۋېدى، تورۇسقا ئېسىلىق كىرسىن چىراغ ئۆرۈلۈپ چۈشتى. كىرسىن ئۇنىڭ باش-كۆزىگە تۆكۈلدى.

ــ قويساڭچۇ كۈيوغلۇم، ــ دېدى دادام، ــ چېچىلما، يەنە چېچىلساڭ ئۇستى-بېشىڭدىكى كىرسىن ئوت ئېلىپ كېتىدۇ بىكار.

ــ ئوت ئېلىپ كەتسە، كەتمەمدۇ...، ــ ئۇ قولىنى سىلكىدى-دە، ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ يەنە سۆزلەپ كەتتى:

— بۇرۇن ئېتىم يوق چاغدا تىنچ ئىدى. بۇ ئېتىم ئات ئەمەس، بالا ئوخشايدۇ. مۇنداق قارىسام،...

— ئەسسە ئېتىكىنى ئۆتكۈزۈۋەت، شۇنداق قىلساڭ قۇلىقىڭ تىنجيدۇ، — دەپ ئەقىل كۆرسەتتى دادام ئۇنىڭغا.

— راست، شۇنداق قىلسام بولارمۇ-يا؟ — دېدى ھاماچامنىڭ ئېرى خۇش بولۇپ، — ئاكا، راست گەپىمنى قىلسام، مەن ئۆمۈر بويى ئاتسىز ئۆتۈۋېمۇ ئۆلۈپ قالماپتىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىگلىگىز-نىگمۇ ئۇلاق بېقىش بىلەن ئانچە خۇشى يوق. ئۆيىمىزنىمۇ ئۇششاق بالا بېسىپ كەتتى. تورۇكلاپ ئالما تۆكۈلگەندەك ئارقا-ئارقىدىن تۆغۇلۇۋەردى.

— بۇ گەپچە، ھال-ئەھۋالىگىز بەك ئوبدان ئوخشىمامدۇ... شۇنداق تۇرۇقلۇق، بۇ يەرگە دەرد ئېيتىپ كەلگىنىگىزنى قارىڭ، — دېدى چوڭ ئاكام مۇرتاج ئۇنىڭغا تەنە قىلىپ.

ساددا قارىمۇللا بۇ گەپنىڭ تەنە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمىدى.

— شۇنداق، مۇرتاج، دەرد ئېيتقۇدەك ئىش يوق، — دەپ جاۋاب بەردى دەرھاللا خەق بىلەن ئاسانلا چىقىشىپ كېتىدىغان قارىمۇللا، — ئۆيدىكىلەر ھەممىمىز ساق-سالامەت، ھېچقايسىمىز ئاقساق-چولاق ئەمەس. — ئاندىن ئۇ كەينىگە بۇرۇلدى-دە، دادامغا، — ماڭا قارىغاندا كاللىگىز خېلى ئىشلەيدۇ، — دېدى، — مەن سىزگە يېتەلمەيمەن. مەن ئاتنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش قارارىغا كەلدىم. چىراقنى ئۆرۈۋېتىپ ياماڭ قىلدىم. بۇمۇ مېنىڭ قارامىلىقىمدىن بولدى.

ھاماچامنىڭ ئېرىنىڭ چىقىشقاقلىقى ۋە گوللۇقى توغرىسىدا مۇنداق سىر ھېكايىمۇ بار تېخى. ھاماچام ياش ۋاقتىدا، بىركۈنى

كەچتە تارکوچىنىڭ ئاغزىدىكى چىتلاق تۈۋىدە بىر تەنتەك ئەر بىلەن گەپلىشىپ تۇرۇپتىكەن، ئېرى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ ھامىچام ئۆيگە كىرگەندە بۇ ئىشنى سوراپتۇ. ھاماچام زەردە بىلەن:

ــ جۆيلۈپ قاپسىز، نەدە شۇنداق ئىش بولۇپتۇ، ــ دەپتۇ.

ــ مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن تۇرسام، شۇنداققۇ! ــ ئۇ يىغلۇپتىشكە تاس قاپتۇ.

ــ سىز ئۇ كۆزلىرىڭىزگە ئىشەنمەي، مېنىڭ گېپىمگە ئىشىنىڭ! ئاشۇ ئالغاي كۆزلىرىڭىزنىڭ كۆرگەنلىرى مېنىڭ تۇز گېپىمدىن ئىشەنچلىكمۇ؟ شۇنداقمۇ دۆتلۈك قىلامسىز؟

ھاماچامنىڭ ئېرىنىڭ بىردەمدىلا زۇۋانى تۆتۈلۈپتۇ. ئۇ خوتۇنىدىن تىل ئىشتىقانلىقىدىن قورقۇپ ئەمەس، ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى بىلىپ ئىزا تارتىپ كېتىپتۇ.

ــ بەك قارىغۇ ئەمەسمۇ، ــ دەپتۇ ئۇ ئۆزىنى ئاقلاپ، ــ مېنىڭمۇ زادىلا ئىشەنگۈم كەلمىدى. كىمدۇ بۇ؟ ئاۋازى خوتۇنۇمنىڭ ئاۋازىمۇ ئەجەب ئوخشايدىكەنا، دەپ قالدىم ئېچىمدە. دېگەندەك، مېنىڭ خوتۇنۇم ئەمەس ئىكەن.

ھاماچامنىڭ ئېرى ھېلىلا سېتىۋالغان ئېتىنى يېتىلەپ قايتىپ كەلگەن كىۋنى كوچا بازارىدەك قىزىپ كەتكەنىكەن. ئۇ دۇپ-دۇغلاق، تۆكلۈك كىچىك تورۇق ئېتىنى ئۇدۇللا ئېغىلغا ئەكىرىپ قويماي، ھويلىنىڭ قاشاسىدىكى قوزۇققا باغلاپ قويغانىدى. قېنى، كۆرىدىغانلار قانغىچە كۆرۈۋېلىڭلار! ئېشەكىلا ئوخشايدىغان بۇ جانۋار يوغان بېشىنى قاشا ئۇستىگە ئېلىپ، كۆرگۈچىلەرنى توپ-توغرا بىر كۆن كۆتتۈپتۇ. ئەمما، ئۇ كىشىلەرنى كۆرگەندە بويىنىنى ئېگىپ خۇشامەت قىلماستىن، ئۆزىنىڭ سالاپىتىنى ساقلاپ تۇرۇپتۇ.

بۇ ئىشنىڭ قىزىقى ئەسكى لالما ئىت هويلىغا كىرگەندە بوپتۇ. هاسماچام قولىغا كالتەك ئېلىپ، ئىتنى قوغلاپتۇ. ئىت سىرتقا قاچماي، چىشلىرىنى هىڭگايتىپ، ئېغىل تەرەپكە يۈگۈرىپتۇ. هاماما-چامنىڭ قاشاسغا مىنىپ ئولتۇرغان كىچىك ئوغلى ساقىدۇللا:

ــ ئاپا، هوي ئاپا! مەن گەپ قىلۇاتىمەن، ئىتنى ئاتقا مىنىپ قوغلا، ئاتلىق قوغلا! ئاتقا مىنمەسەڭ يېتىشەلمەيسەن! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

هاماچامنىڭ ئېرى ئاشۇ ئوبدان ئېتىنى ئۆز قولى بىلەن كولخوزغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش قارارىغا كەلگەنىدى. ئۇ كېيىن شۇ ئاتنى كولخوزغا ئۆتكۈزۈۋەتتى.

دادام ئەزەلدىن خەقنىڭ ئۆتۈپ كېتىشىنمۇ زادى راۋا كۆرمەيتتى، كەينىدە قېلىشنىمۇ خالمايتتى. هەممە ئىشتا ئالدىراپمۇ كەتمەي، كېيىنمۇ قالماي بىر خىل ماغاتتى. شۇڭا، "ئوتتۇرا دىخان" بولغان-دە. ئۇ هازىرمۇ شۇنداق قىلىدۇ.

ئۇ كولخوزغا بالدۇرمۇ ئەمەس، كېيىنمۇ ئەمەس، باشقىلار بىلەن تەڭ ئەزا بولدى. ئۆيدىكى بوز ئاتنا ئات، ئاسما كوزا، سوقا، تىرنا، هارۋا ۋە چانىلارنى ئومۇمنىڭ ئىختىيارىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. بىز خېلى بۇرۇنلا بىر كەچلىك چاي ئۈستىدە شۇنداق قىلىش قارارىغا كەلگەنىدۇق. بۇ مەسلىمەتكە چوڭ ئانام، كىچىك ئانام، مەن ۋە ئوتتۇرانچى ئاكام سالىخلار قاتناشقان. دېمەك، ئۆيدىكى چوڭلار هەممىمىز قاتناشقانىدۇق.

بىزا سوۋېتىدە كولخوزغا كىرگەن ئائىلە باشلىقلىرى ۋە ئائىلە تەۋەلەرنىڭ ئىسىملىكى تولۇق ئېلان قىلىندى. ئىسىملىكتە ماراجىم ۋە ئۇنىڭ ئائىلە تەۋەسى 7-ئورۇندا تۇراتتى. ئاق يۇلتۇز بىلەن

ھەمزە 24-ئورۇندا تۇراتتى. بىز 13-ئورۇندا تۇراتتۇق (مېنىڭ ئىسمىم ناھايىتى ئوچۇق، بەكمۇ چىرايلىق يېزىلمىتىكەن). مەن ئۇ ئىككىسىگە ئىختيارسىز قارىدىم-دە، زادىلا كۆز ئۈزەلمەي قالدىم. ھەرقانداق چوڭ ئىشتا، مەن ئاق يۇلتۇز بىلەن ماراجىم ئىككىسىنى بىر قاتارغا قويياتتىم. مېنىڭ كاللامدا ئۇلار ئالىلقاچان بىر جۈپ بولۇپ قالغانىدى. مەن ئىچىمدە: ھەي، ئۇلار مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدىكىدەك، بىر-بىرىدىن مەڭگۈ ئايرىلماي بىللە ئۆتسە نېمە-دېگەن ياخشى بولاتتى-ھە! دەپ قالاتتىم. مېنىڭچە بولىدىغان بولسا، ھەمزىنىڭ ئورنىغا ماراجىمنى ئالماشتۇرۇۋېتەتتىم! بۇرۇنقى ناھەق ئىشلارنى تۈزەپ، ھەركىمنى ئۆز خىلى بىلەن قوشۇپ قويياتتىم. مەنغۇ ئەۋلىيا ئەمەس...ئۇبدان ئويلاپ باققىنىمدا، شۇنداق قىلسام، مەن خەقنىڭ ئائىلىسىنى بۇزىدىغان، كىشىلەرنىڭ ئۆيىنى پاراكەندە قىلىدىغان گۇناھكار بولۇپ قالار ئىكەنمەن. بۇنىڭ جازاسى ئۇچۇن تىل-ئاھانەتكىلا ئەمەس، قانۇننىڭ سورىقىغمۇ قالار ئىكەنمەن.

لېكىن، ئۇ ئىككىسىنى بىر يەرگە تۇرغۇزۇشنى، ئىككىسىنىڭ ئىسمىنى بىر قەغەزگە يېزىشنى قوللىسامغۇ بولار. ئۇلارنىڭ ھاياتى مېنىڭ قەلبىمدە خۇددى بىر يىپقا ئۆتكۈزۈلگەن ئىككى تال تەسۋە-دەك ئۆتتى. كېيىن ئۇلاردىن بىرى ئۆلگەندىن كېيىنمۇ شۇنداق بولدى...ئۇ چاققىچە تېخى دەريا-ئۆستەڭلەرنىڭ سۈيى نەچچە تېشىپ، نەچچە قۇرىدى، قۇشلار نۇرغۇن يىللار سايرىدى...

ئاق يۇلتۇز بىلەن ماراجىمنىڭ راستىنلا بىر يەردە تۇرغانلىقىنى كېيىن ئىككى قېتىملا كۆردۇم.

ئىيۇل كۆنلىرى ئىدى، قۇشلار ئىشلار ئاخىرلىشىپ قالدى دېگەن-دەك سايرىشاتتى. كەنتتىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئوسمانوۋ ئورمانلىقىغا ئوت چالغىلىغىلى باردى. قارا بۇغدايلارمۇ پىشىپ كەتكەنىدى، ئۇنىمۇ ئورۇشقا توغرا كەلدى، شۇڭلاشقا، ئوتنى تېز چالغىلاپ بولۇش كېرەك ئىدى. قىزلار چالغىلانغان ئوتنى يېغدى، بىزدەك يىگىتچاقلار ئاتقا مىنۇۋېلىپ چانا بىلەن ئوت توشۇدۇق. ئەرلەر بىلەن ئايالارنىڭ بىر قىسمى بىر ئەر بىر ئايالدىن بۆلۈنۈپ بىزگە ئوت بېسىشپ بەردى، ياشىنىپ قالغان ئەرلەر ئوتنى بىر يەرگە دۆۋىلىدى. "مېنىڭ ھېلىقى ئىككى ئادىمىم"مۇ چەتتىكى قىزىل سۇۋادانلىقتا ئوت بېسىۋاتاتتى. ماراجم چانىغا ئارا بىلەن ئوت باسسا، ئاق يۇلتۇز ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئوت يېغدى. ئۇلار ئىككىلىسى مەن بىلەن قامزىيانغىلا ئوت بېسىپ بېرەتتى. بىز ئۇلارغا نۆۋەت بىلەن چۆپ باستۇراتتۇق. مەن بەك تېز يۇگۈرەتتىم. ئۇ ئىككىسىنى بىر يەردە كۆرۈش مەن ئۈچۈن خۇشاللىق ئىش ئىدى. ئاق يۇلتۇزنىڭ ئويماقتەك نېپىز لەۋلىرىدىن كۆن بويى ئادەمنى مەپتۇن قىلىدىغان كۈلكە نېرى كەتمىدى. پەقەت بىر قېتىم، بىردەم يوقاپ كېتىپ، يەنە پەيدا بولدى. ماراجمنىڭ ئارىسىغا يېرىم دۆۋە ئوت بىراقلا چىقاتتى. ئۇنىڭ كۆپكۆك كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى، ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ، خۇشال-خۇرام ئىشلىدى. ئۇ ئاجايىپ كۈچلۈك ئىكەن ئەمەسمۇ! ئۆزۈم ئات ئۈستىدە ئۇ ياقتىن-بۇ ياقىقا ئايلىنىپ تۇرغىنىم بىلەن، كۆزۈم ئۇلاردىن نېرى كەتمەيتتى. بۇنىڭ ئوبدان ئىش ئەمەسلىكىنى بىلەتتىمۇ، قارىمىسام تۇرالمايتتىم. چانىغا ئوت لىق بېسىلغاندىن كېيىن، ماراجم ئاق يۇلتۇزنى قۇچاقلاپ كۆتۈردى-دە، ئوت ئۈستىگە ئاتتى، چانىغا قوشۇلغان ئات

ئۇركۈپ كېتىپ بىر چاپچۇندى، يەرگە توك تېزەكتەك دومىلاپلا چۈشتۈم، ئات چاننىنى سۆرىگەن پېتى قېچىپ كەتتى. ئاق يۇلتۇزمۇ ئوت ئۇستىدىن يىقىلغان بولسا كېرەك، مېنى بېسىپلا چۈشتى. شۇ تاپتا كۆپىكۈك ئاسمان پەردىسى ئېچىلدى-دە، يۇلتۇزلار كۆكنىڭ قەرىدە چاقنىدى، شۇ يۇلتۇزلارنىڭ بىرى ئاپئاق ئىدى. مەن شۇ يۇلتۇزغا قاراپ ئۆچتۈم. ئۇچا-ئۇچا، ئاخىر ئۇپۇقتا جىلۋە قىلغان تەبەسسۇمنى كۆردۈم...مۇشۇ ئەبگا ئاتنىڭ ئۇستىدىن شۇنچە ئېگىزگە ئۇچۇپ چىققىنىمنى دېمەمدىغان. ئاق يۇلتۇز تىزلىنىپ تۇرۇپ بېشىمنى سىلىدى.

ــ ھە، بۇدۇر چاچ، قاتتىق چۈشمىگەنسەن؟

سۆيۈنگىنىمدىن ئاغزىمغا گەپمۇ كەلمەي قالدى. ئۇ قورقۇپ كەتتى:

ــ نەرىڭ ئاغرۇاتىدۇ؟

ئۇ بېشىمنى سىلىغاندا، كۆزلىرىدىن قاتتىق غەمكىنلىك چىقىپ تۇراتتى. مەن يەردە يېتىپ تۇرۇپ بېشىمنى چايقىدىم.

ــ ۋىيەي، ئەجەبمۇ قورقۇتتۇڭا ئادەمنى! ــ دەپ ۋارقىرىدى ئۇ.

ــ ھېچ يېرىم ئاغرىمىدى، ئات پاكار بولغاچقا بەك چۈشمىدىم، ــ دېدىم مەن ئولتۇرۇۋېتىپ. لېكىن دۈمبەم خىلىلا ئاغرۇاتاتتى.

شۇ چاغدا، ماراجىم ئۇركۈپ كەتكەن ئاتنى نوختىسىدىن سۆرەپ ئېلىپ كەلدى. چاندىكى ئوتلارنىڭ چېچىلىپ كەتمىگەنلىكىدىن قارىغاندا، ئات يىراقتا كەتمەپتىكەن.

ــ قىلغان ئىشىڭنى قارىمامسز، ــ دېدى ئاق يۇلتۇز ماراجىمغا رەنجىپ، ــ بۇنداق قىلىسىڭز ئادەم زەخمىلەنمەمدۇ؟ تاس قالدىڭىز ئىكەنسىزنى زەخمىلەندۇرۇپ قويغىلى، ــ ئۇ بېشىمنى سىلاپ قويدى.

مەن ئورنۇمدىن تۇردۇم. ماراجىمنىڭ بۇدا چوپچوڭلا بىر ئايالنى خۇددى كىچىك بالىنى قۇچاقلىغاندەك قۇچاقلاپ كۆتۈرۈشى ۋە ئوت دۆۋىسىگە ئېتىشى ماڭا قاملاشمىغان ئىشتەك تۇيۇلمىدى، ئەكسىچە بەك ياراپ كەتتى.

بىراق، ماراجىم بۇنداق ئىشنى نېمىشقا ماڭا كۆرسىتىپ تۇرۇپ قىلغاندۇ؟ بۇ مېنى ئادەم ھېسابلىمىغىنىمۇ ياكى ئۆز ئادىمىم دەپ قارىغىنىمۇ؟ شۇنداق، ياخشى تەرەپتىن ئويلاش كېرەك. ئۇ مەندەك چوپچوڭلا بولۇپ قالغان بىر يىگىتنى ئادەم ھېسابلىماي قالماس...ئۇلار مېنىڭ ياخشى نىيەت بىلەن، مەخپىيىتىنى ساقلاپ بېرىۋاتقانلىقىمنى بىلىشى كېرەك-تە. ھېلىغۇ ئادەم ئىكەن، ئات جېنىدىمۇ ئادەمنىڭ ياخشى نىيىتىنى بىلمۇالالايدۇغۇ.

بىز چاندىكى ئوتنى رەتلەپ، قامىزىيانىنى ماڭدۇرۇۋاتقاندىن كېيىن، يەنە ئىشقا كىرىشپ كەتتۇق. ماراجىم، ئاق يۇلتۇز ۋە مەن ئۈچمىز قاراڭغۇ چۈشكىچە شۇ كېچىككىنە يەردە بىر كۈنىنى بىللە ئۆتكۈزدۇق. ئاق يۇلتۇز بىلەن ماراجىم ناھايىتى بەختلىك ئىدى. مەن بولسام شۇ بەختنىڭ شاھىتى ئىدىم.

كېيىن شۇلارنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرسەم، قالتىس خۇشال بولاتتىم. چۈنكى: بەختنىڭ شاھىتى بولۇشنىڭ ئۆزىمۇ بىر بەخت-تە!

شۇ كۈندىن باشلاپ، ئوسمانوۋ ئورمانلىقىدىكى شۇ بوش يەر مېنىڭ قەلبىمدە بەخت ماكانى بولۇپ قالدى. ھەر قېتىم يايلاقتىن ئۆتكىنىمىدە ھېلىقى قىزىل سۇۋادانلىقغا خۇددى ماراجىم ئارىسىنى، ئاق يۇلتۇز تىرنىسىنى مۆرىلىرىگە سېلىشىپ ھازىرلا چېقىپ كېلىدىغاندەك بوينۇمىـ

نى سوزۇپ ئۇزاقىقىچە قاراپ كېتەتتىم. ئۇلارمۇ ھېلىمۇ ياش، شۇنداق بەختلىك ئىدى.

ئەپسۇسكى، قىزىل سۇۋادان كۆچەتلىرى ئۆسۈپ دەرەخ بولغان، ئاندىن ئاسمان پەلەك قويۇق ئورمانلىققا ئايلانغاندى. كېيىن ئۇلار يەنە كېسىۋېتىلگەن، ئىزىدىن يەنە يۇمران بىخلار ئۆسۈپ چىققان، يىلىلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بىخلارمۇ ئۆسۈپ چوڭ بولغانىدى. بۇ دەرەخلەر نەچچە يوپۇرماق چىقىرىپ، نەچچە غازىڭ تاشلاپ بولدى. شۇ تەرىقىدە ئۇزاق زامان ئۆتتى. مەن ئۇلارنى بىلمە تۇرغىنىدا يەنە بىر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلاتتىم، بۇ ئارزۇيۇم ھېلىغىچە ئۆچكىنى يوق. ئېھ، ئارزۇلار! يۈز ئارزۇيۇمدىن بىرەرسى ئىشقا ئېشىپ قالسىمۇ مەيلىدىغۇ!

مەن ئۇلارنىڭ باغرىنى كاۋاپ قىلغان دەردلىك كۈنلىرىنىمۇ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. 1941-يىل 6-ئايىنىڭ 24-كۈنى① ئۇلار ئايرىلدى. شۇ كۈنى ئالدىنقى سەپكە بىرىنچى تۈركۈمدە بارىدىغانلار كۇلۇپ ئالدىغا يىغىلغانىدى. مەيدانىنى ئېگەرلىرى توقۇلغان ئاتلار، قوشۇپ تەييارلانغان چوڭ-كىچىك ھارۋىلار بىر ئالغا-نىدى.

ئۇزىتىش نۇتقى سۆزلەنىدى، ئۇزىتىش سۆزلىرىمۇ دېيىلدى، ئەمدى خوشلىشىلا قالغانىدى. ئۇزاتقۇچىلارنىڭ تەڭدىن تولىسى ئايالار ۋە چوڭ بالىلار ئىدى. كونا ئادەت بويىچە ئاتا-ئانىلار سەپەرگە ئاتلانغانلارنى ئۇزىتىپ چىقماي، ئۆيىدىلا ئاق يول تىلەيتتى. جەڭگە ئاتلانغانلارنى خوتۇنلىرىلا ئۇزىتىپ چىقاتتى، ئۇلار

① بۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئېلىپ بېرىلغان ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ 3-كۈنى.

ئاتنىڭ ئۆزەڭگىسىنى تۇتۇپ بېرىپ، ئەرلەرنىڭ ئاتقا مىنىدۇرەتتى. جەڭگە ئاتلانغانلارنى ئۇزاتقاندا، يىغلاشقىمۇ، ئېغىزنى ئۇشۇشۇتۇشكىمۇ بولمايتتى. تەمكىنلىك ۋە سەۋرچانلىقنىڭ ئۆزىمۇ ئاقىيول تىلەش ھېسابلىناتتى. جەڭگە ئاتلانغانلارنىڭ يولىغا ياش تۆكۈلۈپ كەتسە، ئات سەنتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، ياش جەڭگە ئاتلانغانلارنىڭ كۆڭلىنىمۇ بىئارام قىلىدۇ، دېگەن گەپ بار ئىدى.

يېڭى ئەسكەرلەرنىڭ قېشىدا تۇرغانلار ساپلا ئۇلارنىڭ سۆيگىنى ياكى ئايالى ئىدى، ئايالىلارنىڭ بىرمۇنچىسى بالا كۆتۈرۈۋالغان ئىدى. باشقىلار سەل چەتتىرەك تۇراتتى. ئادەم كۆپ بولغىنى بىلەن، نە ۋاراڭ-چۇرۇڭ، نە شاۋقۇن-سۈرەن يوق ئىدى، ھەتتا قۇچاقتىكى بالىلارمۇ يىغلىماس بولۇپ قالغانىدى. ئاتلارنىڭ يۈگەنلىرىلا پات-پات شاراقشىپ قويياتتى.

مەن ئۇنتۇرانچى ئاكام سالىخنى ئۇزاتقىلى چىققانىدىم. ئاكام بىرئاز كەيپ ئىدى.

— تراكتورنىڭ ئاچقۇچى قازناقتىكى ئىشكاپتا، — دېدى ئۇ يېڭى كېلىنىمىزنىڭ قۇلىقىغا، — ئاچقۇچنى سەيپۇللاغا ئەتە تاپشۇرۇپ بەرگىن... ئاچقۇچ دېگەن دۇنيادا ھەممىدىن مۇھىم نەرسە، ... بولمىسا، ئالتۇن ئاچقۇچ توغرىسىدىكى ھېكايە بىكارغا چىقامتى؟...

يەڭگەم گەپ-سۆز قىلمىدى. ئۇ ھازىر ئاچقۇچ-پاچقۇچ دېگەنلەرنى سوراشقا قىزىقمايتتى.

مەن نېمە ئۈچۈندۇ ئاق يۇلتۇز بىلەن بىر يەردە تۇرۇپ قاپتىمەن. ئۇنىڭ ئېرى بۇگۈن ماڭمايتتى، تېخى چاقىرىق كەلمىگەنىدى. ئۇ ئېرىنى ئۆزىتىپ چىقمىغانىدى. مەن كىچىك چېغىمدىكىگە ئوخشاش، كۆزۈمنى ماراجىنى ئىزدەشكە سالدىم.

هەممە خەقتىن ئېگىز تۇرغىنى ماراجىم ئىدى. ئۇنىڭ بۇ يېنىدا تۇرغان، چىڭ باغلانغان بىر باغ تېرىقتەك قاۋۇل ئايال ئۇنىڭ خوتۇنى ئىدى. ئۇ بىر قاراشتىلا خېلى چىرايلىق كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ بىر يېنىدا تۇرغىنى قىزى ئاق يۇلتۇز ئىدى، ئۇنىڭ چاچلىرى قاپقارا، كۆزلىرى دادىسىنىڭكىدەك نۇرلۇق ۋە كۆپكۆك ئىدى. ئون ياشلاردىكى بۇ قىزچاق چوڭ ئاق يۇلتۇزغا بىرئاز ئوخشايتتى. كۆزلىرىم كىچىك ئاق يۇلتۇزدىن ئىختىيارسىز چوڭ ئاق يۇلتۇزغا يۆتكەلدى. راست قۇيۇپ قويغاندەكلا ئوخشايدىكەنغۇ! ئاجايىپ ئىش-تە! قاراڭ بېرىپ كۆزۈم تورلىشپ قالدىمۇيا؟

ئۇ قىزنىڭ بېلىدىن ئىككى قولىلاپ تۇتۇپ، بېشى بىلەن تەڭ كۆتۈردى.

— خوش ئەمىسە، ماڭىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى، — دېدى ئۇ، ئۇنىڭ ئاۋازى مەيداندا ياڭرىدى.

ئۇ ئۇزاتقۇچىلارغا بىر قۇر نەزەر تاشلاپ چىقىاندىن كېيىن، پەسرەك ئاۋازدا:

— يۇرتداشلار! شۇنداق قەسەم قىلىمەنكى، كەنتىمىزنىڭ نامىغا داغ تەككۈزمىدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايمەن، بۇنىڭغا ئاق يۇلتۇزۇم كېپىل بولسۇن! مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم شۇ، — دېدى.

ھېلىقى "بىر باغلام تېرىق" ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغاندەك، ئېرىنىڭ ئوڭ يېنىغا تېخىمۇ يېقىن چاپلىشىۋالدى. ئۇ بىرئاز سەنتۈرۈلۈپ كەتتىۋە، دەرھال ئۆزىنى ئوڭشىۋالدى. مەن بىلەن بىر يەردە تۇرغان ئاق يۇلتۇز يېڭىمگە يېنىكلىنە ئۇرۇپ كەتتى. ماراجىم قىزىنى يەرگە قويدى. قاڭرىق ۋالتېكىن خوتۇنىنىڭ قۇچىقىدىن ئېمىۋاتقان بالىسىنى ئالدى-دە، ئاسمانغا ئاتتى:

ـــ ماڭا ئوغلۇم ئسكەندەر كېپىل بولسۇن!...

ـــ ماڭا يەر گۆۋا بولسۇن...، ـــ دېدى ئسھاق. ئۇنىڭ ئوغۇل ياكى قىزى تۇغۇل، خوتۇنىمۇ يوق ئىدى. لېكىن ئۇ يەرگە ۋە يەردە ئۆسكەن ھەممە نەرسىگە ئامراق ئىدى.

خوشلىشىش باشلاندى. ئايالار ئەرلەرنىگە چاپلاشتى، قىزلار پات ئاردىدا ئۆزىنى ئەمرىگە ئالدىغان يىگىتلەرنىگە چاپلاشتى. بۇ يىگىتلەر دېمىسىمۇ شۇ قىزلارنى ئۆزاققا قالمايلا ئۆز ئەمرىگە ئالاتتى... ئۇلار پات ئاردىدا دۇشمەننىڭ ۋەتۋەرىكىنى چىقىرىپ، قايتىپ كېلەتتى- دە، تازا قىزىتىپ توي قىلاتتى. توي مەرىكىسى ئۆتكۈزمەي بولمايتتى، ئەلۋەتتە... بەزىلەر قول ئېلىشىپ خوشلاشسا، بەزىلىرى قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى، يامانراقلىرى سۆيۈشۈپ خوشلاشتى. ماراجىم تېخىچە ئەسلى جايىدىن قوزغالماي بىزگە قاراپ تۇراتتى. ئۇ ئۇڭ قولى بىلەن قىزنىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ، سول قولى بىلەن قىزنىڭ بېشىنى سىلىدى. خوتۇنى باشقىلارغا ئورۇن بوشتىپ بېرەي دېدى بولغاي، ئېرىنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالدى. شۇ چاغدا ئاق يۇلتۇز بېلىكىمگە چىڭ ئېسىلۋالدى. ئۇ ئۆزىنى قەيەرگىدۇر ئاتماقچى بولغاندەك قىلدىيۇ، بېلىكىمنى قويۇپ بەرمىدى.

خوشلىشىش ئاياقلاشقانىدىن كېيىن، يولغا چىقىشقا تەرەددۇت قىلىنىدە- دە، شاۋقۇن- سۈرەن كۆتۈرۈلدى. بەزىلەر چوڭ- كىچىك ھارۋىلارغا چىقتى، بەزىلەر ئاتقا مىندى. ماراجىمغا كولخوزنىڭ ھەممىدىن تېز چاپىدىغان كۆك بوز ئايغىرى بېرىلگەنىدى. ھارۋىلار كوچىدا قاتارىسىغا تىزىلىپ بولغاندا، ماراجىممۇ ئاتنىڭ ئارغامچىسىنى بېشىپ يۈگەنلىدى. ھاۋادا بەستىلىك تېنى غىل- پال قىلىپ قالدى- دە، لىككىدە سەكرەپ ئاتقا مىندى. ھارۋىلار تەڭ قوزغالدى.

جەڭگە ماڭغانلارمۇ، ئۇلارنى رايونغا ئۇزىتىپ ماڭغانلارمۇ تىنچ مەيدانىدىن ئاستا-ئاستا ئايرىلدى: ئۇلار ئالغا ئىلگىرىلىگەنسېرى، ئاق يۇلتۇزلىق بارماقلىرى بېلىكمىنىڭ گۆشىگە تېخىمۇ چىڭ پاتاتتى. بىرپەس ماڭغاندىن كېيىن، ماراجىم ئېتىنىڭ يۈگىنىنى تارتىپ بۇرۇلدى-دە، كەينىگە قارىدى. شۇ ئەسنادا ئاق يۇلتۇز خوددى جۇردەك قاتتىق يۈگۈردى-دە، ماراجىمغا ئۆزىنى ئاتتى. ماراجىمنىڭ ئېتىنىڭ يۈگىنىنى چىڭ تارتتى-دە، ئاتنى بىردىنلا كەينىگە ياندۇرۇپ، ئاق يۇلتۇزغا قاراپ چاپتى. ئاق يۇلتۇز ئۇزەكتىگە ئېسىلىپ بىردەم ماڭماقچى بولغاندى، ماراجىم ئۇنى كۆچلۈك قوللىرى بىلەن كۆتۈرۈپ ئالدىغا ئالدى-دە، ئاتنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ چوڭ-كىچىك هارۋىلاردىن ۋە ئاتلىقلاردىن ئېشىپ هەمىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتى. بىز ئۇلارغا مۇقشاپ تۆپلىكىگە يېتىپ بارغىچە ئارقىسىدىن قاراپ تۇردۇق. كېيىن ئۇلار بىرپەس كۆرۈنمەي قالدى. بۇ ھەقتە ھېچكىم ئېغىز ئاچمىدى — يا ماختىمىدى، يا ئەيىبلىمىدى. ماراجىمنىڭ بىز بىلەن بىللە تۇرغان خوتۇنىمۇ بويى ئۆزىگە تەڭلەشپ قالاي دېگەن قىزىنىڭ قولغا يۆلەنگىنىچە دەردىنى ئېچىگە سىغدۇرۇپ قاراپ تۇردى. ئۇنىڭ ئالدىدا مەن خىجىللىق ھېس قىلدىم. چۈنكى، ئۇمۇ "ھېنىڭ ئادىمىم" ئىدى. لېكىن مەن ئېھتىيات بىلەن سىر ساقلايمەن دەپ ئۇنىڭ بەختىگە ئولتۇرغانىدىم... شۇ تاپتا كۆڭلۈم قاتتىق پاراكەندە بولۇپ كەتكەنىدى. ھېنىڭ ھەمىلەنگە ئېچىم ئاغرىدى...

ئۇلار بىر تۆپلىكتىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇيۇقنىڭ نېرىسىدا غايىب بولدى-دە، ئۇزاققىچە قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى. ئەمدى قاچان كۆرۈنەر؟

كېيىن ئاق يۇلتۇز كۆرۈندى. لېكىن ماراجىم شۇ غايىب بولغانچە ئىككىنچى كۆرۈنمىدى.

خۇددى ھەرقايسىلار كۆرگەندىكىدەك، تەقدىر ماڭا خەۋپلىك ئىشنى كۆرسەتتى. كۈتۈلمىگەن ۋەقەنىمۇ، ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان پاجىئەنىمۇ كۆرسەتتى.

مەن ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ، بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، كەنتكە قايىتىپ كەلدىم. بىركۈنى بىر ئىش بىلەن كەنت سوۋېتىگە باردىم.

ــ ئۇرۇشنىڭ ئاخىرلاشقىنىغا خېلى ئۇزاق زامان بولۇپ قالدى. لېكىن ئادەملىرىمز ھازىرمۇ ئۆلۈپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇلار ئاللىقاچان ئۆلگەن، بىز ئۇچۇن ئېيتقاندا، يېڭىدىن ئۆلگەن، ــ دېدى رەئىس ھەسرەت بىلەن، ــ "قەھرىمانلارچە قۇربان بولدى..." دەپ بىردەم ئۇنىڭ خەۋىرى، بىردەم بۇنىڭ خەۋىرى كېلىۋاتىدۇ.

ئۇ ماڭا بىر ۋاراق ئەسكى قەغەزنى ئۇزاتتى، قولۇمغا ئېلىپ قارىسام، ئۆلۈم ئۇقتۇرۇشى ئىكەن، ئۇنى تۇتقان قولۇم كۆيگەندەك بولۇپ كەتتى. بۇنداق قورقۇنچلۇق ئۇقتۇرۇشنى مەن كۆرۈپ باقمىغانىدىم. ئالدىنقى سەپتىغۇ نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرگەنىدىم. ئەمما ئۆلۈم ئۇقتۇرۇشنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈشۇم شۇ ئىدى.

مۇنداقچە بىر قاراشقا بۇ ئۇقتۇرۇش كالا سېتىشقا رۇخسەت قىلىنغان ئىسپات قەغىزىگە ئوخشاش ئادەتتىكى ئىسپات قەغەزلىرىدىن ھېچقانداق پەرق قىلمايتتى. بىراق، بۇ ئۇقتۇرۇش قەغىزى بىر ئادەمنىڭ ھاياتىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان قەغەز ئىدى. بۇ ئۇقتۇرۇشنى ئۆزگەرتىۋەتكىلى، قايتىدىن كۆچۈرگىلى بولمايتتى،

كۆيدۇرۈۋەتكىلىمۇ بولمايتتى. بۇ قەغەز "قەھرىمانلارچە قۇربان بولغان" لىقنىڭ مەڭگۈلۈك ئىسپاتى ئىدى. ئۇ كىم؟ گۈزاردىسىيە جۇنۇبىي ماراجىم سابىروۋ.

رەئىس ئۇقتۇرۇشنى قايتۇرۇۋېلىپ، خۇددى ئۇنىڭدىن بىرەر خاتالىق ئىزدەۋاتقاندەك، بىرەر نۇقسانلىق چىقىپ قېلىشنى ئۈمىد قىلىۋاتقاندەك بىرپەس ئۇ يان ئۆرۈپ، بۇ يان چۆرۈپ، يەنە بىر قېتىم تەپسىلىي قاراپ چىقتى.

— بۇنداق خەۋەرنى يەتكۈزۈش كىشىنىڭ قايغۇسىنى ئاشۇرۇشتىن باشقا نەتىجە بەرمەيدۇ. بولۇپمۇ بۈگۈنكى كۈندە كىشىنى تېخىمۇ قاتتىق ئازابقا سالىدۇ... مەن بۇنى يەتكۈزۈپ بەرمەي ھازىرغىچە ساقلاپ كەلدىم، ئەمدى ئامال قالمىدى، ئاق يۈلتۇزنى چاقىرىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتىم. ھەمزىمۇ ئۇرۇش ئايالقلاشتىغانىدا، ئونگىرىيىنىڭ بىر دوختۇرخانىسىدا قازا تاپتى، ئاق يۈلتۇزغا بەك ئۇۋال بولدى... ماراجىمنىڭ خوتۇنىمۇ ئۇزاقى يىل ئەتىيازدا قار ئاستىدا قالغان زەھەرلىك بۈغدايىنى يەپ سېلىپ ئۆلۈپ كەتتى. ئۇزاقى يىل ئەتىيازدا بىزنىڭ ئادەملىرىمىز كۆپ ئۆلۈپ كەتتى. ئاچلىقنىڭ كاساپىتى-دە، قورساق ئاچقاندىكىن، چىداپ تۇرالمايى يەيدىغان گەپ. ئاق يۈلتۇز ماراجىمنىڭ ئىگە-چاقىسىز قالغان قىزىنى بېقىۋالدى. شۇنىڭدىن تارتىپ، ئاق يۈلتۇز بىلەن ئاق يۈلتۇز ئىككىسى بىر-بىرىگە پاناھ بولدى.

ستالىنگرادتا بىر قولدىن ئايرىلغان بۇ رەئىسنىڭ گېپىگە ئۇزۇن بولمىغىنى بىلەن، ئېيتقانلىرى بەك ئېچىنىشلىق ئىدى. ئۇ مەن بىلەن كۆرۈشكەندىلا قولى توغرۇلۇق: "مەن سىزگە سول قولۇمنى بېرەي. ئۇنىڭ قولۇم ماماييۇ داۋىنىدا قالدى. ئۇ بولسا بىر داغلىق داۋان،

قولۇم شۇ يەردىن ئورۇن ئالغاچقا، بىر قولۇمنىڭ يوقلۇقىدىن نومۇس قىلمايمەن" دېگەنىدى.

شۇ چاغدا بىر موماي كوچىدىن ۋاراقلىغىنىچە چىقىپ كەلدى، ئۇنىڭ بىرسىدىن زارلىنىۋاتقانلىقىنى ياكى بىرسىنى قاغاۋاتقانلىقىنى بىلىپ بولمايتتى، ئۇ ھاسىغا تايىنىۋالغانىدى.

ــ ھوي قانجۇق ئەمگەن غالچا! بېشىنى يەيدىغان مۇناپىق! ــ ئۇ سۆزلەۋېتىپ، بوسۇغىغا پۈتلىشىپ كەتتى ۋە تېز-تېز مېڭىپ رەئىسنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇچ خوراز كوچىسىدىكى ھەممەيلەن قورقىدىغان مايتاپ موماي شۇ ئىدى.

ــ چوڭ ئانا، ئولتۇرۇپ سۆزلىشەيلى، قېنى، تۆرگە چىقىڭ، ــ دېدى رەئىس ساق قالغان بىردىن-بىر قولى بىلەن ئورۇندۇقنى كۆرسىتىپ.

ــ ئولتۇرمايمەن! ــ دېدى موماي ئاچچىقىدا دۈدۈلەپ، ــ سەن رەئىس (رەئىس) بولىدىغان بولساڭ، ئالىم ساقى دېگەن كۆسپۈرۈشنى تۈرمىگە سولا. بۇ قاراقچى بەك ئەسكىلىشىپ كەتتى. تۈنۈگۈن ئۆچكەمنى يەنە سېغىپ ئىچىپ كېتىپتۇ. زەھەرلىنىپ ئۆلگەيسەن ئىلاھىم! ئۇ مالچى ئەمەس، قاراقچى ئىكەن! كۆپ-كۈندۈزدىمۇ بۆلەكچىلىق قىلغىنىنى قارىمامدىغان ئىچىدە توڭگۈز قاتىرايدىغان مۇناپىقنىڭ!

مايتاپ موماي تۆرگە ئۆتۈپ، ھاسىنى ئېڭىكىگە تىرەپ ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. ئەمما، ئۇ دەرھاللا ھاسىغا تېرىۋالغان ئېڭىكىنى چايقاپ يەنە سۆزلەپ كەتتى:

ــ سەن ئۇنىڭ تاناۋىنى تارت! بولمىسا، ئۇ بۇگۈن ئۆچكەمنى سېغىپ ئىچتىمۇ، ئەتە قويۇپ ئۆچكەمنى بوغۇزلاپ يەپ كېتىدۇ. ئۇ

ئىنساپسىز نەرسە!

— بولىدۇ، بىز ئۇنى تەنقىد قىلايلى.

— تەنقىد قىلىپ قويغان بىلەن بولامدۇ، تاناۋۇسنى تارتىش كېرەك. ئالىم ساقسنى قاتتىق جازاغا تارتىش كېرەك. شۇنداق قىلساقلار، باشقىلارمۇ چۆچۈيدۇ...

— ماقۇل، پاكىت بولسا، جازالاپ بەرسەكمۇ بولىدۇ...

— يەنە نېمە پاكىت كېرەك؟ ئۆچكەمنى قويماي سېغىپ كېتىپتۇ. ئۇلۇشكۇن ئۈچ قاچا سۈت چىقاندى، تۈنۈگۈن ئاران ئىككى قاچا سۈت چىقتى. ئۇنى دېڭە-پەرى ئىچىپ كەتمىگەنىدۇ!؟ — مومايى سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، بىرئاز يۈمشاپ قالدى ھەمدە تىترەپ كەتتى، — ياكى بۇ سۈتنى مەن ئىچەمتىم؟ مەن ئەمدى بويۇم ئۆسسۈنمۇ دېمەيمەن، ئۆلگىچە قەدىر ئەھۋال ياخشىلا بولىدى. مېنىڭ يەنە ئىككى يېتىم نەۋرەم بار ئەمەسمۇ. ئۇلار ھەر كۈنى قوللىرىغا قاچا ئېلىپ، ماللارنىڭ يېتىپ كېلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتىدۇ، سۈت ئىچكۈچە تاقىتى تاق بولۇپ كېتىدۇ. ئالىم ساقى دېگەن بۇ ئىنساپسىز مۇتتەھەم مۇشۇ ئىككى يېتىمنىڭ رىزقىغا چاڭ سالدى ئەمەسمۇ.

مايتاپ مومانىڭ قىسقىغىنا ئۇچۇق-تۆت مىنۇت ئىچىدە قىلغان شىكايىتىدىن باشتا غەزىۋىم قاينىپ تاشتى، كېيىن قاتتىق كۈلگۈم كەلدى، ئاخىرىدا كۆڭلۈم بۈزۈلدى.

— راستتىنلا شۇنداق قىلغان بولسا، مەن ئالىم ساقىنى قاتتىق جازالايمەن، — دېدى رەئىس ۋەدە بېرىپ، — چوقۇم قاتتىق جازالايمەن...

— ئۇنىڭ ئەدىبىنى بەرمەي بولمايدۇ... لېكىنزە ئۇنى تۇرمىگە

تاشلىما. ئۇنىڭمۇ بىر قوتان باللىرى بار. ئۇمۇ بىر بىچارە، بۇ ئىشـ نىمۇ ئامالسىزلىقتىن قىلغانىدەك تۇرىدۇ. سەن ئۇنى تىللاپلا قوي، ئېسىدە قالغۇدەك بىر تىللاپ قويساڭ بولار.

كەنتىمىزنىڭ ئادەملىرى تۇتۇرۇقسىزلىشىپ كەتتىمۇ ياكى تۇرمۇش بەك ئۆزگىرىدىغان بولۇپ كەتتىمۇ، بىلىپ بولمايتتى... بىز كىشىلەرـ گە بۇگۈنى ماندىاق كۆرۈنسەك، ئەتىسى ئاندىاق كۆرۈنەتىتۇق. ئۆزىمىز ياقتان ئوتقا ئۆزىمىز سۇ چېچىپ ئۆچۈرەتتۇق. بىز شۇنداق كىشىلەردىن بولۇپ قالغانىدۇق.

مايتاپ موماي ئېڭىكىنى يەنە ھاسىغا تىرىدى. شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلدىـدە، بوسۇقىدا ئاق يۇلتۇز پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ ئاددى، ئەمما پاكىز، رەتلىك كىينىگەنىدى، پۇتىغا ئاق پايپاق، قونىجىلىق رېزىنكە كالاچ كىيگەنىدى. ياغلىقىنى بۇرۇنقىدەك چوققىسىغا چىگىۋالـ غانىدى. چېكىسىدىكى ئىككىـئۇچ تال چېچىغا ئاق سانچىلغانىدى. چېچى تېخى جىرىڭلاپ تۇرىدىغان كۆموش بېزەكلەر بىلەن بېزەلـ گەنىدى. ئۇ كۆلگەندەك قىلدى. ئەمما مېنى مەپتۇن قىلغان، قارىسام ـ قارىسام قانىمايدىغان ھېلىقى كۆلكىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانـ دى. ئۇ ئاۋال مايتاپ موماي بىلەن ئىككى قوللاپ كۆرۈشتى، ئاندىن بىر قولىنى سۇنۇپ رەئىس بىلەن ۋە مەن بىلەن كۆرۈشتى. ئۇ قولۇمنى ئۇزاققىچە قويۇپ بەرمىدى:

ـــ مېھمان كەپتىكەنـدە... تىنچـئامان كېلىپسىز. تەلىيىڭىز بار ئىكەن، باشقىلارمۇ بۇنىڭدىن خۇش. ئۆمرىڭىز ئۇزۇن بولسۇن، ـــ بىردىنلا ئۇنىڭ لەۋلىرىدە ئەينى يىللاردىكى كۆلكە ئەگىدى، ـــ بىز ئوسمانوۋ ئورمانلىقىدىكى بوشلۇقتا ئوت توشۇغان چاغلاردا، سىز تېخى كىچىك بالا ئىدىڭىز. ئۇ يەرنى مەن ئۆمۈرۋايەت ئېسىمدىن

چىقىرالمايمەن... بەزىدە تېخى چۈشۈمدىمۇ شۇ يەرگە بارىمەن... يەنە بىر بارسام دەيمەن...

مەنغۇ قايتىپ كەلدىم. لېكىن، ئۇزاق تۇرالايمەنمۇ- تۇرالمايمەنمۇ، ئۇقمايمەن. سىل باكتېرىيىسى ئۆپكەسىنىڭ ئىككى قانىتىنى تېشىپ بولدى. قانداقلا بولمىسۇن قايتىپ كەلدىم، ئۇرۇق- تۇغقان، يار- بۇرادەرلىرىمنى كۆردۈم، ئۇلارمۇ مېنى كۆردى.

— سىز مېنى چاقىرتىپسىز، — ئۇنىڭ ئۇمىدۋار كۆزلىرى رەئىسكە بۇرۇلدى، — ماراجمىدىن بىرەر خەۋەر بار ئوخشامدۇ؟

— ئولتۇرۇڭ، ئاق يۇلتۇز.

ئۇ مەشىنىڭ يېنىغا بېرىپ قەلەي سانىدۇقىنىڭ ئۈستىدە ئىككى قولىنى تىزىغا قويۇپ ئۈۋۈلاپ ئولتۇردى. مەن بۇ سانىدۇقنى تونۇۋالدىم، ئۇنىڭ بۇ يەردە تۇرغىنىغا كۆپ يىل بولۇپ كەتتى. ئۆز ۋاقتىدا سىماغۇلنىڭ پۇلى شۇ سانىدۇقتىن يۆتكەنىدى. بۇ سانىدۇقنى كۆرسەملا تەشۋىشلىنەتتىم ۋە بۇ سانىدۇقنىڭ ئوغرىغا بوي بەرگەنلىكىدىن خاپا بولۇپ كېتەتتىم. ھازىرمۇ شۇنداق بولغانىدىم. ئاق يۇلتۇز ئۇنىڭ ئۈستىگە ئولىتۇردى، بىرەر ياخشىلىقنىڭ بولۇشى ناتايىن. لېكىن، ھازىر ھېچ ۋەقەسى يوق ئىدى، بولغۇلۇق بولۇپ بولغانىدى.

رەئىس پېشانىسىنى قولى بىلەن سۈرتۈپ قويدى- دە:

— نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن... بىر ئادەمنى ئۈمىدتىن مەھرۇم قىلىش جېنىنى ئالغانغا ئوخشاش ئىش. شۇ تاپتا مەن سىزنى ئاخىرقى ئۈمىدىڭىزدىن مەھرۇم قىلىدىغان بولدۇم. مەندىن ئاغرىنماڭ، يەڭگە. مەڭ، ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ...، — دېدى ۋە ئۆقتۇرۇشنى تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئاق يۇلتۇزغا سۇندى.

ئاق يۇلتۇز ئالايمۇ، ئالمايمۇ دەپ ئويلاندى بولغاي، بىرھازاغىچە جىم تۇردى. كېيىن ئىكىكى قولىنى سوزدى-دە، ئەمدىلا شاكالنى يېرىپ چىقىقان چۈجىنى ئالقىنىغا ئالغاندەك ئۇقتۇرۇشىنى ئالقىنىغا ئالدى. ئۇنىڭ نۇر يېغىپ تۇرغان كۆزىل چىرايى بارا-بارا تۈتۈلدى. ئەمما ئاققۇنىڭكىدەك نازۇك بويىنى ئېگىلمىدى، دەرد-ئەلەم دەستىدىن ئېغىرلىشىپ كەتكەن بېشىمۇ چۈشۈپ كەتمىدى. ئاق يۇلتۇز تاشتەك قېتىپلا قالغاندى. ئۇنىڭ تېنى بۇ يەردە تۇرغىنى بىلەن، جېنى ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ كەتكەنىدى. لېكىن، بۇ جان بەك ئۇزاق ھايال بولمايلا، مۇزدەك ئەمما پاراكەندە تەنگە يەنە قايتىپ كىردى.

ــ ئاھ، خۇدا! ــ دەپ ۋارقىراپ تاشلىدى ئاق يۇلتۇز ھەسرەت بىلەن، ــ شۇنچە مۇھەببەتمۇ بىر ئادەمنىڭ جېنىغا ئازا تۇرالماپتۇغۇ! ئەمدى ئىشەنگۈدەك، تايانغۇدەك نېمە قالدى؟ مەن شۇنچە ئىشەنمەتتىمغۇ!... شۇنچە كۆپ كىتابلاردا مۇھەببەت ئۆلۈمنى يېڭىدۇ دەپ يېزىلغانغۇ، مەن بۇ گەپكە ئىمانىمغا ئىشەنگەندەك ئىشەنگەن، ھەممىنى ئېسىمدە ساقلاپ كەلگەنىدىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى يالغان، توقۇلما گەپمىدۇ؟ ــ ئۇ ئۇقتۇرۇش قەغىزى تۇتقان قولىنى يەنە ئالدىغا سوزدى، ــ شۇنداق بىر ئەزىمەتتىن قالغان نەرسە شۇمۇ...خۇدانىڭ ئادىللىقى قېنى؟ ھەققانىيەت قېنى؟

ئۇ جىمىپ قالدى. مايتاپ مومای بېشىنى كۆتۈردى:

ــ كېلىن قىزىم، مېنىڭ گېپىمنى تىڭشاڭ، ئۇ سىزنى شۇنداق سۆيگەنلىكى ئۈچۈنلا قۇربان بولدى. مەرت يىگىت بىرسىنى سۆيىدىغان بولسا، كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيدۇ، ئاق-قارىنى ئايرىپ ئولتۇرمايدىغان، قورقۇش دېگەنىنى بىلمەيدىغان بولۇپ كېتىدۇ.

ماراجىم سىزگە ئۆزىنىڭ يىگىت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن، ئارقىغا قاراپمۇ قويماي ئوت تامان ئېتىلغاندۇ. ئۇنىڭ ئاق يۇلتۇز ماڭا قاراۋاتىدۇ دەپ ئويلىغانلىقى تۇرغان گەپ. شۇڭا، ئۇ: قارا، مەن قانداق ئىكەنمەن! دەپ، ئۆزىنى قاتتىق جەڭ بولۇۋاتقان جايغا ئاتىقان. ئۇ ئەنە شۇنداق ئۆلگەن.

ئۇ بىردەم توختاپ، يەنە بىر ئۇھ تارتتى-دە:

— ئېھتىمال، كۆپ سۆزلەپ كەتتىمغۇ دەيمەن...، — دېدى.

مومانىڭ بۇ قۇرۇق گەپلىرى ئاق يۇلتۇزغا ھېچقانداق تەسىر قىلمىغاندەك قىلاتتى. ئۇ قىمىر قىلمىمۇ قويمىدى. لېكىن، شۇ چاغدا گىمناستوركامنىڭ يانچۇقىدىكى ئىككى پارچە خەت خۇددى ئىككى تال چوغدەك يۈرىكىنى كۆيدۈردى①.

شۇ خەتلەرنىڭ بىرى مۇنداق باشلانغانىدى...②

ياق، ئازراق تەخىر قىلاي. ئاۋال ئاق يۇلتۇزنىڭ ھېكايىسىنى سۆزلەپ بولاي. ئاق يۇلتۇز ئىككىنچى ئېغىز ئاچمىدى، بىر تامچە ياشمۇ تۆكمىدى. موماي كەتتى. ئۇچمىز يەنە قانچە ئۆزاق ئولتۇر-غانمىزكىن-تاڭ. بىرىكەمدىن كېيىن، بىرىنچى بولۇپ ئاق يۇلتۇز ئورنىدىن تۇردى. بىز ئۇنى ئۆزىتىپ چىقتۇق. ئۇ ئۈي تەرەپىكە ماڭماستىن، موقاپ تۆپىلىكىگە، ئايرىلىش ۋاقتىدا ماراجىم ئۇنى ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ چىپىپ بارغان جايغا قاراپ ماڭدى.

---

① ② بۇ پوۋېستنىڭ ئەسلى نۇسخىسىدا مۇشۇ بابتىن كېيىنكى بابلاردا، ئەسەردىكى باش قەھرىمان "مەن"نىڭ ئۇروش ۋاقتىدىكى مۇھەببەت كۆچۈرمىشلىرى تەسۋىرلەنگەن، مۇشۇ يەردە ۋە مۇشۇ بابنىڭ ئاخىرىدا كۆزدە تۇتۇلغىنى شۇ ئىش. — تەرجىماندىن.

...كۆپ يىللاردىن كېيىن، ئاق يۇلتۇزنى يەنە كۆردۈم. ئۇ ھېلىمۇ شۇنداق گۈزەل ئىدى، ئۇنىڭ بۇ گۈزەللىكى سولماس گۈزەللىك بولسا كېرەك. بىز كوچىدا ئۇچرىشىپ قالدۇق. ئۇنىڭ چېھرىدىن بۇرۇنقىدەكلا نۇر يېغىپ تۇراتتى ۋە تەمكىنلىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇ تېخى ياش كۆرۈنەتتى، تۆت-بەش ياشلاردىكى بىر ئوغۇل بالىنى يېتىلىۋالغانىدى. ئۇ بالىنى ئالدىدا ماڭغۇزۇۋېتىپ، خۇش خۇيلۇق بىلەن:

— بۇ ئاق يۇلتۇزنىڭ بالىسى، ئىسمى ماراجىم، — دېدى.

بالا بوۋىسىغا بەكمۇ ئوخشايتتى. ئوسمانوۋ ئورمانلىقنىڭ بوشلۇق قىدىكى قىزىل سۇۋادانىڭ ئىزىدىن ئۆسۈپ چىققان كۆچەتلەر تۇنجى يوپۇرماق چىقارغان كۈندىن تارتىپلا قېرى دەرەخنىڭ ئورنىنى ئالاتتى. مەنلا ئۇنىڭ ئۇچ ئەۋلاد ئالماشقىنىنى كۆردۈم.

ھەئە، شۇنداق. ئاق يۇلتۇز نى-نى مۇدھىش دولقۇن، نى-نى جۇدۇن-چاپقۇنلارنى بېشىدىن كۆچۈرگەندىن كېيىن، ئاخىر تىپتىنچ ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى، ياش ۋاقتىدا ئۇنىڭ ئىنتىلگىنى ئۇ دۇنيا ئەمەسلىكىنى دەپ ئولتۇرۇش ھاجەتسىز. ئاق يۇلتۇز ئۇ چاغدا نەگە بېرىشىنى، قايسى ياققا مېڭىشىنى، قانداق دۇنياغا سەپەر قىلىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغان بولغيتتى. ئۇ چاغدا بۇگۈننى ۋە ئەتىنىلا ئويلايتتى. ئۇنىڭ نېرىسى غۇۋا كۆرۈنەتتى، ئۇنىڭ نېمىلىكىنى ئۇ بىلەلمىگەن بولغيتتى.

— ئۇ مېنىڭ دىل ئارامىم، يۆلەنچۈكۈم، — دېدى ئاق يۇلتۇز بالىنى يېنىغا تارتىپ. بالا بېشىنى كۆتۈرۈپ، ياقۇتتەك كۆپكۆك كۆزلىرىنى ئاق يولتۇزغا تىكتى. ئېھتىمال، ئاق يۇلتۇز ئۇنىڭغا ئامراقلىقى تۇتقان چاغلاردا "ماراجىمنىڭ ئۇچقۇنى — ھاياتىمنىڭ نۇرى"

دېگەنگە ئوخشاش ئۇ ئانچە چۈشىنەلمەيدىغان گەپلەرنى قىلسا كېرەك. گەپنىڭ ئۆزى شۇنداق بولمىسىمۇ، مەنىسى شۇنداقتۇ بەلكىم.

بىز خوشلىشىپ ئۆز يولىمىزغا كەتتۇق.

...گىمناستورکامنىڭ يانچۇقىدىكى ئىككى پارچە خەتنىڭ بىرى مۇنداق باشلانغان ئىدى: "سىز خوتۇنۇمنىڭ جېنىغا زامىن بولدىڭىز."①

(«دۇنيا ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ
1984 ـ يىللىق 6 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئەخمەتجان هوشۇر**
تەرجىمە مۇھەررىرى: **چۇ بەيچىڭ**

① ئالدىنقى بەتتىكى ① ② ئىزاهىغا قارالا.

يەر بىلەن ئاسمان ئارىلىقىدا

ۋ. توكارېۋا

ناتاشا ئايرودرومدىكى ئايروپىلان كۈتۈش زالىدا نۆۋەتچى ئايروپىلانىنىڭ ئۇچۇشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى .بۇ قېتىمقى نۆۋەتچى ئايروپىلاننىڭ ئۇچۇش ۋاقتى ئارقا-ئارقىدىن كېچىكتۈرۈلۈۋەردى، دەسلەپتە ئۇچ سائەت كېچىكىدۇ دەپ، كېيىن يەنە تۆت سائەت كېچىكىدۇ دەپ ئۇقتۇرۇلدى. باكۇغا بېرىپ سەيياره ئويۇن كۆرسەتمەكچى بولغارىيە سپورتچىلەر ئۆمكىمۇ مۇشۇ قېتىملىق ئايروپىلاننى كۈتۈۋاتاتتى. سپورت ئارتىسلىرى خۇددى سىگنالارغا ئوخشاش ئەركىن بولۇپ، ھەركىم خالىغانچە ھەرىكەتلەر بىلەن مەشغۇل ئىدى. بەزىلىرى پولدىلا ئولتۇرۇشقان، بەزىلىرى دېۋانغا ئۆزىنى تاشلاپ يېتىۋېلىشقانىدى. پاكىز يۇيۇلغان بىر توپ ئۆزۈن مويلۇق شىرسىمان ئىت ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا يۈگۈرۈشۈپ يۈرەتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش ياشتىكى ئىتلار بولۇپ، ئېگىز-پەسلىكى ئانچە پەرق قىلمايتتى. ئۇلارنىڭ ئۆزۈن ئىنچىكە مويلىرىمۇ تەپتەكشى تارالغانىدى. ئېھتىمال بۇ شىرسىمان ئىتلارمۇ ئويۇن كۆرسەتسە كېرەك.

ناتاشانىڭ يېنىدىن ئېگىز بويلۇق بىر ئەر كىشى ئۆتۈپ كەتتى. بۇ ئادەمنىڭ قانداقتۇر بىر يېرى ئۇنىڭ ئالدىنقى يولدىشىغا ئوخشاپ كېتەتتى. ئايروپىلان ئۇچىدىغانلىغا تېخى خېلى ۋاقىت بار ئىدى،

قىلغىلى ئىش يوق غېرىبسىنىپ ئولتۇرغان ناتاشا ئىختىيارسىز ھالدا ئۆزىنىڭ تۇنجى تويىنى ئەسلەپ قالدى. باشقا سورۇندا بۇ ئىشلارنى ئەسلەپ ئولتۇرمىغان بولاتتى ئېھتىمال.

تويى بولغاندا ئۇ ئەمدىلا 18 نىڭ قارىسىنى ئالغاندى، ئۇنىڭ يولدىشىمۇ ئاران 22 ياشتا ئىدى. توي ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلار دەرھال ئاجرىشىپ كەتتى. ئەمەلىيەتتە، دەرھال ئاجرىشىپ كەتكەنمۇ ئەمەس، قانداقلا بولمىسۇن يەتتە-سەكىز ئاي ئۆي تۇتۇشتى. ئۇلارنىڭ قوشۇلۇشى ئەسلىدىلا مۇستەھكەم بولمىغانىدى. ناۋادا ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ھېلىقى ئىسىق ئېقىم بىرلا سوۋۇيدىغان بولسا، ئۇلارنىڭ سۆيگۈ دېگىزى ئاستا-ئاستا قۇرۇشقا باشلايتتى؟ قالىدىغىنى پەقەت قازان-قۇمۇچ، ئىكىر-چېكىر ئۆي ئىشلىرى بولاتتى. ئۇلار جەمەللىشىكە باشلىدى، جەمەللەشكەنسېرى ئەدەپ كېتىۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىكارچىلىق-بىكارغىلا جەمەللىشەتتى. بۇ ئۇلارنىڭ شىرىن مۇھەببىتىنىڭ نەس كېسىلگە مۇپتىلا بولۇپ قالغانلىقىنى، كېسەلدىن قۇتۇلاي دېگەندەك تىنىماي يۆتىلۇاتقانلىقىنى بىلدۈرەتتى. ئۇلارنىڭ بۇ شېرىن مۇھەببىتى ئاخىر ئۆلدى. ئەمما، ئۇلار ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ خېلى ئۇزۇنلارغىچە دائىم ئۇچرىشىپ تۇردى ھەم يەنىلا جەمەللىشىپ تۇردى. ئۇلار بىللە ئۆتۈشمىمۇ قاملاشتۇرالمىدى، ئايرىلىپ ئۆتۈشنىمۇ قاملاشتۇرالمىدى. جىددىلىنىڭ باش تېمىسى ئومۇمەن مۇنداق ئىدى: ناتاشا، ئېرىم كالۇا، مېنىڭ گۈزەل ھۆسنۈمگە لايىق ئەمەس، دەپ قارايتتى. ئۇنىڭچە، ئۆزىنىڭ گۈزەل ھۆسنى ئۇنى تۇرمۇشتا بەزى ئىمتىيازلاردىن بەھرىمەن قىلسا بولارمىش. ئېيتايلۇق، بىرەر پارچە يېگىلى يىل ئاق قارىغاي ئويۇنى بېلىتىگە ئىگە قىلسا بولارمىش. يولدىشى بولسا مۇنداق دەيتتى:

گۈزەل هۆسن دېگەن ۋاقتىلىق، ئۇنى 20 يىلمۇ ساقلىغىلى بولمايدۇ، ئۇ سېنى بەرىبىر تاشلاپ كېتىدۇ؛ لېكىن مېنىڭ ساڭا بولغان ساپ مۇھەببىتىم مەڭگۈ ئۆزگەرمەيدۇ، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىممىتىنى يوقتىمۇ قويمايدۇ. شۇڭا، مەندەك ئەرنىڭمۇ ياخشى تەرىپى بار، بۇ خۇددى كەگىرەك كىيىمنىڭ ھازىرچە دەل كەلمىگىنى بىلەن كېيىن دەل كېلىپ قالغىنىغا ئوخشاش. لېكىن ئەمدىلا 18 نىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ قىز قانداقمۇ بۇنىڭ تېگىگە يېتەلىسۇن. ئۇنىڭ قارىشىچە، ھاياتنىڭ چېكى يوقتەك، نېمە دېسە شۇ باردەك، ھەممىسى تېخى ئالدىدا تۇرغاندەك...ئىدى.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئايرىلىپ كەتتى، 20 يىل ئۆتكەندىن كېيىن يەنە ئۇچرىشىپ قالدى. بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئالدىنقى يولدىشى ئاللىقاچان ئۆيلىنىۋالغانىدى، تېخى بىر قىزىمۇ بار ئىدى، قىزنىڭ ئىسمىمۇ ناتاشا ئىدى. ئۇ ئۆزى باشقا بىر شەھەردە تۇراتتى. ناتاشا بۇ شەھەرگە خىزمەت بىلەن كەلگەن. ئۇ ئالدىنقى يولدىشىنىڭ يېقىن ئەتراپتا تۇرىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ناتاشا ئۇنۇتۇش ئۈرنى ئارقىلىق ئالدىنقى يولدىشى تۇرىدىغان ئۆينىڭ تېلېفون نومۇرىنى بىلىۋالدى. ئۇ شۇ نومۇرلار بويىچە ئالدىنقى يولدىشىغا تېلېفون بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايرىلغىنىغا 20 يىل بولغان دەسلەپكى يولدىشىنىڭ ئاۋازىنى يەنە ئاڭلىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى ئۆزگەرمەپتۇ. ئاۋاز — يۇرەكنىڭ ساداسى، يۇرەك دېگەن قېرىمايدۇ-دە. ئۇلار يەنە ئەينى يىللاردىكى ياشلىقىغا خاس ئاۋاز بىلەن سۆزلەشتى:

— ياخشىمۇ سىز! — دېدى ناتاشا، — لېكىن ئەجەبلىنىپ كەتمەڭ.

— سىز كىم؟ — دېدى قارشى تەرەپ جىددىيلىشىپ.

— مەن سىزنىڭ ئالدىنقى ئايالىڭىز بولىمەن.

قارشى تەرەپتىن خېلىغىچە زۇۋان چىقمىدى. ناتاشا تېلېفون ئۈزۈلۈپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدى.

— ۋەي، — دەپ توۋلىدى ئۇ.

— هە مانا هازىرلا باراي، — دېدى ئۇنىڭ ئالدىنقى يولدىشى، — سىزنى نەدىن تاپىمەن؟

ناتاشا ئۆزى چۈشكەن مېھمانخانىنىڭ ئىسمىنى ۋە ياتاق نومۇرىنى دەپ بەردى.

تۇرۇپكىنى قويۇپ قويغاندىن كېيىن، ناتاشانىڭ يۈرىكى سېلىشتا باشلىدى. دېمىسىمۇ قىزىق، نېمىشقا ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىدۇ؟ نېمىشقا ئۇنىڭ بىلەن كېلىشپ قويىدۇ؟

ناتاشا سۈت رەڭ فرانسىيىچە قىسقا چاپان كىيىۋالغانىدى. كېيىن ئۇنى يەنە قارىسىغا ئالماشتۇرۇۋالدى، بۇ چاپان ئۇنىڭغا تازا لايىق كەلگەن بولسىمۇ، چىرايىغا ئانچە ماسلاشمىدى. ئەمدى فىگورا بىلەن چىرايىنىڭ بىرىگىلا تۇرۇشقا توغرا كېلەتتى.

ئىشىك ئۇنىڭ پەرەز قىلغىنىدىن بۇرۇنراق چېكىلدى. ئۇ بىرىپ ئىشكىنى ئاچتى، ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئالدىنقى يولدىشى تۇراتتى. 20 يىل كۆرۈشمىگەچكىمۇ، ئۇ ناتاشاغا بىرئاز سەمىرىپ قالغاندەك كۆرۈندى، ئەمما ئۇنىڭ چىرايى ۋە روھىي هالىتى ئاۋالقىدەكلا ئىدى. ئۇنىڭ كۆكۈش كۆزلىرى بۇ خىل روھىي هالەتنى بىزەمۇ يوشۇرماي ئىپادىلەپ تۇراتتى.

— نېمانچە ئۆزگىرىپ كەتتىڭىز...، — دەپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ئۇ، گويا ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى پىكرىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلاۋاتقاندەك: گۈزەل هۆسنىڭ خۇددى سەپەردە قالدۇرۇپ ئۆتكەن بىر بېكەتتەك ئۇزاپ كېتىپتۇ، ئەينى ۋاقىتتا ساقلا سەمىمىي نىيەت

بىلەن ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆتكىنىمدەك دەل 20 يىل ئۆتۈپتۇ.

— سىز بۇرۇنقىدەكلا تۇرۇپسىز، — دېدى ناتاشا جاۋاب بېرىپ، ئۇنىڭ سەن ئىلگىرى كالۋا ئىدىڭ، ھازىرمۇ يەنە شۇ كالۋا پېتى ئىكەنسەن، دېگىنى ئېنىق ئىدى.

بۇ 20 يىل ئىچىدە، ناتاشا ھەقىقەتەن كۆپ ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى. ئەگەر ئۇنىڭ گۈزەل ھۆسىنىنى تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكىگە سېلىشتۇرىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ھۆسىنىنى يايلاقنىڭ گۈزەللىكىگە، ھازىرقى ھۆسىنىنى دالانىڭ گۈزەللىكىگە ئوخشىتىش مۇمكىن. ئەمما، يايلاق گۈزەلمۇ، دالا گۈزەلمۇ، بۇنى كىم بىلسۇن؟

ئۇلارنىڭ ئۆچىرىشىپلا يەنە جاڭجاللىشىپ قېلىشى ئەجەبلىنەرلىك ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ جەدەل 20 يىل ئىلگىرى ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى بۇزۇلغان چاغدىكى ھېلىقى بىر ئېغىز گەپتىن باشلانىدى. ئۇلار گويا بۇ 20 قىش-يازنى ھېچقاچان بېسىپ ئۆتىمىگەنىدەك، ھەر ئىككىسى ئۆز دېگىنىدە چىڭ تۇرۇۋالغانلىقتىن تېخى تۆگۈنۈنلا ئايرىلىپ كېتىشكەنىدەك ئىدى.

كېيىن ئۇلار بىر بىنانىڭ ئاستىنقى قەۋىتىدىكى رېستورانغا بېرىپ كەچلىك تاماقتا ئولتۇردى. بىرنەچچە رومكىدىن ئۈزۈم ھاراقى ئىچىشكەندىن كېيىن، ناتاشانىڭ ئالدىنقى يولدىشى ناتاشادىن ئايرىلىپ تارتقان دەرد-ئەلەملىرىنى سۆزلەشكە باشلىدى. ناتاشاغا ئۆزىنىڭ ھاراقكەش بولۇپ قالماي دەپ قايتا ئۆيلىنىۋالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

— ھېلىمۇ چىداپ كەپسىز، — ناتاشا گەپنى باشقا ياقتا بۇراش ئۈچۈن ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى. ئۇ: ھەممە كىشىمىسلىكلەر ئۆتۈپ كەتتى، ھەممىسى ئۆتكەن ئىشلارغۇ، دېمەكچى ئىدى.

— ئۇنداق دېگەن بىلەن ئۇزۇن ئازاب چەكتىم-دە،... — ئۇ "ئۇزۇن ئازاب چەكتىم" دېگەن سۆزنى ئالاھىدە تەكىتلىدى، مەقسىتى ئۆزىنىڭ ئۇزۇن مەزگىل ئازاب ئىچىدە ئۆتكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئىدى.

— ئازاب چەككەنىڭمۇ پايدىسى بار، — دېدى ناتاشا ئۆزىنى ئاقلىغاندەك، — ئازاب ئادەمنىڭ قەلبىنى تاۋلايدۇ.

— نېمىلەرنى دەپ يۈرىسىز، — دېدى ئۇ بۇ پىكىرگە قوشۇلماي، — كىمنىڭ دېگىنى ئېسىمدە قالماپتۇ، ئىشقىلىپ بىر ئادەم "بەختلا چوڭ مەكتەپتۇر" دېگەن. ئازاب كىشىنىڭ يۈرىكىنى قۇرۇتۇۋېتىدۇ. قۇرغاق يەردە ئادەمنىڭ ئۆچلۈكىنى كەلتۈرىدىغان تىكەندىن باشقا نەرسە ئۇنمەيدۇ.

ئەسلىدە ئۇنىڭ راستىنلا ئۆزىنىڭ ساپ مۇھەببىتىنى ساقلاپ قالالىغۇچىلىك بىگىسى بار ئىكەن-دە. دەسلەپتە ئۇ ناتاشانى ياخشى كۆرۈپ قالدى، كېيىن ئۇنىڭغا ئۆچ بولۇپ قالدى، ھازىرمۇ ئۇنى كەچۈرگىنى يوق. بۇ گەپچە، ناتاشا ئالدىنقى يولدىشى بىلەن باشتىن-ئاخىر بىللە بولغان بولسا كېرەك.

ئۇلار يەنە بىرنەچچە رومكىدىن ئىچىشتى. ناتاشا ئۆزىنىڭ ئىلمىي ئۇنۇنغا ئېرىشىش ئۈچۈن يازغان ئىلمىي ماقالىسى ھەققىدە سۆزلەپ بەردى. ئۇ بىر خىل كىچىك تېپتىكى چۈشەن تۇرلىرى — مېۋە چۈشىنىلىرىنىڭ ئىرسىي ئامىللىنى تەتقىق قىلغانىدى. مېۋە چۈشىنىلىرى مېۋىلەرگە ئامراق كېلىدۇ، مېۋە-چېۋىلەرنى چۆرىدەپ ئۇچۇپ يۈرىدىغان بۇ كىچىك مېۋە چۈشىنىلىرىنى قۇرۇت-قۇڭغۇزغا ئوخشايدۇ دېگەندىن كۆرە، چاڭ-توزانغا ئوخشايدۇ دېگەن توزۇك. ناتاشا مېۋە چۈشىنىلىرىنى ئارغۇنلاشتۇرۇش ئۈستىدە تەجرىبە، تەتقىق

قىلىش ئارقىلىق پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە مۇناسىۋەتلىك بولغان بەزى يەكۈنلەرنى چىقاردى.

ئۇنىڭ ئالدىنقى يولدىشى ناتاشاغا، ئۆزىنىڭ تېببىي ئىنستىتۇتنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن مەخسۇس پۈل ئالمايدىغان چىش گىرىمى كەسپىي بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى، سىرتتىن ئىمپورت قىلىنغان ناھايىتى ياخشى فارفور پاراشوكلىرى بارلىقىنى، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ كېلىدىغانلىقىنى، ئېھتىياجىنىڭ ئۆزىنىڭ جىسمانىي شارائىتىدىن ھالقىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇنىڭ بۇنى دېيىشتىن مەقسىتى پۇلۇمنىڭ جىغلىقىدا خەجلەيدىغانمۇ ئورۇن يوق، 20 يىل ئىلگىرى سەن مەندىن ئايرىلىشنى بەك ئالدىراپ قارار قىلىۋەتتىڭ، ئەمدى مانا ساڭا ئەر بولسام تازا قاملاشماسمىدى، دېگەندىن ئىبارەت ئىدى.

— سىز قايتا ياتلىق بولدىڭىزمۇ؟

— شۇنداق، — ناتاشا يالغانىنى تازا قاملاشتۇرۇپ ئېيتتى. ئۇ ياتلىق بولۇشنىغۇ بولغان، بىراق يولدىشى بىلەن ھازىرغا قەدەر بىللە ئۆتەلمىگەنىدى.

— ئۇنداقتا، بەزىدە يولدىشىڭىزغا خىيانەتمۇ قىلىدىغانسىز؟

گەپنىڭ توچكىسى مانا مۇشۇ ئىدى. ئۇنىڭ ئاياللارغا قويىدىغان ئاساسىي تەلىپى سادىق بولۇش ئىدى. ناتاشا مۇشۇ تەلەپكە مۇناسىپ كەلسە، بۇ ئۇنىڭ تولدۇرۇۋالغۇسىز بىر نەرسىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى ئىپادىلەپ بېرەتتى.

— نېمىلەرنى سۆراپ يۈرىسىز ئۇياتماي! — دېدى ناتاشا ھەيران بولۇپ.

— شۇنداقمۇ، ئەمەسمۇ، جاۋاب بەرمەمسىز؟

ـــ هەرگىز ئۇنداق ئەمەس!

ئۇنىڭ دېمى ئىچىگە چوشۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىلگىرىكى كۆڭۈل قاتلىرىغا تىنىپ ، جىمىپ كەتكەن نەرسىلەر ئەمدى خۇددى تاياقچىنى كۆلچەككە تىقىپ ئىلەشتۈرسە تېگىدىكى لاتقىلار سۇ يۈزىگە ئۆرلەپ چىققاندەك ئۆرلەپ چىقتى.

كېيىن ئۇلار يەنە ئايرىلىپ كېتىشتى. بۇ يەنە 20 يىللىق ئايرىلىش ئىدى. ئۇ چەت بىر شەھەردە خىزمەت قىلاتتى، شۇڭا ئۇنىڭ بۇ يەرگە كاماندىروپكىغا كېلىشى ئىنتايىن تاسادىپىي بولاتتى. گەپتۇ بۇ يەردە ئەمەس، ئەمما ئۇلارنىڭ ئۇچرىشىشى ئىككىلىسىگە ھېچقانداق پايدا كەلتۈرمەيتتى.

ناتاشا ئەسلىدە، يولدىشىم بىلەن ئاجرىشىپ كەتسەم ئۇزۇنغا قالمايلا يەنە بىرىگە تېگىۋالالايمەنغۇ؟ كوچىغا چىقىپ، "ئەرگە تەگمەكچىمەن!" دەپ بىرلا توۋلىسام، دەررۇ بىر توپ ئادەم كېلىپ ماڭا ئوچىرىدىتە تۇرۇپ كەتمەمدۇ، دەپ قارىغانىدى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتە ئۆزىگە مۇنداق ئىشىنىشى تولىمۇ گۆدەكلىك بولار. ھەممە ئادەم ئۆزىنىڭ بەختىنى ئىزدەپ ئاۋارە، ئەمما بەختىنى تاپقانلار بولسا بىرنەچچىلا، ئېھتىمال نەچچە ئونى باردۇر... كۆپ دېگەندە نەچچە يۈزى باردۇر. لېكىن پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ يۈز ئادەم دېگەن قانچىلىك بولاتتى... ھالبۇكى، ناتاشا بىئوخمىيە پروفېسسورى كىتابىۋنى ياخشى كۆرۈپ قالغاندىن كېيىن، ئامىتى ئوڭدىن كېلىپ، بەختىنى تاپقان ھېسابلىق يۈز ئادەمنىڭ، ھەتتا نەچچە ئون ئادەمنىڭ قاتارىغا قوشۇلۇۋېلىشقىمۇ ئۇلگۈرگەنىدى. پروفېسسور كىتابىۋنىڭ ئادەمنى ھەيران قالدۇرغۇدەك 14 خىل كەشپىياتى بار ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇ يەر

شارىنىڭ يېشى توغرىسىدىكى قىياسىنى شۇنداق ئوتتۇرىغا قويغانكى، ئۇنىڭ كالىسىدىكى مېڭە قېتىقى ئەمەس، بەلكى بىر قۇدرەتلىك تەپەككۇر ئىستانسىسىغا ئوخشايتتى، بۇ ئىستانسا زور مىقداردا پىكىر تەييارلاپ ئەتراپتىكى كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجىنى تەمىنلىگەنىدى. ئۇمۇ باشقا تالانت ئىگىلىرىگە ئوخشاش كۆكسى-قارنى كەڭ ئادەم بولۇپ، ھەممە يەردە ئۆز ئويى-پىكرىنى ئايمىاي تارقىتىپ تۇراتتى، خۇددى ئالتۇن تۇخۇم تۇغىدىغان قومۇش پۈپۈكلۈك مېكسىيانىڭ دائىم ئالتۇن تۇخۇم تۇغىدىغانلىقىنى بىلگەچكە قىلچە ئايمىاي تۇغۇۋەرگىنىگە ئوخشاش.

كىتابېۋ ئۇنچۋالا قاملاشقانمۇ ئادەم ئەمەس ئىدى، ئۇ ناقار باش، سېرىق يۇزلۈك ۋەيرانە ئادەم بولۇپ، مۇت قېرى خوتۇنىغلا ئوخشايتتى. قەددى-قامىتى كېلىشكەن ئەركەكلەرگىمۇ تېگىپ كۆرگەن ناتاشا بۇنىڭغا ئانچە پەرۋا قىلمايتتى. ئۇ كىتابېۋقا ئۆتكۈر كۆزى بىلەن قارايتتى. ئۇنىڭغا، باشقا ئەركەكلەر كىتابېۋ بىلەن بىللە تۇرسا، ئۇلارنىڭ ھەممىسى چىرايلىرى تاتارغان، زەئىپ، ئېتىدىن كەتكەندەك كۆرۈنەتتى.

كىتابېۋ ناتاشانىڭ راستىنلا ياخشى كۆرىدىغانلىقىغا ئۆزۈنغىچە ئىشەنمىگەنىدى، كېيىن ئىشىنىپ قالدى، ناتاشا ئۇنىڭ ئايالى بولمىسىمۇ، ئەمما كۇنەلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ ناتاشاغا ئۆزىنىڭ ئايالىغا ئۆگىنىپ قالغاندەك ئۆگىنىپ قالدى. كىتابېۋنىڭ رەسمىي خوتۇنى باشقا بىر ئايال ئىدى. بىراق بۇ ئايال ئۇلارغا كاشىلا قىلمايتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ناتاشانىڭمۇ باشقا بىر تەلىپى بولمىغاچقا كۇنەلىشىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى. ھەممە ئۆزگىرىش كىتابېۋنىڭ كالىسىدا بولىدىغان بولغاچقا، ئۇ تاشقى جەھەتتىكى ئۆزگىرىشلەرگە

ئانچه پەرۋا قىلمايتتى.

بەزى چاغلاردا، ناتاشا، ئەتە، ئۆگۈنىمۇ ئەمەس، دەل ئەتە پرو-فېسسور مەندىن توي قىلىشنى رەسمىي تەلەپ قىلىدۇ، چۈنكى ھەر ئىككىمزنىڭ بەدىنىدە ئىشقى-مۇھەببەت چوگىقۇر يىلتىز تارتىپ كەتتى، دەپ ئويلايتتى. لېكىن بەزىدە يەنە، بۇنداق ئىشنىڭ بولۇشى ئەبەدىي مۇمكىن ئەمەس، دېگەن ھېسسياتقىمۇ كېلىپ قالاتتى. ئۇ بۇنداق شەرىن خىيالنى قويۇپ، ئۇنىڭ ئۆزىدىن بۇنى يۇز تۇرانە سوراپ باقتان بولسىچۇ كاشكى. لېكىن، بۇ گەپنى چىقارغان ياكى ئادەتتىكىدەك سۆزلەشكەندىمۇ كونكرېتراق سۆزلەش كېرەك-تە. ھالبۇكى، مۇھەببەت دېگەن مۇزىكىنى ئوخشايدىغان نەرسە، ئۇنىڭغا تىل كەتمەيدۇ. ھېچ بولمىغاندا ئۇنى سوراپ يۇرمەسلىك كېرەك.

شۇڭا، بۇگۈن ئەتىگەندە كىتابىۋ باكۇدىن ئۇنىڭغا تېلېفون بەرگەندە، ئۇ كىتابىۋنىڭ ئۇنى نېمىشقا چاقىرغانلىقى ھەققىدە ھېچبىر گەپ سورىمىدى، كىتابىۋ باكۇدا ئاسىيا-ئافرىقا خەلقلارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنغا قاتنىشۋاتاتتى، شۇڭا ناتاشا ئۇ يەرگە بېرىپ بىرئىككى كۈن تۇرۇشى كېرەك. نېمىشقا؟ بۇ ناھايىتى ئېنىقتۇ: كىتابىۋ ناتاشانى سېغىندى-دە. ناتاشا بولمىسا، ئۇ قالغان ئىككى كۈننى ئۆتكۈزەلمەيدۇ. لېكىن بۇ ئىككى كۈننىڭ توقۇز سائىتى بىكارغا ئۆتۈپ كېتىپ قالدى. ناتاشا موسكۋا ئايرودرومىدىكى ئايروپىلان كۈتۈش زالىدا ئولتۇرسا، كىتابىۋ باكۇ ئايرودرومىدا ئولتۇرسا، ۋاقىت دېگەن بىكارغا ئۆتمەي قالامدۇ، كىتابىۋ بىردىنلا قىزىپ كېتىپ مۇشۇنداق ئەپلەشمىگەن بىر ھەرىكەتنى ئورۇنلاشتۇرغىنى ئۈچۈن جەزمەن پۇشايمان قىلىدۇ.

ئايروپىلان كۆتىدىغان زالنىڭ ئۈستى تەرىپىدىكى رادىئودىن يولۇچىلارنىڭ ئايروپىلانغا چىقىشى ئۇقتۇرۇلدى. سەركچىلەر قوزغالدى، ئۇزۇن مويلۇق ھېلىقى شىرسىمان ئىتلارمۇ ئايروپىلانغا چىقىدىغىنىنى بىلىۋالغاندەك تەڭلا ئەركىلەپ قاۋاشقا باشلىدى.

ناتاشا بىخەتەرلىك بەلبېغىنى باغلىۋالدى. ئايروپىلان يۇقىرىغا قاراپ كۆتۈرۈلۈۋىدى، ناتاشا سەل قورققاندەك، كۆڭلى ئايلانغاندەك بولدى.

ئايروپىلان ھاۋا قاتلاملىرىنى شىددەت بىلەن يېرىپ ئۆتۈپ، مەلۇم بىر يۇنۇلۇشكە قاراپ ئاستا-ئاستا پەسلەشكە باشلىدى، ئايروپىلان ھەر بىر پەسلىگەندە، ناتاشانىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالاتتى، ئۇنىڭغا قىيامەت قايىم بولغاندەك تۇيۇلدى. ئۇنىڭغا ئۆلۈم ئۇنچىۋالا قورقۇنچلۇق ئەمەس، ئۆلۈمگە قاراپ مېڭىش ھەقىقىي قورقۇنچلۇق ئىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا بۇ يول خېلى ئۇزۇن بولسا كېرەك، ھېچ بولمىغاندا 30 سېكۇنت مېڭىش كېرەكتۇ. ئەپسۇسكى، مۇشۇنداق چاغدا ئەس-ھوشۇڭ جايىدا بولسا، خۇدا ئۇرغىنى شۇ-دە. ناتاشانىڭ ۋالىك ئىسىملىك يېراق تۇغقىنى بار ئىدى، ئۇ كان قۇدۇقى گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەن چاغدا ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالغانىدى. ئۇنى 40 تونىنا ئېغىرلىقتىكى تاش قاتلىمى بېسىۋالغانىدى. نۇرغۇن قېدىرغۇچى ماشىنىلارنى ئىشقا سېلىپ ئۇنى شۇ تاش قاتلاملىرى ئاستىدىن ئاران دېگەندە چىقىرىۋالغانىدى. ئۇ چىقىرىۋېلىنغان چاغدا قاشلىرى ئاپئاق ئاقىرىپ كەتكەنىدى (گەرچە ئۇ ياش بولسىمۇ)، شۇ تاش قاتلاملىرى ئاستىدا قالغاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ بىر مەزگىل ھايات تۇرغانلىقى ئېنىق، بەلكىم 30 سېكۇنت ياكى 60

سېكۈنت هايات تۇرغانـدۇ، شۇ ۋاقىتتا نېمە ۋەقە بولغانـلىقـىنـمۇ بىلگەنـدۇ. ئۇنىڭ ئايالى ناچكا مىيت ساندۇقى ئۈستـىگە ئۆزىنـى ئېتىپ، ئىتالىيىنىڭ داڭدار ئارتىسى ئانىنا مانيانغا ئوخشاش جۈدالىق ئەلىمـىدىن زار يىغلىغانىدى. جەنۇپتـىكى بەزى جايـلاردا دەپـنە مۇراسىمى ئۆزگىچە دراما ئويىنىغانغا ئوخـشايـدۇ، خۇددى قەدىمـقى گرېتسىيە تراگېدىيىلىرىدىكىگە ئوخـشاش قورسـقـدىـكى ھەمـمە دەرد-ئەلەملىرىنى يـىغا-زارە ئارقىلىق تۆكۈۋەتـكەنـدىلا، ئانـدىن دىلىنى پاكلاشتۇرغىلى بولىدىغاندەك. بۇنداق يىغا-زارىنىڭ تەسىرى-دە، ئەتراپتىكى كىشىلەرمۇ ئېختـىيارسىز ھالـدا ھۆڭـرەپ يىغـلاپ، قورسقىدىكى دەرد-ئەلەملىرىنى تۆكۈۋېلىشـىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ دىل ئازابى يەڭگىللەپ، داۋاملىق ياشاۋېرىـدۇ. ناچـكا مىيت ساندۇقى ئۈستـىگە ئۆزىنـى ئېـتىپ تۇردى، كـىشىلەر ئۇنى مىيىتتىن ئاجرىتىۋېلىپ تۇردى، فوتوچى بۇ كۆرۈنۈشلەرنى سۈرەتكە ئېلىپ تۇردى. لېكىن ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، بېجكو ئـىسمـلىك بىر ئەركىشى ناچكانىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدى. ئەسـلىـدە ناچـكانىڭ يولدىشى ھايات ۋاقتـىدىـمۇ بۇ ئادەم بىلەن ناچـكا ئوتتۇرىسـىدا بۇنداق ئىشـلار ئۆتـكەنـدى. ئىككىسى بىر ئامال قىلىپ بۇ ھەپتىنى ئۆتكۈزدى. قوشنىلىرى بۇنىڭغا قاتتىق نارازى بولۇپ، سۆز-چۆچەك قىلىشتى:"مىيت تېخى سوۋۇماستىنلا...." بۇ يەردە ۋالكىنىڭ جەسـە-تىنى دېگىنى ئېنىق ئىدى. لېكىن ناچكانىڭ ۋىجدانسىزلىق قىلـغان-لىقىغا ئەڭ قاتتىق ئېچىنغان ئۇنىڭ ئانىسى، يەنى ۋالكىنىڭ قېيـىن ئانىسى بولدى. ئۇ ناچـكانىڭ ئۆيـىگە كېـلىـپ، ئۇنىڭ نارەسـىدە قىزىدىن بۇ ئىشنى تەپسىلىي سۈرۈشتۈردى:

ــ ئۆيۈڭلەردە بىر ئەر كىشى قونغانمىدى؟

— قونغان، — دېدى قىزچاق غەمكىن ھالدا جاۋاب بېرىپ.
— كارىۋاتتا ياتقانمۇ؟ — ناجاكنىڭ ئانىسى قورقۇپ كەتتى.
— ئەمسە نەدە ياتاتتى، — دېدى قىزچاق ھەيران بولۇپ، — ئەمسە كارىۋاتنىڭ ئاستىدا ئۇخلامتى؟

ناجاكنىڭ ئانىسى يىغلاپ كەتتى، ئۇنىڭ يىغىسى ئادەمنىڭ ئېچىنى سىرىدۇيتەتتى: "ئۇنىڭ ئېرى بار ئەمەسمىدى... ئېرى بار ئەمەسمىدى دەيمەن... ئۇ ئەرگە تېگىپ باقمىغاندەك مۇشۇنداقمۇ ئىشلارنى قىلامدۇ... ۋالىكنى چۈشىدىمۇ كۆرمىگەندەك بىر ئىشلارنى قىلىپ يۈرگىنىنى قارىمامدىغان بۇ پەرىشتىڭ. بۇ دۇنيالىقتا ۋالىكمۇ ئۆتكەن ئىدىغۇ... ۋالىكمۇ ياشىغانغۇ..." ناجاكنىڭ ئانىسى دەل قىزنىڭ مۇشۇنداق ئىشلارنى قىلىپ يۈرمىسۇن دەپ بەك قورقاتتى. گويا ۋالىك تېرىك بىر ئۆلۈپ يەنە بىر كۆمۈلگەندەك بولدى...

ناتاشانىڭ قورقىدىغىنىمۇ دەل مۇشۇ ئىدى. ئۇ تېرىكلەرنىڭ تېرىكلەرنىلا سېغىنىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. ئەگەر ئۇ مۇشۇ ئايروپىلان بىلەن يەرگە چۈشۈپ كېتىپ كۆكۈم-تالقان بولۇپ كېتىدىغان بولسا، كىتابىڭ ئۇنى ئۇنتۇپ قالمىغان تەقدىردىمۇ، خىيالىنىڭ يىراق بىر بۇلۇڭىغا ئىتتىرىپ قويۇپ، باشقا ئايالارغا كۆز قىسۇيدۇ. ئۇنتۇلۇپ كېتىشىمۇ يەنە بىر قېتىم ئۆلگەنگە تەڭ، بەلكى بىر قېتىم ئارتۇق ئۆلگەنلىك بولىدۇ.

ئايروپىلان بەلگىلىك ئېگىزلىككە يەتتى. ناتاشا ئورۇندۇقنىڭ ئارقا يۆلەنچۈكىنى چۈشۈرۈپ كۆزىنى يۇمۇۋالغاندى. ئەمدى ئايروپىلان تۆۋ سىزىق بويىچە ئۇچۇشقا باشلىدى. ناتاشانىڭ يۈرىكىمۇ سالمىدى. ئۇ ئەمدى پەسكە ھەم ئەتراپىغا قاراپ باقماقچى بولدى.

ئەتراپىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇخلاپ كەتكەنىدى. نۇرغۇن ئەركەكلەر ئۇخلاپ يېتىپتۇ، بۇ ھال خۇددى «قانلىق جەڭدىن كېيىنكى دالا» دېگەن مانا بويلا رەسىمدىكىگە ئوخشايتتى.

ناتاشانىڭ يېنىدا بويى ئۇنىڭدىن خېلىلا ئېگىز، قارىماقتا ۋاسكتبولچىغا ئوخشايدىغان بىر يىگىت ئولتۇراتتى. ناتاشا ئەسلىدىلا ئېگىز بويلۇق ئىدى. ئۇ رامىدىن سىرتقا قارىۋىدى، كۆزىگە قاپقاراڭغۇ بىر جاھان ھەمدە ئايروپىلاننىڭ قانىتى ئاستىدىن ئاندا-مۇندا چىقىۋاتقان ئوت يورۇقى كۆرۈنىدى.

ناتاشانىڭ كاللىسى قېتىپ كەتتى، ئۇنىڭ كاللىسىدا پەقەت "ئەجەب تويدۇم بۇ سەپەردىن" دېگەن بىر سۆزلا جارانلايتتى. بۇ سۆز گويا ئۇنىڭغۇ لېنتىسىغا ئېلىنىپ قالغاندەك ئۇنىڭ كاللىسىدا قايتا-قايتا ئەكس ئېتەتتى. گويا ئۇنىڭ كاللىسىدا ياتلا بىر ئادەم مۇشۇ سۆزنى ئىزھار قىلىۋاتقاندەك ئىدى. كىتاپنى بولسا ئۇنىڭ خىيالىغمۇ كەلمەيتتى. ئۇ ئۆزىنى باشقۇرالماي قويۇۋەتتى. ئۇ ئۇشتۇمتۇتلا يېنىدا ئولتۇرغان ھېلىقى ۋاسكتبولچىنىڭ بىر قولىنى تۇتۇۋالدى. ئۇنىڭ بارماقلىرى ۋاسكتبولچىنىڭ قولىنى قىستى.

— ۋايجان! — ۋاسكتبولچى ۋارقىرىۋەتتى. ئۇ بۇندىق بولۇشنى پەقەت ئويلىمىغان، يېنىدىكى بۇ ئايالنىڭ ئۇنى بۇنچىۋالا قاتتىق چىمدىۋالىدىغانلىقىنى خىيالىغمۇ كەلتۈرمىگەنىدى.

— ئايروپىلانغا ئوت كەتتى، — دەپ قورقۇنچلۇق خەۋەرنى ۋاسكتبولچىغا يەتكۈزۈشكە ئۈلگۈرگەن ناتاشا ئەمدى خېلى خاتىرجەم بولغانىدەك كۆرۈنەتتى.

ۋاسكتبولچى رامغا بوينىنى سوزۇپ سىرتقا سەپسېلىپ قارىدى.

— بۇ دېگەن بەلگە چىراق، — دېدى ئۇ، — پەرق ئېتىش بەلگىسى.

ـــ ئۇلارنىڭ نېمە رولى بار؟ ـــ دېدى ناتاشا ئىشەنمەي.

ـــ باشقا ئايروپىلانلارنىڭ بىزگە سوقۇلۇپ كېتىشىدىن ساقلايدۇ.

ناتاشا يەنە رامىغا چاپىلاشتى. ئوت يورۇقى راستىنلا گويا تۆمۈر سوقۇۋاتقاندەك بىرلا ۋاقىتتا ئارىلاپ-ئارىلاپ توختىماي چاقناۋاتاتتى. ئوت كەتسە، ئوت يورۇقى بەلكىم بۇنىڭدىن تەبىئىيراق بولار ئىدى.

خىزمەتچى خانىم يولۇچىلار بۆلمىسىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ۋەزىپە ئۆتەۋاتقاچقا، پوزىتسىيىسى سوغۇق ئىدى. ئايروپىلانىدىن ۋەقە چىقىقان ۋاقىتلاردا ئۇلار بۇنداق يۈرمەيتتى.

يولۇچىلار بۆلمىسىدىكى چىراقلار ئۆچتى. بۇ يولۇچىلار ئازراق ئۇخلىۋالسۇن دېگەنلىك ئىدى. ناتاشا كۆزىنى يۇمدى. ۋاسكىتبولچىمۇ ئورۇندۇقىنىڭ ئارقا يۆلەنچۈكىنى چۈشۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ باشلىرى بىر-بىرىگە تېگىشىپ قالدى. بىر قاراشتىلا كىشىلەرگە ئۇلار بىر كارىۋاتتا ئۇخلاۋاتقاندەك بولۇپ كۆرۈنەتتى. ھېلىقى ۋاسكىتبولچىنىڭ بەدىنى گويا مەشكە ئوخشاش ئىسسىق ھارارەت چىقىرىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ۋاقىتتىكى ئارزۇسى ئۆزىنى ناتاشادىن ئېپقېچىش ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېقىنلىشىپ، يەر بىلەن ئاسمان ئارىلىقىدا زېرىكىپ ۋە تەشۋىشلىنىپ قالماسلىق ئىدى. ئۇ جەينىكىنى ئاستا-ئاستا ناتاشا تەرەپكە سۈردى، ئۇنىڭ جەينىكى ناتاشاغا تېگىپ كېتىشكە يېرىم سانتىمېتىرچە قالغا-نىدى. ناتاشا بۇنى سەزگەن بولسىمۇ، ئۆزىنى ئېپقاچمىدى. ئۇنىڭ جەينىكى يىگىتلەرگە خاس فىزىئولوگىيىلىك ماگنىت مەيدانى چىقارغان ئېنېرگىيىنى تارقىتىپ تۇراتتى. بۇ ئېنېرگىيە ناتاشانىڭ پۈتۈن بەدىنىگە تاراپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر پارچە بۆلۈت ئىچىدە پەرۋاز قىلىشقا باشلىدى. ئەتراپ قاراڭغۇ ئىدى.

ئەتراپتا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، ناتاشا ئۇنىڭ يۈرەكنىڭ بولىقا سوقىقانىدەك سوقۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ تۇراتتى. ناتاشا ئىختىيارسىز بېشىنى ئۇنىڭ مۈرىسىگە قويدى. ئۇمۇ دەرھال يۇزلىرىنى ناتاشانىڭ چاچلىرى ئارىسىغا يوشۇردى. ئەمدى ئۇلارنىڭ يۈرىكى بىرلىكتە سوقۇۋاتىدۇ، ئايروپىلان كۆمۈرۈلۈپ چۈشۈپ كەتسىمۇ قورقىدىغان ھېچنېمىسى يوق. ئايرىلىپ كەتمىسلا بولىدى.

— باكۇدىن كېلىۋاتامسىز؟ — سورىدى ناتاشا.

قانداقلا بولمىسۇن بىرنەچچە ئېغىز سۆزلىشۈۋېلىش كېرەك. بۇنداق ئەھۋالدا بىر-بىرى بىلەن تونۇشۇۋالمىسا، ھەقىقەتەن بەك ئەپسىز بولىدۇ-دە.

— شۇنداق. باكۇدىن كېلىۋاتىمەن.

— ئۆزىڭىز رۇسكەنسىزغۇ...

— ئۇ يەردىمۇ رۇسلار بار ئەمەسمۇ.

— ئۇلار ئۇ يەرگە بېرىپ نېمە قىلىدۇ؟

— ئۇ يەرمۇ بىر گۈزەل شەھەر-دە...

— سىز موسكىۋاغا كېلىپ نېمە ئىش قىلىسىز؟

— توپ مەشق قىلىمىز.

— تەنھەرىكەتچىمۇ سىز؟

— شۇنداق. تەنھەرىكەتچى...

ئۇلار قاتتىق ھاياجانلىنىپ كەتكەچكە، ئاۋازلىرى تۆۋەن چىقىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ سۆزلىشىشى پەقەت خىيالىنى باشقا ياققا بۇراپ، ئۆزلىرىنى بۇنداق تەشنالىقتىن تارتىپ تۇرۇش ئىدى. لېكىن بۇنداق تەشنالىقا چىداش مۇمكىنمۇ، ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس.

ۋاسكىتبولچى ئۆرۈلۈپ ناتاشانى سۆيدى. ئۇنىڭ كالپۇكلىرى

ئاتىنىڭ كالىپۇكلىرىدەك قېلىن ھەم يۇمشاق ئىدى.

ئايروپىلان ھاۋا ئازگىلىدىن ھالقىپ ئۆتكەن ۋاقىتتىكىدەك، ئۇلارنىڭ يۈرەكلىرى بوغۇزىغا تىقىلىپ قالغانىدى.

ناتاشا بۇ دۇنياغا كېلىپ بۇنداق لەززەتلىنىپ باققان ئەمەس. قورامغا يەتكەن ئەركەكلەرنىڭ سۆزلىرىدە ئىشقى-مۇھەببەت دەپ ئاتىلىدىغان باشقا سۆزلۈك ھەرىكەتلەرنىڭ خۇددى كلاسسىك مۇزىكىلارنىڭ تىل بىلەن مۇناسىۋىتى بولمىغىنىدەك، خۇددى راخمانىنوۋنىڭ ئىكىكىنچى تەڭكەش مۇزىكىسىنىڭ ناخشا تېكىستى بىلەن مۇناسىۋىتى بولمىغىنىدەك، بۇنداق لەززەت بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق ئىدى.

— سۆيگىنىڭز بارمۇ؟ — دەپ سوردى ۋاسكىتبولچى.

— بولغۇسى يولدىشىم بار. شۇنى كۆرگىلى كېتىۋاتىمەن.

— ھە، مۇنداق دەڭ،... سىز تېخى ياش ئىكەنسىز...

قارا كۆزۈدا ئۇ ناتاشانىڭ قانچە ياشلاردا ئىكەنلىكىنى ئاڭقرالمىدى.

— سىزنىڭ سۆيگەن قىزىڭز بارمۇ؟

— بار. ئۇنىڭ ئىسمى سىنبرانا. مەن ئۇنى پەرىشتە دەپ بىلىمەن.

— ئۇ بۇلغارىيىلىكمۇ؟ — دەپ سوردى ناتاشا پەرەز قىلىپ.

— شۇنداق. بۇلغارىيىلىك. مەن ئۇنى پەرىشتە دەپ بىلىمەن. لېكىن مەن ھەرقانداق بىر كىم بىلەن بىرگە بولۇپ ئۆزەمنى ھازىرقىدەك بۇنداق ھېس قىلمىغانىكەنمەن، بۇرۇن ھەتتا بۇنداق ئىشنىڭ بولۇشىنمۇ بىلمەيتتىم.

— سىز نېمىنى ھېس قىلدىڭىز؟

— بىلمەيمەن. ئىسىق ئۆتكەندەك بولدى.

ناتاشا سەل قايرىلىپ ئۇنىڭغا قارىدى. ئۇ تېخى بۇ تەنھەرىكەتـ چىگە قاراشقىمۇ ئۇلگۈرمىگەن-دە. ناتاشا ياشلارغا خاس يۈزنى، دەككە-دۈككىدە پارقىراپ تۇرغان بىر جۈپ كۆزنى كۆردى. ئۇنىڭغا قارىۋالغىنى كۆپايە قىلمىغانـدەك، قوللىرىنى سوزۇپ ئۇنىڭ يۈزـ لىرىنى سىلاپ كەتـتى. ناتاشا خـۇددى قارغۇ ئادەمـدەك تەنھەـ رىكەتچىنىڭ يۈزلىرىنى قولىنىڭ ئۇچى بىلەن سىلايتتى، شۇ ئارقىلىق ئۇنىڭ چىرايىنى ئېسىدە تۇتۇۋېلىشقا تىرىشاتـتى. تەنـھەرىكەتـچى بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ كەتمىدى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسـدا بولۇۋاتقان ئىشلارنىڭ ھەممىسى شۇنچە تەبىئىي كۆرۈنەتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسدا جەزمەن بولىدىغان ئىشلار ئىـدى. بۇ قاپـقاـ راڭغۇ بوشلۇقتا چاقناۋاتـقان ئايروپـلانـدىن چىقـۋاتـقان بەلـگە ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ يۇرەكلىرى بىر-بىرىنى پەرقـلەنـدۈرۈش ئۈچۈن چىقىرىۋاتقان بەلگە ئىدى.

ــ كۇنـلىرىڭىز ياخـشى ئۆتىۋاتـقـانـدۇ؟ ــ دەپ سورىـدى ناتاشا.

ــ بەك ناچار ئۆتىۋاتىدۇ. بەك ئازابلىنىۋاتـمەن.

ــ نېمىشقا ئازابلىنىسىز؟

ــ مەن ئانامنى تـىرىلـدۈرسەم دەيـمەن. ئادەم ئۆلـسە، ئۇنى تىرىلدۈرگىلى بولارمۇ؟

ــ ياق. تىرىلدۈرگىلى بولمايدۇ.

ــ سىز قانداق بىلىسىز؟

ــ مەن بىئولوگىيە ئوقۇغان. بۇ ماڭا بەك ئېنىق. پەقەت مۇشۇ ئىشـنىلا قىلغىلى بولمايـدۇ. قالـغان ھەرقانـداق ئىشـنى قىلـغـىلى بولىدۇ.

— قەدىمكى زامان ئېتنى تىرىلدۇرۇپىتۇغۇ كىشىلەر. تاپيان ئاتنى① ئارغۇنلاشتۇرۇش، تاللاش نەتىجىسىدە ئۇ ئات تىرىلىپتۇغۇ. ھازىر ئاسكارنىيە-نوۋادا② بىر پادا تاپيان ئاتلار بار ئەھەسمۇ.

— كىشىلەر شۇ ئاتنىڭ نەسلىنى ئەسلىگە كەلتۇرگەن. ئۇنىڭ ئۆزىنى تىرىلدۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. ئۇ قايتا پەيدا بولمايدۇ.

— لېكىن بەزىلەر: كېيىنكى ئەۋلادلار ئارقىلىق ئاتا-بوۋىلىرىنى تىرىلدۇرگىلى بولىدۇ، ئۇلارنى ئەسلىگە كەلتۇرگىلى بولىدۇ، دەپ قارايدىكەنغۇ.

— تەبىئەت دېگەندە نەسىل ئەۋلادمۇ-ئەۋلاد تارقىلىپ تۇرىدۇ. ئادەملەر تۇغۇلىدۇ، قېرىيدۇ، ئۆلىدۇ، شۇنداق قىلىپ ياشىلارغا ئورۇن بوشىتىدۇ. ھاياتنىڭ چاقى كەينىگە پىرقىرىمايدۇ.

— لېكىن مېنىڭ ئانام ئۇنىچە قېرىپ كەتمىگەنىدى، ئۇ قازا قىلغان ۋاقىتتا تېخى ياشلا ئىدى.

— ئەڭ ياخشىسى ربئاللىقا قاراش كېرەك.

— مەن بۇنداق ربئاللىقا قارىسام بولمايدۇ. ماڭا ئانام بولمىسا بولمايدۇ. ھەتتا مەن ئانام بىلەن بىللە ئۆلۈپ كەتمەكچىمۇ بولغان... سىز مېنى ئېلىشپ قاپتۇ دەۋاتىسىزغۇ دەيمەن؟

— ياق. ئۇنداق ئەمەس.

ئۇنىڭ ئانىسىنى تىرىلدۇرۇش ئىستىكى ناتاشانى ھەيران قالدۇر-

---

① نەسلى قۇرۇغان بىر خىل ئات، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياۋروپا قىسمىدىكى يايلاقلاردا ياشىغان.

② سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇكرائىنا جۇمھۇرىيىتىنىڭ خېرسون ئوبلاستىدىكى تەبىئىي ئاسرىلىدىغان رايون.

مىدى. ئېنىقراق ئېيتساق، ئۇ بۇنىڭدىن ھەيران قالغان بولسىمۇ، بۇنى چۈشەنەتتى، قانداقتۇر بىرنەرسە ئۇنى مۇشۇنداق قىلىشقا ئۈندەيتتى. ناتاشا ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىدۇ-دە. ناچكا يولدىشى ۋالىك ئۆلۈپ كېتىشتىن ئىلگىرىلا ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كەتكەنىدى، شۇڭا يولدىشىنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى ناچكانىڭ ھېچبىر پەرۋايىغىمۇ كەلمىدى. بۇ تەنھەرىكەتچى بولسا ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭدىن ئايرىلمىغان، ئەكسىچە ئانىسى بىلەن بىر تەن بولۇپ قوشۇلۇپ كەتكەن، شۇڭا ئۇ مەجبۇرىي ئايرىلىشنى تەبىئەتكە خىلاپ ھادىسە قاتارىدىلا قوبۇل قىلالايدۇ. ئېنىقىنى دېسەك، ئۇ بۇنداق ئايرىلىشنى تېخى قوبۇل قىلغىنى يوق. ئۇ يا ئانىسى بىلەن بىللە كېتىدىغان، يا ئانىسىنى قايتۇرۇپ كېلىدىغان بىر يولىنى ئىزدىگەن. ئۇ كېيىنكى يولنى تاللىغان.

ــ بۇ دۇنيالىقتا پەقەت ئانا-بالا ئىككىمىزلا قالغانىدۇق. ھېنىڭ پەقەت ئانامىلا بار ئىدى، ئانامنىڭمۇ ھېنىڭدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق ئىدى. مەن تۇغۇلۇپ ئەمدىلا ئېيىمغا تولغان ۋاقتىتا دادام بىزنى تاشلاپ كەتكەنىكەن، ئانام شۇ چاغدا ئاران 19 ياشتا ئىكەن. مەن ھەتتا دادامنىڭ بار-يوقلۇقىنىمۇ بىلمەيتتىم. مەن ئۇنى ئەزەلدىن كۆرگەن ئەمەس. بىزنىڭ كۇنىمىز ئىنتايىن موھتاجلىقتا ئۆتتى. بەزى چاغلاردا، ئانا-بالا ئىككىمىز بىر تەخسە قۇرۇق شورپا بىلەن بىر كۇنىنى ئۆتكۈزەتتۇق. بىر يىلى قىشلىق ئايىقىم بولمىغاچقا، بىر قىش ئۆيدىن تالاغا چىقالمىغانىمەن...

ناتاشا ئۆرۈلۈپ قويۇلغان ئورۇندۇقتا ئۇنىڭغا قاراپ يېتىپ، ئۇنىڭ ئاۋازىنى، سۆزلىرىنى زەڭ قويۇپ ئاڭلاۋاتاتتى.

تەنھەرىكەتچى سۆزلىمەكتە ئىدى: ئۇنىڭ ئانىسى تېياتىر مەكتىـ

پىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ھېچبىر تىياتىر ئۆمىكىنىڭ كۆزى چۈشمىدى. بەلكىم ئۇ ئادەتتىكىلا ئارتىس بولسا كېرەك. شۇنىڭ بىلەن ئۇ "بىلىم" جەمئىيىتىنىڭ لېكسىيلىرىدە ئاۋاز بېرىپ، رەسىم تەڭشەپ پۈل تېپىپ كۈن كۆچۈردى. مەسىلەن، لېكسىيە سۆزلىگۈچى ماكسىم گوركىنىڭ ئىجادىيىتىنى چۈشەندۈرگەندە، ئۇ ئۇچىسىغا يەردە سۆرۈلۈپ تۇرىدىغان ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىپ، بوينىغا ئۇزۇن نېپىز شارپىنى ئوراپ چىقىپ «بوران قۇش قوشۇقى»نى دېكلاماتسىيە قىلىپ بېرەتتى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە بەزى بەدىئىي ئوبرازلارغا ماسلىشاتتى، ئۇزۇن شارپىسى بىلەن بەزىدە شىددەتلىك بوران-چاپقۇنىنى، بەزىدە دېڭىزنى ئىپادىلەيتتى. ئەسلىدە ئۇ سەھنىگە ئادەتتىكى كىيىملەر — ئادەتتىكى كۆڭلەك ۋە چاپان — نى كىيىپ چىقسىمۇ بولاتتى. لېكىن ئۇ ئارتىس بولغىنىغا پەخىرلىنەتتى. ئۇنىڭدا رول ئېلىش ۋە ئۆز-ئۆزىنى ئىپادىلەش ئىستىكى بار ئىدى. لېكىن بۇ ئىستەك ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيتتى. ئۇنىڭ تالانتى چەكلىك ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ ئۆز تالانتىنىڭ چەكلىك ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. ئىجادىيەتكە ئىشتىياق باغلىغان كىشىلەر ئىچىدە ناھايىتى ئاز بىر قىسمى ئۆزىدە تالانتىنىڭ كەملىكىنى چىن دىلىدىن ئېتىراپ قىلىدۇ. بۇنى ئېتىراپ قىلىش ئۈچۈن ئالاھىدە سەگەك كاللا ۋە ئالاھىدە جاسارەت بولۇشى كېرەك. كېيىن ئۇنىڭ ئانىسى كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كەتتى. دوختۇرخانىدا ئۆلۈپ كەتتى. بۇ بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇنقى ئىش ئىدى. تەنھەرىكەتچى، يەنى ئۇنىڭ ئوغلى ئۇنىڭدىن بىردەمۇ ئايرىلمايچىقە-كۆندۈز قارىدى. ئۇنىڭ يانچۇقى كاللەك-كاللەك رۇبلى بىلەن تولغان بولۇپ، كۆتكۈچىگە بېرىشكە ھەر ۋاقىت تەييار

تۇراتتى. لېكىن كۆتۈش ئىشلىرىنى پۈتۈنلەي ئۇ ئۆزى قىلدى. بىركۈنى باش دوختۇر ئۇنىڭغا: "يەنە ئازراق تەخىر قىلىڭ، ئۇزۇن قالمىدى، ئىككى-ئۈچ كۈنلۈكى قالدى..." دېدى. ۋاسكىتى بولچى دوختۇرنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەي، ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى... ئۇ ئەسلىدە ئانىسىنىڭ نەپىسى توختىمغان، كۆزى يۇمۇلمىغانلا بولسا، قالغان ئۆمرىنى تاماق يېمەي، ئۇخلىماي، ھەتتا بىردەممۇ ئولتۇرماي ئۆتكۈزۈشكە تەييارلانغانىدى. بىركۈنى ئەتىگەندە، ئۇ پەلەمپەيگە تاماكا چەككىلى چىقىپ كەتتى. ئۇ بالىنستىغا قايتىپ كىرىپ ھېچنېمىنى چۈشەنمەي تۇرۇپلا قالدى. ئانىسى يەنىلا شۇ يەردە ياتقان بولسىمۇ، ئاللىقاچان تۇگىگەنىدى. كىشىلەر سەھرادىكى باغ-ۋارانلىرىنى تاشلاپ كەتكەنگە ئوخشاش، ئۇمۇ تېنىنى تاشلاپ باشقا يافلارغا كەتكەنىدى.

بالىنستا ئۇنىڭ ئانىسغا يانداش كارىۋاتتا ياتقىنىغان يەنە بىر كېسەلمەن ئايال بار ئىدى. ئۇ تىترەۋاتقان بارماقلىرى بىلەن كۆرسىتىپ:

— ئۇ ئۆلۈپ كەتتى...، — دېدى پەس ئاۋازدا .

— شۇنداق... — دېدى تەنھەرىكەتچىمۇ جاۋاب بېرىپ.

— ئۆلارغا ئېيتىڭلار، ئۇنى ئېلىپ چىقىپ كەتسۇن.

— ياق، ئۇنىڭغا تەگمەڭلار.

— نېمىشقا؟

— شۇنداق قىلىش كېرەك.

ئۇ ئانىسىنى قايتۇرۇپ كېلىشكە، ئۇنى ھازىرقى كەتكەن يېرىدىن چاقىرىپ كېلىشكە ئۇمىد باغلىغانىدى.

— مەن بۇنىڭغا چىدىيالمايمەن. سارىڭ بولۇپ قالمەن. ئۆزلە-

رىگە ھېچقانداق ياردەم قىلالمايمەن.

ــ ئەسسە ئادەم چاقىرىپ كېلىك.

ــ چاقىرىپ كەلسەم كېلەي. لېكىن بۇمۇ بەرىبىر ھېچنېمىگە دال بولمايدۇ.

ھېلىقى كېسەل ئايالنىڭ ئاۋازى تولىمۇ تۆۋەن، پوزىتسىيىسى مۇلايىم ئىدى. تەنھەرىكەتچىمۇ ئۇزىنىڭ ئۇنىڭغا نېمىنى چۈشەندۈرۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغانىدەك پەس ئاۋازدا جاۋاب قايتۇراتتى. بۇ ئۆزگىرىشتىن ئېسىنى يوقاتقان بۇ ئىككىيلەنىنىڭ ئاۋازى شۇنچە تۆۋەن بولسىمۇ، مەنتىقسىز ناھايىتى ئېنىق ئىدى.

كېيىن تەنھەرىكەتچى دوختۇرنى ئىزدەپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ئاۋال باش دوختۇرنى تاپتى، ئارقىدىن يەنە بۆلۈم مۇدىرىنى تېپىپ، ئانامنى قۇتقۇزۇپ بېرىڭلار دەپ يېلىنىپ-يالۋۇردى ھەمدە ئۇلارغا ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرگىنى ئۈچۈن ئۆزىرخاھلىق ئېيتىپ تۇرۇۋالدى. ھېچ بولمايدۇ، بىرى ئۇنىڭغا ئوكۇل ئۇرۇپ، ئۇنى ئۆيىگە ئاپىرىۋەتتى. ئۇ ئۆيىگە كەلگەندىن كېيىن كۆك تومۇرلىرىنى كېسىپ يېرىۋەتتى.

ــ سىنبىراناچۇ؟ ــ دەپ سوردى ناتاشا.

ــ ئۇنى دېمەيلا قويۇڭ. ئۇ خىيالىمغىمۇ كەلمەپتۇ.

ئىككىسى زۇۋان سۇرمەي بىرپەس تۇرۇشتى.

ــ سىز مېنى ئېلىشىپ قاپتۇ دەپ قاراۋاتسىزغۇ دەيمەن؟ ــ دەپ سوردى يەنە ۋاسكىتبولچى.

ــ ياق. ئۇندىق قارىمايمەن. سىز تېخى بەك ياش ئىكەنسىز. بېشىڭىزدىن تېخى ئىسسىق-سوغۇق ئۆتمەپتۇ.

ــ ئېھتىمال شۇنداقتۇ. لېكىن ئانام ئۆلۈپ كەتمەسلىكى كېرەك

ئىدى. بۇ تولىمۇ ئادالەتسىزلىك بولدى. ئانام ئۇزۇن ياشىيالمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بەك جاپا تارتتى. مەيلى ئۇ ئارتىس بولغان بولسۇن، ياكى بىر ئاددى ئايال بولسۇن، ئۇ بۇ دۇنيالىقتا پەقەتلا خورلۇق كۆردى. بۇنى قانداق تولدۇرۇۋالغىلى بولىدۇ؟ ئەجەبا ئۇلۇمدىن باشقا يول يوقمۇ؟

ــ نېمىنى تېرىسىڭ، شۇنى ئالسەن، ھەممە ئادەم شۇنداق. بۇ بەك شەپقەتسىزلىك بولسىمۇ، ئەمەلىيەت ئەنە شۇنداق.

ــ ئۇنىڭ تېرىغىنى مۇلايىملىق، ئاق كۆڭۈللۈك....

ــ قارىغاندا ئۇ دەل جايىغا تېرىيالماپتۇ.

ــ بۇ قانداق گەپ؟ ــ گاڭگىرىغان ۋاسكىتبولچى چۈشەنمەي سورىدى.

ــ ئۇ كەسپىنى توغرا تاللىيالمىغان. ھەرقانچە بولسىمۇ ئۇنداق ئەرگە بالا تۇغۇپ بېرەمدۇ.

ــ ئانام ئۇنداق ئەرگە بالا تۇغۇپ بەرمەسلىكى كېرەك ئىدى. لېكىن ئۇ ياخشى ئوغۇل تۇغقان-دە. تا ھازىرغىچە مەن ئۇنى ھەرقانداق ئادەمدىن ياخشى كۆرىمەن.

ــ بۇنى تەقدىر بەلگىلىگەن...

ــ ياق! ــ دەپ ۋاقىرىدى تەنھەرىكەتچى پەس ئاۋازدا، ــ بۇنداق دېمىگىن ئادىل بولمايدۇ!

ئۇ مۇشتلىرىنى تۇرۇپ ئاغزىغا تىقتى، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى تىترەۋاتاتتى.

ناتاشا ئەرلەرنىڭ يىغلىغىنىنى پەقەت كۆرمىگەنىدى. ئۇنىڭ تۇنجى بولىدىشى بىرنەچچە قېتىم مەس بولۇپ قېلىپ يىغلىغان بولسىمۇ، ئۇ باشقا بىر خىل كۆز يېشى ئىدى.

ناتاشا ئۇنىڭ مۇشتىنى چىشلىرى ئارىسىدىن تارتىپ چىقىرىپ، بارماقلىرىنى بىر-بىرىدىن ئاجراتتى، ئاندىن يۇزىنى ئۇنىڭ ئالقىنىغا ياقتى. ئۇ تەنھەرىكەتچىگە ئۆزىنىڭ ئۇنىڭ يېنىدا ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇپ قويماقچى ئىدى. ئۇلارنىڭ يەر بىلەن ئاسمان ئارىلىقىدا بىر-بىرىنىڭ ھالىغا يېتىشىنى ئۈمىد قىلاتتى.

ــ سىنبرانا بىلەن توي قىلغانسىز، ــ دېدى ناتاشا، ــ بىر قىز تۇغۇپ بەرسە، ئۇنىڭغا ئانىڭزنىڭ ئىسمىنى قويۇۋېلىڭ. ئانىڭزنىڭ ئىسمى نېمە؟

ــ ئالېكساندرا.

ــ ياخشى. قىزىڭزنىڭ ئىسمىمۇ ئالېكساندرا بولسۇن. بۇ ياخشى ئىسىم ئىكەن. بۇنى خالىغانچە قىسقارتىپ ئېيتقىلى بولىدۇ: ئالىيا، ساندرا، شورا، ساشا...ئۇ چوقۇم سىزگە ئوخشايدۇ، چۈنكى قىز بالا ئومۇمەن دادىسىغا ئوخشايدۇ، ئوغۇل بالا ئانىسىغا ئوخشايدۇ، ساندرا سىز ئارقىلىق ئانىڭزغا ئوخشايدۇ، شۇنىڭ بىلەن سىزمۇ ئانىڭزنى تىرىلدۈرۈۋالمامسىز...

ــ سىزنىڭ ئىسمىڭىز نېمە؟

ــ ناتاشا.

ــ ئايروپىلان چۈشۈشكە باشلىدى، ــ دېدى خىزمەتچى خانىم جانسىز، ئەمما مۇلايىم ھالدا، ــ ئورۇندۇقىنىڭ يۆلەنچۈكلىرىنى ئەسلى جايىغا يىغىپ قويۇڭلار، بىخەتەرلىك بەلبېغىنى باغلىۇېلىڭلار.

چىراقلار ياندى. يولۇچىلار قوزغىلىپ، بىخەتەرلىك بەلبېغىنى باغلىۇېلىشتى. ناتاشا ۋاسكىتبولچىغا قارىۋالدى، ئۇنىڭغىمۇ چىراق يورۇقىدا ئۆزىنى ئوبدان كۆرۈۋېلىش ئىمكانىيىتىنى بەردى. لېكىن ۋاسكىتبولچى ئۆزلىرىنىڭ ياش جەھەتتىكى پەرقىنى ئاڭقىرالمىدى.

ئەھۋالدىن قارىغاندا، "ئىسىق ئۆتۈپ قالغىنى" ئۇنىڭ كاللىسىغا خېلى تەسىر قىلغان بولسا كېرەك.

ــ يەنە كۆرۈشەلەرمىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ.

ــ بولمايدۇ، ــ دېدى ناتاشا، ــ بۇ مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى مەن يالغۇز ئەمەس ــ تە.

ــ ئۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ بەلكىم سىزگە ھامان پۇرسەت تېپىلار؟

ــ پۇرسەتقۇ تېپىلىدۇ. لېكىن بۇنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟

تەنھەرىكەتچى ئۇنچىقمىدى. ناتاشا بۇنداق دەۋاتسا، ئۇ يەنە نېمە دېيەلىسۇن؟

ئايروپىلان سېرىلما يولغا قوندى، يولۇچىلار بۆلىمىسىگە ئايروپىلانىنىڭ يەردە سۈرۈلۈپ كېتىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئايروپىلان يەرگە قونغاندا، ئۇ يەردىن كۆتۈرۈلگەندىكىگە ئوخشاش قاتتىق بىر سىلكىنەتتى. ئايروپىلان قانىتى ئاستىدىكى نەرسىلەر لىڭشىپ، قارىغان ئادەمنىڭ بېشىنى قايدۇرۇۋېتەتتى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئايروپىلان باشلىقى ئەسلى ئۇچۇقچى بولمىسا كېرەك، كېيىن ئۆگەنگەن ئوخشايدۇ.

ئايرودروم بىلەن شەھەرنىڭ ئارىلىقىدا بىر تۆمۈر رېشاتكا بار ئىدى. كىتايېۋ ئاشۇ تۆمۈر رېشاتكىنىڭ سىرتىدا ناتاشا چىقىدىغان ئېغىزغا كۆزىنى تىكىپ قاراپ تۇراتتى. شۇ تاپتا، ئۇنىڭ شۇ تۇرقى پۈتۈنلەي بىر قاراقچىغا ئوخشايتتى.

ناتاشا تېخى چىقىش ئېغىزغا بارمىدى. ئۇ ئۈدۈل رېشاتكىنىڭ يېنىغا كېلىپ توختاپ، ئىسمى جىسمىغا لايىق سىرتتىن قارىغۇچىلارغا

ئۇخشاش كىتابيۇغا سەپسالغاندىن كېيىن، زىل ئاۋاز بىلەن:
ــ كىتابيۇ...، ــ دەپ توۋلىدى.

كىتابيۇ ئۇنى كۆرۈپ، رېشاتكىغا ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەلدى. ئۇ ئىككى قولىنى رېشاتكىدىن ئىچىگە سوزۇپ ناتاشانى قۇچاقلىدى ھەم ئۇنى قىزغىن سۆيۈپ كەتتى. كىتابيۇنىڭ لەۋلىرى نېپىز ھەم قاتتىق ئىدى. بۇ سۆيۈش ناتاشاغا تەسىر قىلمىدى، پەقەت لەۋلىرى ئۇستىدىلا قالدى.

كىتابيۇ يۈك ـ تاقلارنى دەپ سىر كېچە بىكارغىلا ئۆتۈپ كەتتى، قالغان بىر كۈن قانچىلىك كۆڭۈللۈك بولماقچى دەپ، ئايروپىلاننىڭ كېچىكىپ كەلگىنىگە ئاغرىنىۋاتاتتى. ناتاشا ئەسلىدە "بۇنى مەندىن كۆرەمسىز، ئەسلىدىلا بۇ يەرگە كېلىشكە پۈتۈشمىسەك بوپتىكەن" دېسە بولىۋېرەتتى. لېكىن ناتاشا بىر ئېغىزمۇ زۇۋان سۇرمىدى، ئۇ تېخى خىجىل بولغانىدەك قىلاتتى. كىتابيۇ ئۇنىڭ نېمىگە خىجىل بولۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. لېكىن بۇ ئۇنىڭغا ئايان ئىدى: ھايات ـ ماماتلىق پەيتته ئۇ كىتابيۇنى پەقەت خىيالغا ئالمىدى، بەلكى باشقا بىر ئەر بىلەن بىر كېچە بىرگە بولىدى. دېمەك، ئۇنىڭغا ئىككى قېتىم خىيانەت قىلدى.

يۈك ـ تاقلار يېتىپ كەلدى. كەڭ توشۇغۇچى تاسما يۆگىلىپ كېلىۋاتاتتى. قارا ئاغىۋا، چوڭ ـ كىچىك يۈك ـ تاق ساندۇقلىرى، سەپەر خالتىلىرى ئاسماندىن چۈشكەندەك، توشۇغۇچى تاسما ئۈستىگە ئارقا ـ ئارقىدىن چۈشۈۋاتاتتى. ھېلىلا ئايروپىلاندىن چۈشكەن يولۇچىلار توشۇغۇچى تاسمىدىن ئۆزىنىڭ يۈك ـ تاقلىرىدىن باشقا نەرسىگە ئېرىشەلمىسىمۇ، ئۇيقۇلۇق كۆزلىرىنى خۇددى قار بوۋايىنىڭ قولىغا تىككەندەك توشۇغۇچى تاسمىغا تىكىپ تۇرۇشاتتى.

مۇشۇ پەيتته، ناتاشا ھېلىقى ۋاسكىتبولچىنى كۆرۈپ قالدى. يەر يۈزىدە، ئۇ ئۆزىنىڭ ئېگىز ھەم ئۆزە گەۋدىسى، پۇختا بوينى ۋە چىرايلىق كاللىسى بىلەن ئىنتايىن جەسۇر كۆرۈنەتتى. سەكرەتمە فىلمدىكى شاھزادە ئىۋان بىلەن لەقۋا ئۇۋانىنىڭ بوينى مۇشۇنىڭغا ئوخشايتتى. ۋاسكىتبولچى كىتايۋقا نەزەر تاشلىدى، ئۇنىڭ بۇ قارىشىدىن ھەيران بولۇۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ناتاشا نېمىشقا ئۇنى تاشلاپ قاملاشمىغان بىر پاكىنەك بوۋايىنى تاپىدۇ؟ نېمىشقا ئۆزىنى گۆر ئاغزىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغان ئايىغاياتنى تاپىمايدۇ؟ نېمىشقا ئۆزىنىڭ پاقا مەلىكىسىنى مۇشۇ ۋەھشى قېرىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقمايدۇ؟...ئۇ بۇلارنى زادى چۈشىنەلمىدى. ئۇنىڭ قارىماققا ناھايىتى ئېغىردەك كۆرۈنىدىغان، تەنھەرىكەتچىلەرگە خاس ئاچ كۆك سەپەر سومكىسى يېنىدىكى يۈك-تاق ساندۇقلىرىغا ئۇرۇلۇپ-سوقۇلۇپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن نەچچە قېتىم ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى مەسىلىلەرمۇ بىر-بىرىگە ئۇرۇلۇپ-سوقۇلۇپ كېتىۋاتاتتى، شۇڭا ئۇنىڭ كۆزى تىكىلگەنسېرى، سومكىسىنىڭ رەڭگى شۇنچە غۇۋالىشىپ كېتىۋاتاتتى.

كىتايىۋ توشۇغۇچى تاسمىدىن ئۆزىگە تونۇش بولۇپ كەتكەن قوڭۇر سېرىق چاماداننى ئالدى. ئۇلار يۈك-تاقلار ئامبىرىدىن چىقىپ بېلەت تەكشۈرگۈچىگە يۈك-تاق بېلتىنى كۆرسەتتى.

ئايرودروم بىناسىدىن چىققاندا، ناتاشا ئارقىسىغا قاراپ قويدى. ئارقىسىدا ۋاسكىتبولچى بوينىنى قۇشلارنىڭكىگە ئوخشاش تولغاپ ئۆزىگە قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بىر جۈپ كۆزى سىگان بالىسىنىڭ كۆزىگە ئوخشايتتى.

ناتاشىنىڭ بېشىدىن مۇنداق بىر ئىش ئۆتكەنىدى. بىرىسىلى

يازدا، ئۇ ئانىسى بىلەن بىللە داچىدا تۇرغاندا، ئۇلارنىڭ ھويلىسىغا شۇنداق چىرايلىق، ئەمما قاسماق بىر بالىنى قۇچىقىغا ئېلىپ بىر سىگان ئايال كىرىپ كەلدى، بالا پاسكىنا قولىنى سوزۇپ تۇراتتى. سىگان ئايال ئۇلاردىن يېمەكلىك، كىيىم ۋە پۇل تىلىدى. ئۇ چىقىراق بىرنېمە بەرسە، دەپ تۇراتتى. ئۇ بىر رۇبلىغا ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئون رۇبلى تىلەشنى بىلسە كېرەك. ناتاشانىڭ ئانىسى ئۆيگە كىرىپ گۆش نان، پۇل ۋە كونا يېپىنىچىغا ئوخشاش كۆزى قىيغان بەزى نەرسىلەرنى ئېچىقىپ بەردى. ئۇ يېڭىلا پىشۇرۇلغان ياڭيۇنى سىگان بالىسىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى. لېكىن ئۇ ياڭيۇنىڭ تېخى سوۋۇمىغانلىقىنى دەررو ئەسكە ئېلىپ، قورقۇپ كەتتى-دە، بالىنىڭ قولىدىكى ياڭيۇنى كاپىلا قىلىپ تارتىۋالدى. كىچىك سىگان بالىسىنىڭ كۆزىدە دەرھال ياش ئېگىپ، خۇددى ئاھانەتكە قالغان ئادەمدەك تېلىقىپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ چوڭلارنىڭ ياڭيۇنى قولى كۆيمىسۇن دەپ تارتىۋالغانلىقىنى بىلمەيتتى. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، ۋاسكىتبولچىمۇ ناتاشانىڭ كۆيۈپ يۇرمىسۇن دەپ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىمۇ ھېلىلا يىغلىۋېتىدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

كىشىلەر بىلەن مەجبۇرىيەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت خۇددى دەل-دەرەخ بىلەن يەرنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئوخشايدۇ. دەرەخنىڭ يىلتىزى خۇددى پاتقاقتا چوڭقۇر تىقىلغان بىر قولغا ئوخشاش يەرگە چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن بولۇپ، دەرەخنى ساقلاپ تۇرىدۇ، ھەم ئۆزىنىمۇ ساقلاپ تۇرىدۇ. يەر ئۇچۇن دەل-دەرەخ بولمىسا بولمايدۇ، دەل-دەرەخ ئۇچۇن يەر بولمىسىمۇ بولمايدۇ. مەجبۇرىيەت تىرىكلەر بىلەن ئۆلۈكلەر ئوتتۇرىسىدىلا بۇلۇپ قالماستىن،

تىرىكلەر ئوتتۇرىسىدىمۇ بولىدۇ. سەن بىر تۈپ دەرەخنى يۇلۇشتىن ئىلگىرى، ئالدى بىلەن ئۆزەڭنىڭ ئۇرنىغا يېڭى، يېڭى بولغاڭ-دىمۇ ئەي بولىدىغان، كۆكىلەپ ئۆسىدىغان بىر تۈپ دەرەخنى تىكىشىگە ئىشىنىشىڭ كېرەك. بولمىسا، بىر تۈپ دەرەخنى يۇلۇۋېتىپ، ئورنىغا باشقا بىر تۈپنى تىكەلمىسەڭ، شۇ يۇلۇۋەتكەن دەرەخنىڭ ئورنىدا ئالدىدا تۇرۇپ قالسەن-دە، ئۆز قىلمىشىڭنىڭ ئاقىۋىتىنى كۆرىسەن.

ناتاشا كىتابىۋۇقا ئەگىشىپ كېتىپ قالدى. ۋاسكىتبولچى بولسا ئۇنىڭغا قارىغىنىچە ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ كۆز نۇرى خۇددى ئۇيۇپ قالغان بىر تال نۇرغا ئوخشاش ناتاشانىڭ ئارقا مېڭىسىنى تېشىپ كىرىپ كەتتى. كېيىن ئۇزۇنغىچە، بىر ھەپتىگىچە بولسا كېرەك، ناتاشا ئارقا مېڭىسىنىڭ ئاغرىۋاتقانلىقىنى سېزىپ يۈردى.

شۇنداق ئەمەسمۇ...بۇنىڭ ئۇنىڭ ئالدىنقى يولىدىشى بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بار؟! ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق. پەقەت ئۇ شۇ ۋاقىتتا، يېڭى تۇرمۇش قۇرغان ۋاقىتتىلا تېخى تۇتۇپ بولمىغان يىلتىزنى بىپەرۋالىق بىلەن تارتىپ تاشلىغان، خالاس. ئەينى ۋاقىتتا، ئۇ ھەممە نەرسە يەنە بولىدۇ، ھەممە نەرسە تېخى ئالدىمدا، دەپ قارىغان ئىدىغۇ..

(«سوۋېت ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ
1986-يىللىق 1-سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئالىمجان ئانايەت**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **تۇرسۇن رەھىم**

ۋاسلى بىلەن ۋاسلىسسا

ۋ. راسپۇتىن

ۋاپتور ھەققىدە ئەخلاق تېمىسىدا ئەسەر يېزىۋاتقان ھازىرقى سوۋېت يازغۇچىلىرى ئىچىدە ۋ. گ. راسپۇتىن كۆزگە كۆرۈنگەنلەرنىڭ بىرى. ۋ. راسپۇتىن 1937-يىلى تۇغۇلغان، 1961-يىلىدىن باشلاپ ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنغان. راسپۇتىننىڭ بىرمۇنچە ھېكايىلەر توپلىمى ۋە پوۋېستلىرى بار. بۇلاردىن «ياشا ھەم ئېسىڭدە ساقلا» 1977-يىلى دۆلەتلىك ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن (بۇ ئەسەرنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسى 1982-يىلى نەشر قىلىندى). «ۋاسلى بىلەن ۋاسلىسسا» 1966-يىلى يېزىلغان ئەسەر بولۇپ، دېھقان ئەر-خوتۇنىنىڭ تۇرمۇشى تەسۋىرلەنگەن. بۇ ئەسەردىن ئاپتور ئىجادىيىتىدىكى ئالاھىدىلىك بىلىنىپ تۇرىدۇ.

ۋاسلىسسا سەھەر ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ياز كۈنلىرى ئادەتتە توخۇ چىللاش بىلەن تەڭ ئويغىناتتى، قىش كۈنلىرى بولسا ھاۋا سوغۇق بولغاچقا، توخۇلار قاتتىق ئۇخلاپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى، شۇڭا ئۇ توخۇنىڭ چىللىشىغا ئىشەنچ قىلالمايتتى، ئەمما ۋاسلىسسا بەك قاتتىق ئۇخلاپ كەتمەيتتى. ئۇ گويا بۇگۈنكى بىر كۈنىنىڭ قىممىتىنى مۆلچەرلەۋاتقاندەك، كارىۋاتتا ياتقىنىچە بۇگۈن قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرىنى بىر-بىرلەپ كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئاندىن بىر ئۆھ تارتتى-دە، كارىۋاتتىن سىرلانغان پولغا چۈشتى. ئۇ كېيىنـ

ئەچ ئۇدۇلدىكى تامغا قاراپ: خۇداغا شۈكۈر، تاراقانلارنى ئاخىر يوقىتىپ بوپتۇق، بىرىمۇ كۆرۈنمەيدۇ، دەپ ئويلىدى.

ئۇنىڭدىكى چالا ئويغۇلۇق ھالەت ئۆزاققا بارمىدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ھالەت ئۇيقۇ بىلەن خىزمەت ئارىلىقىدا بېسىشقا تېگىشلىك بىر قەدەم، يەنە كېلىپ باسماي بولمايدىغان بىر قەدەم ئىدى. ۋاسىلىسا كېيىنىپ بولۇپ، لىككىدە ئورنىدىن تۇردى-دە، ئالدىراش ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ئوچاقىغا ئوت ياقتى، ئورنىدىن يانمىيۇ، قازناقتىن ئۇن ئېپچىقتى، چوڭ-كىچىك قازانلارنى ئوتتا قويدى، موزايلىرىغا سۇ، كالا، چوشقىلىرىغا بوغۇز، توخۇلىرىغا يەم بەردى، سىيرىنى سېغىپ، سۈتنى داكا بىلەن سۈزدى، ئاندىن ئۇنى ھەر قىسما بوتۇلكا-قۇتىلارغا قاچىلىدى ــ دېمەك، ئۇنىڭ ئىشى ناھايىتىمۇ جىق ئىدى، ساماۋار قاينىتىشىمۇ كېرەك ئىدى.

ئۇ ساماۋاردا چاي قاينىتىشنى ياخشى كۆرەتتى. بىرىنچى دورە-دىكى ئىشلار سېلىككەندىن كېيىن، ئەتىگەنلىمۇ ئۇتۇپ كەتتى، شۇ چاغدا ئۇ ئۆز ئادىتى بويىچە ئاغزى قۇرۇپ ئۇسساپ كەتكەنلىكىنى سەزدى. ئۇ بىر كۇننى سائەتكە قاراپ ئەمەس، چاي ئىچىشكە قاراپ ئايرىيەتتى، ياشىنىپ قالغاچقا، چاي ئىچىش ئۇنىڭ باشقا ھەممە ھەۋەسلىرىنى بېسىپ چۈشىدىغان بىردىنبىر ھەۋىسگە ئايلانغانىدى.

ۋاسىلىسا تېخىچە ئايىقى بېسىلماي ئۇ ياق-بۇ ياقىغا مېڭىپ يۈرەتتى. چوڭ-كىچىك قازانلارغا قارايتتى، شۇنداق بولسىمۇ ئۇ كۆزىنى ساماۋاردىن ئۈزمەيتتى: ساماۋار ۋىزىلداپ ئاۋاز چىقىرىشقا باشلىدى، ساماۋارنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى كۈچەيدى، ئاخىرىدا ساماۋار بۇلدۇقلاپ قايناپ كەتتى. ۋاسىلىسا ساماۋارنى شىرەگە ئېلىپ، ئۇنىڭغا يېقىن ئولتۇردى-دە، بىر ئۇھ تارتىپ قويدى.

ئۇ پات-پاتلا شۇنداق ئۇھ تارتىپ قويۇاتىتى، ئۇنىڭ ئۇھ تارتىشى خۇشال بولۇش، ھەيران قېلىش، ھەتتا ئازابلىنىش، ھەم-ئەندىشىگە پېتىشتەك تۇرلۇك مەنىلەرنى بىلدۈرەتتى.

ۋاسىلى ئورنىدىن كېيىنرەك تۇردى، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئۇنىڭالا سەھەر تۇرۇش ھاجەتسىز ئىدى. ئۇنىڭ قازناق ئۆيىنىڭ خوددى مونچىنىڭكىدەك كىچىككىنە دېرىزىسىگە كېچىسىمۇ پەردە تارتىلىق تۇراتتى: ۋاسىلى ئايىنى قانداقتۇر بىر خىل سوغۇق ھاۋا چىقىرىدىغان نەرسە دەپ قارىپ، ئاي يورۇقىنى ياخشى كۆرمەيتتى. ئۇنىڭ كارىۋىتى دېرىزىنىڭ تۈۋىگە قويۇلغان بولۇپ، كارىۋاتنىڭ ئاياق تەرىپىدە كىچىككىنە شىرە بار ئىدى. ئىشىك بېشىدىكى قوزۇقتا ئۇۋۇ-لاش ۋە بېلىق تۇتۇش سايمانلىرى ئېسىلغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە كالتە جۇۋا ۋە تېرە جىلىتكە ئارتىلىق تۇراتتى. ۋاسىلى ئۇيقۇدىن ئويغاندى-دە، ئالدى بىلەن دېرىزىنىڭ پەردىسىنى ئاچتى، دېرىزىدىن چۈشكەن قۇياش نۇرىدا ئۇنىڭ كۆزلىرى ئىسسىق-چىسسىق بولۇپ كەتتى، ئۇ سەل كۆنۈۋالغاندىن كېيىن، بۇگۈنكى ھاۋا قانداقكىن دەپ دېرىزىدىن تالاغا قارىدى. ئۇ ئۇلۇغ-كىچىك تىنماي، ھېچبىر شەپسۇ چىقارمايلا ئاستا كېيىندى.

ۋاسىلى تۆر ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە، ۋاسىلىسسا ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدى. ۋاسىلى شىرەنىڭ بىر تەرىپىگە كېلىپ ئولتۇردى. ۋاسىلىسسا ئۇنىڭغا بىر ئىستاكان چاي قۇيدى-دە، ئۇن چىقارماي شىرەنىڭ ئوتتۇرىسىدا قويدى. ۋاسىلى ئىستاكاننى ئالدىغا تارتىپ، ئېغىز كۆيدۈرۈپ تۇرىدىغان قىزىق چايدىن گۇپپىدە بىر ئوتلىدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭغا گويا قورسقىغا بىر پارچە تاش كىرگەندەك بىلىنىپ كەتتى.

ژاسلىسسا چايغا چاقماق قەنت سېلىپ ئىچەتتى. ژاسلىنىڭ قەنت بىلەن خۇشى يوق ئىدى. ئۇ ھەرقانداق نەرسىنى ساپ پېتى ئىچىش كېرەك: ھاراقنا سۇ قوشماسلىق، چايغا قەنت سالماسلىق كېرەك دەپ قارايتتى. ئۇ چېينى ئىچىپ بولۇپ، ئىستاكانىنى شورەنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئىتتىرىپ قويدى. ژاسلىسسا ئىستاكانغا يەنە چاي قۇيدى-دە، شورەنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويدى.

ژاسلىمۇ، ژاسلىسسامۇ ئۇن چىقارمايتتى. ئۇلارنىڭ كەنجى ئوغلى پېتر تامغا يانداش قويۇلغان كارىۋاتتا تۆگۈلۈپ يېتىپ ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ قىشتىمۇ، يازدىمۇ تىزىنى يوتقانىنىڭ تېشىغا چىقىرىپ ياتاتتى.

ژاسلىسسا بىر ئۇھ تارتىپ قويغاندىن كېيىن، ئۆزىگە يەنە بىر ئىستاكان چاي قۇيدى. ژاسلى قولىدىكى ئىستاكانىنى شورەگە قويدى-دە، ئورنىدىن قوپۇپ تالاغا چىقىپ كەتتى. ئۇ تالاغا ماڭغان چاغدىمۇ، ژاسلىسسا ئۇنىڭغا يەنىلا ئېرەن قىلمىدى.

— ھەي، ھۆرۈن، — دېدى ژاسلىسسا پېترگە، — قوپە، يېتۈرىپ دۇمبەڭگە ياتاق يارىسى چىقىپ كەتمىسۇن يەنە، قوپ.

پېتر نارازىلىق بىلەن كۆزىنى ئاچتى-دە، تىزىنى يوتقانغا تىقتى.

— قوپە، ھۆرۈن ئېشەك، — دېدى ژاسلىسسا ھېچىر ئاچچىقلانماي تەكرارلاپ، — رېناغا بارىمەن دېگەنتىڭغۇ، چېيىڭنى ئىچۈۋلىپ چاپسان بار.

پېترنىڭ خوتۇنى تانىيەمۇ ئويغاندى، بىراق ئۇنىڭ ئاي-كۈنى يېقىنلىشىپ قالغاچقا، ئىشقا چىقمايتتى.

— سىز يېتۈرىڭ، — دېدى ژاسلىسسا ئۇنىڭغا، — ئالدىراش

بىر يەرگە باردىغان ئىشىڭىزمۇ يوق، ئاۋۇ ھۆرۈن ئېشەكنى تۇرغۇزۇۋەتسىڭىزلا بولىدۇ.

ۋاسىلىسانىڭ قارىشىچە، ھۆرۈنلار ئۇچقە بۆلۈنەتتى: ئۇ ئادەتتىكى ھۆرۈنلارنى ئېرىنچەك دەيتتى، تەجرىبىلىك ۋە خىلى ئۇزاق تارىخى بار ھۆرۈنلارنى ھۆرۈن دەيتتى، تۇزەلمەس ھۆرۈنلارنى ھۆرۈن ئېشەك دەيتتى. پېترنى ئۇچىنچى خىلدىكى ھۆرۈنلار قاتارىغا كىرگۈزۈشكە بولمايتتى. بۇنىڭدا ئادىلسزلىق بولغانلىقىنى ۋاسىلىسانىڭ ئۆزىمۇ بىلەتتى، بىراق ۋاسىلىسا ئاشۇنداق كوتۇلداپ تۇرمىسا ئۇنمايدىغانلاردىن ئىدى.

ــ ھۆرۈن ئېشەك، ئۇ ھۆرۈن ئېشەكنىڭ دەل ئۆزى، ــ دەپ غۇدۇرىدى ئۇ.

ۋاسىلىسا يەنە ئاشخانىغا يېنىپ كىردى-دە، ئۇنى-بۇنى پىشۇرۇش بىلەن بولۇپ كەتتى. بىر كۈن تېخى ئەمدىلا باشلانغانىدى. ۋاسىلىسا بىر ئۇھ تارتىپ قويدى ــ پۈتۈن بىر كۈن تېخى ئۇنىڭ ئالدىدا تۇراتتى.

* * *

ۋاسىلى قاتار كەتكەن ئۈچ ئېغىز قازناقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكىسىدە تۇراتتى، ئۇنىڭ بۇ يەردە تۇرۇۋاتقىنىغا 30 يىلچە ۋاقىت بولۇپ قالغانىدى. بۇ قازناق ئۆي بەكلا كىچىك بولسىمۇ، ئۇنىڭدا ئاشلىق يوق ئىدى، ئۇ خۇددى تۆر ئۆيدەكلا پاكىز ئىدى، ئاستىغا تاختاي ياتقۇزۇلۇپ، ئۈستى ئايىتىمۇ ھەم قىلىپ يېپىلغانىدى. ئىلگىرى ياز كۈنلىرى بۇ ئۆيدە بالىلىرى ياتاتتى، بىراق بۇ خىلى بۇرۇنقى ئىش بولۇپ، ئۇ چاغدا ۋاسىلى تۆر ئۆيدە يېتىپ قوپاتتى.

قىش كۈنى ۋاسىلى ئۆزىنىڭ قازناق ئۆيىگە قەلەي مەش قويۇ-

ۋالاتتى. بەش يىلىنىڭ ئالدىدا پېتر ئۇنىڭغا ئىلىكتىر چىراق ئورنىتىپ بەردى، بىراق شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، نېمىشقىدۇ قازاقنىڭ ئىشىك بېشىغا ئۈۋا سېلىپ كەلگەن قارلىغاچلار باشقا يەرگە كۆچۈپ كېتىشتى، ۋاسىلى قارلىغاچلارنى تاماشا قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى، قارلىغاچلار كۆچۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ باشتا كۆڭلى تولمۇ يېرىم بولدى، كېيىن بارا-بارا كۆنۈپ قالدى.

ۋاسىلى تۆر ئۆيگە كۈنىدە بىر قېتىملا كىرەتتى، ئۇ كىرگەندە ياشلار تېخى ئۇخلاۋاتقان بولاتتى، ۋاسىلىسا ئۇنىڭغا قېنىق ھەم قىزىق بىر ئىستاكان چاي قۇيۇپ بېرەتتى. ۋاسىلىسا شىرەنىڭ بىر بېشىدا، ۋاسىلى يەنە بىر بېشىدا ئولتۇراتتى. ئۇلار گويا بىر-بىرىنى كۆرمىگەندەك، ئۆزئارا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشماي، جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى، پەقەت شىرەدىكى ئىستاكانلا شۇ مەيدادا بىر-بىرىنىڭ مەۋجۇتلۇقىدىن بىشارەت بېرىپ تۇراتتى. ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى بۇنداق جىمجىتلىق قانداقتۇر بىر خىل غەيرىي تەبىئىي جىمجىتلىق ئەمەس ئىدى، ھەتتا بۇ جىمجىتلىقمۇ ھېسابلانمايتتى، بەلكى بۇ بىر خىل تەبىئىي، ئون-تىنسىز بەدەن ھالىتىدىنلا ئىبارەت ئىدى، بۇنداق ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى قارشى تەرەپنىڭ گەپ قىلىشىنى كۈتمەيتتى، شۇنداقلا مۇشۇنداق مىنۇتلاردا قىلىنغان گەپنىڭ ئۆزىمۇ ئارتۇقچە ئىدى.

چۈشلۈك ۋە كەچلىك غىزانى ۋاسىلى ئۆز ئۆيىدە يەيتتى. ئۇنىڭ ئاز-تولا ئۆي سەرەمجىنى بار ئىدى، ئۆزى تاماق ئېتىشنىمۇ ئۆگىنىۋالغانىدى. دەرۋەقە، ئۇنىڭ ئەتكەن تاماقلىرى تولىمۇ ئادىدى بولاتتى، كۆپ ھاللاردا چۆپىنى كونىسىرۋا بىلەن ئارىلاشتۇرۇپلا تاماق راسلايتتى، ئۇۋ قىلغانىدا ئامىتى كېلىپ قالسا يېڭى گۆشمۇ

يەپ قالاتتى. بۇنداق چاغلاردا پېترمۇ ئۇنىڭ قېشىغا كىرىۋالاتتى ــ پېتر ھە دېگەندە تــۆر ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىــپ تاۋا، تۇز، ۋىلكا، رومكا ئېلىپ كېرەتتى ــ دېمەك، ئۇ بۇ ئامەتنى تەبرىكلەش ئۈچۈن بىرەر بوتۇلكا ھاراق ئېلىپ كېرەتتى.

ــ سەن ئۇ ئۆيــدە ھاراق ئىچــىپ مەس بولۇپ قالــماڭ، ئۆيگە قايتىپ كىرگۈچى بولما! ــ دەپ ۋارقىراپ قالاتتى ۋاسىلىسا ئۇنىڭ كەينىدىن، ــ راستلا بىر ھۇرۇن ئېشەك ــ دە!

ۋاسىلىسا "ھۇرۇن ئېشەك" دېگەن گەپــنى سوزۇپ دەپ پۇخا- دىن چىقاتتى.

باللار قازاقنىڭ يېنىغا كېلىــپ تۇرۇشۇۋالاتــتى، ئۇلارنىڭ ئارد- سىدا پېترنىڭ ئوغلى ۋاشكامۇ بار ئىدى ــ ئۇنىڭغا بوۋىسىنى خاتىرد- لەش يۈزىســىدىن شۇنــداق ئات قويــغانــدى، يەنە ناســكانىڭ ئۇچ بالىسىمۇ بار ئىدى. ناسكا ۋاســلى بىلەن ۋاسىلىســسانىڭ ئىككىنچى قــزى بولۇپ، ئۇمۇ مۇشۇ ئۆيــدە ئولــتۇراتــتى: ئۇي ئوتــتۇرىــدىن ئىككىگە بۆلۈنۈپ، پېرىمى ناســكاغا تۆتۈپ بېرىلگەنــدى. يانــدىكى ئۇچ ئېغىزلىق ئۆيدە ئۇلارنىڭ بىر ئوقۇتقۇچىغا ياتــلىق بولغان چوڭ قىزى ئانىنا ئولتۇراتتى.

ۋاسىلى پېخسق ئادەملەردىن ئەمەس ئىدى. ئۇ ئۇۋلاپ كەلگەن نەرســىســدىن ئۆزىــگە ئازراقــلا قالــدۇرۇپ قويۇپ، كۆپ قــســمــنى ناسكاغا بېــرەتــتى؛ ناســكا ئۇچ بالا بىلەن قالــغان تۇل خــوتۇن بولغاچقا، ئۇنىڭ ئەھۋالى ھەممىدىن ناچار ئىدى. پېتر گۆشنىڭ بىر پارچىسىنى كېسۈۋالاتتى ــ دە، باشقىلارنىڭ كۆزى قىزارمىسۇن دەپ، دەرھال ئۆزىنىڭ قازانىق ئۆيىگە ئېپكىرىپ كېتەتتى. ۋاسىلى گۆشنىڭ قالغىنىنى ئىككىگە بۆلۈپ، بىر پارچىسىنى باللاردىــن ئانــناغا كىر-

گۈزەتتى. شۇنىڭ بىلەن باللار چۈرقىراشقان پېتى كېتىپ قېلىشاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ۋاسىلى ئۆزىگە قالدۇرغان گۆشنى توغراپ، قازاندا پاڑىلدىتىپ قورۇشقا باشلايتتى. گۆشنى قورۇپ بولغاندىن كېيىن ئىشكىنى يېپىپ قويۇپ، بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئاچاتتى.

ۋاسىلى ئورمانلىقتىن ئايرىلىپ ياشيالمايتتى. ئۇ ئورمانلىقنى چۈشىنەتتى، ئورمانلىقنى سۆيەتتى، ئۇنىڭغا بۇ ئورمانلىق ئۆز قولى بىلەن بىنا قىلىنغاندەك، ئورمانلىقنىڭ ھازىرقى بايلىقىنىڭ ھەممىسى ئۆز قولى بىلەن ئورۇنلاشتۇرغاندەك بىلىنەتتى. 9-ئاي كىرىشى بىلەنلا ئۇ ئورمانلىققا كىرىپ تاكى قار چۈشكەنگە قەدەر قاتتىق پوستلۇق مېۋىلەر ۋە قارىغاي مېۋىسى تېرەتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئوۋ پەسلى يېتىپ كېلەتتى، ۋاسىلى بىر يىلدا ئىككى نۆۋەت — يېڭى يىل ئالدىدا بىر نۆۋەت، يېڭى يىل ئۆتكەندە بىر نۆۋەت تېمىن بىلەن قارا بۇلغۇن تۇتاتتى؛ ئەتىياز بولغاندا يەنە قاتتىق پوستلۇق مېۋىلەرنى تېرەتتى، قار ياغقاندىن كېيىن، يەرگە تۆكۈلۈپ كەتكەن مېۋىلەر ناھايىتى كۆپ بولاتتى؛ 5-ئايدا گېۋىك ئورىتتى، 6-ئايدا ئورمانلىقتىكى كۆلچەكىلەردىن بېلىق تۇتاتتى، 7-ئايغا بارغاندا شىرنىلىك مېۋىلەر پىشاتتى-دە، ئۇنى يېغىشقا كىرىشەتتى — ۋاسىلى ھەر يىلى مۇشۇنداق ئىشلار بىلەن ئۆتەتتى.

دېھقانلار پات-پات كېلىپ ۋاسىلىدىن ئۇقۇشۇپ تۇراتتى:

— ۋاسىلى، سېنىڭچە بۇ يىل قاتتىق پوستلۇق مېۋىلەردىن ئاز-تولا يېغىۋالغىلى بولارمۇ؟

— قۇشقاچلار يەپ تۈگەتمىگەن بولسا، يېغىۋالغىلى بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرەتتى ۋاسىلى ئۇستىلىق بىلەن.

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ-دە، — دەيتتى دېھقانلار تىلىنى

چاينىشپ.

ــ بىر ھەپتىدىن كېيىن بېرىپ قاراپ باقاي، ــ دەپتتى ۋاسىلى ئۆزىنى تۇتالماي، ــ ھازىر مەن ئۆيدە تۇرۇۋاتىمەن، ئۆيدە تۇرۇپ ئورمانلىقتىكى ئەھۋالنى كۆرەلمەيمەن ــ دە.

ئۇ ھېچقانداق بىر ئورۇندا ئىشلىمەيتتى، ئورمانلىق ئۈنى يېمەك ــ ئىچمەك ۋە كىيىم ــ كېچەك بىلەن قامدايتتى. ئۇ ھەممە ئادەمنىڭكىدىن جىقراق تېرە ساتاتتى، مول ھوسۇللۇق يىللاردا بەش تاغاردىن سەككىز تاغارغىچە قاتتىق پوستلۇق مېۋە تېرەتتى. لىتۋانىڭ ئورمانشۇناسلىرى، موسكۋا ۋە ئوبلاستنىڭ گېئولوگلىرى ئۇنىڭغا يازدا تەكشۈرۈش ئېتىرىتسىمزگە يول باشلاپ بەرسىگىز دەپ قىشتىلا خەت يازغىلى تۇراتتى. ئادەتتە ئۇ لىتۋا ئورمانشۇناسلىرىنىڭ تەكلىپىگە ماقۇل بولۇشقا مايىل ئىدى، چۈنكى ئۇ باشقا مىللەت كىشىلىرىنىڭ ئۆرپ ــ ئادەتلىرىنى كۆرۈپ بېقىشنى، ئۇلارنىڭ چۈشەنىش تەس بولغان گەپلىرىدىن بىرنەچچە ئېغىز ئۆگىنىۋېلىشنى ياخشى كۆرەتتى. ھەر قېتىملىق دەم ئېلىشتىن كېيىن، ئۇ ھامان ئىختىيارسىز ھالدا مەنزىرىسىدە ۋە مۇغەمبەرلىك بىلەن كۈلۈپ قويۇپ، "ئېنئام" دەيتتى، شۇنىڭ بىلەن لىتۋالقلار كۈلۈشۈپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماڭاتتى. ۋاسىلىنىڭ ئورمانشۇناسلارغا ئامراقلىقىدىكى يەنە بىر سەۋەب شۇ ئىدىكى، ئۇلار ئورمانىنى قانداق رەتكە سېلىشنى بىلەتتى، ئورمانغا ئوت كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالاتتى، گېئولوگلار بولسا ئۆزلىرىنى ئورمانلىقنىڭ ۋاقتىلىق ئادىمى دەپ قاراپ، ئۇنى كەلسە ــ كەلمەس دەپسەندە قىلاتتى. ئۇنىڭچە تال قارىغاي مەدىكىنى دەپ، بەرىنەق ئۆسۈۋاتقان قارىغايىنى سۇندۇرۇپ ياتقۇزۇۋېتىشى ياكى بولمىسا ياققان گۈلخانلىرىنى ئۆچۈرۈۋەتمەي كېتىپ قېلىشى

مۇمكىن ئىدى.

ۋاسىلى ئورمانلىققا مېڭىش ئالدىدا، ئۆيىنى قۇلۇپلاۋېتەتتى، دېرىزىدىن ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىگە كۆز سېلىپ تۇرغان ۋاسىلىسا غوتۇلداشقا باشلايتتى:

— قىلىۋاتقان قىلىقىنى، خەق ئوغرىلاپ كېتىدىغانداڭ. ساندۇقى شۇ تاپتا پۇلغا توشتى، بەش-تۆت تەڭگە خەجلەپ، تۇزۇكرەك بىر شىم ئېلىپ كىيەيمۇ دېمەيدۇ، ھەمىشە شۇنداق جۇل-جۇل يۇرۇپ خەقنىڭ مازىقىغا قالغىنى قالغان، ئۇنىڭدا يا نومۇس، يا ۋىجدان يوق.

...ئىككىيلەن ئۈدۈلمۇ-ئۈدۈل ئولتۇرۇشاتتى، ۋاسىلى كارىۋاتتا، پېتر 25 يىلنىڭ ئالدىدا ئۆزى ئۆچۈن ياساپ بېرىلگەن بالا ئورۇن-دۇقىدا ئولتۇراتتى، ۋاسىلى تېخى كەيپ بولمىغانىدى، ئۇ بەل ئاغرىقىدىن ۋايسىغىلى تۇردى:

— يەنە ئاغرىغىلى باشلىدى، بۇ نەس ئاغرىق ئېڭىشىپ تۇرۇپ بىرلا ئۆرە بولسام يوقاپ كېتىدۇ.

— ئاغرىيدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى، — دېدى پېتر ئەجەبلەنىپ، — سېنىڭ ئۆزەڭنى 65 ياشقا كىرىپ قالدىم دەپ بىلىشىڭ ناتايىن، سەن يەنىلا ياشلاردەك يۈگۈرۈپ-چېپىپ يۈرمەكچىمدىڭ؟ سېنىڭ سالامەتلىكىڭ جايىدا، خۇدا ھەممىلا ئادەمنى ساڭا ئوخشاش سالامەت قىلغاي.

— شۇ يالغۇزچىلىقتا ئاغرىپ-تارتىپ قالسام قانداق قىلارمەن دەيمەن، بىر ھەمراھ تاپمىسام بولمىغۇدەك، — ۋاسىلى بۇ گەپنى خېلى ئېيتىخار بىلەن دېدى: قاراڭچۇ، ئۇنىڭغا ئەمدى بىر ھەمراھ كېرەك بولۇپ قاپتۇ.

پېتر قازاندىكى گۆشكە كۆڭۈلشپ ۋىلكا سانجىدى.

ــ ئېھتىمال، سەن مەن بىلەن بىللە بارساڭ كېرەك؟ ــ ۋاسىلى پېترنىڭ بارمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ سورىدى.

ــ مېنىڭغۇ تازا بارغۇم بار ئىدى، بىراق مېنىڭ كىم بارغىلى قويىدۇ؟ بۇ جاڭزا مېنى ھېچنەگە ماڭغۇزمايدۇ.

ــ توغرا، جاڭزا ماڭغۇزمايدۇ، ــ دېدى ۋاسىلى ئۇنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ.

مەسىلە ھەل بولدى، ۋاسىلى رومكىغا يەنە ھاراق قۇيدى.

...ۋاسىلىسانىڭ ھەمراھى، 70 ياشلىق موماي ئاۋدوتسىيا ئۇنى يوقلاپ كېرىپ كەلدى.

ــ يولدا كېتىۋېتىپ، كۆڭلۈمگە ۋاسىلىسانى يوقلاپ ئۆتەيچۇ دېگەن خىيال كېلىپ قالدى، ــ دېدى ئاۋدوتسىيا، ئۇنىڭ قاتتىق ئاۋازى ئۆيىنى بىر ئالدى.

ۋاسىلىسا كىر يۇيۇۋاتاتتى، ئۇ پەرتۇقىنى ئالدىراپ يەشتى-دە، ئاۋدوتسيانىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا قول بەردى.

ــ قېنى بىر قول ئېلىشۋېتەيلى، ئاۋدوتسيا ھەدە.

ئاۋدوتسيا موماينىڭ قولى گويا دەسمالدەك يۇمشاق ھەم كۆچسىز ئىدى.

ــ يولدا كېتىۋېتىپ، كۆڭلۈمگە ۋاسىلىسانى يوقلاپ ئۆتەيچۇ دېگەن خىيال كېلىپ قالدى، ــ دەپ يەنە ۋارقىرىدى ئۇ، ــ بىراق سېنىڭ بىردەم ئولتۇرۇۋالغۇچىلىكىمۇ ۋاقتىڭ يوق ئىكەن.

ــ ئەدىمۇ ئۇنداق ۋاقىت بولسۇن! ــ دېدى ۋاسىلىسا، ــ بىردەم ئۇ ئىش، بىردەم بۇ ئىش بىلەن كۈن بويى پايپىتەك بۇلۇپ يۈرگىنىم يۈرگەن...

ـــ ئىش دېگەن مىڭ يىلدىمۇ تۈگىمەيدۇ! ـــ دېدى ئاۋدوتىيا، ـــ ئېسىدە بولسۇن، ۋاسىلىسسا، ئىش دېگەننى ئۆلگىچە قىلساڭمۇ ئېشىپ قالىدۇ، خۇددى ئات ـ كالىلار ھارۋا تارتقاندەك توختىماي ئىشلەڭمۇ يەنە ئېشىپ قالىدۇ.

ـــ راست، ئېشىپ قالىدۇ، ئېشىپ قالىدۇ، ـــ دېدى ۋاسىلىسسا بېشىنى يېنىشلاپ لىگىشتىپ، ـــ ھارۋىنى بۇگۈن تارتىپ بولغان بىلەن، ئەتىسى يەنە توختىماي تارتىۋېرىدىغان گەپ، خۇددى سگانلار چېدىرلىرىنى ئېلىپ ئۆي كۆچۈپلا يۈرگەندەك، توختىماي مېڭىۋېرىدىغان گەپ.

ـــ يەنە كېلىپ ئۇنى تاشلۇەتكىلى بولمايدۇ دېگىنە!

ـــ قانداقمۇ تاشلۇەتكىلى بولسۇن؟

ـــ ئۇنىڭغا ئامال يوق، ئامال يوق.

ئىككىيلەن باشلىرىنى لىگىشتىشىپ، گەۋدىلىرىنى ئېگىشىپ دېگەندەك بىرھازا قىزغىن پاراڭ سېلىشتى. كېيىن ئاۋدوتىيا مومای سورىدى:

ـــ ئوغلۇڭ پېتىر كۆرۈنمەيدۇغۇ، ئىشقا چىقىپ كەتتىمۇ؟

ـــ پېتىرمۇ، ھە ھېلى كۆرۈپ قالارسەن ئۇنى، ئىشقا چىقىپ كەتتى! ـــ دېدى ۋاسىلىسسا ئاچچىق بىلەن، ـــ قاراپ باقە، ئۇلار قازناق ئۆيدە، شۇ تاپتا ھاراق ئىچىپ غەرق مەس.

ـــ ھا، ھا، ـــ ئاۋدوتىيا خۇشاللىقىدىن ۋارقىرۋەتتى، ـــ مېنىڭ كۈيوغلۇمۇ شۇنداق قىلاتتى. بىر كۈيوغلۇم بىر قەتىرە ھاراقنىمۇ ئاغزىغا ئالمايدۇ، يەنە بىر كۈيوغلۇم ھاراق دېسە دۇم چۈشىدۇ.

ۋاسىلىسسا قانداقتۇر بىرنېمىنى چۈشەنگەندەك بېشىنى لىگىشتتى.

ـــ سەن ئۇ ئۆيگە كىرمەمسەن؟ ـــ دەپ سورىدى ئاۋدوتىيا

بەشى بىلەن قازناق ئۆينى شەرەتلەپ.

ــ ھەدە، ساراڭ بولۇپ قالدىڭمۇ نېمە؟ ــ ئاۋدوتىيانىڭ گېپى ۋاسىلىساغا ھاركەلدى، ــ مەنچۇ ھەتتا ئۇ تەرەت قىلىپ قويغان يەرگە تەرەتمۇ قىلمايمەن. سەن ھەمىشە شۇنداق يوقلاڭ گەپنى كۆتۈرۈپ چىقسەن.

ــ ھى، ھى، ــ قىلىپ كۆلۈپ قويدى ئاۋدوتىيا، ــ ئىچىم پۇشقاچقا سوراپ باقتىم. مەن سىلەرنى ياشنىپ قالدى، ئەمدى بىللە ئۆتۈۋاتسا كېرەك دەپ قارايتتىم، بىراق بۇنىڭ راست-يالغان-لىقى ماڭا نامەلۇم.

ــ بىكار گەپ قىلما، ئاۋدوتىيا ھەدە.

...ۋاسىلى ئىشپ قالغان ۋوتكىنى چايقاپ-چايقاپ ھەمىسىنى قۇيدى. كىچىك ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇۋېرىپ بىئارام بولغان پېتر كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇردى.

ــ پېچكا، سەن ئورمانلىقىنى ياراتمايسەن، بۇنىڭغا كۆڭلۈم يېرىم، ــ دېدى ۋاسىلى، ــ بىزنىڭ پۈتۈن جەمەتىمىز مۇشۇ ئورمان-لىقنىڭ ئادىمى ئىدى، ئەمدى مېنىڭ ئۆمرۈم ئاز قالدى، سەن ملتىقنى سېتىۋەت.

ــ مەن ئۇنى قەدىرلەيمەن، ــ دېدى پېتر ئارمانى بار دەرمانى يوق ھالدا، ــ مۇشۇ جاڭزىدىكىلەر مېنى قويۇپ بەرمەيدۇ.

ــ ئۇغۇ شۇنداق.

ــ ھېچكىم قويۇپ بەرمەيدۇ. مەن تراكتورچى بولمىسامغۇ كاشكى. شۇنداق تۇرۇقلۇق بارسام بېشىمغا ئىش تېپىۋالغان بولىمەن.

ــ ملتىقنى ساتما، ــ دېدى ۋاسىلى توساتتىن جىددىي تەرزدە.

— ساتايمەن، سېتىپ نېمە قىلىمەن؟

— ساتما. مېنىڭ ئۆمرۈم ئاز قالدى، ئۇنى خاتىرە قىلىپ ساقلاپ قوي. كۇنىلەرنىڭ بىرىدە بىرەر ياۋايى ھايۋان ئۇچراپ قالمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ. ئۇ بەلەن ملتىق.

— بۇ گەپنى بولدى قىل. ساتايمەن دېگەندىكىن ساتايمەن.

ئۇلار جىم بولۇشۇپ كەتتى. رومكىدىكى ئىچىلىمەي قالغان ئاخىرقى ئازغىنا ۋوتكا بوش چايقىلاتتى، چىراق يورۇقىدا يۇقىرىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ ئۇستىنى نېپىز بىر قەۋەت پەردە قاپلاپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.

— پېچكا، — دېدى ۋاسىلى، — ئىككىمىز بىر ناخشا ئېيتساقچۇ.

— ئېيتايلى.

— قايسى ناخشىنى ئېيتىمىز؟

— قايسىسى بولسا مەيلى، سەن ئاۋال باشلاپ بەرگىن.

ۋاسىلى ناخشىنى ئۇزاقتىچە باشلىمىدى. ئۇ رومكىنى ئىككى قوللاپ كۆتۈرگىنىچە خېلى ئۇزاق تۇردى. ئاندىن بېشىنى شىرەگىچە ئېگىشتۈرۈپ ناخشا باشلىدى.

نەشپۈتلەر چېچەكلىگەن چاغدا...

ئۇ ناخشا ئېيتۇۋېتىپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ پېترغا قارىدى، پېترمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ ناخشا ئېيتىۋاتاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئىككىنچى بىر-بىرىگە قاراشمىدى.

كاتيۇشا تۇرار تىك يار لېۋىدە،
چاڭ كەلتۈرەر ناخشىنى،
ئىلغار باھار نۇرىدا.

ۋاسلىسسا بېشىنى كۆتۈرۈپ، ناخشىنى زەن قويۇپ ئاڭلاۋاتاتتى. ئاۋدوتىيا موماي كېتىپ قالغاندى. ۋاسلىسسا بىر ئۇھ تارتتى، بىراق بۇ ئۇھنىڭ ئىچىدە نېمە مەنە بارلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

ئۇرۇشتىن ئىككى يىل بۇرۇن مۇنداق بىر ۋەقە بولغانىدى. شۇ چاغدا ۋاسلى بىردىنلا ئەسكىلىشۋالدى: ئۇ كۈن ئارىلاپ، ياكى كۈندە دېگۈدەك ئۆيگە غەرق مەس قايتاتتى، بىر قېتىم ئۇ ۋاسىلىسسانى ئۇرماقچى بولدى. ۋاسلىسسا قېچىپ يۈرۈپ ھېچ ئامال قالمىغاندا، رۇس پوسۇندىكى تام مەشىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى. ۋاسلىمۇ ئۇنى قوغلىشىپ مەشكە ياماشتى، ۋاسلىسسا ئاخىر قولغا شۇ يەردە تۇرغان لاخشىگرنى ئالدى-دە، ۋاسلىنىڭ بوينىنى قاتتىق قىسۋالدى ۋە ئۇنى كۆچەپ تۇرۇپ ئالدىغا ئىتتىردى. ۋاسلى يەرگە يېقىلىپ چۈشتى، ۋاسلىسسامۇ ئۇنىڭ كەينىدىن سەكرەپ چۈشتى-دە، ۋاسلىنىڭ بوينىنى پولغا چىڭ نېقىتاپ تۇرۇۋالدى. شۇ تاپتا ۋاسلى خۇددى ئاشتاختا ئۇستىدە بېشى كېسىلىش ئالدىدا ياتقان خورازدەك تىپىرلاشقا باشلىدى، ئۇ بار ئاۋازى بىلەن ھەرقانچە تىلىلاپ-جارقىراپ باقىقان بولسىمۇ بوينىنى لاخشىگردىن زادىلا چىقىرۇالالمىدى. ئۇ ئىككىنچى چېقىلماسلىققا ۋەدە بەرگەندىن كېيىنلا، ئاندىن ۋاسلىسسا قولىنى بوشاتتى.

ۋاسلى ھەر قېتىم مەس بولغاندا، مۇشۇ ئىش يادىغا كەلسە، نومۇس قىلاتتى-دە، غۇرۇرلىدە ئاچچىقى تۇتۇپ، ۋاسلىسساغا مۇشت تەڭلەيتتى. ۋاسلىسسا بولسا ھامان ئۇنىڭ تاناۋىنى تارتىپ قويىاتتى: بۇ ئىش ئۇنىڭ ئۇچۇن تەس ئەمەس ئىدى. كېيىن ۋاسلىسسا ھامىلدار بولۇپ قالغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ۋاسلى ئورۇندۇقنىڭ تېگىدە تۇرغان پالتىنى ئالدى-دە، چانايمەن دەپ ۋاسلىسساغا

دېۋەيلەپ كەلدى. قاتتىق قورقۇپ كەتكەن ۋاسلىسسا ۋارقىرىغان پېتى تۆر ئۆيدىن قېچىپ چىقىپ كەتتى. شۇ كېچىسى ئۇ بويىدىن ئاجراپ كەتتى. ئۆيمگە يېنىپ كىرگەندىن كېيىن ئۇخلاۋاتقان ۋاسلىنى تۇرتۇپ ئويغىتىپ، ئىشىك تەرەپنى كۆرسىتىپ ۋارقىردى:

ــ ئۆيدىن چىق!

ۋاسلى ئۇيقۇلۇقتا ھېچ ئىشنى ئاڭقىرالماي قالدى. ۋاسلىسسا يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدى:

ــ ئۆيدىن چىق دەۋاتىمەن!

ۋاسلىسسا ۋاسلىنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تالادىكى پەلەمپەيگە تاشلىدى، شۇنىڭ بىلەن ۋاسلى نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئېلىپ قازناق ئۆيگە كۆچۈپ كىردى. كەچقۇرۇندا ئۆيگە كىرىمەن دېسە ۋاسلىسسا ئىشىك ئالدىدا قاتتىق توسۇۋېلىپ كىرگۈزمىدى:

ــ سېنى بۇ ئۆيگە دەسسەتمەيمەن!

بۇ ئۇلارنىڭ بىللە ياشاۋاتقىنىغا 20 يىل بولۇپ، يەتتە بالىلىق بولغان ۋاقتى ئىدى. ئىككى ئوغلى ئىشقا ئورۇنلاشقان، كەنجى ئوغلى پېچكا تېخى ئەمدى تۆت ياشتىن ئاشقانىدى. ئۇرۇش پارتىلىغاندا، يېزىلىق سوۋېتىنىڭ رەئىسى ئادەم ئەۋەتىپ: ئۇرۇش باشلىنىپ كەتتى، ھېچكىم ئورمانلىقتا كىرگۈچى بولمىسۇن دەپ ئۆيمۇ ـ ئۆي ئۇقتۇرۇش قىلدى. ۋاسلىسسانىڭ ئۆيىدىكىلەر شۇ چاغدا بىر يەردە تاماق يېيىشۋاتاتتى. خەۋەر قىلىپ كەلگۈچى بۇرنىدىن ماڭقىسى ئېقىپ تۇرىدىغان كېچىك بالا ئىدى، ئۇ ئۇرۇشنى چوڭ ئادەملەرنىڭ ئىشى دەپ قاراپ، دېرىزىنى چېكىپ، خۇشاللىق بىلەن ۋارقىردى:

ــ ھەي ــ ھەي! ئۇرۇش باشلىنىپتۇ! ئۇرۇش باشلىنىپتۇ!

ۋاسىلى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا ئۆيگە كىرىپ كەلدى، ۋاسىلىسسا ئۇنى قوغلىمىدى، ۋاسىلى ئىشىك تۈۋىدىكى ئورۇندۇقتا ئىككى قولى بىلەن تىزىنى تۇتقىنىچە لام-جىم دېمەي ئولتۇرۇپ قالدى، ئۇ قازاق ئۆيدە يالغۇز ئولتۇرۇپ راستلا چىدىيالماي قالغاندى.

ئارىدىن ئۇچ كۈن ئۆتتۇپ، ئۇ تۆر ئۆيگە يەنە كىرىپ كەلدى، ئۇ نەرسە-كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، بوپا يۇدۇۋۇالغاندى. ئۇ بوپسىنى ئىشىك تۈۋىدە قويدى-دە، ئۆينىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا كەلدى. ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى، ۋاسىلىسسامۇ ئورنىدىن تۇردى. قوشۇمسى تۇرۇلگەن، چىرايىنى غەم باسقان ۋاسىلى قولىنى پۇلاڭلىتىپ قويۇپ، يۈزىنى ئىختىيارسىز ھالدا بالىلىرىنىڭ يۈزىگە بىر-بىرلەپ يېقىپ چىقتى. ئاندىن ۋاسىلىسسانىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. بالىلار ئازابلىق ھالەتتە بۇ ئىككىيلەنگە قاراپ تۇرۇشتى.

— ۋاسىلىسسا، — دېدى ۋاسىلى بوغۇق ئاۋازدا، — ئەمدى مېنى ئەيىبلەۋەرمىگىن، ئېھتىمال، مەن ئوق يەپ ئۆلۈپ كېتىشىم مۇمكىن. بالىلار ... ساڭا ئامانەت...

ۋاسىلىسسا ئاۋال ئۇنىڭغا قول بەردى، ئۇ ۋاسىلىسسانىڭ قولىنى قىسىپ قويدى-دە، گېپىنى تۈگەتمەيلا كېتىپ قالدى. ئۇ دەرۋازىنى ئاۋايلاپ يېپىپ قويۇپ، كەنت سوۋېتى تەرەپكە قاراپ ماڭدى، ئۇ يەردە ھارۋىلار ئالدىنقى سەپكە باردىغانلارنى كۈتۈپ تۇراتتى.

كېيىن ھارۋىلار ھەرقايسى ھويلىلاردىن بىۋاستە يولغا چىقىشتى. ۋاسىلىسسا ئىككى چوڭ ئوغلى بىلەن قىزى ئاننانى ئالدىنقى سەپكە ئۈزاتتى. ئۇلار ھويلىدا چانا ياكىسى كالا ھارۋىسىغا ئولتۇردى، ۋاسىلىسسا دەرۋازىنى ئۆز قولى بىلەن ئاچتى، ئۇ رومالى بىلەن

ئاغزىنى يېپىپ تۇرۇپ، بىر تەرەپتىن، قولى بىلەن پىشانىسى ۋە ئىككى مۇرىسىنى نوقۇپ خۇدادىن ئامانلىق تىلىدى، يەنە بىر تەرەپتىن، ھەرقايسى ھويلىلاردىن چىقىپ، كەنت سىرتىغا قاراپ ئاستا كېتىۋاتقان ھارۋىلارغا، غەرق مەس ھالدا ناخشا ئېيتىپ كېتىۋاتقان ئەرلەرگە، ئەرلىرىگە ئېسىلىشىپ، يىغلىشىپ كېتىۋاتقان ئاياللارغا قارىدى، ئۇ كەنت سىرتىغىچە ئۇزىتىپ بارماي، دەرۋازا تۆۋىدە تۇرۇپ قالدى، ئاندىن ئۇ گويا باشقا ھارۋىلارنىڭ چىقىشىنى توسۇۋالغاندەك، كەينىدىكى دەرۋازىنى چىڭ يېپىپ قويدى.

ئۇنىڭ بىر ئوغلى شۇ كەتكەنچە قايتىپ كەلمىدى، يەنە بىر ئوغلى قايتىپ كەلدىيۇ، يەنە دەرھال شەھەرگە كېتىپ قالدى، ئۇ ھازىرمۇ شەھەردە ياشاۋاتىدۇ. ۋاسلى ھەممىدىن كېيىن قايتىپ كەلدى.

ئۇ كۆز كىرىپ، كەنتتىكىلەر ياڭيۇ كولاۋاتقان ۋاقىت ئىدى. ۋاسلىسا بىر تاغار ياڭيۇنى يۇدۇپ كىرىپ، گەمگە تۆكەي دەپ تۇرغاندا، ناسكا يۇگۇرگەن پېتى كىرىپ كەلدى:

ــ ئاپا، ئاتام قايتىپ كەلدى، ئۇلۇي تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتىدۇ.

ۋاسلىسا قەددىنى رۇسلىدى.

ــ ئۇنداقتا، ئۇ ھايات ئىكەن ــ دە، ــ دېدى ۋاسلىسا ئويلىنىۋېلىپ ئالدىرىماي، ــ بىراق ساشكا ئوق تېگىپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ.

ئۇ تاغارنىڭ ئاغزىنى يەشمەستىنلا، ئۇنى شۇ پېتى گەمگە تاشلىدى، تاغار قاتتىق يەرگە گۈپپىدە چۈشكەندە، ۋاسلىسا ئىختىيارسىز تىترەپ كەتتى. ۋاسلىسانىڭ غەزىپى بارغانسىرى ئۆرلىگىلى تۇردى، ئۇ تۆر ئۆيگە قايتىپ كىردى. زۆرۈرىيەت بولمىغاچقا كىيىنمۇ يەڭگۈشلىمىدى، پەلەمپەيدىن كېلىۋاتقان ئاياق تىۋىشىنى

ئاڭلىغان چاغدا، ئۇ قاتتىق تىل يېغدۇرۇشقا ئاللىقاچان تەييارلىق كۆرۈپ قويغانىدى. بەك چارچاپ كەتكەنلىكتىنمۇ ياكى كۆڭلى ئېلىشقانلىقتىنمۇ، ئۇنىڭ قۇسقۇسى كەلدى.

— مەن كەلدىم، ۋاسلىسسا. — ۋاسلىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۇ يەنە بىر قېتىم تىترەپ كەتتى، چۈنكى ئۇنىڭ ۋاسلىسنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىمىغىنىغا بەك ئۈزاق بولغانىدى. ئۇ ئۇن چىقارمىدى، بىراق ئۇنداق قىلىشقا يۈزى چىدىمىدى-دە، گەپ قىلماقچى بولۇپ ئېغىز ئاچتى:

— ساشكا ئوق تېگىپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ-دە.

ۋاسلى بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

ۋاسلىسسا ئۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق گەپ قىلمىدى. خۇداغا شۈكۈر، شۇ چاغدا باللىرى كىرىپ كېلىشتى، شۇ پۈرسەتتە ۋاسىلىسسا ھويلىغا چىقىپ، يەنە ئۆز ئىشىغا كىرىشىپ كەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن مېھمانلار كىرىپ كېلىشتى، ئۇلار ھەممىسى ئۇرۇشتىن قايتىپ كەلگەن ئەرلەر ئىدى، ۋاسلىسسا بولسا ئاشخانىغا كىرىۋېلىپ، تاھارغىنىغا قەدەر شۇ يەردە ئولتۇرۇۋالدى. كېيىن چىراقنى يانىدۇردى-دە، گەمگە كىرىپ ياڭيۇ ئىلغاشقا كىرىشىپ كەتتى.

ئەرلەر ئالدىنقى سەپتىكى ئاللىقانداق جايلاردا ئۆگىنىۋالغان قانداقتۇر بىر خىل ناتونۇش ئاھاڭدا "ئۇررا" دەپ ۋارقىرىشاتتى، كىشىلەرنىڭ نىجاتلىق تىلەپ ۋارقىراشلىرىدىن ئۆگىنىۋالغان ئاھاڭ بىلەن ناخشا ئېيتىشاتتى. ۋاسلىسسا بۇ ئەرلەرنىڭ خەقىنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىنى قاپلىۋالغان ئاۋازىنى پۈتۈنلەي ۋارقىراپ بولۇشقاندىن كېيىن، ئاندىن ئۆزلىرىنىڭ ئەينى ئاۋازىنى چىقىرىش مەقسىتىدە بىر يەرگە جەم بولۇشقانلىقىنى ھېس قىلدى.

ئەرلەر مەسخۇش ئەمما ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ھالدا ناخشا ئېيتىشاتتى، ناخشىدىن ھېچقانداق جاسارەت ئۇرغۇپ تۇرمايتتى. ئۇلار ئۆزئارا تەڭكەش بولمىغان ئاۋازدا بۇ ناخشىلارنى ئېيتقىنىدا، گويا بىرەر ۋەقە يۈز بېرىپ قالمىسۇن يەنە دېگەندەك قىلىپ، پات-پاتلا ئەتراپىغا قارىشىپ قويياتتى؛ ئۆزلىرىنى خۇدۇكسۇنى يوقىتىپ قويىما، ھودۇقما دەپ ئاگاھلاندۇرۇۋاتقاندەك قىلاتتى. ئانچە-مۇنچە سېلىشپ قويغان پاراڭلىرىدىمۇ قورۇنۇشاتتى، بۇ پاراڭلار ھە دېگەندە ناخشا بىلەن ئۆزۈلۈپ قالاتتى — بۇلارنىڭ ھەممىسى گويا ئانچە قاتتىق بولمىغان، ئەمما كىشىنى ھامان بىئارام قىلىپ تۇرىدىغان، بەدەننىڭ بىردەم ئۇ يېرىدە، بىردەم بۇ يېرىدە قوزغىلىپ تۇرىدىغان قانداقتۇر بىر خىل ئاغرىقتا ئوخشايتتى.

ۋاسلىسسا چارچاپ قالدى، ئۇ گەمىدىن يېنىپ چىقتى، ئۆزىنىڭ ئەمدى ھېچقانداق ئىش قىلغۇسى يوق ئىدى. ئۇ ناسكانى چاقىرىپ:

— بېرىپ ئاتاڭنىڭ ئۆيىنى تۇزەشتۇرۇپ قوي، — دېدى.

— ئاپا! — دېدى ناسكا ئاپىسىنى ئەيىبلىگەن تەلەپپۇزدا.

— ماڭ، — دېدى ۋاسلىسسا، — بۇ سېنىڭ ئىشىڭ ئەمەس.

دەل شۇ چاغدا ۋاسلى ئاشخانىغا كىرىپ كەلدى.

— شۇ تۇرقۇڭدا، سەن مېنى ئەپۇ قىلمايدىغان ئوخشىمامسەن؟ — دېدى ئۇ توپىتوغرا ۋاسلىسسانىڭ ئالدىغا كېلىپ، — سەن ئەپۇ قىلمايدىغان ئوخشايسەن، بىراق ۋاسلىسسا، ساڭا كىچىككىنە بىر سوغات ئېيىكەلگەنىدىم، ئۇنى قانداق بېرىشىمنى ئۇقماي تۇرىمەن.

— بىز بىللە ئۆتەلمەيمىز، — دېدى ۋاسلىسسا، — ۋاسلى، مەن بىر ئىشنى قىلغانىكەنمەن، ئۇنىڭدىن يانمايمەن.

— ئۇرۇش ھەممە نەرسىنى ئۆزگەرتىۋەتتىغۇ، — دەپ رەددىيە

بەردى ۋاسلى سلنق قىلىپ.

— ئۇرۇش، ئۇرۇش...، — دەپ تەكرارلىدى ۋاسلىسسا، — ئۇرۇش ئىناقلىق ئەمەس، بەلكى بىر بالايىئاپەت. ئۇ ئايالالارنىڭ ھەممىسنى ئەرگە ئايلاندۇرۇۋەتتى. يېڭى ئايالالار ئەمدى قاچان چوڭ بولىدىكىن تاڭ. ئۇنى، سېنىڭ ئاشۇ ئۇرۇش دېگەن نېمەڭنى بالدۇرراق گۆرگە تىقۋېتىش كېرەك.

ۋاسلىسسا بىر ئۆھ تارتتى. ۋاسلى ئۇنى قۇچاقلىماقچى بولدى، بىراق ئۇ ئۆزىنى قاچۇردى، شۇنىڭ بىلەن ۋاسلى قولىنى كۆتۈرگەن پېتى تۇرۇپ قالدى.

— ئۇنداق قىلما، — دېدى ۋاسلىسسا كەينىگە چېكىنىپ، — ۋاسلى، مېنىڭ كۆڭلۈم قاتتىق سوۋۇپ كەتمىتى، ئەمدى كۆڭلۈمنى ئىسسىتىشنىڭ ھاجىتى يوق.

ۋاسلى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ۋاسلىسسا قاتتىق يىغلىۋەتىمگىيدىم دەپ ئەنسىرىگەندى، ئەمما ئۇنىڭ يىغلىغۇسى كەلمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىدىن بەكمۇ مەمنۇن بولدى. ئۇ بۇگۈن كېچە تېزلا ئۇيقۇغا كەتتى، يەنە كېلىپ ناھايىتى تىنچ ئۇخلىدى، ئەتىگەن سەھەردە ئورنىدىن تۇردى، لېكىن ئەتراپىنى ئالدىدىكى ئادەمنى كۆرگىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تۇمان قاپلاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، يوتقانغا پۈركىنىپ يەنە بىرئاز ئۇخلۇۋالماقچى بولدى.

ئۇرۇشتىن كېيىن ۋاسلى ئۆيىدە ئانچە ئۇزاق تۇرالمىدى، ياز كېلىشى بىلەن رېنادىكى ئالتۇن كېنىغا بارماقچى بولدى. ئايرىلىش ۋاقتىدا ئۆزىنىڭ ئەمدى پات قايتىپ كېلەلمەيدىغانلىقىدىن، ياكى زادىلا قايتىپ كېلەلمەيدىغانلىقىدىن بىشارەت بېرىپ قويدى. ئۇنىڭ باي بولغۇسى بارمۇ، ياكى خۇددى ماخاۋ ئادەمدەك، ئۆيىدىن نېرى

كېتەلمەيۋاتقانلىقىغا ئىچى پۇشۇپ، بۇ يەردىن بىر ئايرىلىپ باققۇسى بارمۇ، بۇنىسى نامەلۇم ئىدى. يولغا چىقىش ئالدىدا ئۇ ئۆزىنىڭ ئوردىنى، مېدالليرنىڭ ھەممىسىنى پېچكاغا تاپشۇرۇپ، ئۇنى كۆز قارىچۇقىنى ئاسرىغاندەك ئەتراپلاپ ساقلاشنى تاپىلىدى، كەچ كىرگەندە ھەربىي كىيىمنى يۆيۈپ بولۇپ، خوشلىشىش ئۈچۈن كەنت تەرەپكە كەتتى. شۇ كۈنى ئۇ تولىمۇ خۇش خۇي ۋە تېتىك ئىدى، تېخى كىشىلەرگە پۇل ئەۋەتىپ بېرىشكىمۇ ۋەدە قىلدى، بىراق ئەتىسى گويا ھەربىي سەپتىن مۇددەتتىن ئىلگىرى قايتىۋاتقاندەك جىمغۇر بولۇپ كەتتى.

ناسكا بىلەن ئاننا ۋاسىلىنى پاراخوتقا ئۇزىتىپ باردى، پېچكا نەگىدۇر كېتىپ قالغاچقا، ئۇزىتىشقا ئۈلگۈرەلمىدى. پاراخوتقا چىقىش تاختىسى قىرغاققا قويۇلغاندا، ۋاسىلى بۆلەكچە ھايانجانغا چۆمىدى. ئۇ كۆڭلى پاراكەندە بولغان ھالدا قىزلىرى بىلەن قول ئېلىشتى-دە، پاراخوتقا چىقتى، بىر مىنۇتتىن كېيىن قىزلار ۋاسىلىنىڭ پاراخوت سۈپىسىدا تۇرغانلىقىنى، لېكىن ئۆزلىرىگە ئەمەس، باشقا بىر يەرگە قاراپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆردى. پاراخوت ئۈچ مەرتىم سىگنال بەردى-دە، قىرغاقتىن قوزغىلىپ يىراقلاشتى، ۋاسىلى گويا ھېچنەگە قارىمىغاندەك ۋە ھېچنېمىنى كۆرمىگەندەك ھالەتتە يەنىلا پاراخوت سۈپىسىدا تىك تۇرۇۋەردى.

ناسكا ياتلىق بولۇش ۋاقتىدا، ۋاسىلى ئاللىقاچان ئۆيدىن ئايرىلىغانىدى. ناسكانىڭ ئاكا-ئۇكا، ئاچا-سىڭىللىرىنىڭ ھەممىسى ئېزىلەڭگۈ ئىدى، بىراق ناسكا ئۇلارغا ئوخشىمايتىتى، ئۇ ئويناقلاپ-چېپىپ يۈرەتتى، زېرەكلىكتە ھەممىنى بېسىپ چۈشەتتى. ۋاسىلىسا ئۇنى "بالدۇر ۋايىغا يەتكەن قىز" دەيتتى. ناسكا 12 ياش چېغىدىلا

پۈتۈن يېزىدىكى ھەممە ئاشق-مەشۇقلارنىڭ ئەلچىسى بولۇپ قالدى، ئۇ ئۇلارنىڭ خەت-پەتلىرىنى توشۇيتتى، ھەتتا 20 ياشلىق چوڭ-چوڭ قىزلارمۇ ئۇچۇقى سىرلىرىنى ئۇنىڭغا ئېيتاتتى. ئۇ 14 يېشىدا يەم-خەشەك فېرمىسىغا ئىشقا كىردى، 17 يېشىدا ياتلىق بولۇپ، بىر يىلدىن كېيىن ئىككى بالىلىق بولدى. ئۇ ئانچە ئالدىراپ-تېنەپ كەتمىسىمۇ بولىدىغان چاغلاردىمۇ چەبدەسلىك بىلەن تىنىم تاپماي ئىشلەيتتى، بىراق ئۇنىڭ ئايالىلىق بەختى بۇنداق ئالدىراش-تېنەش-لىكىگە بەرداشلىق بېرەلمەي قالدى بولغاي، ئاخىر نابۇت بولۇپ كەتتى: تۆت يىلدىن كېيىن ئۇنىڭ ئېرى دەرەخ كېسۈۋېتىپ ئۆلۈپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇچ بالا بىلەن تۇل قالدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ تۇرمۇشتا ئېزىلەڭگۈ بولۇپ قالدى.

ۋاسىلى كېتىپ ئىككىنچى يىلى يازدا قايتىپ كەلدى. كاندا ئۇنىڭ ئىشى ئوڭدىن كەلمىدى، پۇلمۇ تاپالمىدى، ئۇ قايتىپ كەلگەندە قاتتىق جۇدەپ، بەدىنىنى پت بېسىپ كەتكەن، پەقەت بىر قۇر ھەرىبىچە كېسىم بىلەنلا قالغانىدى. ناسكا ئۇنىڭ كېسىلىرىنى قايناقسۇغا بېسىپ ئۇزاقتىن ئۇزاق قاينىتتى. ۋاسىلى بىر ھەپتىگىچە قازناق ئۆيدە ياتتى، ھېچنەگە بارمىدى، ھېچكىم بىلەنمۇ سۆزلەشمىدى، ئاندىن نەرسە-كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ئورمانلىققا كىرىپ كەتتى.

* * *

7-ئاينىڭ كېيىنكى يېرىمى. يازنىڭ كۈنلىرى ئاز قالغان بولسىمۇ، ھاۋا يەنىلا كىشىنى بىئارام قىلىدىغان دەرىجىدە تىنچىق ئىدى. يولدا توپا-چاڭ كۆتۈرۈلۈپ، ئۆگزىلەرنى توپا بېسىپ كۆر-گۈسىز قىلىۋەتتى. بىر يەردىكى ئورمانلىققا ئوت كەتتى بولغاي،

ئانگارا دەریاسىنى ئىس-تۈتەك قاپلاپ كەتتى.

كولخوزنىڭ ئوت-چۆپلىرى ئورۇلۇپ بولدى، زىرائەتلەر تېخى پىشمىغانىدى، كولخوزچىلار مۈشۈ ئارىلىقتىكى بوش ۋاقىتنا ئۆز ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتى: ئەمدى شەخسىلەرنىڭ ئۆزلىرى ئۈچۈن ئوت-چۆپ ئورىدىغان پەيت كەلگەنىدى. ھەر كۈنى ئەتىگەندە بەزىلەر كىمە بىلەن ئارالغا كېتىشەتتى، بەزىلەر ئورمانلىققا كىرىپ كېتىشەتتى، ئۆيلەردە ھېچقانچە ئادەم قالمايتتى، ئۆيىدە قالغانلارمۇ تىنىم تاپمايتتى، ئەتە-ئاخشىمى كۆكتاتلىقنى سۇغىراتتى.

پېتر بىلەن ناسكانىڭ ئوتلىقى بىر يەردە بولۇپ، كەنتتىن 15 كىلومېتر نېرىدا ئىدى. كۈندە قاتناپ يۈرۈش تەس بولغاچقا، ئۇلار بىر كەتكەنچە بىر ھەپتە تۇرۇپ قالاتتى، شۇنداق قىلغاندا ئەتىگەن-ئاخشاملىق ۋاقىتلاردىن پايدىلانغىلى بولاتتى. ئىككى ئۆينىڭ بالىلىرى ۋە ئۆي ئىشلىرىدىن خەۋەر ئېلىش ئىشى تانيەگە قالاتتى. ۋاسىلى ئورمانلىققا بارمىسمۇ بولاتتى، بىراق ئۇ سىرتىنىڭ ئىشلىرىغا كۆنۈپ قالغانىدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە بالىلارغا يارىدەمدە بولۇشنى ئۆز مەسئۇلىيىتىم دەپ بىلەتتى. پېترنىڭ توققۇز ياشلىق ئوغلى ۋاشكامۇ بۇ يىل ئاتىسىغا يېپىشۇبلىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە چۆپ ئورۇشقا كەلدى.

بۇ چۆپ ئورۇشنىڭ ئوبدان پەيتى ئىدى، تېمپېراتۇرا يۇقىرى بولغاچقا، چۆپ تېزلا قۇرۇپ كېتەتتى، بىراق چۆپنى ئورۇماق ئاسانغا چۇشمەيتتى: كۆك ئوت-چۆپلەر ۋاقتىدا ئورۇۋېلىنمىغاچقا، يىلتىزدىن قۇرۇپ كېتىپ، ئورغاق بىلەن ئورۇمىسا بولمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ۋاسىلى سولنى كەڭ ئېلىپ ئوراتتى، بىراق ئانچە كۆپ ئورۇمايلا توختاپ تاماكا چېكەتتى، يەڭلىرى بىلەن يۈزىدىكى تەرنى

سۇرتەتتى.

ــ ۋاشكا! ــ دەپ ۋارقىردى ئۇ، ــ سۇنى تەدە قويدۇڭ؟

ۋاشكا يۇگۇرگەن پېتى ببرىپ سۇ ئەكەلدى، ۋاسىلى سۇنى غورتۇلدىتىپ تېز-تېز ئىچۈۋەتتى، ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆزىنى قىسقىنچە قۇياشقا قارىدى. قۇياش گويا قاندىقتۇر چوڭ بىر ئوت شارى ئازگالغا دوملاپ چۈشۈپ كەتكەندەك يوقاپ كەتتى ــ قاراڭلارچۇ، شۇ تۇرقى ئاپتاپ ئادەمنى بەك قىزىتۋەتتى.

ــ بىر پارچە بۇلۇت كېلىپ ئۇنى بىردەمگە توسۇۋالسىمۇ كاشكى، ــ دەپ غۇدۇراپ قويدى ۋاسىلى ۋە يەنە چۆپ ئورۇشقا كىرىشىپ كەتتى.

پېتر چەتتىرەك بىر يەردە ئورۇۋاتاتتى، ئۇ ئۇچىسىغا كۆڭلەك كىيىپ، بېشىغا قول ياغلىق چىگىۋالغاندى. ئۇنىڭ ئورغىقى چۆپكە تەككەندە بىر خىلدا ناھايىتىمۇ كۈچسىز ئاۋاز چىقىراتتى. ئۇ ئورغىقىنىڭ ئۇچى بىلەن بىلەيگە سۇ تامچىلاتتى-دە، ئورغىقىنى شارتىلدىتىپ بىلەشكە باشلىدى. بىلەپ بولۇپ ۋاسىلىسىغا قاردى، شۇ چاغدا ۋاسىلىسا ئورغاقنىڭ دەستىسىنى ئاستىغا بېسىپ مىدىرسىدىر قىلماي ئولتۇراتتى.

ــ ئاپا، ــ دەپ ۋارقىردى پېتر، ــ لاپاسقا كىرىپ كەتكىن، ئىسسىقنىڭ تەپتى يانغاندىراق چىقىپ ئورۇسۇمۇ بولىدۇ.

ۋاسىلىسا ئۇن چىقارمىدى.

ــ ئاپا، ــ دەپ ۋارقىردى ناسكا پېترنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ــ بېرىپ چۈشلۈك غىزا راسلاپ تۇرغىن، بىز ھازىرلا يېتىپ بارىمىز.

ۋاسىلىسا ئورنىدىن تۇرۇپ، پېترنىڭ يېنىغا باردى.

ــ زادىلا ماغدۇرۇم يوق، ــ دېدى ئۇ غەمكىنلىك بىلەن ۋە بىر

ئۇھ تارتىپ قويدى، ــ قېرىپ قاپتىمەن، ئەسلىدە تاز-تولا قارىشىپ بېرەرمەن دەپ ئويلىغۇدەك، قارىشىپ بېرەلمەيدىغان ئوخشايمەن.

ــ نېمە بولدۇڭ، ئاپا؟ ــ دەپ سوردى پېتر.

ــ ئوڭشىلىپ قالمەن، بىكار خىياللاردا بولما، بىردەم يېتىۋال-سام تۈزۈلۈپ كېتىمەن، ئەتىلىككە مەن يەنىلا مەن. بۇ مېنىڭ ئادەتلىنەلمىگەنلىكىمدىن بولۇۋاتىدۇ، چۈپ ئورۇپ باقمىغىلى بىر يىلدىن ئېشىپتۇ.

ئۇ مۆكچەيگەن پېتى لاپاس تەرەپكە كەتتى، ۋاسىلى، ناسكا ۋە پېترلار ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قېلىشتى.

ــ بىزمۇ تاماكا چېكىشۋالايلى، ــ دەپ ۋارقىرىدى ۋاسىلى پېترغا قاراپ.

پېتر ۋاسىلىنىڭ يېنىغا كەلدى-دە، كوزىدىكى سۇدىن قانغىچە ئىچتى. ئاندىن پېشانىسىدىكى تەرنى سۈرتۈۋېتىپ ئولتۇردى.

ــ ئاپاڭ نېمە بوپتۇ؟ ــ دەپ سوردى ۋاسىلى.

ــ ياشىنىپ قالدى، ــ دەپ جاۋاب بەردى پېتر ئادەتتىكى تەلەپپۇزدا، ــ ئۇ نەچچە ياشقا كىرگەندۇ؟

ــ مەندىن ئىككى ياش كىچىك.

ــ ياشىنىپ قالدى، ــ دەپ يەنە تەكرارلىدى پېتر.

كۈن خېلى كەچ بولدى، ئۇلار غىزادىن كېيىن گۈلخاننى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ چاي ئىچمەكتە. گۈلخان ئوتى تۈرۈپ يۇقىرى ئۆرلەپ قوياتتى، شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ چىرايىدىكى ھارغىنلىقنى ناھايىتى ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى، گۈلخان ئوتى تۈرۈپ ئاجىزلاپ قالاتتى. لاپاسنىڭ كەينىدە ئىت يالاقتىكى غىزا قالدۇقىنى ئىشتىھا بىلەن يالماقتا ئىدى. تۈن پەردىسى دەل-دەرەخلەرنى، ئورۇپ

يەقتىلغان چۆپلەرنى قاپلىغانسىدى، بىراق ئۇ گويا كۆيۈپ كېتىشتىن قورققاندەك، گۈلخانغا يېقىن كېلەلمەيتتى. شۇڭا گۈلخان بارغانسېرى ئۇلغايماقتا ئىدى.

ئۇلار ئۇزاقتىچە ئۇخلىمىدى، چۆپ ئورۇش باشلانغان بىرىنچى كۈندىلا ئۇلارنىڭ ئىشى خېلى ئونۇملۇك بولدى.

ــ ئەمدى ئوخلايلى، ــ دېدى ۋاسىلى ئاخىر گەپ ئېچىپ، ــ بىر كۈندە توققۇز دۆۋە چۆپ ئورۇپتۇق، بۇمۇ ئاز گەپ ئەمەس.

ــ ياق، بۇنىڭدىنمۇ جىق، ــ دەپ ئىتتىنىڭ تۇزىتىش بەردى ناسكا، ئۇ گەپكە كەلگەندە هامان مۇشۇنداق تېز ئىدى، ــ مەن ئۆزۈم يالغۇز بەش دۆۋە ئۆرۈۋەتتىم جۇمۇ.

ــ جىق بولسا تېخى ياخشى، ــ دېدى پېتر .

ــ ئەتە تېخمۇ تېزرەك ئورۇمساق بولمايدۇ، ــ دېدى ۋاسىلى ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ هاۋا ئۆزگىرىپ قالمىغاندەك تۇرىدۇ.

ــ نەدە هاۋا ئۆزگىرىدىغان ئىش بار ئىكەن؟ ــ دەپ سورىدى ۋاسىلىسسا هۇشيارلىق بىلەن.

ــ ئىت ياش چۆپلەرنى يەۋاتىدۇ، ــ دېدى ۋاسىلى پېترغا قاراپ، ــ بۇنىڭ ئۆزى بىر توغرا بىشارەت.

پېتر ئۇن چىقارمىدى.

* * *

ۋاسىلى بىلەن پېتر ئىككىلىسى بىر يىلدا، هەتتا بىر ئايدا ئۆيلەندى. شۇ چاغدا تېخى ئەمدى 20 ياشقا كىرگەن پېتر مەھەللىنىڭ چېتىدىكى تۆمۈرچىنىڭ قىزى تانيەنى ئالدى. ۋاسىلى باشقا يۇرتتىن تاسادىپىي مۇشۇ كەنتكە كېلىپ تۇرۇپ قالغان بىر ئايالنى ئۆيگە ئېلىپ كىردى. بۇ ئايال ئۆيمۇ-ئۆي يۇرۇپ مومايلارنىڭ كىيىملىرىنى

تىكىپ بېرەتتى. ئۇ ھۇنەرگە ئۇستا ئىدى، سىمكارنى جىق ئالمايتى، شۇڭا ئۇنىڭغا ئىش قىلدۇرىدىغانلار ئۇزۇلمەيتتى. ئۇ ئۇكرائىنلىق بولۇپ، ئۇرۇشتا دېرەكسىز يوقالغان ئوغلىنى ئىزدەپ چىقىپ، قايتاشىدا يول راسخوتى يېتىشمەي قالغاچقا، بۇ يەردە ئاز تولا پۇل تېپىش ئۈچۈن تۇرۇپ قالغانىكەن.

ئۇنىڭ ۋاسلى بىلەن نەدە، قانداق تېپىشىپ قالغانلىقى ھېچكىمگە مەلۇم ئەمەس ئىدى. پېتىرنىڭ توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈلدى، ناسكا مەرىكىدە ناخشا ئېيتىپ، ئۈسۈل ئويناپ، ھەممىدىن ھېرىپ چىقاردى، ئۆكتەبىر بايرىمىمۇ ئۆتۈپ، كۈزنىڭ ئاخىرقى قارى چۈشتى. شۇنىڭدىن ئىلگىرىلا ئوۋغا چىقىشقا تەرەددۇت قىلىپ كېلىۋاتقان ۋاسلى بىردىنلا يۈك-تاقىنى يىغىشتۇرۇشنى توختاتتى-دە، پېتىرنى يېنىغا چاقىردى.

ــ سەن ھېلىقى يات يۇرتتىن كەلگەن ئايالنى كۆردۈڭمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ ئوغلىغا قارىماي تۇرۇپ.

ــ ھېلىقى سەيپۇڭ ئايالىنمۇ؟

ــ ھەئە.

ــ كۆردۈم، ئۇنىڭ ھەمىشە كەنىت ئىچىدە ئۇ يەر-بۇ يەردە يۈرگىنىنى كۆرىمەن.

ــ مەن ئۇنى ئالماقچى بولۇۋاتىمەن، ــ دېدى ۋاسلى پېترغا قاراپ.

ــ نېمە دەۋاتىسەن، ئاتا، راستىما؟ ــ دېدى پېتر ھەيران قېلىپ.

ــ قانداق، مەن يارىمامدىكەنمەن؟

ــ سېنى يارىمايدۇ دېگىلى بولامدۇ؟ ــ دېدى پېتر دۇدۇقلاپ

نېمە دېيىشنى بىلەلمەي، ــ ئەلۋەتتە، سەن تېخى قېرىپ كەتكىنىڭ يوق. كىم سېنى يارىمايدۇ دەپتۇ؟

ــ گەپ ياش-قېرىلىقتا ئەمەس، ــ دېدى ۋاسىلى خۇشاللىق بىلەن تۇزىتىش بېرىپ، ــ مەن كىر-قاتلىرىمنى ئۆزۈم يۇيۇپ، ئاش-غىزايىمنى ئۆزۈم ئېتىدىغان ئىشتىن جاق تويدۇم. مېنىڭ كۇنۇم خۇددى مەھبۇسنىڭ كۇنىدەك ئۆتۈۋاتىدۇ. مەن ئۆي ئىشى قىلىپ بېرىدىغان بىرسىگە مۇھتاجمەن، ئىش ئەنە شۇنداق.

ئىككىيلەن جىمجىت بولۇشۇپ كەتتى.

ــ ئەتە كەچقۇرۇن كىرگىن، ئۇچىمىز بىرەر بوتۇلكا ئىچىشەيلى، بۇ بىزنىڭ توي مەرىكىمىز بولۇپ قالسۇن، يەيدىغان بىرنېمە تەييارلاپ قوي دەپ ناسكاغا تاپىلاپ قويدۇم.

ۋاسىلىسا ئاشخانىدا ئىش بىلەن ئالدىراش ئىدى.

ــ ئاپا، ــ دەپ ھاياجان بىلەن ۋارقىرىغىنىچە كىرىپ كەلدى پېتر، ــ ئاتام خوتۇن ئالماقچى بولۇۋېتىپتۇ.

ــ ھىم، ــ دەپ قويدى ۋاسىلىسا سوغۇقلا.

ــ مەن راست گەپ قىلىۋاتىمەن، خوتۇننى ئەتىلا ئۆيگە ئېلىپ كىرىدىكەن.

ــ ئۇ مېنىڭ قېتىم خوتۇن ئالىسىمۇ مېنىڭ نېمە كارىم.

ــ دەۋاتقان گېپىنى، بۇ ئىشتىن قانداقلا بولمىسۇن بىئارام بولارسەن؟

ــ ھەي ئەخمەق، نېمە دەپ ئالجىۋاتىسەن؟ ــ دەپ ئەيىبلىدى ۋاسىلىسا جىددى تەرزدە، ــ بۇنىڭغا نېمە دەپ بىئارام بولۇپ يۈرەتتىم، مەن بىئارام بولۇپ تويۇپ كەتكەن ئادەم، ئەمدى نېمە دەيتتىم! ئۇ خوتۇن ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولۇشنى خالىغان بولسا،

ئۇ ھەقىقەتەن بىر سارائ ئىكەن. تۇزۇك خوتۇن بولسا ئۇنىڭغا يېقىن يولمايتتى.

ۋاسىلى ئالغان خوتۇننىڭ ئېتى ئالېكساندىرا بولۇپ، ۋاسىلىنىڭ چوڭ قىزى ئانىسىدىن بىر ياشلا چوڭ ئىدى. ۋاسىلىسا ئۇنى سەھەردە دىگگۈكلاپ ماڭغىنىچە تەرەتخانىغا كېتىۋاتقاندا دېرىزىدىن تۇنجى قېتىم كۆردى.

— بەللى، ئەسلىدە ئۇ بىر توكۇر ئىكەن — دە، — دېدى ۋاسىلىسا خۇشال بولۇپ، — مەن دېمىدىمۇ، تۇزۇك خوتۇن بولسا ئۇنىڭغا يېقىن يولمايدۇ دەپ، ئىش دەل دېگىنىمدەك بوپتۇ. ئەمدى ئۇلار چىقىشپ قالغان ئوخشايدۇ. ئىككى شەيتان بىر يەردە بولسا ئۇرۇشمايدۇ دېگەن گەپ بار.

دەسلەپكى ۋاقىتلاردا ئالېكساندىرا بىر مەزگىل تالا-تۇزگە چىقماي، كۈن بويى قازناق ئۆيدە ئولتۇردى. چاي-پاي قاينىتىش، دۇكاندىن نەرسە-كېرەك ئەكىلىش ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى ۋاسىلى ئۆزى قىلدى. يەنە كېلىپ ۋاسىلىنىڭ ئۆزىمۇ كوچىغا ئامال بار تاز چىقاتتى. ئۇلارنىڭ توي قىلىشى، پۇتۇن كەنت ئۇچۇن ئېيتقاندا، خۇددى چۆمۈلە ئۇۋىسىغا بىر قوشۇق ھەسەل قويۇۋەتكەندەكلا بىر ئىش بولدى، كىشىلەر بۇ ئىش ئۇستىدە قىسما-قىسما سۆز-چۆچەك قىلىشقىلى، بۇ ئىشنى مازاق قىلىشقىلى تۇردى، شۇنداق قىلىپ بۇ ئىش ئۇرۇشتىن كېيىن يۇز بەرگەن ئەڭ مۇھىم ئىشلارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى، شۇنىڭدەك يېقىنقى مەزگىللەردىكى ئۇلۇم-يېتىم ئىشلىرىدىنمۇ بەكرەك كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغايدىغان ئىشقا ئايلاندى. مومايلار ئۆيىدە ئۇن ياكى توز تۇگەپ قالسا، كىرىتاختا ياكى دەزمال لازىم بولۇپ قالسا، ئۇدۇل ۋاسىلىسانىڭ ئۆيىگە كىرىپ

ئارىيەت ئېلىشاتتى، شۇنداق ۋاقىتتا يېڭى ئەر-خوتۇنلارنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ قالاتتى، ئەلۋەتتە ئۇلار گېپىدە پېتر بىلەن تانە-يەنى كۆزدە تۇتقان بولۇۋالاتتى. پەقەت قۇلىقى ئاڭلىماس بولۇپ قالغان ئاۋدوتىيا مومايلا ئۇنداق ئۇستىلىق ئىشلىتىپ يۇرمەيتتى.

— سېنى بىر سىكىل تېپىۋاپتۇ دەپ ئاڭلايمەنغۇ، ۋاسلىسسا، — دەپ ۋاراقىراپ گەپ باشلىدى ئۇ ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ بولۇپ.

— ئاۋدوتىيا ھەدە، سېنىڭزە قىلغىلى ئىشىڭ بولمىغاچقا، قاتراپ يۈرۈپ، مۇشۇنداق قالايمىقان جۆيلۈپ يۈرگىنىڭ يۈرگەن، — دېدى ۋاسلىسسا ئاچچىق بىلەن.

— ئەمسە، سەن پەرۋايىڭغا ئالمىغان ئوخشىمامسەن؟

— مېنىڭ نېمە چاتىقىم، ئۇلارنىڭ كىر-قېتىنى مەن يۇيانتتىمۇ.

ئاۋدوتسىيا مومای كۆزىتىش نەزىرى بىلەن تۆر ئۆيىگە بىرقۇر سەپسېلىپ قاراپ چىققاندىن كېيىن يەنە ۋاراقىردى:

— ئۇ خوتۇن بۇ ئۆيگە كىرمەمدۇ؟

— كىرىدىغان بولسا كۆزىنى ئويۇۋالارمەن.

— ئويۇۋېلىش كېرەك، ئويۇۋېلىش كېرەك، — دېدى ئاۋدوتىيا مومای ئىنتىك، — ئۇنىڭ مەيلىگە قويىدىغان بولساڭ، سېنى مۇشۇ تۆر ئۆيدىن قوغلاپ چىقىردۇ تېخى، ۋاسلىسسا، سەن ئۇنىڭغا قاتتىق ھېزى بول.

ئۇزاق ئۆتمەي بۇ ئىككى خوتۇن ئۇچرىشىپ قالدى — بىر قورودا ئولتۇرغاندىكىن ئۇچرىشىپ قالماي مۇمكىن ئەمەس. ئالېكساندىرا قازناق ئۆيدىن چىقىپ، توساتتىن ئۆزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغان ۋاسلىسسانى كۆرۈپ قالدى، ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي، ئىككىلەنگەن ھالدا تۇرۇپ قالدى. ۋاسلىسسا قىزىقسىنغان ھالدا ئۇنىڭغا

تىكلىپ تۇراتتى.

ــ ئەسسالام، ــ دېدى ئالېكساندىرا ئالاقزادىلىك ئىچىدە، بوش ئاۋاز بىلەن سالام بېرىپ.

ــ ھە شۇنداقمۇ تېخى، سەن قايسى يۇزۈڭ بىلەن ئەسسالام دەيسەن، ــ دېدى ۋاسىلىسسا غەزەپ بىلەن، ــ ئاز-پاز چاي ئىچىۋالغۇڭ كېلىۋاتامدۇ؟ ھۆ توكۇر، دىگۈزكلاپ باق قېنى، دىگۈزۈك-لاپ نەگە بارىسەنكىن كۆرۈپ باقاي، مەن شېكەردىن ياسالغان ئادەم ئەمەس، سېنىڭ "ئەسسالام" دېگەن گېپىڭگە ئېرىپ كېتىدىغان. ئەسسالام دەپ كېتىشلىرىڭنى تېخى، ئەجەب ئەدەب-قائىدىلىك ئىكەنسىنا!

ۋاسىلىسسا ئۇزاققىچە تىنچلىنالمىدى، ئۇ تۇرۇپ پېترنى ئەيىب-لەپ، تۇرۇپ يان ئويدىكى ناسكانى سۆكۈپ كەتتى، چىنە-قاچە-لارنى كەلسە-كەلمەس ئۇرۇشتۇرۇپ، ئۆينى جاراڭ-جۇرۇڭ ئاۋاز بىلەن تولدۇرۇۋاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ خورلۇقىغا قالغانلىقىنى ھېس قىلاتتىيۇ، بۇنىڭغا لايىقىدا جاۋاب بېرىشنى ئۇقمايتتى، شۇڭا ھە دېگەندە ئالېكساندىرانىڭ بالا تېرىغان ھېلىقى "ئەسسالام" دېگەن گېپىنى تەكرارلاپ نېمىلەرنىدۇ غۇدۇرايتتى.

ناسكا بىلەن ئالېكساندىرا يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالدى، بىر ئايدىن كېيىن ناسكا ئالېكساندىرانى شۇرا① دەيدىغان بولدى. كېينىكى كۈنلەردە ناسكانىڭ ئۆيدىكى كىيىم تىكىش ماشىنىسى شالدىراڭشىقا باشلىدى، ئالېكساندىرا ئۇنىڭ بالىلىرىغا پايپاق، ئىشتان تىكىپ بېرىۋاتاتتى، بۇ گۆدەك بالىلار قېرىشقاندەك

① شۇرا ــ ئالېكساندىرانىڭ ئەركىلەتمە ئىتى.

ۋاسلىسسىغا ئۆزلىرىنىڭ يېڭى كىيىملىرىنى كۆز-كۆز قىلغىلى تۇردى. ماشىنا ئاۋازىنى ئاڭلىغان تانىيەمۇ ناسكانىڭ ئۆيىگە كىردى، كېيىن ئۇ بۇ ئۆيگە پات-پات كىرىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى، ئۇمۇ ئالېكساندىراغا بىرنېمىلەرنى كەستۈرۈپ، تىكتۈردى ۋە يېڭى كۆڭلەك، يېڭى يوپكا كىيدى. ئاراتامدىن ناسكانىڭ ئۆيىدىكى پاراڭ ۋە كۈلكە ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ۋاسلىسسا ئەمدى ھېچ-كىم مېنى پىسەنتىگە ئالمايدىغان، مېنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيدىغان بولۇۋالدى، دېگەن ھېسقا كەلدى، كۆپچىلىكنىڭ قېنى سەن شۇنداق ياشاپ باقمامسەن دەپ چىداپ تۇرماقتىن ئۆزگە ئامالى يوق ئىدى.

ــ سەن تېخى ئۇنى ئاپا دېمىدىڭمۇ؟ ــ دەپ سوردى ۋاسلىسسا ناسكادىن، ئەلەم تارتقان ھالدا.

ــ ئاپا، ھەمىشە شۇنداق بولمىغۇر گەپلەرنى قىلىسەن، ــ دەپ خاپا بولدى ناسكا.

ــ ھېلىمۇ ياخشى، سەن مېنى ئاپا دەپ ئاتاشنى ئۇنتۇپ قالماپ-سەن. مېنىڭ كۈنۈم ئاز قالدى، بىراق ئۇ خۇددى بايىتالدەك چىرقىراپ تۇرىدۇ، ياش-تە.

ــ ئاپا، ئۆمرۈڭدە تۇزۇك ئەقىل تاپماي ئۆتۈپ كەتتىڭ، ــ دېدى پېتر ئالېكساندىراغا يان بېسىپ، ــ كۈن بويى غەزەپكە بوغۇلۇپ چالۋاقاپلا يۈرىسەن، بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۆزەڭمۇ ئۇقمايسەن. ئۇ ساڭا نېمە قىلدى؟

ۋاسلىسسا لام-جىم دېمەي ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

يېڭى يىلدىن كېيىنكى بىركۈنى ۋاسلىسسا سىرتقا مېھمانغا كەتتى، ئالېكساندىرا ئاخىر كۆڭۈل توختىتىپ تۆر ئۆيگە كىردى ــ ئۇ ئۆزى ھەرگىزمۇ بوسۇقىدىن ئاتلىمايتتى، تانىيە ئۇنى بىر كىيىم

نۇسخىسىنى كۆرۈشۈپ بېرىشكە چاقىرغانىدى. ئۇلار ئۆيدە پاراڭ-لىشىپ قالدى. كېيىن ئالېكساندىرا دېرىزىدىن سىرتقا شۇنداق بىر قاراپلا، "ئاپىلا" دەپ ۋاقىرىۋەتتى، شۇ تاپتا ۋاسىلىسسا دەرۋازىنى يېپىۋاتاتتى. ئالېكساندىرا ئالمان-تالمان ئىشىك تۈۋىگە بارىدى-دە، ۋاسىلىسساغا تۆيدۈرماي غىپپىدە ئۆتۈپ كەتمەكچى بولىدى، ئەمما ئۇلگۈرەلمىدى.

— يائاللا ئەمدى بۇ نېمە ئىشتۇ؟ — دەپ ۋاقىرىدى ۋاسىلىسسا ئالېكساندىرانى كۆرۈپ، — ھەي كۆشەندە، ئەمدىزە تۇر ئۆيگە كىرد-ۇالغۇڭ كېلىۋاتامدۇ، توختاپ تۇر، مەن سېنى ھازىرلا باشلايمەن، مەن سېنى...

— تانىيە چاقىرىپتىكەن كىرگەنىدىم، — دېدى ئالېكساندىرا ئۆزىنى ئاقلاپ.

— ئۇنىڭ ئۆيى كىچىكلىك قىلىپ قاپتۇ-دە! — ۋاسىلىسسا يەنە قاتتىق ۋاقىرىغىلى تۇردى، ئۇ تاياق ئىزدەۋاتقاندەك ھويلىغا تېز كۆز يۈگۈرۈتتى، — ناسكانىڭ ئۆيىمۇ كىچىكلىك قىلىپ، ئەمدى تۇر ئۆيگە كىرمەكچىمۇ! مەن سېنى بۇ ئۆيگە ئەمدى دەسسىيەلمەيدىغان قىلىۋەتمەيدىغان بولسام!

— ھەددىڭ ئەمەس! — ئالېكساندىرا ئۆزىنى قوغدىماقچى بولدى.

— ھەددىمىۋ، ھەددىم ئەمەسمۇ ھېلى كۆرىسەن! سېنىڭ يەنە بىر پۇتۇڭنىمۇ چېقىۋېتىمەن قاراپ تۇر!

— ئىچىڭ ئېچىشىپ كېتىۋاتامدۇ، شۇنداقمۇ؟ — ئالېكساندىرا بىردىنلا ھۇجۇمغا ئۆتۈپ ۋاقىرىدى، — مېنى قوغلاپ چىقىراي دەمسىنا؟ مۇمكىن ئەمەس! ئۇ ئەمدى سەن بىلەن بىللە ئۆتىمەيدۇ، —

ئۇ يەرنى بىر تەپتى-دە، ۋاسلىسانى قىستاپ كەلدى، — ئۇ مېنىڭ، ئۇ سېنى تاشلۇەتكەن! تاشلۇەتكەن! تاشلۇەتكەن!

— نېمە، نېمە! — ۋاسلىسا ئالاقزادە بولۇپ كەتتى ۋە قاتتىق ۋارقىراپ تۇرۇپ تىللىدى، — ھۇ، بېشىنى يەيدىغان جۇۋاينىمەك! ھۇ، بالاخور كاساپەت! — ئۇ تىللىغىنىچە كەينىگە قارايمۇ قويماي ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

— ئۇ توكۇرنى ئىككىنچى بۇ ئۆيگە كىرگۈزگۈچى بولما، — دەپ قاتتىق ئاگاھ بەردى ۋاسلىسا تانيەگە، — ھازىر ئۆينىڭ خوجايىنى ئۇ ئەمەس، بەلكى مەن. ئۇنىڭسىزمۇ تويۇپ كەتتىم، ئەجەبمۇ شور پېشانە خوتۇن ئىكەنمەن. قاراپ تۇرۇڭلار، مەن ئۆلگەندىن كېيىن مېنىڭ ئارمىنىمنى يەپ قالارسىلەر.

ئۇ بېشىدىن ئاسانلىقچە ئالمايدىغان ياغلىقىنى ئالدى-دە، ئاق كىرگەن چېچىنى تاراشقا باشلىدى. قورقۇپ كەتكەن تانيە كارىۋاتتا تۇرغۇلگىنىچە ئۇن چىقارماي ئولتۇراتتى.

— شۇ تاپتا ئازراق كۆڭۈل ئېچىم قانداق ياخشى بولاتتى، — دېدى ۋاسلىسا تانيەگە.

— تەيىار كۆڭۈل بارمىدى؟ — دەپ سورىدى تانيە خۇشالىقىدا، — بۇرۇنراق بىلگەن بولسام ئەكىلىپ قويماتتىم...

— يوق، — دېدى ۋاسلىسا ئۇھ تارتىپ.

ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ۋاسلىسا ئالبكسانىدىرا‌غا كۆنۈپ قېلىۋاتقاندەك قىلاتتى، ئۇ ئەمدى ئىلگىرىكىدەك كوتۇلدىمايتتى، ئاچچىقلانمايتتى، ئالبكساندىرا بىلەن ئۇچرىشىپ قالغىنىدا باشقا ياقتا قارىۋالغىنىچە ئۇن چىقارماي ئۆتۈپ كېتەتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدىمۇ، ياكى بولمىسا ئازابقا قېلىپ

يۈرۈشتىن ئۆزىنى تارتىتمۇ، ئىشقىلىپ ئۆتكەن ئىشلارنى تەگەپ يۈرمەيدىغان بولدى، ئۇ كەم سۆز، ئويچان بولۇپ قالدى، ھەر كۈنى گۈگۈم چۈشكەندە، ئۆي ئىشلىرىنى بېسىقتۇرۇپ بولۇپ، باشقا مومايلارنىڭكىگە چاي ئىچكىلى چىقىپ كېتىپ، ئۇخلايدىغان ۋاقىت بولغاندا ئاندىن يېنىپ كىرەتتى.

ــ ئاپا، ئاغرىپ قالدىڭمۇ نېمە؟ ــ دەپ سورىدى پېتر.

ــ ھېنىڭ ئاغرىغىلى نەدە چولام بولسۇن، ــ ۋاسىلىسسا سوغۇق جاۋاب بەردى-دە، كېتىپ قالدى.

كېيىن مەلۇم بولدىكى، ۋاسىلىسسا كەنتتىن 30 كىلومېتر يىراقلىقتىكى ئورمانچىلىق ئىدارىسىدە ئىشلەيدىغان ئىككىنچى ئوغلىغا مېنى ئەكەتكىن دەپ خەت يازغانىكەن. ئوغلى خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولۇپ، ئاپىسىنى ئەكىتىشكە تەييارلىنىپتۇ، شۇ چاغدا ۋاسىلىسسا ئوغلىغا ھازىرچە ئالدىرىماي تۇرغىن دەپ خەت ئەۋەتىپتۇ. ئۇ يېڭى جايغا كۆچۈپ كېتىشكە بەرىبىر كۆڭۈل توختىتالمىدى.

ــ بىز يوق يەرلەرنىڭ ھەممىسلا ياخشى، ــ دېدى ئۇ تانىيەگە ئۇھ تارتىپ تۇرۇپ، ــ ھېنىڭ كۆزۈم يۇمۇلىدىغانغا ئۇزاق قالمىدى، ئەمدى نەگە باراتتىم.

يېقىندىن بۇيان ۋاسىلىسسا تانىيەگە ناھايىتىمۇ غەمخورلۇق قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنى ئېغىر ئىشلارغا زادىلا يېقىن يولاتمايتتى. كېسەلمەن تانىيە غەمكىن يۈرەتتى.

ــ كېسەل بولدۇم دەپ كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، ــ دەپ تەسەللى بېرەتتى ۋاسىلىسسا تانىيەگە، ــ كېيىن بالىلىق بولۇپ كەتكەندە كېسەل بولغىلىمۇ چولا تەگمەي قالدۇ. بىراق كۈنلەر تېخى ئۇزاق. سېنىڭ پېشانەڭمۇ تازا ئوڭ ئەمەستەك قىلىدۇ، تاپقان ئېرىڭمۇ

تازا یاراملىق ئەرلەردىن ئەمەس.

كېيىن ئۇ ناسكانى چاقىردى:

ــ ناسكا، ئاۋۇلارنىڭ قازناق ئۆيىگە كىرىپ باققىن. مۇرابىا-سىدىن بارمىكىن. تانىيە مۇرابىا بىلەن چاي ئىچىپ باقسا ياخشى بولاتتى. ھېلىقى سېنىڭ ئالېكساندىرايىڭغا: تانىيەگە لازىم بولۇپ قالدى، دېگىن.

قىش ئۆتۈپ كەتتى، 3-ئاي مەزگىلى، ئېرىگەن قار سۇلىرى ئېقىپ تاغ باغرىغا چۈشتى، ھويلىلاردا خورازلار بەس-بەستە چىللاشاتتى. مۇشۇ پەسلىدە ناسكانىڭ بالىلىرى تاسما بىلەن ئۇرمىغىچە، ياكىسى ھەسەل بىلەن قىلىنغان پېچىنە بېرىپ ئالدىمىغىچە ئۆيگە كىرمەيتتى. ئۇلار ئۆيدىن چىققاندا ئىشكىنىمۇ يېپاي قېچىشاتتى. ئاپىسى ئىشقا چىقىپ كەتكەندە، ئۆي ئىشلىرىغا ۋاسلىسا قاراپ قويساتتى، بىراق ئۇ ھەممىلا ئىشقا تەڭ يېتىشپ كېتەلەمتى؟

بىركۈنى ۋاسلىسا ئادەم بارمۇ، يوق دەپ ناسكانىڭ ئۆيگە قاراپ باقماقچى بولدى، ئۇ قۇلۇپلانمىغان ئىشكىنى ئېچىپلا، داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئۆيدە كىمدۇ بىرى يىغلاۋاتاتتى، ۋاسلىسا پۈتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ ئۆيگە كىردى-دە، ئۇغرىلىقچە قارىدى، شۇ چاغدا ئالېكساندىرا كارىۋاتتا دۈم يېتىپ يىغلاۋاتاتتى.

ــ ھە، ئىش مۇنداق ئىكەن، ــ دېدى ۋاسلىسا، ــ ئۇ يىغلاۋېتىپتۇ-دە.

ئۇ بىردەم قاراپ تۇردى، لېكىن ئالېكساندىرا يىغىسىدىن توختىمىدى. ۋاسلىسا بىردەم ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن كارىۋات قېشىغا كەلدى.

ــ يىغلىغان بىلەنمۇ ئىچ پۈشۈقى چىقمايدۇ، ــ دېدى ۋاسلىسا

بوش ئاۋاز بىلەن، ئۇ بۇ گەپنى ئۆزىنىڭ كىرگەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈنلا ئېيتقاندى.

چۆچۈپ كەتكەن ئالېكساندىرا سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ـ دە، كارىۋاتنىڭ چېتىدە ئولتۇرۇپ قالدى.

ـ ئېھتىمال ئىچكى پۇشقىدەك ئىشمۇ يوقتۇ، ـ دەپ گېپىنى داۋام قىلدى ۋاسلىسسا، ـ ئاياللار خۇددى مېكىيانغىلا ئوخشايدۇ، ئاياللارنىڭ كۆزىدىن ياش قۇرۇمايدۇ.

ئالېكساندىرا يىغىدىن توختىمىدى. ئۇ يەنىلا يۈرەكزادىلىك بىلەن ۋاسلىسساغا قاراپ تۇراتتى.

ـ ھەي چوكان، يۈرە، مېنىڭ ئۆيۈمگە چىقايلى، ـ دېدى ۋاسلىسسا بىردىنلا، ـ مەن ساماۋار قاينىتاي، بىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچەيلى.

ئالېكساندىرا بېشىنى چايقاپ رەت قىلدى.

ـ قوپ، قوپ، كاجىلىق قىلما، ـ دېدى ۋاسلىسسا قەتئىي قىلىپ، ـ مېنىڭ سەندە ئۆچۈم يوق، سېنىڭمۇ مەندە ئاداۋىتىڭ يوق. ئارىمىزدا بۆلۈشىدىغان ھېچقانداق بىساتمۇ يوق.

ۋاسلىسسا ئالېكساندىرانى ئۆيىگە باشلاپ كىرىپ، شىرە تۈۋىدە ئولتۇرغۇزدى. ئالېكساندىرا ھېلىمھەم تۇرۇپ مىشلىداپ، تۇرۇپ ئۆكسۈپ يىغلايتتى.

ـ مەن خوتۇنلارنىڭ يىغلىشىنى ياقتۇرمايمەن، ـ دېدى ۋاسلىسسا كارىۋاتتا تېڭىرقاپ ياتقان تانيەگە چۈشەندۇرۇپ، ـ مەن ئۇچۇن ئېيتقاندا، يىغلاش يۈرەكىكە خەنجەر ئۇرغانغا ئوخشايدۇ. تۇرمۇش خۇددى بىر تەرىپىگە بۇركۇتنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلۈپ، بىر تەرىپىگە خەت بېسىلغان داچىنگە ئوخشايدۇ، ھەممە ئادەم ئۇنىڭ

بۇركۈت بار تەرىپىنى كۆرسەم دەيدۇ، بىراق ھېچقايسىسى ئۇقمايدۇكسى، مەيلى ئۇنىڭ ئۇ تەرىپى بولسۇن، ياكى بۇ تەرىپى بولسۇن، ئۇ بەرىبىر بەش تېسىن. ھەي، خوتۇنلارەي! — ئۇ بىر ئۇھ تارتىپ قويدى-دە، — كۆپ يىغلىغان بىلەن نەملىك كۆپ چىقمىدىغان گەپ، نەملىك دېگەن ھەممىلا نېمىنى چىرىتىۋېتىدۇ، سىلەرگە بىر ئىش كۆڭلۈڭلارغا ياقمىسلا يىغلاڭلار دەپ كىم ئېيتىپتۇ؟ — دېدى.

ۋاسلىسسا ئاشخانىغا كىردى، ساماۋارنىڭ كۆزلىدىشى ئاڭلاندى.

— نېمە؟ — دېدى ۋاسلىسسا ئاشخانىدىن چىققانىدىن كېيىن، قازناق ئۈيى تەرەپنى كۆرسىتىپ ئالېكسانىدىراغا، — ئۇ سېنى بىرنېمە قىلدىمۇ؟

— ياق، — دېدى ئالېكساندىرا بېشىنى چايقاپ. — بالام ئۇچۇن، ئوغلۇم ئۇچۇن يىغلاۋاتىمەن.

ئۇ ۋاسلىسسىغا قاراپ قويۇپ، جىم تۇرۇپ قالدى.

— دەۋەرگىن، — دەپ دەۋەت قىلدى ۋاسلىسسا، — دەۋەتسەڭ يەڭگىللەپ قالسەن.

— يەڭگىللىيەلمەيمەن. شۇ تاپتا چاينى كۆتۈپ تۇرۇپتىمەن. شۇ تۇرقۇمدا سۆزلىيەلمەيمەن.

ئالېكساندىرا يەنە جىم بولۇپ كەتتى، كېيىن ئۆزىنى باسالماي، يەنە ئاغزى ئېچىلدى:

— شۇ چاغدا ئوغلۇم تۆت ياشتا ئىدى. مەن ئەمگەك قوشۇنىغا كىرىپ كەتكەندە، ئۇ ئانام بىلەن قالغانىدى. مەن يوق چاغدا ئۇلار ئارقا سەپكە چېكىنىپ كېتىپتۇ. مەن ئۇزاقىچە شەھەرگە قايتىپ كېلەلمىدىم، شەھەرگە كەلگەندە ئۇلار ھەممىسى كېتىپ

قاپتۇ.

ئۇ يەنە بىرپەس يىغلىدى.

ــ چاي پاتلا قاينايدۇ، ــ دەپ ئەسكەرتىپ قويدى ۋاسلىسسا.

ــ ئانام يولدا يارىلىنىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن پويىز ئۇنى قالدۇرۇپ قويۇپ، ئوغلۇمنى ئېلىپ كېتىۋېرىپتۇ. ئاڭلىسام ئۇنى سىلەرنىڭ ئوبلاستقا ئەكەپتۇمىش.

ــ چاي پاتلا قاينايدۇ، ــ دېدى ۋاسلىسسا يەنە.

ــ ئۇ ھەمىشە چۈشۈمگە كىرىپ قالدۇ. ئۇ ئون ياشقا كىرگەندە، چۈشۈمگىمۇ ئون ياش پېتى كىرىدۇ، ئۇ 15 ياشقا كىرگەندە، چۈشۈمـ دىمۇ 15 ياشلىق ھالىتىدە كۆرىنىمەن. ھازىر ئۇ چوڭ ئادەم بولۇپ قالدى. بۇگۈن كېچە ئۇنى چۈشۈمدە كۆردۈم، ئۇ كەلگەنمىش ۋە ماڭا: "ئاپا، ماڭا ئاپىلىق مېھرىڭ بىلەن بەخت تىلىگىن، مەن توي قىلماقچى بولۇۋاتىمەن" دەيمىش.

ــ سەن نېمە دېدىڭ؟ ــ دەپ سورىدى ۋاسلىسسا ئالدىغا سۈرۈلۈپ.

ــ مەن ئۇنىڭغا: "تۇرۇپ تۇرغىن بالام، مەن سېنى ئىزدەپ تاپقانىدا ئاندىن توي قىلغىن" دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ: "مېنى پات ئارىدا تاپالامسەن؟" دەپ سورىدى.

ــ ۋوي! ــ دەۋەتتى ۋاسلىسسا ئەجەبلىنىپ.

ــ مەن: "پاتلا تاپىمەن بالام، پاتلا" دېدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كېتىپ قالدى، كېتىۋېتىپ يەنە: "ھەي ئاپا، مېنى ئىزدە جۈمۇ" دەپ توۋلىدى.

ۋاسلىسسا گەپنىڭ داۋامىنى كۈتۈپ دېمىنىمۇ چىقارماي، جىمجىت ئولتۇراتتى. ئالېكساندىرا شۇڭ بولۇپ ئولتۇرۇپ قالدى.

— شۇنداق قىلىپ كېتىپ قالدىما؟

— كېتىپ قالدى.

— ئۇ نەدىن ئىزدەپ تاپىدىغانلىقىنى دەپ بەرمىدىمۇ؟

— دېمىدى.

— سورىسىڭ بولاتتى، ئېنىق سورىۋالساڭ بولاتتى.

ئالېكساندىرا ئۇنىڭغا ئىمكان يوقلۇقىنىڭ ئىشارىسىنى قىلىپ مۇرىسىنى قىسىپ قويدى.

ئۇلار چاي ئىچكەچ پاراڭلاشتى، چاي ئىچىپ بولغاندىن كېيىنمۇ پارىڭىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى. ئاندىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر سەھەردە، ئالېكساندىرا ۋاسىلىسسا بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن كىردى.

— مەن نەرسە-كېرەكمىنى يىغىشتۇرۇپ قويدۇم، — دېدى ئۇ غەمكىن ھالدا، — مانا ئەمدى ئوغلۇمنى ئىزدەپ بارىمەن.

— خۇدا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، — دەپ تىلىدى ۋاسىلىسسا، — بارغىن، ئالېكساندىرا، بارغىن. بىزنىڭ زېمىنىمىز بىر، ئوغلۇڭنى داۋاملىق ئىزدىگىن. مەن سەن ئۈچۈن دۇئا قىلىپ تۇرىمەن.

ئۇ ئالېكساندىرانى دەرۋازا تېشىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى، ئۇرۇش ۋاقتىدا باشقا بالىلىرىنى ئۇزاتقاندەكدەك، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۇزاقىقىچە قاراپ قالدى.

شۇ كۈنى ئەتىگەندە ۋاسىلى تۇنجى قېتىم چاي ئىچكىلى كىردى. ۋاسىلىسسا ئۇنىڭغا بىر ئىستاكان چاي قۇيۇپ، شىرەنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويدى.

* *

يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان ۋاسىلى بەل ئاغرىقىدىن بارغانسېرى قاتتىق قاخشىغلى تۇردى. ئۇ كارىۋاتتا ئولتۇرۇپ بېلىنى ئۇ يان-بۇ يان ھەرىكەتلەندۈرەتتى. بۇنداق ۋاقىتتا ئۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئىختىيارسىز ئىنجىقلايتتى، كۆپ جاپا تارتقانلىقىنىڭ ئالامىتى كۆرۈنۈپ تۇرغان يۈزىدىكى ساغۇچ ساقىلى ئارىسىدىن مونچاق-مونچاق تەر چىقىپ كېتەتتى.

— ۋاييەي، — دەپ ئىنجىقلىدى ئۇ، — بۇ نەس ئاغرىقىنىڭ كەتمەي تۇرۇۋالغىنىنى، ئادەمگە خۇددى ئالۋاستىدەك يېپىشۋالدى دېسە! كىشىگە ئاز-تولا بولسمۇ ئارام بەرسە بولمايتتىمۇ.

ۋاسىلى ئاۋارە بولۇپ يۇرۇپ ھالىدىن كەتتى-دە، كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلاپ، كۆزىنى يۇمدى. بىراق ئۇ يېتىپمۇ ئارام تاپالماي، يەنە ئۆرە بولدى.

— ۋاشكا! — دەپ چاقىردى ئۇ ئوچۇق ئىشىككە قاراپ.

جاۋاب بولمىدى.

— ۋاشكا!

ۋاشكا يوق ئىدى.

پېتر ئىشتىن قايتىپ، ۋاسىلىنى يوقلاپ كىردى.

— سەن ۋاشكاغا مېنى پات-پات يوقلاپ تۇرۇشنى تاپىلاپ قويغىن، — دېدى ۋاسىلى، — بولمىسا ئۆزۈم يالغۇز قېلىپ ئۆلۈپ تارتىپ كېتىپ قالسام، كۆزۈمنى يۇمۇپ قويىدىغانمۇ ئادەم چىقماي قالىدۇ.

— قانداقراق تۇرۇۋاتىسەن؟

— قانداقراق دېگىنىڭ نېمىسى؟ ئۆزەڭ كۆرۈۋاتسەنغۇ. بېلىم سىرقىراپ قاتتىق ئاغرىپ تۇرىدۇ.

ـــ دوختۇر چاقىرتىش كېرەك.

ـــ دوختۇر، دوختۇر، ـــ دېدى ۋاسىلى ئاچچىقلاپ. ـــ تۇنۇگۈن بىر ئايال يارەمچى دوختۇر كېلىۋىدى، بىر قىللىق پايدىسى بولدىمۇ؟ مەن بېلىم ئاغرىيدۇ دېسەم، كۆزىنى چىمچىقلىتىپ تۇرۇشتىن باشقا ھېچنېمە قىلالمىدى. ئېھتىمال ئۇ مېنىڭ كېسىلىمنى كۆرۈشتىن بۇرۇن ئادەمدە بەل دېگەننىڭ بارلىقىنى بىلمەي كەلگەن بولسا كېرەك.

ـــ ئۇلار بۇ ئاغرىقىنى باشقا بىرنېمە دەپ ئاتىسا كېرەك.

ـــ ئۇلار ئىچ سۇرگەنىمۇ باشقا بىرنېمە دەپ ئاتايدۇ. بىراق ئۇنى داۋالاشنى بىلىشى كېرەك ـ دە، ئۇلارنىڭ ئوقۇغىنى شۇ تۇرسا.

ـــ ئۇ ساڭا نېمە دېدى؟

ـــ ھېچنېمە دېمىدى. بېلىمنى ئانچە ـ مۇنچە مۇشتلاپ قويۇپلا، "ئەتە يەنە كېلىمەن" دەپ قويۇپ، خۇددى سايادەت قىلىپ كەلگەندەكلا كېتىپ قالدى.

ئۇ تامغا يۆلەنگىنىچە توختىماي ئىڭىرايتتى. بىرپەستىن كېيىن ئۇ قەددىنى رۇسلىدى.

ـــ سەن دۇكانغا بىر بېرىپ كەلسەڭ، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى ۋاسىلى، ـــ ماڭا شۇ سەل ئارام بېرىدۇ. ئانچە ئۇزاقىقا ئارام بەرمەسمۇ، ھەر ھالدا يېنىكلەپ قېلىشىم مۇمكىن. پۇل ئىشىك بېشىدا. سەنمۇ مەن بىلەن بىللە ئوتلاپ ئىچ پۇشۇقىڭنى چىقىرىۋالغىن.

پېتىر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇن چىقارماي پۇلىنى ئالدى ـ دە، چىقىپ كەتتى.

ئىككىنچى كۈنى ۋاشكا بېرىپ ھاراق ئەكەلدى.

ـــ قايتۇرغان پۇلغا كەمپۇت ئېلىپ يېدىم، ـــ دەپ ماختاندى ئۇ

ۋاسىلىساغا.

ــ ئوبدان دورا تېپىۋاپتۇ ـ ده، ــ دېدى ۋاسىلىسا رازىمەنلىك بىلەن تەنە قىلىپ، ــ بىر رومكا ئىچۈۋىلىپ، خىرىلداپ كۈلسە، ھەرقانداق كىسەل خۇددى ۋابانى كۆرگەندەك قېچىپ كېتىدۇ.

ۋوتكا ئىچكەندىن كېيىن ۋاسىلى راستلا تىنچلىنىپ ئۇيقۇغا كەتتى. بىراق بىرمەزگىلدىن كېيىن ئاغرىق گويا ۋاسىلىنىڭ چېكىنىشكە مەجبۇر بولغانلىقىدىن پايدىلىنىپ قانداقتۇر بىر خىل يېڭى كۈچ بىلەن بارغانسېرى ھەددىدىن ئېشىۋاتقاندەك، تېخىمۇ قاتتىق تۇتۇشقا باشلىدى.

ئايال دوختۇر ئاخىر يەنە كەلدى، ئۇ ۋاسىلىنى رايون مەركىزىگە ئاپىرىپ رېنتگېنىدا تەكشۈرتۈش كېرەكلىكىنى ئېيتتى. ۋاسىلى گەپ قىلماي ماقۇل بولدى، ئۇ ناھايىتىمۇ ھېرىپ كەتكەنىدى. ئۇ: پاتراق ئىچىپ ئۇيقۇغا كېتىۋالغان بولسام، ھەتتا موسكۋاغا ئاپىرىپ تەكشۈرتىسىمۇ مەيلى ئىدى، نېمىلا قىلسا چىدايتتىم، نېمە قىل دېسە شۇنى قىلاتتىم، ئەمدى ياشايدىغىنىمنى ياشاپ بولدۇم. يەنە ياشاۋەرسەم باشقىلارغا كاشىلا بولۇپ قالمەن، ئېھتىمال نۆۋەت ئەمدى ماڭا كەلگەن بولسا كېرەك دەپ ئويلىدى، بىراق ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ھەرىكىتى تولىمۇ ئاستا ئىدى.

دوختۇر كەتكەندىن كېيىن ۋاسىلى ئۆزىگە لىق بىر رومكا، پېترغا يېرىم رومكا ھاراق قۇيىدى. ھاراقنى ئىچىپ بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەي ۋاسىلى تېتىكلىشىپ قالدى.

ــ ئېيتقىنچۇ، ــ دەپ سورىدى ئۇ، ــ نېمە ئۈچۈن ئادەملەرنىڭ تولىسى كېچىدە تۇغۇلۇپ، كېچىدە ئۆلىدۇ؟

ــ بۇنى ئۇقمايمەن، ــ دېدى پېتر مۇرىسىنى قىسىپ.

— گەپ مەشەدە — بۇنى ھېچكىم ئۇقمايدۇ. ئادەم زادى نېمە ئۈچۈن بۇ دۇنياغا كېچىدە تۆرىلىپ، بۇ دۇنيادىن يەنە كېچىدە ئايرىلىدۇ؟ بۇ دۇرۇس بولمىغنى. مەن كۆندۈزى ئۇلسەم دەيمەن. كۆندۈزى كىشىلەر گەپ قىلىشىپ، توخۇلار قانات قېقىشىپ، ئىتلار قاۋىشىپ تۇرىدۇ. كېچە بەك قورقۇنچلۇق بولىدۇ، ئۇ چاغدا ھەممە ئادەم ئۇيقۇغا كېتىدۇ. بىر يەردە ئانىسىدىن تۆرەلگەن بوۋاقنىڭ يىغا ئاۋازى ئاڭلانسا، يەنە بىر يەردە ھاياتىدىن ئايرىلىش ئالدىدا تۇرغان قېرىلارنىڭ ئىڭرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. بىراق ئۇنىڭدىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى ئۇيقۇغا كەتكەن بولىدۇ. كىشىلەرنىڭ ئۇيقۇغا كېتىشلا ھەممىدىن بەك قورقۇنچلۇق. ئۇلار ئۇيقۇدىن ئويغىنىشقاندىن كېيىن بىر دەۋر ئاياقلاشقان بولىدۇ. ئۇلار ئىشلىرىنى تۈگىتىپ بولىدۇ، بولمىسىدۇ، يەنە كېچىگە ئۇلىشىدۇ، يەنە ئۇيقۇغا كېتىشىدۇ، ھەممە ئىش يەنە يېڭىۋاشتىن باشلىنىدۇ. ۋاي — يەي، ۋاي — جان! كېچىدە ساڭا قارىشىدىغان ئادەم بولمايدۇ، "كېتىۋەرگىن، ۋاسلى، قورقاي كېتىۋەرگىن، قىلماقچى بولغان ئىشلىرىڭنى قىلىپ بولدۇڭ، قىلىپ بولالمىغانلىرىڭنى باشقىلار داۋاملاشتۇرىدۇ، كېتىۋەرگىن" دەيدىغان ئادەم چىقمايدۇ. ئۇنداق چاغدا ئادەم باشقىلارنىڭ تەسەللى بېرىشىگە موھتاج بولۇپ قالىدۇ، باشقىلار تەسەللى بەرگەندىلا، ئاندىن ئۇ گۈرىدە قورقاي ياتالايدۇ.

— نېمە بولدۇڭ، ئاتا؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى پېتر، — نېمە ئۇنداق بىكار گەپلەرنى قىلىسەن؟

— سەن مېنى بىكار گەپ قىلۋاتىدۇ دەمسەن؟ مەن شۇ تاپتا قورقۇپ كېتىۋاتىمەن. سەن چىقىپ كەتسەڭ ئۆزۈم يالغۇز قالىمەن. مەن يالغۇر ياشاشقا كۆنۈپ كەتكەن. بىراق ئۇلۇم بەك قورقۇنچلۇق،

مەن ئۇنىڭغا كۆنەلمەيمەن.

ئۇ بوتۇلكىغا قول ئۇزاتتى.

ــ كەل يەنە ئىككى ئوتلۇۋالايلى، ئۇنىڭدىن كېيىن يېتىپ قالاي.

پېتر ئۆيگە قايتىپ كىرىپ ۋاسىلىساغا دېدى:

ــ ئاتامنىڭ ئەھۋالى بىر قىسما تۈزىدۇ.

ۋاسىلىسا جاۋاب قايتۇرمىدى.

يەنە بىركۈنى قازناق ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى.

ــ ۋاشكا! ــ دەپ ۋارقىرىدى ۋاسىلى.

ۋاشكا يوق ئىدى.

ۋاسىلىسا ياغلىقىنىڭ بىر ئۇچىنى تۇتقىنىچە ئېھتىيات بىلەن ئىچكىرىگە قاراپ تۇراتتى.

ــ ۋاشكا يوق، كانىيكا يىرتىلغىچە ۋارقىراۋەرمە، ــ دېدى ئۇ.

ۋاسىلى ئۆرۈلۈپ ئۇنىڭغا قارىدى.

ــ بۇ سەنمۇ، ۋاسىلىسا؟ ــ دەپ ھالسىز ئاۋازدا سورىدى ئۇ، ــ ۋاشكا قېنى؟

ــ تالاغا چىقىپ كېتىپتۇ.

ــ ئۆيگە كىرگىن، ۋاسىلىسا، ئەمدى نېمىسى قالدى.

ۋاسىلىسا بوسۇغىدىن ئاتلاپ بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

ــ يېقىنراق كەل، ۋاسىلىسا.

ــ ئاغرىپ قالدىڭمۇ، نېمە؟ ــ دەپ سورىدى ۋاسىلىسا ئىشىك تۇۋىدە تۇرۇپ.

ــ مەن پاتلا كېتىپ قالىدىغاندەك تۇرىمەن، يېقىنراق كەلگىن، ئىككىمىز خوشلىشۋالايلى.

ۋاسىلىسا ئاستا مېڭىپ ۋاسىلىنىڭ يېنىغا كېلىپ، كارىۋاتنىڭ

چېتىـده ئولتۇردى.

ــ مەن سەن بىلەن ئوبدان ئۆتەلمىدىم، ۋاسىلىسسا، ــ دېدى ۋاسىلى بوش ئاۋازدا، ــ بۇنىڭدىكى ھەممە سەۋەنلىك مەندە.

ــ ئوبدان ئۆتەلمىگەن ئىش يوق، ــ ۋاسىلىسسا بېشىنى چايقىدى، ــ باللارنى بىر ئوبدان چوڭ قىلۇالدۇق، ھەممىسى ئىشلەۋاتىدۇ.

ــ ئوبدان ئۆتەلمىدىم، ۋاسىلىسسا، ئۆلۈش ئالدىدىمۇ ۋاتتىق خجالەت ئېچىدە تۇرۇۋاتىمەن.

ۋاسىلىسسا ياغلىقىنىڭ ئۇچىنى لېۋىگە تۇتۇپ، ۋاسىلىغا ئېڭىشتى.

ــ سەن نېمىشقا بۇنداق بولمىغۇر خيالنى قىلىسەن، ۋاسىلى؟ ــ دېدى ئۇ بوش ئاۋاز بىلەن، ــ سەن نېمىشقا بۇنداق بولمىغۇر خيالنى قىلىسەن؟

ــ كۆز يېشىڭ تېنىمگە تامچىۋاتىدۇ، ــ دېدى ۋاسىلى خۇشاللىق بىلەن بوش ئاۋازدا، ــ قارا، يەنە تامچىدى.

ئۇ كۆزىنى يۇمدى، چىرايىدىن تەبەسسۇم ئەكس ئەتتى.

ــ سەن نېمىشقا بۇنداق بولمىغۇر خيالنى قىلىسەن، ۋاسىلى؟ ئاھ خۇدا، نېمە بالا ــ قازا بۇ!

ۋاسىلىسسا ئۇنىڭ يەلكىسىنى ھە دەپ سىلكىتتى، ئۇ كۆزىنى ئاچتى:

ــ بىز خوشلىشۇالايلى، ۋاسىلىسسا.

ۋاسىلى قولىنى ۋاسىلىسسانىڭ ئۇزاتتى، ۋاسىلىسسا ئۇنىڭ قولىنى قىستى، ئاندىن ئۆكسۈپ ــ ئۆكسۈپ ئورنىدىن تۇردى.

ــ ئەمدى چىقىمەن، ــ دېدى ئۇ، ــ مەن ئەمدى يەڭگىلىەپ قالدىم.

ۋاسىلىسسا بىر قەدەم ماڭدى، يەنە بىر قەدەم ماڭدى، ئاندىن

ئارقىسىغا قاردى.

ۋاسىلى كۇلۇمسىرىمەكتە ئىدى، ۋاسىلىسسا ئۆكسۈپ يىغلىغىنىچە چىقىپ كەتتى.

ۋاسىلى كۇلۇمسىرەيىتتى، ياتاتتى، كۇلۇمسىرەيىتتى.

بۇگۈن جاھان خوددى يامغۇر يېغىش ئالدىدىكىدەك تىپتىنچ ئىدى. بۇنداق كۇنلەردە بەك سوغۇقمۇ، بەك قىزىقمۇ ئەمەس قېتىققتىن ئازراق ئىچىپ، دېرىزىدىن تالادا بولۇۋاتقان ئىشلارغا قاراپ تۇرۇشتىن ئارتۇق لەززەت ئىش بولمىسا كېرەك.

(1966)

(«روسىيە-سوۋېت ئەدەبىياتى»
ژۇرنىلىنىڭ 1986-يىللىق 3-سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ساۋىر ئېلى**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **رەقىپ ۋاھاپ**

ئېلىشىش

ف. مۇخامماجىيۇ

ئاپتور ھەققىدە ئاپتور سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاجىك يازغۇچىسى بولۇپ، ئەسەرلىرى 1955-يىلىدىن باشلاپ ئېلان قىلىنىشقا باشلىغان؛ ئۇنىڭ «يېڭى رەئىس»، «كۆچكۈنچى» قاتارلىق ھېكايىلىرى، «بوۋاي» قاتارلىق پوۋېستلىرى بار. ئاپتور ئەسەرنى يۇمۇرلۇق ۋە لىرىكىلىق يازىدۇ.

1

ئۇستا چېلىشچىنى بىر چاقىرىم يەردىنلا كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. مانا بۇنداق پالۋانلار قارىماققا شۇنداق ھەيۋەتلىك بولۇپلا قالماي، ئۇلارنىڭ ئۆزىمۇ ئۆزىنى ئاشۇنداق ھەيۋەتلىك، باتۇر قىلىپ كۆرسىتىشكە ئامراق. ئۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ ئۆز ئالدىغا بىر ئۆزگىچىلىكى بار، ئالايلۇق، ئالدىنقىسىنىڭ ئىككى تەرەپكە قايرىلىپ چىققان ئۇزۇن شاپ بۇرۇتى بار بولۇپ، خۇددى قىلىچقا ئوخشايدۇ، ئۇ ئۆز رەقىبىنى مۇشۇنىڭ بىلەن قورقۇتىماقچى بولغانىدەك كۆرۈنىدۇ؛ ئىككىنچىسى بولسا، ئاستىدىكى يەرنى دىرىلدەتكۈدەك، دۈك-دۈك دەسسەپ، بۆلەكچىلا بىر خىل ھېڭىش چىقىرىدۇ. ئالغان؛ ئۈچىنچىسى قازاندەك يوغان قورسىقىنى چىقىرىپ، ئىككى تەرەپكە ئىغاڭلاپ ماڭسام، دۇشمىنىمنىڭ ھەيۋىسىنى چۈشۈرۈپ تاشلايمەن دەپ ئويلايدۇ. ئەمەلىيەتتە، چېلىشقاندا بۇنداق قورساقنىڭ ئۆز ئېگىسگە بىرىدىغان پايدىسىدىن زىيىنى كۆپ ئىكەنلىكى

هەممە كىشىگە ئېنىق.

ئەخمەتبېك بۇنداق پالۋانلارغا زادى ئوخشمايدۇ. ئۇنى بىرىنچى قېتىم كۆرگەن كىشى زادىلا چۈشىنەلمەيدۇ، كىشىنى ئەيمىنىدۇرگۈدەك بىر سالاپىتى بولمىغان بۇ ئاددىي شەخس كۆپ يىللاردىن بۇيان، مۈشۈ كىچىككىنە بىر پارچە دۈگىلەك يەردە ئەڭ يامان چېلىشچى دېگەن نامنى قولدىن بەرمەي كەلمەكتە. ئەمما بۇ ھەرگىز ئەخمەتـ ـبېك ئۆزىنى تاشلۇۋەتكەن، رەڭگى-روبى كۆرۈمسز ئادەم دېگەنلىك ئەمەس. بۇنىڭدىن ھەرگىز ئۇنداق مەنە چىقمايدۇ. ئۇنىڭ بوي-تۇرقى ئېگىزمۇ ئەمەس، پاكارمۇ ئەمەس، ئوتتۇرا بويلۇق كىشىلەردىن سەل ئېگىزرەك بولۇپ، ئۇ كۆكرەك ۋە يەلكىلىرى كەڭ، بېلەك ۋە پاچاقلىرىنىڭ مۇسكۇللىرى تەرەققى تاپقان، باشلىرى يوغان، پېشانـ ـسىمۇ كەڭ ھەم ئېگىز كەلگەن بىر ئادەم. بىراق، راستىنى ئېيتقاندا، بۇنداق تەن تۈزۈلۈشىدىن بەرىبىر ھېچقانداق باتۇرلۇق قىياپىتى كۆـ ـرۈنمەيدۇ. ئەخمەتبېكنىڭ تەقى-تۇرقى بولۇپمۇ ئادەتتىكى بىر ئۆزبېك دېھقىنىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. يەنە كېلىپ ئۇ شالاڭ ئۆسكەن بۇرۇتىنى، ئۆزىنىڭ ئېرەنسىزلىكىدىن، قاياقتا تولغاش كېرەكلىكىنى يەنى يۇقىرىغا تولغاش ياكى تۆۋەنگە تولغاش ۋە ياكى ئىككى قۇلىقى تەرەپكە تولغاش كېرەكلىكىنىمۇ بىلەلمىگەن. ئۇ قەددىنى كۆتۈرۈپ ئەركىن-ئازادە ماڭغاندەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ مېڭىش-تۇرۇشلىرى سۈر-ھەيۋەت بىلەن دۈك-دۈك دەسسەپ ماڭىدىغان داڭلىق چېلىشچىلارنىڭكىگە زادىلا ئوخشمايتتى.

ئەخمەتبېكنى بەزىلەر ئۆتۈپ كەتكەن قۇۋۇ، چېلىشتا ئۆز رەقىبىنى بىخوت قىلىپ قويۇپ تۇرۇپ، ئاندىن تۇيۇقسىزلا يانىپاشقا ئېلىپ، يەرگە سىختەك. چاپلاپ قويۇش ئۇچۇن، ئەتەي ئۆزىنى ئاشۇنداق

كۆرۈمسز كۆرسىتىپ يۈرىدىغان بىرنەرسە دەپ باھالىشىدۇ. يەنە بەزىلەر ئۇنداق دەپ قارىمايدۇ. ئۇلار ئەگەر ئەخمەتنىڭ قۇۋلۇقىغا تاينىپ جان باقىدىغان چېلىشچىلاردىن بولسا، ئۇ چاغدا ئۇنى بەش قولدەك بىلىدىغان پالۋانلارنى قانداق قىلىپ بىرمۇ-بىر يېڭىپ چىقالىسۇن؟ ياق، بۇنىڭ قۇۋلۇق بىلەن مۇناسىۋىتى يوق، گەپ ماھارەت ۋە كۆچتە. بۇ چاغقىچە قۇۋلۇقىغا تاينىپ نام چىقارغان بىرمۇ چېلىشچى پالۋان بولغان ئەمەس، دېيىشىدۇ.

تاجىكچە چېلىشىش ھەققەتەن ئادەتتىكى چېلىشىش ئەمەس. ئۇ، بىرىنچىدىن، چاققان بولۇشنى، ئىككىنچىدىن، پۈت-قولنىڭ ماغدۇرلۇق بولۇشنى، ئۈچىنچىدىن، بەل مۇسكۇللىرىنىڭ تەرەققىي تاپقان بولۇشنى، ئەڭ ئاخىردا يەنە قاتتىق بويۇنلۇق بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەگەر سىزدە كۈچ-ماغدۇر دېگەن بولۇپ، ئەمما ھەرىكىتىگىز چاققان بولمىسا، مۇنداق ئەھۋال يۈز بېرىشى مۇمكىن: كۈچ جەھەتتە سىزدىن يېرىم ھەسسە ئاجىز، ئەمما ھەرىكىتى چاققان بىر ياش سىزنى چېلىش مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بارماي تۇرۇپلا كاپىيدە تۇتۇۋېلىپ يىقىتىپ ئىككى مۇرىگىزنى يەرگە چاپلاپ قويىدۇ. ئەكسىچە ھالدا، ئەگەر سىز دۇنيادا ئەڭ چاققان ھايۋاندىن-مۇ مىڭ ھەسسە چاققان بولۇپ، لېكىن ئۆزىگىزنىڭ بۇ چاققانلىقىنى دەل ۋاقتىدا ئىشلىتەلمىسىگىز، يەنىلا يېڭىلىپ قالىسىز.

ئەخمەتنىڭ رەقىبلىرى مەيلى كۆچىتە، مەيلى چاقىنالىقىتا بولسۇن، ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيتتى. دائىم مۇنداق ئەھۋال يۈز بېرەتتى: ئۇ چېلىش مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككى پۇتىنى تەڭ يېرىمى يەرگە پېتىپ كېتىدىغان قەدىمكى زامان خارازلىرىدەك يەرگە پاتۇرۇپ تۇرۇۋالسا، ئۇنىڭ رەقىبى ئادەتتە دېيىلىدىغان چېلىشىنىڭ

يەتمىش يەتتە خىل ھۇنىرنى ئۆگىنىۋالغىنى بىلەنمۇ، نېمە ئۈچۈن-دۇ، زادى قانداق ۋاقىتتىدۇ، بىلمەي قالىسز، ئۇنى گۈپ قىلىپ يەرگە ئاتىدۇ.

ئەگەر تاغدەك بىر پالۋان بىلەن ئېلىشىپ قالسا، ئەخمەتبېك ئۇنى ئاجايىپ ئۇستىلىق بىلەن مەيدانىدا چۆگىلىتىپ، تازا ھارغاندا، چاقماقتەك كېلىپ ئۆزىنى بىر ئۇرىدۇ-دە، شۇ يەردىلا گۈپ قىلىپ چۈشۈرىدۇ.

كىشىلەر ئەخمەتبېكنىڭ يېڭىشلىرىگە، ھەتتا ئۇنىڭ تۇرمۇشىدىكى بىرمۇنچە ئاجايىپ ھادىسىلەرگە قاراپ، ئۇنىڭ توغرىسىدا ئاجايىپ-غارايىپ رىۋايەتلەرنى تارقىتىشقان. مەسىلەن، بەزىلەر ئەخمەتبېك ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس، ئۇنى خۇدايىم ساقلايدۇ دېيىشىدۇ. ئۇلار ھەتتا قانداقتۇر بىر پىرىم چوقۇم ئۇنىڭغا ھامىيلىق قىلىدۇ، دەپ كېسىپ ئېيتىشىدۇ. دۇنيادىكى پالۋانلارنىڭ ھەممىسى مەشق قىلىدۇ — يا ماھارەتتە ئۆزىگە تەڭ كېلىدىغان بىر چېلىشچىنى تېپىپ چېلىشىدۇ، يا تەنھەرىكەت ئەسۋابىغا ئوخشاش بىرنەرسىلەرنى تېپىۋېلىپ، شۇنىڭ بىلەن مەشق قىلىدۇ. لېكىن، ئەخمەتبېكنىڭ مەشق قىلغانلىقىنى ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغان. ئۇ ئۆلۈپ كەتكەن ئاتىسىغا يارىدەملىشىپ، ئاتا كەسپى بولغان تېرىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەندىن بۇيان، باشقا ھېچقانداق ئىش قىلىپ باقمىغان، يەر تېرىش، كۆكتات تېرىش، باغ-ۋارانلارنى يېغىشتۇرۇش ۋە ئۆستەڭ چېپىش بىلەنلا بولغان...شۇنداقتىمۇ، ئۇ چېلىش مەيدانىدا ھازىر بولىدىكەن، كۆپ يىللار مەشق قىلغان چېلىشچىلار ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەن ھامان پۈتلىرى تىترەپ تۇرالماي قالىدۇ.

دەرۋەقە، دېھقانلارنىڭ كۈندىلىك ئەمگىكىمۇ بىر خىل مەشق،

ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىنىڭ باشلىقى پەقەت ئەخمەتبېكنىڭ ئۆزىنىلا ئاقتاغدىكى بىر تال يوتىنى تېرىشقا بەلگىلەپ قويغانىكەن. ئەخمەتبېك باشقىلار بىر باغلام ئوتۇننىمۇ كۆتۈرۈپ ئۆتەلمەيدىغان بىر يەرنى تېرىيدىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆز قولى بىلەن بىر ياغاچ ساپان ياساپ چىقىانسىكەن، بۇ ساپانىنى پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىلا بۇ جىلغىدىن ئۇ جىلغىغا كۆتۈرۈپ يۈرەلەيدىكەن.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بىر قېتىم ئۇ يەر تېرىۋاتقاندا، رايون مەركىزىدىن بىر خەۋەرچى چېپىپ كېلىپ، بۇگۈن چۈشتىن كېيىن چىلىش مۇسابىقىسى بولىدۇ، ئەخمەتبېك چوقۇم قاتناشۇن دېگەن ئۇقتۇرۇشنى يەتكۈزۈپتۇ. ئەخمەتبېك بارالمايمەن دەپتۇ، چۈنكى ئۇ ئەتىرەت باشلىقىغا بۇگۈن بۇ بىر پارچە يەرنى تېرىپ بولىمەن دەپ ۋەدە بەرگەنىكەن. خەۋەرچىسى بىكار يول چېپىپ، رايون مەركىزىگە قايتىپ كېتىپتۇ، لېكىن بىر سائەتتىن كېيىن ئۇ يەنە كەپتۇ، ئۇنىڭ بىلەن يەنە جىشبول كەنتىدىن بىر دېھقان ۋە رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىرىمۇ كەپتۇ. ئىسلىدە تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى كولخوز رەئىسىگە ئەخمەتبېكنىڭ ئىشىغا باشقا بىرسىنى ئەۋەتىپ، ئەخمەتبېكنى مۇسابىقىغە قاتناشتۇرۇشنى ئېيتىپ قويغانىكەن.

ئەخمەتبېك ئىندىمەستىن، رايونغا بېرىشقا مەجبۇر بوپتۇ، بىراق، بىر چىنە چايىنى ئىچكۈچىلىكنىڭ ئارىلىقىدا، ھېلىقى ئەخمەتبېكنىڭ ئوغۇنغا بارغان دېھقان تال يارىدىن دوسلاپ چۈشۈپ، دولىسى ئاجراپ كېتىپتۇ.

ئەخمەتبېك تۆت يىل ئۇرۇشقا قاتنىشىپ، ساق-سالامەت قايتىپ كەلگەنىكەن. بۇ ئىشتىنمۇ ئۆز ۋاقتىدا ھەر خىل رىۋايەتلەر

تارقىلىپتۇ. چۈنكى، پۈتكۈل داڕۋاز تېخىدا، ئۇرۇشتا بىر-ئىككى ئادەمنىڭ ئۆلگەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلاش بىلەن ھازا تۇتۇپ قالىدىغان يىغا-زار قىلمىغان بىرمۇ ئائىلە يوق ئىكەن، قايتىپ كەلگەنلىرىنىڭ يارىدار بولمىغىنىمۇ يوق ئىكەن. تۇغرا، بىر قېتىم ئەخمەتجېكىنىڭ يېقىنلا يەردە زەمبىرەك ئوقى پارتلاپ كېتىپ، ئەخمەتجېك دەرھال ئاكوپكىغا سەكرەپ چۈشۈۋالغان بولسىمۇ، لېكىن پۈتۈن بەدىنى توپىغا كۆمۈلۈپ قالغان، سەپداشلىرى ئەخمەتجېكنى توپا ئاستىدىن تارتىپ چىقىرىۋالغان، شۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن بىر ئاي گاس بولۇپ قالغان، خۇددى بىر كۆنەك ھەرە ئۇۋا سېلىۋالغاندەك، بېشى غوڭۇلداپ تۇرغان، قۇلىقىدا قانداقتۇر بىرنەرسە توختىماي ھۇشتەك چېلىۋاتقاندەك ۋىڭىلداپ تۇرغان. دوختۇرلار كۆرۈپ ئۇنىڭدىن گەپ سورىغاندا، ئۇ دوختۇرلارنىڭ كالپۇكلىرىنىڭ مدىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ ۋە گۇڭ-گۇڭ، غۇڭ-غۇڭ قىلغان بىرنەرسىنىڭ ئاۋازىنىلا ئاڭلاپتۇ.

بىر ئايدىن كېيىن، ئۇ يەنە قىسمىغا قايتىپ بېرىپتۇ.

ئۇ يۇرتداشلىرىغا ئۆزىنىڭ بۇ كۆچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بەرگەندە، قىلچىمۇ كۆپتۇرۇۋەتمىگەن ۋە ئۆزىنى باتۇر قىلىپمۇ كۆرسەتمىگەن. يۇرتداشلىرى بۇ ئاددىيغىنا ھېكايىلەرنى ئاڭلىغاندا ناھايىتى ھۆرمەت بىلەن زەڭ قويۇپ قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان. لېكىن ئۇلار پاراڭ سېلىشقاندا بولسا، ئۇنى زادى ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس دەپ، بۇرۇنقىدەكلا كېسىپ ئېيتىشقان...

2

ئەخمەتجېكنىڭ كەيپى ئۇچتى. ئېغىر خىيال ئۇنى بېسىۋالدى. مۇھەممەت مۇراد دېگەن يېگىدىن داڭقى چىققان چېلىشچى ئۇنىڭ كۆكۈلۈك ئوتكۇزمەكچى

بولغان بىركۈننىڭ پەيزىنى ئەتىگەندىلا ئۈچۈرۈۋەتتى.

ئەخمەتبېك ئۆزىنىڭ دوستى سەلىم بىلەن ھەر ئىككىلىسى چاقىرىلغان بىر زىياپەتكە بېرىش ئۈچۈن كوچىغا قاراپ ماڭغانىدى. بۇ چاغدا كەينىدىن بىرسى ئۇنى چاقىرىپ قالدى. ئەخمەتبېك كەينىگە بۇرۇلۇپ شۇنداق قارىسا، بايىقى مۇھەممەت مۇراد دېگەن قولتىقىغا بەش پۇتلۇق بىر يوغان ئۈن تاغىرىنى خۇددى بىر تال پەينى قىستۇرۇۋالغاندەك قىلچە ھەرەج تارتماي قىستۇرۇپلىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ يېقىن كېلىپ تازىم قىلدى ۋە قولىتىقىدىكى تاغارنى يەرگە قويماستىن، قۇرۇق قولىنى كۆكرىكىگە قويۇپ سالام قىلدى. ئاندىن ئەخمەتبېكنىڭ ئۇزاتقان قولىنى سىقتى.

— ياخشىمۇ سىز. سالامەتلىكىڭىز ئوبداندۇ؟ كۆڭلىڭىز خۇشالدۇ؟ كەم دىدار بولۇپ كەتتىڭىز. زىياپەت ئىگىسى ماڭا ئۇنىنى ئاپىرىشپ بەرسىڭىز دېگەنىدى. سىزمۇ شۇ ياقتا كېتىۋاتسىدىغانسىز؟ بىللە بارىدىكەنمىز — دە.

مۇھەممەت مۇراد شاتۇتسەدەك جاۋراپ كەتتى ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللىلا تۆمۈردەك قولى بىلەن ئەخمەتبېكنىڭ بارماقلىرىنى تۇتۇۋېلىپ ئامبۇردەك قىسقىلى تۇردى.

ئەخمەتبېكتە قىلچە ئۇنىڭ بىلەن سىنىشىش خىيالى يوق ئىدى. ئۇ كۆڭلىگە ياقمىغان بولسىمۇ، يەنىلا بۇ ياش پالۋانىنىڭ تىنچلىق-ئامانلىق سوراشلىرىغا ئەدەب بىلەن جاۋاب بېرىپ تۇردى ۋە قولىنى بۇ يىگىتنىڭ قولىدىن ئاستا-ئاستا سۇغۇرۇۋالماقچى بولدى.

ئەگەر كوچىدا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىرى بۇ ئىككى پالۋاننىڭ قول ئېلىشىپ پاراڭلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالغان بولسا، چوقۇم بۇ ياش پالۋاننى داڭدار چېلىشچىغا ھۇرمەت بىلدۈرۈۋېتىپتۇ دەپ

قبلىشى مۇمكىن ئىدى. بىراق، بۇ ياش پالۋاننىڭ غەيرىتى باشقىچە ئىدى...

ئەخمەتبېك بىر تىنىپلا مۇھەممەت مۇرادنىڭ تېنىدىن گۈپ-گۈپ پۇراپ تۇرغان ھاراقنىڭ ھىدىنى سەزدى. ئەخمەتبېك بۇ ياش يىگىتنىڭ مەيلىگە قويۇپ بەرسە، بارماقلىرىنى قايرىپ سۈندۇرۇۋېتىدىغانلىقىنى بىلدى-دە، شارت قىلىپ قولىنى سۈغۇرۇۋالدى.

مۇھەممەت مۇرادنىڭ كالپۇكلىرى تىترەپ، يېرىم ئوچۇق-يېرىم يۇمۇق كۆزلىرىدىن بىردىنلا غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى. ئۇ چوڭ پېشقەدەم پالۋاننىڭ قولىنى باشقىدىن سىقىماقچى بولۇۋاتقىنى، ئەخمەتبېك ئۇنىڭ دولىسىغا بوشقىنا ئۇرۇپ، مۇلايىملىق بىلەن:

ــ تاغرىڭنى قويۇڭ...، ــ دېدى.

ئەخمەتبېكنىڭ گېپىدىن بىر خىل تەنە چىقىپ تۇراتتى. ئۇ قولىتىقىغا تاغارنى قىستۇرىۋېلىپ، ئۆزەكتىن چوڭلار بىلەن مۇشۇنداق كەلسە-كەلمەس تىنچلىق-ئامانلىق سوراشساڭ سەت بولىدۇ دېمەكچى بولاتتى.

مۇھەممەت مۇراد تاغارنى يەرگە قويدى، بىراق، تاغار بىر يېنىغا يەڭدەپ كېتىدىغاندەك تۇراتتى. مۇھەممەت مۇراد تاغارنى تىك تۇرسۇن دەپ سەل-پەل يۆلەشتۇرۇپ قويدى، ئەمما تاغار يەنىلا بىر تەرەپكە ئېغىپ كەتتى. بۇ چاغدا ئەخمەتبېك تاغارنىڭ بوغۇقلۇق ئاغزىدىن تۆتۈۋېلىپ، بوش-بوش كۆتۈرۈپ، ئۇنى تامغا يۆلەپ قويدى.

ــ بالا...، ــ دېدى ئۇ مۇھەممەت مۇرادقا توغرىدىن-توغرا قاراپ تۇرۇپ. ئۇ مويىسپىتلىق سۆپىتى بىلەن بۇ ياش چېلىشچىغا ھاراق ئىچمىگىن دەپ نەسىھەت قىلماقچى ئىدى. بەزىلەر ھاراقنى

كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن ئىچىدۇ. بەزىلەر بولسا، راستىنى ئېيتقاندا، ئۆزىنى ئەقىللىق، ماھارەتلىك قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن ئىچىدۇ. مۇھەممەت مۇراد ھەقسىزەتەن پالۋان، بۇنىسى چوقۇم، شۇڭا، قايسى جەھەتتىن بولمىسۇن ئۇنىڭغا ھاراق ئىچىش مۇناسىپ ئەمەس. ئەخمەتجېكنىڭ ياشلارنى ئاسراپ ئېيتماقچى بولغان سۆزى مۇشۇ ئىدى. بىراق، مۇھەممەت مۇرادنىڭ كۆزىگە قاراپ، ئۇنىڭ دېمەكچى بولغان گەپلىرى بوغۇزىغا تىقىلىپ قالدى. ياش پالۋاننىڭ كۆزىدىن ئۆپۈچۈقلا دۇشمەنلىك بەلگىسى چىقىپ تۇراتتى، چىرايىدىن بولسا، مەنسىتمەستىن كۈلگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

ئەخمەتجېك بۇنىڭدىن ئىلگىرىلا ئانچە-مۇنچە سېزىپ يۈرەتتى. بۇ يىگىت كۆرۈنۈشتە ناھايىتى ھۆرمەت قىلىپ، ئۇچراشقان ھامان ئېگىلىپ-پۈكۈلۈپ تازىم قىلغانىدەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن نېمىشقىدۇ ئىچىدە باشقىچىلا يامانلىق ساناپ يۈرەتتى. ھازىر ئۇ مەس بولۇپ قالغان، شۇڭا، ئۆزىنىڭ دۇشمەنلىك نىيىتىنى يوشۇرۇپ قالالمىدى... ئەخمەتجېكنىڭ كەيپى ئۇچتى. كۆڭلىنى گويا بىر پارچە قارا بۇلۇت قاپسۇالغاندەك بولۇپ قالدى. ئۆزىنى تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان تۇۋرۇك يىقىلىپ چۈشۈپ، ھە دېگەندىلا چوڭ بىر جىدەل چىقىپ كېتىدىغاندەكلا تۇراتتى.

3

ئەخمەتجېك بىلەن سەلىم ئىككىسى بىرلىكتە زىيا-پەت ئىگىسىنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۇلار ئىككىسى كېچە-كىدىن تارتىپلا يېقىن دوست ئىدى. سەلىم جارمودى دارىلمۇئەللىمىنى پۈتتۈرۈپ ئوقۇتقۇچى بولغان، ئىشتىن سىرتقى بىلىم يۈرتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن مەكتەپ مۇدىرى بولۇپ تەيىنلەنگەن، كېيىن يەنە كەنت سوۋېتىنىڭ رەئىسلىكىگە سايلانغان بولسىمۇ،

لېكىن ئەخمەتبېك بىلەن بولغان دوستلۇقىنى ئىزچىل ساقلاپ كەلگەنىدى. ئۇ ئوقۇتقۇچىلىقنى ئالىلىقاچان تاشلىۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن كۆپچىلىك ئۇنى يەنىلا سەلىم مۇئەللىم دەپ ئاتايتتى.

ئىككى دوست ئايۇانغا چىقىرىلىپ، ئەڭ ھۆرمەتلىك كىشىلەر قاتارىدا ئولتۇرغۇزۇلدى، ئۇلارنىڭ ئالدىغا قەنت-گېزەك، مېۋە-چېۋە قاتارلىق نازۇنېمەتلەر كەلتۈرۈلدى.

زىياپەت ئەتىگەندىلا باشلاندى، ئەمما كەچكى مەشرەپكە تەكلىپ قىلىنغان مېھمانلار ئەڭ ئەزىز مېھمانلار ھېسابلىناتتى؛ ساھىپخان ئۇلارنى ئېچىلىپ-يېيىلىپ، خۇشال-خۇرام ئولتۇرسۇن دەپ، پۇتى-قولى يەرگە تەگمەي چېپىپ يۈرۈپ خىزمەت قىلىدى.

ياشلار ئۇچۇن بۇك-باراقسان سايە تاشلاپ تۇرغان ئۇجمە دەرىخىنىڭ ئاستىغا داستىخان سېلىندى. ئاگرانوم تۆرده ئولتۇردى، ئۇنىڭ ئىككى يېقىدا بىرنەچچە ئوقۇتقۇچى، بىر مال دوختۇرى، ئاندىن قالسا كەنتتىكى دائىم كولخوزنىڭ ئىش باشقارمىسىغاكىرىپ-چىقىپ يۈرىدىغان ئاكتىپ ياشلار ئولتۇردى. مۇھەممەت مۇرادمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بولۇپ، دۇشەنبە① ۋە باشقا شەھەرلەردىكى مۇسابىقە ئەھۋالى ئۈستىده ئۇنلۇك ئاۋازى بىلەن سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى.

ياشلار سورۇنىدا ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ۋوتكا ئىچىشتى، چوڭلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۇن، ھاراق چەينەكلەردە ئېلىپ كېلىنىپ، ئاندىن چىنىلەرگە قۇيۇلاتتى. ياشلارنىڭ پاراڭلىرى بارغانسېرى قىزىماقتا ئىدى. ھەۋەسكار ناخشىچىلار قوڭغۇراقلىق داپ، راۋاپ ۋە دومبۇرىلارنى تەڭكەش قىلىپ، نۆۋەت بىلەن ھويلىنىڭ ئوتتۇ-

---

① دۇشەنبە — تاجىكستاننىڭ مەركىزى.

رىسىغا كېلىپ ناخشا ئېيتىشاتتى. ئۇلار شەھەرلەردىكى ئارتىسلارنى دوراپ، مېھمانلارنىڭ ئارىلىرىدىن ئۆتۈپ يۇرۇپ ناخشا ئېيتىشاتتى. ئەخمەتبېك ناخشىغا قىزىقمىدى. "ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئۆز ھېسسىياتىمنى تىزگىنلەپ تۇرۇش ئىقتىدارىم يىلدىن-يىلغا ئاجىزلاپ كېتىۋاتقاندەك تۇرىدۇ" دەپ ئويلىدى ئۇ ئىچىدە. ئۇ ئۆزىنى ئون يىل، ھەتتا بەش يىل چېكىنىپ كەتكەندەك سەزدى. ئەگەر كىمدە كىم ئۇنى بوزەك قىلسا، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشنى ياخشى بىلەتتى. ئۇ چاغدا ئۇ: بەش قول بىردەك بولمايدۇ، دەپ ئويلايتتى. ئۇنىڭ يادىغا يەنە كونىلارنىڭ: "نادانلارنىڭ ئاقىللارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قېلىشى ئەجەبلەنگۈدەك ئىش ئەمەس، ئەخلەت-چاۋا سۈنىڭ ئۈستىگە لەيلەپ چىقىپ قالىدۇ، ئۇنىڭ-مەرۋايىت بولسا ھامان سۈنىڭ تەكتىگە چۆكۈپ كېتىدۇ" دېگەن ئاقىلانە گەپلىرى كېلىپ قالدى. توغرا، نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا، ئۇ ئۆز ھېسسىياتىنى ئاسانلا تىزگىنلەۋالالايتتى، ئەمدىچۇ، ھەي! كىمدە كىم ئۇنىڭ چىشىغا تەگسە، ھەپتىلەپ ئىچى ئاچچىق بولۇپ يۈرىدىغان بولۇپ قالدى.

قىزىق يېرى شۇكى، بۇ مۇھەممەت مۇراد دېگەنگە يەنە زادى نېمە كېرەك؟ پۈتۈن ئوبلاست بويىچە ھەممىنى ئۆتۈپ چىقتى، يېقىن ئەتراپتىكى ئۈچ رايوندىن ھەر خىل مۇكاپاتلارنى ئالدى ۋە تەقدىرلەندى، ياكى ھازىرقى نامى بويىچە ئېيتقاندا مۇكاپاتنامىلارنى ئالدى، مەركەز دۇشەنبىگە نەچچە قېتىم باردى، بىر قېتىم تېخى قوشنا جۇمھۇرىيەتكە باردى، ئېھتىمال فرۇنزې شەھىرىگە بارغان چېغى... مانا مۇشۇلارمۇ ئۇنىڭغا يەتمەمدۇ؟ يا ئەخمەتبېكنى يەرگە ئۇرۇپ، ھەممە ئابرويلۇق كىشىلەرنىڭ ئالدىدا رەسۋاسىنى چىقارسا ئاندىن بولامتى؟

براق، ئەخمەتبەك چېلىشقا چۈشۈپ باقمىغىلى تۆت يىل بولغا-
نىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر ئۇ ئەمدى مۇسابىقىغە قاتناشسام
ئۆزەمنى سورىمىغان بولۇپ قالىمەن، چېلىشىش ياشلارنىڭ
ئىشى، مەن بىلەن تەڭ پالۋانلار ئالىلىقاچان چېلىش سورۇنىدىن
چىقىپ كەتتى، چېلىشنىڭمۇ ئۆزىگە چۈشلۈق قائىدە-نىزامى بار-دە،
دەپ ئويلايتتى.

ياكى بۇ قائىدە-نىزاملارنى قايرىپ قويۇپ، ئەدەبنى بىلمەيدىغان
بۇ شىلتاق ئېتىۋاتقانلىقنى ئەدەبنى بېرىپ قويۇش كېرەكمىدىيا؟...
ئۆتكەن يىل ئۇنىڭ ئەدەبنى بېرىپ قويۇشقا ئىككى قېتىم
پۇرسەت كەلگەنىدى. دۇرۇس، بىرىنچى قېتىمقى پۇرسەت
ئانچە ئىپادە كەلمىدى. ئۇ چاغدا ئەخمەتبەك ئەمدىلا
دوختۇرخانىدىن قايتىپ كەلگەن بولۇپ، پىكىر-خىيالى ئاغرىق
ياتقان خوتۇننىڭ غېمىدا بولۇپ قالغانىدى، رايون مەركىزىنىڭ
تەنھەرىكەت مەيدانىدا چېلىش مۇسابىقىسى بولۇۋاتاتتى، مۇھەممەت
مۇراد چېلىش مەيدانىدا گويا ئۆزى بىلەن چېلىشقا چۈشىدىغان
بىر كىمنى ئىزدەۋاتقاندەك، دەھشەتلىك تۇردە ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا
چېپىپ يۈرەتتى. مەشق قىلىش ۋاقتىدا كىيىدىغان ئىشتىنىنىڭ
پۇشقىقىنى تىزىغىچە تۇرۇۋۈلىپ، بۇلجۇڭ گۆشلىرى تىقىلىپ كەتكەن
يوغان پاچاقلىرىنى ئېچىۋالغانىدى. ئوت-چۆپ ئۆسۈپ كەتكەن،
گىلەمگە ئوخشاش يۇمشاق يەر ئۇستىدە يالاڭغىداق ئېگىز-پەس
سەكرەپ، ئۆز ھەيۋىسىنى كۆرسىتىپ يۈرەتتى. قىسقا مايكىسىنىڭ
ئېتىكى شامالدا لەپىلدەپ، بەدىنى سوقۇشقا چۈشكەن ئۇرۇشقاق
خورازغا ئوخشاپ قالغانىدى. بىردەم-بىردەم بېشىدىكى گۈلىۋۈك
دوپپىسىنى ئېلىپ، يۈزىدىكى تەرلىرىنى ئېرتىپ تۇراتتى ۋە قانداقتۇر

بىركىمنى چېلىشقا چاقىرىۋاتقاندەك، كۆزلىرىنى ھەر ياققا تىكەتتى. روشەنكى، ئۇ ھېلىلا بىرنەچچە چېلىشچىنى يېڭىۋەتكەنىدى، شۇ تاپتا چېلىش مەيدانىنى پىرقىراپ، يېڭىدىن بىرىنىڭ چېلىشقا چۈشۈشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. بىراق، ھېچكىم ئۇنىڭ بىلەن چېلىشقا چۈشۈشكە پېتىنالمايتتى.

مۇھەممەت مۇراد ئەخمەتجېكنى كۆرۈپ، سەل ئېگىلىپ ئۇنىڭغا سالام بەردى، ئاندىن ھېچقانداق تارتىنماستىن كۆرەڭلىك بىلەن گەدىيىپ، بۇ پېشقەدەم پالۋانغا مەنلىك قاراشلىرى بىلەن تكىلىپ قاردى.

— يارايسەن بالا، تېخىمۇ كۈچلىنىپ كېتىشىڭنى تىلەيمەن! — ئەخمەتجېك ئۇنلۇك ئاۋازى بىلەن شۇنداق دېدى-دە، كېتىپ قالدى.

باشقا بىر قېتىمقى مۇشۇنداق بىر چېلىش مەيدانىغىمۇ سەلىم باشلاپ كەلگەنىدى. بۇ مۇسابىقىغە تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى باش كېسىمچى بولغانىدى، ئۇ قوڭغۇراق ئېسىپ قويۇلغان دەرەخنىڭ سايىسىدىكى بىردىنبىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇۋالغان بالىلارنى قوغلۇۋېتىپ، ئەزىز مېھمانلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. بۇ ئۆكتەبىر بايرىمىدىن ئىلگىرىدەك بولغان ئىش بولۇپ، پۈتكۈل رايوندىن كەلگەن 13 چە چېلىشچى مۇسابىقىغە چۈشتى. كېسىمچى مۇسابىقىدە ئۇتۇپ چىققانلارغا يېرىم ئۆتكۈزگۈچىلۈك رادىئو، قول سائىتى، كاستۇم، تون ۋە باشقا ھەر خىل مۇكاپات بۇيۇملىرىنى تارقاتتى.

مۇھەممەت مۇراد ئەڭ ئاخىرقى رەقىبىنىمۇ يەڭدى. ئاندىن يېراقتىكى تاغلىق كەنتتىن كەلگەن ۋە ئۇنىڭ بىلەن چېلىشىشقا بەل

باغلاپ چۈشكەن ئۇچ يىگىتنىمۇ يەرگە ئېلىپ ئۇردى. ئاندىن مەيـ
داندا سەكرەپ ئويناقلاپ كەتتى. ئۇ بۇرنىنى كېرىپ، خۇددى
بەيگىدىن ئىلگىرى ئارپىخان يەپ مەس بولۇپ قالغان ئات باغلاپ
قويغان قوزۇقنى زېرىكمەي چۆگىلىگەندەك، مەيدانىنىڭ ئىچىدە
ئۇ ياقتىن-بۇ ياقتا چۆگىلەپ يۈردى. ئۇ ئۆگىنىپ قالغان ئادىتى
بويىچە، بېشىدىكى گۈللۈك دوپپىسى بىلەن ئۆزىنى يەلپۈپ تۇراتتى.
بۇ ياش چېلىشچىنىڭ بويۇنلىرى تاشتەك قاتتىق ئىدى، بېلىكىدىكى
تومپىيىپ چىققان بۇلجۇڭ گۆشىلەر خۇددى چىلىگىگە ئوخشايتتى.
ئۇنىڭ بويۇن، بېلەك، پاچاق ۋە يۇڭلۇق مەيدىسىدىكى بۇلجۇڭ
گۆشىلەر ياغ سۈرتۈپ قويغاندەك پارقىراپ، شۇنداق قىمىرلىشىغا
لىغلىداپ كېتەتتى. بەدىنىدىكى تەر تامچىلىرىمۇ كۈن نۇرىدا
پارقىرايتتى.

ئۆزىگە تەڭ كېلىدىغان چېلىشچىنى تاپالمىغاندىن كېيىن، مۇھەم-
مەت مۇراد قىزىل رەخت يېپىلغان شىرەنىڭ ئالدىغا بېرىپ، كېسىم-
چىلەرگە ئېگىلىپ تۇرۇپ گۈدۈكلاپ بىر-ئىككى ئېغىز گەپ قىلدى.
تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى دولىسنى قىسىپ جاۋاب بەردى.

ئەخمەتجېكنىڭ ئويلىمىغان يېرىدىن چىقىپ، قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە:

— ئىنىم ئەخمەتجېك! ئىنىم ئەخمەتجېك! — دېگەن ئاۋاز ياڭ-
رىدى. — باش كېسىمچى ئىككى دوست ئولتۇرغان ئورۇندۇقنىڭ
ئالدىدا تۇرۇپ تەكرار ئېيتتى. — مۇھەممەت مۇراد سىزنى راستىنلا
چېلىشماسلىققا ۋەدە قىلتىكەنمۇ؟ دەپ سوراۋاتىدۇ.

ئەخمەتجېك قىزىرىپ كەتتى. ئەسلىدە گۈدۈكلىشىنىڭ ۋە دولـ-
سنى قىسىپ قويۇشنىڭ تېگىدە گەپ بار ئىكەن-دە! ياش چېلىشچى
قارىماققا ناھايىتى چاققاندەك كۆرۈنەتتى، بىراق ئەمەلىيەتتە بولسا...

بوپتۇ، كونىلار: ئانداق قازانغا مانداق چۆمۈچ دەپتىكەن...ئەمدى ئېلىشپ باقماقتىن باشقا يول قالمىدى...

بىراق، سەلىم ئۇنى ئورنۇڭدىن تۇرما دەپ مۇرىسىنى بېسىپ قويدى ۋە كېسىمچىگە قاراپ دېدى:

ــ ئەخمەتبېكنىڭ چېلىشقا چۈشمەيدىغانلىقىنى ئۆزىڭىز ئېنىق بىلىپ تۇرۇپ يەنە نېمە سورايسىز؟ بەللى، توۋا دەڭ، سىز بۇگۈن ئاساندىن چۈشۈپ كېلىۋاتامسىز نېمە؟

باش كېسىمچى مۇجمەل ھالدا ئەپۇ سورىغاندەك قىلىپ، ئۆز ئورنىغا باردى-دە، مۇسابقىنىڭ ئايالاشقانلىقىنى ئېلان قىلدى.

تاماشچىلار مەيداندىن تارقاشقا باشلىدى.

مۇھەممەت مۇراد ئۆزىگە ئايېرىن ئوقۇپ كېلىۋاتقان كىشىلەر توپى بىلەن بىللە كېلىۋېتىپ، ئەخمەتبېكنىڭ يېنىدىن ئۆتتى، ئۇ ھەتتا بۇ تەرەپكە قاراپمۇ قويمىدى .ئۇ بىر قول سائىتى ۋە بىرياقا تون مۇكاپات ئالغاندى، شۇڭا ئەتەي ۋارقىراپ:

ــ ھەر قېتىمدا بېرىدىغىنى سائەت، مەن بىر سائەت دۇكىنى ئاچسام بولىدىغان بولدى! ــ دېدى.

سەلىم ئاغىنىسىنى خۇشال-خۇرام ماڭدۇن دەپ، تۇرلۇك خىياللار چىرمۇالغان ئەخمەتبېك بىلەن بىللە كېلىۋېتىپ، ئۇنىڭغا ھەر خىل يوللار بىلەن چاقچاق ۋە قىزىق گەپلەرنى قىلاتتى.

ــ ھەي، نېمىگە ئاچچىقلىنىسەن؟ نەۋرە كۆردۈڭ، يەنە چېلىشقۇڭ بارمىدى! بەك چېلىشقۇڭ كېلىپ كەتكەن بولسا، كەلگىنە، مەن بىلەن بىر چېلىشىپ باق.

ــ سەن بىلەنما؟

ــ ئەمىسچۇ؟ ئۇنىتۇپ قالدىڭمۇ، كىچىك ۋاقتىمىزدا ئىككىمىز

قانداق چىلىشاتىتۇق؟ تېخى يادىمدا، سېنى ئىكىكى-ئۈچ قېتىم ئوڭدائىچە يەرگە ئاتقان ئىدىمغۇ...

ئەخمەتبېك ئىختىيارسىز ھالدا قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى:

— راست شۇنداق بولغان. بىراق، ئۇ چاغدا بىز كىچىك، ھازىر بولسا سەن بىزنىڭ كەنت سوۋېتىمىزنىڭ رەئىسى، يەنى سوۋېت ھاكىمىيىتىنىڭ ئۆزى، ئەگەر كىمدە كىم سوۋېت ھاكىمىيىتى بىلەن ئېلىشسا، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى ئۆز-ئۆزىدىن مەلۇم...

4

توخۇ گۆشى ئاللىقاچان يېيىلىپ بولدى. ناخشىچى ياشلار يەنە ئېيتىشقا چۈشتى. پاراڭچىلار تۇرلۇك گەپلەر بىلەن قىزىنچىلىق قىلىشقا باشلىدى. ئايۇاندا ئولتۇرغان قېرىلار بولسا ئۆتكەن-كەچكەن ئىشلار ئۈستىدە پاراڭ سوققىلى تۇردى. ياشلارنىڭ پاراڭلىرى بىردەم-بىردەم يۆتكىلىپ تۇراتتى. بۇلارنىڭ كۆلكە-پاراڭلىرى ئېچىدە ھەمىدىن بەك مۇھەممەت مۇرادنىڭ ئاۋازى چاڭىلداپ تۇراتتى.

— قىزىق يىگىتكەن-ھە، — دېدى سەلىم قولىنى ئوڭ تەرەپكە جونۇپ، — زادى سەن بىلەن بىر سىناشقۇسى بار.

— شۇنداق، — دېدى ئەخمەتبېك.

— مەن بۇنىڭغا قوشۇلمايمەن، ئەتە چوقۇم ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن.

— ئۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟

— بۇنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، نېمە دېيىش كېرەكلىكىنى ئۆزۈم بىلىمەن.

ئەخمەتبېك بىردىنلا ئەقلىگە كېلىپ، دوستىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋالدى. قانداق دېگەن بىلەن، ئەخمەتبېك ئۆمرى بويى دېھقان-

چىلىق قىلىپ كەلگەن ئادەم، دېھقانلارنىڭ كاللىسى ساپ بولىدۇ. ئۇ سەلمەنىڭ ئۆزىگە بولغان قارىشىنى ئەمدى چۈشەندى: پالۋان ئەخمەتبېكنىڭ ئۆتمۈشتىكى باتۇرلۇق نامىلا قالغان! شۇڭا، ئۆتكەن يىل ئۆكتەبىر بايرىمى هارپىسىدا ئەخمەتبېكنى چېلىشقا چۈشۈرمىگەن. شۇ سەۋەبتىنمۇ ئۇ مۇھەممەت مۇراد بىلەن سۆزلىشىپ، ئۇنىڭ كاللىسىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئىككىنچى ئەخمەتبېككە ئېسىلۇالماسلىقنى ئېيتىپ قويماقچى بولغان. هېلىمۇ ياخشى، بۈگۈن ئەتىگەن ئەخمەتبېكنىڭ كوچىدا دوستىنى كۈتۈپ تۇرغاندا يۈز بەرگەن ئىشنى تېخى ئۇنىڭغا دەپ بەرمىگىنى، بولمىسا سەلىم مۇھەممەت مۇرادنى كەنتلىك سوۋېتقا چاقىرتىپ ئاپىرىپ تەستەك بىلەن كاچىتىغا سالاتتى. ئۇ چاغدا سەت بولاتتى ـ دە!...

ـــ سەلىم ـــ دېدى ئەخمەتبېك ئەتەي بوش ئاۋاز بىلەن يېنىدە ـ كىلەرنى ئاڭلاپ قالمىسۇن دەپ، ـــ ساڭا دەيدىغان گېپىم بار ئىدى...

ـــ قېنى، گېپىڭ بولسا دەۋەرگىن، ئاڭلاپ باقاي.

ـــ مېنىڭ قېيىن ئىنىمنى بىلىدىغانسەن؟ هېلىقى قاسساپلىق قىلىدىغان شۇ، شۇ، شۇ، ئۇنىڭ شۇنداق بىر ماھارىتى باركى، ....ئەگەر سېنى قوي، كالا ياكى موزاي سويدۇرماقچىكەن دېسە، چوقۇم ئالدى بىلەن بېرىپ مالىنى كۆرىدۇ. ئۇ قوينىڭ گەجگىسىدىن تۇتۇۋېلىپ كۆتۈرۈپ باقىدۇ، ئاندىن يەرگە قويۇپ قورساقلىرىنى سىلاپ باقىدۇ، پاچاقلىرىنى ئۇۋۇلاپ باقىدۇ. ئەگەر سىيىر ياكى موزاي بولسا، بويۇن ئاستىدىكى گۆشىنى تۇتۇپ باقىدۇ، ئاندىن بوغۇزىدىن تۇتۇۋېلىپ، بىر ـ ئىككى سىلكىپ باقىدۇ، ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن: مېلىڭىزنىڭ ئېغىرلىقى مانچە كېلىدىكەن، گۆشى، مېيى مانچە چىققۇ ـ

دەك دەپ قويمدۇ. سويۇپ بولغاندىن كېيىن، بوش ۋاقىت تېپىپ، گۆشى بىلەن مېيىنى جىكلاپ باقسىڭىز، بىر كىلوگرامىمۇ ئۇ يان-بۇ يان ئەمەس، دەل ئۆزى چىقىدۇ.

— ئۇنى قانچىلىك دەيسەن، بۇندىق ئادەملەرنى مەنمۇ كۆرگەن. نارچى دەيدىغان تۇغمەنچى بار ئىدى، ئاشلىق تاغرىڭغا قاراپلا ئېچىدىكى ئاشلىقنىڭ قانچە كىلوگرام چىقىدىغانلىقىنى ئېيتالايتتى، گىرده تارتقاندىمۇ ئۇنىڭ دېگىنىدەك چىقاتتى.

— يارايسەن! كۆكلۈمدىكىنى چۈشىنىپسەن...

— بولدى، زادى نېمە دېمەكچىدىڭ؟

— مەن چېلىشىدىغان چاغلىرىمدا، بىر قاراپلا قارشى تەرىپىمنىڭ قانچىلىك كۈچى بارلىقىغا باھا بېرەلەيتتىم.

— ھازىرچۇ؟

ئەخمەتجېپ بىردەم جىم ئولتۇرۇۋېلىپ، ئاندىن دېدى:

— ھېلىمۇ شۇنداق.

— سەن تېخى ئۇنىڭ ئەدىبىنى بېرىپ قويماقچىمۇ؟ — سەلىم ھېلىقى ياش ئولتۇرغان تەرەپكە قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى، — نېمىشقا قول سالمىدىڭ؟

— ئۇ بەك ھەسەتخور نېمىكەن، مەن ھازىرغىچە ئۇنى ئۇندىقتۇ دېمىگەنىدىم. ئۇ قالتىس ھەسەتخور بىرنېمىكەن. تېخى 20 ياشقا كىرمەي تۇرۇپلا ئۇچىغا چىققان ھەسەتخور بىرنەرسە بولۇپ قاپتۇ. مەن بىر قاراپلا بىلىۋالدىم، ئۇ ماڭا چىش-تىرنىقى بىلەن ئۆچ ئىكەن، شۇڭا ئىچىم قايىنىدى...

— قىزىقكەنسەن ئەخمەتجېپ!

— بولدى، ئەگەر بىز قۇرامىدىكى ئادەملەر ھەسەتخورلۇق قىلسا

مەيلىدى... خۇدا ساقلىسۇن ئۇنى دەبتتىم. ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە قالماپتۇ، دەيدىغان گەپ بار ئەمەسمۇ... بىراق، ئەمدىلا 20 ياشقا كىرگەن بىر چاكسا ھەسەتخورنى نېمە دېيىش كېرەك؟ ئۇنىڭ كۆزلىرى قاپقارا كۆمۈردەك پارقىراپ تۇرىدۇ. ئۇلۇغ شائىرلار بۇنداق كۆزلەرنى قارا ئالۇچىغا ۋە خىلمۇخىل چىرايلىق نەرسىلەرگە ئوخشىتىدۇ. بىراق، سەن شۇنىڭغا ئىشىنەمسەن، ئۇنىڭ ئۇ كۆز-لىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرىدۇ، كىشىگە قارىسا، خۇددى سېرىق ھەرە نەشتىرىنى سانجۇۋاتقاندەك، سېرىق ئېشەك قۇيرۇقىدا چېقىۋاتقاندەك زەھەرلىك كۆرۈنىدۇ...

— ئۇنىسى راست، ئۇنىڭ ئۆزى بىر توك قاپاق، — دەپ قوشۇ-لىدىغانلىقىنى بىلدۈردى سەلىم، ئاندىن جىم بولۇپ ئويغا كەتتى.

— راست، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئادەمگە بىر خىل سۈر كۆرۈنىدۇ. بىراق، سەنمۇ ئاجايىپ بىر ئادەم! ئادەم دېگەن ھەر خىل-ھەر ياكىزا بولىدۇ-دە. جىمىكى پالۋانلارنى نافدۇزغا ئوخشاش ئادىل، ئالىيجاناپ بولسۇن دېيەلەمسەن؟

— كۆكلۈمدىكى ھېسسىياتلىرىمنى ساڭا ئۇقتۇرالمىدىمەن، يوقمۇ، بىلمەيمەن...

پولو كەلتۇرۇلدى. ئەخمەتجېك پىچقىنى ئېلىپ گۆشنى توغراشقا باشلىدى. بۇ چاغدا ساھىپخانىنىڭ ئوغلى ئۇستىگە يوغان بىر پارچە سۆڭەكلىك گۆش قويۇلغان بىر نېپىز ناننى ئالقىنىدا توتوپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى...

— بۇنى ئەخمەتجېك تاغامغا بەردى، — دېدى بالا قورۇنغانىدەك قىلىپ. ئەھۋالىدىن قارىغاندا بۇ بالا بۇنداق تاپشۇرۇقىنى بىرىنچى قېتىم ئورۇنلاۋاتقاندەك تۇراتتى.

ـــ كىم بەردى؟ ـــ سەلىم ئېپىز ناننى ئېلىپ تۇرۇپ سوردى.
ـــ مۇھەممەت مۇراد، ـــ دەپ جاۋاب بەردى-دە، ئايۇنىدىن يۇگۈرگەن پېتى كېتىپ قالدى بالا.
ئىككى دوست بىر-بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ قالدى.

5

ئەخمەتجېك زىيادەتتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىچى سىقىلىپ بىئارام بولدى. ئۇ ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇپ ئويلاپ باقماقچى بولدى...

ئاستا كۆتۈرۈلگەن ئاي تاغ چوققىلىرىنى يورۇتۇۋەتتى. خامانغا يېيىۋېتىلگەن بۇغداي مەئگەنلىرى ئايدىڭدا سۈرتۈپ پارقىرىتىۋېتىلگەن كەھرىۋادەك پارقىراپ تۇراتتى. سان-ساناقسىز قارا چېكەتكىلەر مۆڭلۈق ناخشىلىرىنى ئېيتىشاتتى، بىر خىللا چىقىۋاتقان بۇ ناخشا ئاۋازى ئالدىدا، كەنتتىن ئاڭلىنىۋاتقان دومبۇرا، راۋاپلارنىڭ ئاۋازى ئەخمەتجېك ئۇچۇن ناھايىتى يىراقتىكى ۋە يات بىرنەرسىدەك تۇيۇلاتتى.

كۆزەتچى بوۋاي دان ئايرىش ماشىنىسىنىڭ يېنىدىكى تارغىنا بىر تۆمۇر كارىۋاتتا ئۇخلاۋاتاتتى. ئىككى ھەپتىدىن بۇيان ئەخمەتجېك كۇن بويى دېگۈدەك مۇشۇ خاماندا ئىشلەۋاتاتتى، بەزى ئاخشاملىرى تېخى بۇ يەرگە كېلىپ، بۇ بوۋاي بىلەن بىر-ئىككى سائەت پاراڭلىشىپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزەتتى.

بوۋاينىڭ ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئەخمەتجېك بۇك-باراقسان شاخلاپ كەتكەن قارىياغاچ تەرەپكە كەتتى. كۇندۇزى بۇ قارىياغاچنىڭ سالقىن سايىسى ھاردۇق ئېلىش ئۈچۇن ئەڭ ئوبدان جاي ئىدى. ئەخمەتجېك مانا مۇشۇ يەرگە كېلىپ ئولتۇردى. ھەممە خاماندا بىرەر ياخشى جاي بولدۇ ـــ كۆڭلىڭىز ھەرقانچە بىئارام بولۇۋاتقان

بولسمۇ، مۇشۇنداق يەرلەردە بىر-ئىككى سائەت ئولتۇرۇۋالسىڭىز كۆڭلىڭىز ئارام ئېلىپ، ھەممىنى ئۇنتۇپ قالسىز.

بىراق، ئەخمەتبېك بۇگۈن ئۆزىنى بېسىۋالغان ئېغىر خىيالالاردىن قۇتۇلالمىدى. مۇھەممەت مۇرادنىڭ كۆرۈشكەندە ئەلەمسىك قول بېرىشى، دۇشمەنلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرى، يەنە ئۇنىڭ خالايىق ئالدىدا بىر پارچە سۆڭەكلىك گۆشنى ئەۋەتىپ ئەخمەتبېكنى ماغدۇرۇڭدىن كېتىپ قالدىڭ، سۆڭەكنى غاجىلاپ ماغدۇرۇڭغا كېلىۋالغىن دېگەن مەنىنى بىلدۈرگەن ئىنتايىن ئەدەبسىزلىكى ــ ئىشقىلىپ بۇ خىلدىكى ئىشلارنىڭ ھېچقايسىسىنى ھەرقانچە قىلىپمۇ كاللىسىدىن زادى چىقىرىۋېتەلمىدى.

"بۇ شۇمتەك پۈتۈنلەي شۆھرەتكە بېرىلىپ كېتىپتۇ..."چولپان يۇلتۇز كېسىلى" ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويۇپتۇ. ــ دەپ ئەخمەتبېك ئۈلۈغ-كىچىك تىنىپ ئويلىدى ئىچىدە. ــ سالمىنىڭ ئېيتقىنى توغرا، ئادەم دېگەن ھەر خىل بولىدىكەن، ھەر كىشى ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى قىلىدىكەن...".

ئەخمەتبېكنىڭ خاتىرىسىدە ئۆزىنىڭ ياشلىق چاغلىرىدىكى بەزى ئەھۋاللار كۆز ئالدىغا كەلدى. نافرۇز پالۋان بىلەن كۆرۈشكەن چاغدىكى ئەھۋاللار يادىغا كەلدى.

ئۇ يىللاردا نافرۇز پالۋاننىڭ بەك داڭقى چىقىپ، پۈتكۈل دارۇا-زۇنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتكەنىدى. ئۇ چاغلاردا ئەخمەتبېك تېخى يېگىياچە چېلىشچىلاردىن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئۇتۇشلىرىمۇ يېقىن رايونلاردىكى چېلىشچى-پالۋانلارنىڭ قۇلقىغا يەتكەنىدى. ئەخمەتبېكنىڭ شۇنداق تېز نام چىقىرىپ كېتىشىگە ئېھتىمال چېلىش مۇسابىقىلىرىنىڭ پامىر تاشيولىنى ياساش دولقۇنى كۆتۈرۈلۈۋاتقان

مەزگىللەرگە توغرا كېلىپ قالغانلىقىدىن بولسا كېرەك، يەنە كېلىپ دەل يول ياسىغۇچى ئىشچىلار تەبرىك يىغىنى ئۆتكۈزۈۋاتقان كۈنى تۇنجى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگەنلىكىدىن بولسا كېرەك. شۇنى بىلىش كېرەككى، كۆپچىلىك ئۈچۈن چوڭ يول ئۈستىدە بولغان ئىش ھامان ئادەتتە بولغان ئىشتىن تېزرەك يېڭى خەۋەر بولۇپ يېتىدۇ. چۈنكى، مىڭلىغان-تۈمەنلىگەن ئادەم تاجىكستانىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كېلىپ ئىش مەيدانىغا توپلىشىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مىللىيچە چېلىش ئىشچىلارنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان بىر ئويۇنى بولغىنى.

بىر قېتىم ئەخمەتبېك مال دوختۇرىغا كۆرسىتىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئاتىسىنى قالىغان ئايغىرىنى يېتىلەپ يۇقىرىقى مەھەللىگە بارغانىدى. بۇ ئاتنىڭ بىر پۇتى ئاغرىق بولغانلىقتىن، ناھايىتى تەسلىكتە ماڭاتتى، ئەمما ئەخمەتبېك چوڭ يولدىن ئەگىپ، ۋاڭچ ئۆستىگىنىڭ ياقىسىدىكى كىچىك يول بىلەن ماڭىدى. بۇنىڭدىن مەقسەت يول ئۈستىدە كىشىلەرگە كۆپ يولۇقماسلىق ئىدى. چۈنكى، يولۇققانلا كىشى ئېتىكىز قاندىقىسىگە ئاقسىنىپ قالىدى، قاچانىدىن بۇيان ئاقسىنىپ قالدى، پالانچى تاغقا چىقىپ، پالان دېگەن دورا ئوتنى تېپىپ ئېتىكىزنىڭ پۇتىغا يېقىپ باقتىكىزمۇ، بۇغا ساقايتىدىغان ھېلىقى بۇلاق سۇيىنى ئىشلىتىپ باقتىكىزمۇ، بۇ سۇ پالانى بۇلاقتىن چىقىدۇ، پالان-پۇستان دېگەنگە ئوخشاش تۈگىمەس سوئاللارنى سوراپ ئاۋارە قىلاتتى.

ئەگىرى-بۈگرى كەتكەن كىچىك يولدا كېتىۋېتىپ، ئەخمەتبېك يەنە بىر ئەگىمگە بۈرۈلدى-دە، بىردىنلا توختاپ قالدى. ئەخمەتبېك ئارقىسىدىن دىڭگۈلاپ كېلىۋاتقان ئات ئۆزىنىڭ بوشاپ كەتكەن تۇمشۇقىنى گوپپىدە ئۇنىڭ بوينىغا ئارتتى، گويا ئەخمەتبېك-

دىن نەمىشقا تۇيۇقسىز توختاپ قالدىڭ دەپ سورىغانىدەك، ئات ئۆزىنىڭ ئىسسىق تىنىقىنى پۇرقۇرتتى.

ئوتتۇز قەدەم نەرىدا، بۇلاق بويىدىكى بىر تۈپ ياڭاقنىڭ ئاستىدا بىر كىشى بەلبېغىنى يېيىپ ناماز ئوقۇۋاتاتتى. ئۇ يۈزىنى ئەخمەتـ بېكىكە ئۇدۇللاپ، بېشىنى ئەگكەن هالدا كالپۇكلىرىنى ئاۋازسىز مىدىرلىتاتتى. قائىدە بويىچە، ناماز ئوقۇۋاتقان كىشىگە كاشىلا قىلىشقا بولمايتتى. ئەخمەتبېك ئېتىنى چاتقالنىڭ شېخىغا باغلاپ قويۇپ، بۇ نونۇمايدىغان كىشىنىڭ ناماز ئوقۇپ بولۇشىنى كۈتۈپ بىر پارچە تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردى.

بىرئازدىن كېيىن بۇلاق تەرەپتىن گەپ قىلغان بىرسىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

ــ هۇي بالا، بېرى كەل!

تونۇمايدىغان كىشى بەلبېغىنى يېغىشتۇرۇپ، خالتىسىدىن يۇمشاق نان، گۆله، ئۇزۇم، تۇخۇم ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش مەززىلىك نەرسـ لەرنى ئالدى، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ بەللىرىنى سوزدى، ئەخـ مەتبېك بىر كۆرۈپلا، ئالدىدا تۇرغان كىشىنىڭ بىر پالۋان ئىكەنلىـ كىنى بىلدى.

ئىككىيلەن بىر-بىرىگە سالام قىلىشىپ، تىنچلىق-ئامانلىق سوراشتى.

ــ سەن ئاۋۇ مەھەللىدىن كەلگەنغۇ دەيمەن؟ ــ دەپ سورىدى بۇ يولۇچى ئەخمەتبېك كەلگەن تەرەپنى كۆرسىتىپ.

ــ ھەئە.

ــ بالام، ئىككىمىز بىللە يەيلى، ئۆزۈم يالغۇز يېسەم گېلىمدىن ئۆتمەيدۇ.

ناتونۇش ئادەم ناھايىتى يېقىنلىق بىلەن دېدى، ئۇنىڭ كۆلۈمسىرەپ تۇرغان چىرايىدىن بىر خىل مېھرىبانلىق چىقىپ تۇراتتى، ئەخمەتبېك ئالدىراش ئىشىم بار ئىدى دەپ تۇرسىمۇ، لېكىن رەت قىلىشقا پېتىنالمايتتى.

ئىككىيلەن سەپەر يېمەكلىكلىرى قويۇلغان داستىخان ئالدىدا ئولتۇرۇپ، يۇمشاق، مەززىلىك نانىنى ئىرىقىنىڭ سۇيىگە تۆگۈرۈپ يېيىشكە باشلىدى، بۇ ئىرىق كىچىك يولنى كېسىپ ئۆتۈپ، ۋانچ ئۆستىگە بېرىپ قوشۇلاتتى.

تورۇق ئات ئاغرىق پۇتىنى كۆتۈرۈپ، بىردەم-بىردەم پۇشقۇراتتى، بېشىنى چايقاپ، ئىگىسگە دات قىلىۋاتقاندەك قارايتتى.

ناتونۇش كىشى ئەخمەتبېكتىن كولخوز رەئىسىنىڭ ئېتىنى سوراپ بولۇپ، كەنتتىكى پېشقەدەملەرنىڭ سالامەتلىكىنى سورىدى. ئەخمەتبېك بىلگىنىچە تەپسىلىي جاۋاب بەردى.

— نەچچە يىلىنىڭ ئالدىدا يۇرتۇڭلارغا بارغانىدىم، — دېدى ناتونۇش كىشى. — ئۆزى ناھايىتى ياخشى كەنت. ھاۋاسى مۆتىدىل، ئادەملىرىمۇ ئاق كۆڭۈل ھەم مېھماندوست. — ئۇ سۆغا تۇگۈرۈلگەن نانىنى چاينىۋېتىپ تۇيۇقسىز سوراپ قالدى، — سەن ئەخمەتبېكنى تونۇمسەن؟

— قايسى ئەخمەتبېكنى؟ — ياش چېلىشچىنىڭ يۈرىكى قاتتىق دۈپۈلدەپ كەتتى.

— سىلەرنىڭ ئۇ يەردە ئەخمەتبېك ئاتلىق ئادەملەر كۆپتۇ؟

— ياشلارنىڭ ئىچىدە بىرلا ئەخمەتبېك بار.

ئەخمەتبېك ئۆزىنىڭ سۆزدە چاندۇرۇپ قويغانلىقىنى سېزىپ، قىپقىزىل قىزىرىپ كەتتى. ھېلىمۇ ياخشى، ناتونۇش كىشى بۇ چاغدا

خالتىسىدىن بىرنەرسە ئىزدەۋېتىپ، ئۇنىڭغا قارىماي قالدى.

ــ مەن دەل ئاشۇ چېلىشچى ئەزىمەتنى دەۋاتىمەن.

ــ ئۇ يامان ئەمەس.

ــ ئاڭلىشىمچە ئۇنى كۈچلۈك ھەم چاققان دەيدۇ، شۇنداقمۇ؟

ــ ئۇنىڭ كۈچى بارلىقىغۇ بار، بىراق، ئۇ تېخى ياش...، ــ دېدى ئەخمەتجېپ ئۇدۇق-بۇدۇق قىلىپ ئۆزىنى قاچۇرغاندەك، گويا باشقا بىرسىنى دەۋاتقاندەك، ئۆزىنى ئۇچىنچى شەخس قىلىپ كۆرسىتىپ.

ــ ھۆي بالام، چېلىش دېگەنگە ياش بولمىسا بولمايدۇ-دە.

ــ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى كىم بىلسۇن...

ــ تاغا، سىزمۇ چېلىشچى بولغانىدەك قىلىسىز، بىر قاراپلا بىلىۋالدىم...سىز كىم بولسىز؟

ئەخمەتجېكنىڭ ئارزۇسىنىڭ ئەكسىچە، گەپنىڭ كەلگەن يېرى مۇشۇ بولدى. نەتىجىدە ئۇ يالغانمۇ ئېيتمىغان، راست گەپمۇ قىلمىغان بولۇپ چىقتى. ئەگەر شۇ تاپتا ئۇ ناتونۇش كىشىگە ئۆزىنىڭ ئېتىنى ئېيتىپ بەرسە، ئۇ كىشىنىڭ سەپراسى ئۆرلەيتتى، ئەگەر يالغاندىن بىر ئاتنى ئېيتىپ بەرسە، ئۆزىنى يالغانچىلىق پاتقىقىغا تېخىمۇ بۇلغايتتى...

ــ بەزىدە مەنمۇ چېلىش مەيدانىغا چۈشۈپ باققان، ــ دېدى ئەخمەتجېپ ئۇڭايسىزلىنىپ ۋە ئىچىدە خۇدادىن بۇ ناتونۇش كىشى بۇ ئىشنى يەنە تىلغا ئېلىپ قالمىسىمكەن دەپ تىلەپ.

ــ سەن ئەخمەتجېپ بىلەن چېلىشىپ باققانمۇ؟ ئۇ سېنى يېقىتەۋەتكەندۇ؟

ــ بىز تەڭ بولۇپ چىققان.

— مۇنداق دېگىنە؟! — ناتونۇش كىشى بارىكاللا ئېيتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ئەخمەتبېكمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ناتونۇش كىشى سىنچى كۆزلىرى بىلەن ئەخمەتبېكنىڭ بېشىدىن ئايىقىغىچە قاراپ چىقتى، ئۇ مۇلايىمغىنە كۈلۈمسىرەپ مۇنداق دېدى:

— ئوغلۇم، ئىككىمىز چېلىشىپ باقساق قانداق؟

— قانداق بولىدۇ؟...ئاندىن مەن...، — ئەخمەتبېك كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئېتىغا قارىدى.

— ھېچقىسى يوق، ئانچە كۆپ ۋاقىت كەتمەيدۇ. — ناتونۇش كىشى چېلىشىپ باقماقچى بولۇپ چىڭ تۇردى، ئۇ تېخىچىلا كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. بەلكىم ئۇ ئۆزىگە كۈلۈۋاتسا كېرەك، يەنى كەڭ دالىدا يول ئۈستىدە ئۇچراپ قالغان بىر كىشى بىلەن ئېلىشىپ باقماقچى بولغىنىدەك كىشى ئاڭلاپ باقمىغان بىر ئىشنى ئويلاپ تاپقىنىغا كۈلۈۋاتسا كېرەك...

— مۇشۇ يەردىمۇ؟...قانداق بولىدۇ؟...

— "ئىشىك بولمىسا كاۋا تېرى" دەپتىكەن. كەل، پەيلىرىمىزنى يۇمشىتۋالايلى. — دېدى-دە، يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ، داستىخان ئالدىدا دۇئا قىلدى.

ئەخمەتبېكمۇ ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى سىلاپ، "ئامىن" دېدى.

— قارىغاندا سېنىڭ بەلبېغىڭ يوق ئوخشايدۇ، - دېدى-دە، ناتونۇش كىشى بەلبېغىدىكى نان ئۇۋاقلىرىنى ئېرىقتا قېقىپ چۈشۈرۈۋېتىپ، تۇرمىلەكلەپ بېلىغا ئورىدى. ئاندىن خالتىسىدىن يېپىيېڭى سېرىق شايى رومالنى ئېلىپ، ئۇنى چاققانلىق بىلەن تۇرمىلەكلەپ ئەخمەتبېككە سۇندى، — مە، چېگىۋال.

ئەخمەتبېك ئۇنىڭغا يەنىلا تەشۋىش بىلەن كۆز تىكتى.

ــ ھەي، قارىغاندا سەن ناھايىتى كەمتەرلىك قىلىۋاتسەنغۇ دەيمەن، ــ دېدى نا تونۇش كىشى رومالنى ئۇنىڭ بېلىغا ئوراۋېتىپ. ئۇ يەنە چېگىمەكچى بولۇپ تۇرۇۋېدى، ئەخمەتبېك: رەھمەت، ئۆزۈم چېگەي، دەپ رومالنى بېلىگە چەگدى.

ناتونۇش كىشىنىڭ مۇلايىم ھەرىكەتلىرى ۋە سەمىمىيلىك يېغىپ تۇرغان چىرايى ئەخمەتبېككە قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇ دەسلەپكى تونۇشۇشتىلا ئۆزىنىڭ مېھرىبانلىقى ۋە مۇلايىملىقى بىلەن گېپىگە كىرگۈزۈۋالغان مۇنداق ئادەمنى تېخى ئۇچرىتىپ باقمىغانىدى.

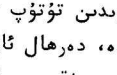
چېلىشىش باشلانىدى. ئەخمەتبېك قارشى تەرەپنىڭ بۇلەكچە كۆچلۈك ئىكەنلىكىنى، چېلىشىنىڭ ھەر خىل پەنتىلىرىگە كامىل ئىكەنلىكىنى، ئۆزى چېلىشىپ باققان كىشىلەردىن نەچچە ھەسسە ئېشىپ چۈشىدىغانلىقىنى دەرھال بايقىۋالدى. ناتونۇش كىشىمۇ بۇ ياش بالىنىڭ باشقىلارنىڭ كۆزىنى باغلاش ئۈچۈن كۆرۈنۈشتە ساددا بولۇۋالغانلىقىنى، ھەممە قابىلىيىتىنى تېخى كۆرسەتمىگەنلىكىنى بىلىۋالدى. ناتونۇش كىشى يەنە بىر ئىشنىمۇ يەنى بۇ ياش چېلىشچىنىڭ تۇغۇلۇشىدىلا قۇيۇچ، تۆمۈردەك چىڭ تۇغۇلغانلىقىنى سېزىۋالدى.

ــ توختا، ــ دېدى ناتونۇش كىشى ئەخمەتبېك ئۇنىڭ كەمىرىدىن قولىنى بوشاتقاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ ئايالىرىمىزنى سېلىۋېتىپ، ئېگىزرەك يەرگە چىقايلى، ئاۋۇ يەردە بىر پارچە تۈز يەر بارەدەك تۇرىدۇ.

ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن، چېلىش يەنە ئۇن نەچچە مىنۇتچە داۋام قىلدى. بىراق، ئەخمەتبېك چېلىشقاندا بەش ئۇلۇش كۆچىنى

ئىشلەتتى، بۇ يا ناتونۇش كىشنى بەك ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنى ئۇيۇلۇپ قالمىسۇن دەپ ئويلىغانلىقىدىن بولسا كېرەك، يا بۇ قېتىمقى چېلىشىش بەك ئۇشتۇمتۇت كېلىپ قېلىپ، ئۆزى بىرتاز هودۇقۇپ قالغانلىقتىن بولسا كېرەك. ئەخمەتبەك بىخەستە بولۇپ قالماي دەپ، بەك دىققەت قىلىپ كەتتى-دە، قارشى تەرەپىنىڭ پەنتىگە چۈشۈپ قالدى، ئەمدى ئۇنىڭ بۇ پېشقەدەم پالۋاندىن شەكلىنىدىغان يېرى قالمىدى، بىر نۆۋەت ئەخمەتبەك بىخەستە بولۇپ قېلىۋىدى، بۇ چاغدا بۇ ناتونۇش كىشى گويا بەك ئۇزاق تۇتۇشۇپ كەتكەنلىكتىن زېرىكىپ قالغانىدەك، ئەخمەتبەكنى غاچ قىلىپ ئالدىغا تارتتى، شۇنىڭ بىلەن تەڭلا ئۇنى يېقىتماقچى بولۇپ، پۇتىنى كۆتۈردى-دە، قارشى تەرەپىنىڭ پۇتىغا چىماق سالدى، ئەگەر بۇ چاغدا ئەخمەتبەكنىڭ گەۋدىسى تىك تۇرغان بولسا، گەپ-سۆز يوق يېقىلىپ چۈشكەن بولاتتى، بەختكە يارىشا ئۇنىڭ گەۋدىسى ئالدىغا ئېگىشىپ قالدى، نەتىجىدە كەينىگە سەنتۈرۈلۈپ كەتتى، ئەمما يەر بىسىپ تۇرۇۋالالمدى. بۇ چاغدا ئۇ قارشى تەرەپنىڭ كەمەر-بىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ، ئۇنى پۇتۇن كۈچى بىلەن دەس كۆتۈردى-دە، دەرھال ئاۋايلاپ يەرگە قويۇپ قويدى.

پېشقەدەم پالۋانىڭ يۈزىدە يېقىملىق تەبەسسۇمدىن باشقا، ئايرىمچە بىر قىياپەت ئەكس ئەتتى.

ئەخمەتبەك كەچقۇرۇن مال دوختۇرىنىڭكىدىن قايتىپ كەلدى، ئۆيدە بىرنەچچە مېھمان ئولتۇراتتى. بىرسى كېلىپ ئۇنىڭ قولىدىكى چۈلۈڭرنى ئالدى-دە، ئاتنى ئېغىلغا يېتىلەپ كىرىپ كەتتى. ئاتىسى ئۇنىڭغا ئالتۇندەك پارقىراپ تۇرغان بىر دانە مېتال پۇلنى سۇندى.

— بۇ نېمە؟ — ياش يىگىت ھەيران قالدى.
— نافرۇز پالۋاننىڭ ساڭا قىلغان سوغىتى ئىكەن.
ئاتىسى ۋە مېھمانلار بۇ ئىش ئۈستىدە ئاغزى ئاغرىغا تېگىشمەي سۆزلىشىپ كەتتى. ئەخمەتجىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقتى، ئەسلىدە ئادەم ئۆتمەيدىغان كېچىك يول ئۈستىدە ئۇچراتقان كىشى ھېلىقى داڭلىق چېلىشچى نافرۇز ئىكەن-دە.
ئىش ئەسلىدە مۇنداق بولغانىدى: نافرۇز كولخوز باشقارمىسىغا كېلىپ، ئەخمەتجىنىڭ تېپىپ ئەكىلىپ بەرسەڭلەر دېگەنىدى. تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتىلگەن كىشى ئەخمەتجىنىڭ بىر پۇتى ئاقساپ قالغان ئېتىنى يېتىلەپ مال دوختۇرىغا كۆرسىتىش ئۈچۈن يۇقىرىقى مەھەللىگە كېتىتۇ دەپ كەلگەنىدى. نافرۇز پالۋان بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئەخمەتجىنىڭ دادىسى قېشىغا ئەھۋال سورىغاچ بېرىپ، ھېلىقى تىللانى تاپشۇرۇپ بەرگەچ مۇنداق دېگەنىدى: "ئوغلىڭىزغا دۈگا قىلىپ قويۇڭ، مەن ئۇنى يولدا ئۇچرىتىپ قالدىم. ئوغلىڭىز كەلگۈسىدە قالتىس بىر پالۋان بولۇپ چىققۇدەك."
...بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن نافرۇز ئالدىنقى سەپكە بېرىپ ئۇزاق ئۆتمەي قۇربان بولدى. ئۇنىڭ ئەخمەتجىككە ئەستىلىك بولۇسۇن دەپ سوغا قىلغان تىللاسى مال تونۇيدىغان كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە ساپ ئالتۇن ئىكەن؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئويۇلغان تونۇغۇسىز خەتلەر قەدىمكى كەشمىرنىڭ يەرلىك سۆزى ئىكەن.
ئەخمەتجىنىڭ خوتۇنى ئۆزىنىڭ ئېرىمۇ ئالدىنقى سەپكە كەتكەندىن كېيىن، بۇ تىللانى بىر ياخشى ئادەمنىڭ قالدۇرغان ئەستىلىكى سۈپىتىدە ئىككى يىل ساقلىغانىدى. كېيىن بۇ كەنتتىكى پىشۇنېرلار ۋە كومسومولار ئالدىنقى سەپكە ياردەم بېرىش ئۈچۈن قوي

يۇگى، قوي تېرىسى، پاختىلىق كىيىم ۋە ئۆتۈك-پىيما يىغقانىدا، ئۇ بايىقى تىلالانى ئۇلارغا تاپشۇرۇپ: "يولدىشىم سالامەت قايتىپ كەلسۇن. بۇ مەن ئۈچۈن ئالتۇندىنمۇ قىممەتلىك" دېگەنىدى.

مەيلى شۇ كۈنى ياكى ئۈنگىدىن كېيىن بولسۇن، ئەخمەتجېك ئۆزىنىڭ نافرۇز پالۋان بىلەن چېلىشقانلىقىنى ھېچكىمگە ئېيتمىدى. ئۇ بۇ ئىشنى ھەربىر ئويلىغانىدا قىزىرىپ كېتەتتى. چۈنكى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئېتىنى ئېيتىپ بەرمەي، ياش-قۇرامى ئۆزىدىن كۆپ چوڭ بولغان ئىززەت-ھۈرمەتكە لايىق بىر ئادەمنى ئىلاجسىز ئالداپ قويغانىدى. ئۇلارنىڭ چېلىشقانلىقىنىڭ ئەلگە ئاشكارا بولۇپ كېتىشى نافرۇز پالۋاننىڭ ئۆزىنىڭ كىشىلەرگە سۆزلەپ بەرگەنلىكىدىن بولغان، ئۇ بۇ ۋەقەنى ھەر قېتىم سۆزلەپ بەرگەنىدە: "ئىككىمىزدىن ھېچقايسىمىز يىقىلمىدۇق، ئەما مەن شۇنى بويىنۇمغا ئالمەنكى، يەڭگۈچى يەنىلا ئەخمەتجېك. خۇدا تۇرۇپتۇ، ئۇ مېنى مېھمان ۋە يولۇچى دەپ، ماڭا يۇز-خاتىر قىلدى.

كېيىن كىشىلەر بۇ ھېكايىنى شاخلىتىپ-كۆپەيتىپ، قىزىق-چىرايلىق مەزمۇنلارنى كىرگۈزۈپ، ئۇنىڭ ۋەقەلىكلىرىنى خالىغانچە ئۆزگەرتىپ، ئاخىرى راست بولغان ئىشنى رىۋايەتكە ئايلاندۇرۇۋەتكەن.

غۇر-غۇر كەچكى شامال خامانغا يالپۇزنىڭ خۇش پۇرىقى بىلەن ۋانچ ئۆستىكىنىڭ شارقىراپ ئېقىۋاتقان ئاۋازلىرىنى ئېلىپ كەلدى، زىيابەت ئۆتكۈزۈلگەن ھويلىدىن ئەمدى بىرلا ناخشىچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى. بۇ ناخشا باشقا ناخشىچىلارنىڭ ھەممىسى قايتىپ كېتىپ، ئەڭ ئاخىردا قالغان بۇ ناخشىچى ئۆز نۆۋىتى بويىچە ئېيتىۋاتقان ناخشا ئىدى ئەلۋەتتە. ئەمدى ئۇ ئاۋازىنى بولۇشقا قويۇپ

بېرىپ، خالىغىنىچە ئېيتسا بولىۋېرەتتى.

ئەخمەتجېك تېخىچىلا قارىياغاچقا يۆلىنىپ بايىقى جايىدا ئولتۇراتتى. بىردىنلا ئايال تەۋشى ئاڭلاندى. كىمدۇ بىرسى كەنتتىن چىقىپ تار يول بىلەن كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئۆستەكۈ بويىدا ئۆسكەن قورايلارنى ھە دەپ چېۋىق بىلەن ۋاقىلدىتىپ ساۋاپ كېلىۋاتاتتى.

ئاي ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ تاغ بېشىدا ئېسىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، يولدا كېلىۋاتقان ئادەمنى پەرق ئېتىش يەنىلا ناھايىتى تەس ئىدى.

ئەخمەتجېك سىنچىلاپ قاراپ، مۇھەممەت مۇرادنى تونۇۋالدى. ئۇنىڭ يۈرىكى سىقىلدى.

— خوپ، شۇ تاپتا ۋاقىتمۇ، ئورۇنمۇ دەل جايىدا كەلدى، — دېدى ئۇ ئويلاپ، — بۇ شۇمتەك چوقۇم مېنى ئىزدەپ يۈرىدۇ، قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇنىڭ بىلەن چېلىشىشىم كېرەكمۇ؟ بىراق ئۇ ماڭا ماسلىشىپ، قائىدە-تەرتىپلىك چېلىشارمۇ؟ قانداق قىلىشىم كېرەك؟

مۇھەممەت مۇراد قارىياغاچنىڭ تۈۋىدىكى قاپقارا سايىغا سىنچىلاپ قاراپ:

— ئەخمەتجېك ئاقساقال سىزمۇ؟ — دەپ سورىدى.

ئەخمەتجېك جاۋاب قايتۇرمىدى. ئۇ تېخىچىلا چوڭقۇر ئويغا چۆكۈپ ئولتۇراتتى. قارىغاندا تەقدىر-پۇتمىش شۇنداققا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ ئۆزىنى چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپ يۈرگەن بۇ شۇمتەك بىلەن بىر ئېلىشىپ، ئۇنىڭ ئەدىبىنى بېرىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ يەنىلا ئەينى زاماندىكى ئەخمەتجېك ئىكەنلىكىنى تونۇتۇپ، ئۇنى بۇنىڭدىن كېيىن يۇۋاشلىق بىلەن يۈرىدىغان قىلىپ قويغۇسى كەلدى. بىراق،

ئۇنداق قىلماسلىق كېرەكلىكىنى، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشسا بولمايدىغان-لىقىنى ئويلىدى...زادى قانداق قىلىش كېرەك؟

ــ ئاقساقال، راستىنى دېسەك، بىز دېگەن سىزنىڭ تاپىنىڭىز ئاستىدىكى چاڭ-توپراق. ــ دېدى كۆسۈرلاپ چالا مەس مۇھەممەت مۇراد ئەخمەتبېكنىڭ تاغدەك بويى ئالدىدا. ــ تاپىنىڭىز ئاستىدىكى چاڭ-توپراق....لېكىن مەن ئويلايمەنكى، رايونىدا سىز مەن بىلەن چېلىشىشقا مەيدانغا چىقمىدىڭىز، بۇگۈن زىياپەتتە يەنە مەن بىلەن چېلىشىشنى رەت قىلدىڭىز، دېمەك، سىز ئەل ئالدىدا چېلىشىشنى خالىمايدىكەنسىز، بۇ يەردىغۇ ماقۇل دەرسىز بەلكىم؟ ياكى مېنىڭ دېگىنىم توغرا ئەمەستۇ، ئەخمەتبېك ئاقساقال، مېنى كەچۈرەمسىز؟... بىز سىزنىڭ تاپىنىڭىز ئاستىدىكى چاڭ-توپراق، كەچۈرۈڭ...

مۇھەممەت مۇراد سۆزلەۋېتىپ بەلىبىغىنى يېشىۋەتتى، ئارقىدىن يەنە چېگىۋالدى.

ئەخمەتبېك بىردىنلا ئەقىل تاپتى. ھېلى نېمىشقا يادىغا كەلمەگەندۇ، 20، 25 يىللارنىڭ ئالدىدا، بەزى ئۇيغاتسىز ئوغرىلار ئۆزىنى پالۋان كۆرسىتىپ ئۇنى چېلىشقا تارتقاندا، ئۇ مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن ئۇلارنىڭ چاپلىشىۋېلىشلىرىدىن قۇتۇلغاندى.

ــ خوپ، ياخشى، بولىدۇ ئەمسە، ــ دېدى ئەخمەتبېك، ــ كارا-كارىڭ قىلما. مەن سېنىڭ كۆڭلۈڭدىكىنى ئاللىقاچان بىلىپ قويغان...

ــ ئاقساقال، كەچۈرۈڭ، ــ مۇھەممەت مۇراد ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتىپ يەنە كارىڭشغىلى تۇردى، ئەمما ئەخمەتبېك ئۇنى سۆزلەشكە قويمىدى:

ــ گېپىمگە قۇلاق سال، مەن مانا ئەمدى سەن بىلەن چېلىشىشنى

چېلىشىمەن، چۈنكى سەن مۇشۇ ئىش بىلەن كەپسەن، لېكىن مېنىڭ بىر شەرتىم بار...

ــ مېنىڭ شەرتىڭىز بولسىمۇ مەيلى، مەن چىن كۆڭلۈمدىن قوشۇلمەن، نېمە دېسىڭىز ماقۇل...

ــ ئاۋال سەن بىر شەرتنى ئورۇنلاپ باق.

ــ بەك ياخشى، قېنى ئېيتىڭا!

ــ مېنى يەردىن كۆتۈرۈپ باق.

ــ سىزنى؟ يەردىن؟ مەن كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە...

مۇھەممەت مۇراد ئالدىغا بىر قەدەم سلجىدى، ئەخمەتجېك ئوڭ قولىنى ئۇنىڭغا سوزۇپ، غۇلىنى قارىياغاچقا چېكىڭ تىرەپ، ئىككى پۇت سوڭى بىلەن بىر دۆڭچەككە تىرەجەپ تۇرۇۋالدى. "يا شاھى مەردان، مېنى يەرگە قاراتمغايسەن...ئۆزەڭ ساقلىغايسەن..." دەپ پاناھ تىلىدى ئېچىدە. قېينىچىلىققا دۇچكەلگەندە ئۇ ھەمىشە ئۆزىمۇ بىلمەيدىغان، ھەممە جەھەتتىن ئۆزىگە شاپائەتچى ھەم مەدەتكار بولىدۇ دەپ ھېسابلايدىغان مەلۇم بىر پېردىن مەدەت تىلەيتتى.

مۇھەممەت مۇراد ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ ئالدىغا تارتتى، لېكىن ئەخمەتجېكنى قىلچە مىدىرلىتالمىدى.

ــ سىز راستتىنلا ئورنىڭىزدىن تۇرمىدىڭىز! ــ دېدى يىگىت ھەيران بولۇپ.

ــ مېنى تارت!

مۇھەممەت مۇراد ئىككى پۇتىنى تېخىمۇ كېرىۋېلىپ بىر قولى بىلەن ئەخمەتجېكنىڭ بېغىشىدىن، بىر قولى بىلەن مۇرىسىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن ئالدىغا تارتتى. ئەخمەتجېكنىڭ ئوڭ مۇرىسى سەل ئالدىغا چىقىپ كېلىپ چېكىڭ تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئاۋال ــ

قىدەكلا ئۆز جايىدا ئولتۇراتتى.

بۇ سىناق ئەخمەتبېك ئۇچۇنمۇ بوش كەلمىدى. مۇھەممەت مۇراد ئۇنى ئىككىنچى قېتىم زەپتى بىلەن ئالدىغا تارتقىنىدا، ئەخمەتبېككە قارىياغاچنىڭ قاپقارا گۆۋ تاجىسى لەپەگشىپ، بىر تەرەپكە قىيسايغاندەك تۇيۇلدى، كۆز ئالدىدا قىپقىزىل ئوت ئۇچقۇنلىرى ئۇچقۇنداپ، قۇيۇندەك چۆگىلەپ كەتتى.

مۇھەممەت مۇراد ئىككىلا قېتىمدا نەتىجە چىقىرالمايى، غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ كەتتى:

— سىز ھېيلىگەرلىك قىلدۇاتىسىز! بۇ ياخشى ئەمەس! ئەگەر مەنمۇ ئولتۇرۇۋالسامچۇ؟ ئانداق بولسا، سىزمۇ مېنى شۇنداق تارتىپ بېقىڭ، شۇ چاغدا سىزگە قايىل بولىمەن...

ئەخمەتبېك كۈلۈمسىرەپ ئورنىدىن تۇردى. كۆزەتچى بوۋاي ۋاراڭ-چۇرۇگدىن ئويغىنىپ كېتىپ، ئۇلار تەرەپكە قاراپ ماگىدى ۋە:

— كىم سىلەر؟ نېمە ئىش بولدى؟ — دەپ سوردى.

— نازار، مەن، — دەپ جاۋاب بەردى ئەخمەتبېك كۆزەتچى بوۋاينى خاتىرجەم بولسۇن دەپ. ئارقىدىنلا ئېگىلىپ تۇرۇپ، ئالدىدا ئولتۇرغان مۇھەممەت مۇرادقا قاراپ دېدى:

— ئىككى پۇتۇگنى قاتتىق تىرەجمۇال.

مۇھەممەت مۇراد ئۆزىنى تېخىمۇ ئوگشۇپىلىپ، ئۆھۆ دەپ بىر يۆتىلۇالدى، ئاندىن قولىنى ئەخمەتبېككە سوزدى.

ئەخمەتبېك مۇھەممەت مۇرادنىڭ بۇگۈن ئەتىگەن كوچىدا قىلغان ھاكاۋۇرلۇقلىرىنى ئەسلەپ، ئۇنىڭ قولىنى تازا قىسىپ تۇرۇپ، قەستەنگە زەپتى بىلەن ئەمەس، ئاستاغىنا ئالدىغا تارتتى، شۇنداق-

تىمۇ مۇھەممەت مۇرادنى تارتا-تارتا ئورنىدىن تۇرغۇزۇۋەتتى.

ــ ھە، ئەخمەتبېكمۇ سەن؟ ئاۋۇ كىمۇ؟ بۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسىلە؟ ــ بوۋاي ھودوقۇپ-ھولۇقۇپ سوردى بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كېلىپ.

ئەھۋالدىن قارىغاندا، مۇھەممەت مۇراد پۈتۈنلەي ھوشىغا كەلگەندەك تۇراتتى.

ــ يەنە بىر قېتىم، ئاقساقال، سىزدىن تىلەي، ــ دېدى ئۇ. ئۇنىڭ گېپىدىن يېلىنغاندەك ئاۋاز چىقۇاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

ئەخمەتبېك بۇ ياش چېلىشچىنى ئىككىنچى قېتىم يەردىن بىر تاغارسامانىنى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرۈپ، ئاندىن زەپتى بىلەن ئالدىغا تارتتى، كۆچمىنىڭ زەپتىدىن مۇھەممەت مۇراد ئالدىغا بىرنەچچە قەدەم دەلدۇگۇنۇپ كەتتى، ئۇ ئاچچىقىدا ئۇنىنىڭ بىرنچە ۋارقىراپ كەتتى.

ــ ھوي، ئۆلمىگۇر ئالىقانات! ــ كۆزەتچى بوۋاي ئايدىكدا ئۇنى تونۇۋېلىپ، تىللاپ كەتتى. ــ ھەي كاپىر، سەن قايسى يۇرتىكىڭ بىلەن ئەخمەتبېككە قول سالىدىڭ؟! ھەي قاغىش تەكىكۇر مەلئۇن! گۆرىڭدا جىن-شەيتانلار پىرە ئوينىسۇن، ئۆزەڭنى نەس باسسۇن!

بۇ چاغدا شۇنداق بىر غەلىتە ئىش يۈز بەردىكى، بوۋاي چۆچۈپ كېتىپ گەپمۇ قىلالماي قالدى.

ــ ياق...، ــ دەپ پۈتۈن كۈچى بىلەن ۋارقىرىدى مۇھەممەت مۇراد.

ئۇنىڭ بۇ ۋارقىرىشى جىلغىدىكى جەمى ۋاراڭ-چۇرۇڭنى بىردىنلا بېسىپ چۈشۈپ، ۋانچ ئۆستىگىنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى تاغلارنىڭ ئۈستىدىن ۋاراڭشىپ ئۆتۈپ، جەمى ئەتراپتا ئۇزاقىچە ياڭراپ

تۇردى.

ــ ياق! ــ دەپ يەنە ۋارقىردى ياش چېلىشچى، ــ مەن بىلەن رەسمىي چېلىشسەن!

ئۇ سەكرەپ ئەخمەتبېكنىڭ ئالدىغا كېلىپ، كوپ قىلىپ ئۇنىڭ بەلبېغىغا ئېسىلدى، ئەمما ئەخمەتبېك ئۆزىنى چاقىنالىق بىلەن داجىتىپ، ئىككى قولى بىلەن مۇھەممەت مۇرادنىڭ كەمسىردىن تۇتتى ــ دە، بىر پۇتىنى پۇكۈپ تۇرۇپ، خۇددى ئېغىرلىق (شتانگا) كۆتۈرگۈچى تەنھەرىكەتچى ئەڭ ئېغىر كۆتۈرگۈچىنى ئەڭ ئاخىرى كۆتۈرگەندەك، بۇ ياش ئەزمەتنى لىككىدە ھاۋاغا كۆتۈرۈپ، بېشىدا پىرقىراتقىلى تۇردى.

ئەخمەتبېك ئۇنى پىر ــ پىر پىرقىرىتىپ مېڭىپ، خامانىنىڭ يېنىغا كەلدى. مۇھەممەت مۇراد خۇددى دادىسى ئويىنتۇاتقان باللار ــ دەك، ھاۋادا پۇت ــ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، قىلچە چارە قىلالمىدى. كۆزەتچى بوۋاي ئاغزىنى ئاچقىنىچە ھاڭ ــ تاڭ بولۇپ، تۇرغان يېرىدە تۇرۇپلا قالدى. كېيىن قولىدىكى تايىقىنى توكىكىتە يەرگە ئۇرۇپ:

ــ باركاللا ئەخمەتبېك! مەقسەت ــ مۇرادنىڭغا يەتكەيسەن! بۇ ئەسكى شۇمتەكىنىڭ ئەدىبىنى ئەجەبمۇ ئوبدان بەردىڭ! ــ دەپ ئالقىشلىدى.

ئەخمەتبېك بىر دۆۋە مەگگەنىنىڭ قېشىغا كېلىپ، مۇھەممەت مۇرادنى مەگگەنگە تاشلۇۋەتتى...

ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىياغاچ تەرەپكە قاراپ ماڭدى، قانداقتۇر بىرنەرسىنى ئىزدىگەندەك، ئەندىكىپ ئەترافقا كۆز يۈگۈرۈتتى. ئۇ يېنىدا بىرنەچچە ئادەم قاتتىق ئىسقىرتىۋاتقانىدەك ھېس قىلدى ــ

ده، توختۇپلىپ، ئىككى قۇلقىنى ئېتىۋالىدى، شۇ چاغدىلا ئۇ بۇ ئىسقىرتىشنىڭ بۇنىڭدىن يىگىرمە يىل ئىلگىرى يىراقتا ئاتىدىغان زەمبىرەكنىڭ بىردانە ئوقى پارتلاپ كېتىپ مېڭىسى چاپىقىلىپ كەتكەندە بولغان ئەھۋالدىكىگە ئوخشاش، ئۆز مېڭىسىدە بولۇۋاتقان ئەھۋال ئىكەنلىكىنى بىلدى.

ئەخمەتجىنىڭ ئاللىقاچان ساقىيىپ كەتكەن كېسىلىم قايتا قوزغىلىپ قالغانىمدۇ دەپ قورقۇنچقا چۈشۈپ قالدى. ئەما يۇرىكى ئاستا-ئاستا پەسكارىغا چۈشۈپ، قۇلقىدىكى ۋىڭىلداۋاتقان ئاۋازمۇ باراباردا بوشاپ قالدى، چارەك سائەتتىن كېيىن جىممىدە بولۇپ قالدى.

— مە، بىرئاز سوغۇق چاي ئىچىۋال، — نازار ئۇنىڭغا مايلىشىپ ۋە ئىسلىشىپ قاپقارا بولۇپ كەتكەن سۇ كۆزىنكىنى سۇندى.

ئەخمەتجىنىڭ سۇ كۆزىنكىگە ئاغزىنى تەكىكۇزۇپ بىرنەچچە يۇتۇم چاي ئىچىتى، ئاندىن خامان تەرەپكە بۇرۇلۇپ قاراپ-قاراپ قويدى.

— قېنى ئۇ؟

— بەدەنلىرىدىكى مەڭگەننى قاقا-قاقا مېڭىپ، ئۆستەڭ ئايىقىغا چۈشۈپ كەتتى، بەئەينى ئىتقا ئوخشاش. گەرچە ئۇ مېنىڭ ئىنىمنىڭ نەۋرىسى بولسىمۇ، ئەما مەن ساڭا رەھمەت ئوقۇيمەن ئەخمەتجىنىڭ. يارايسەن، ئۇنىڭ تازا ئەدىبىنى بەردىڭ. ھەي، قۇتۇرغان چىلىبۆرى-دە. — بوۋاي ئۆستەڭ تەرەپكە قاراپ بىر تىلاپ قويۇپ، قولىدىكى تايىقىنى قاتتىق-قاتتىق باسقىنىچە كېتىپ قالدى.

توختاپ-توختاپ چىرىلداۋاتقان قارا چېكەتكىلەر گويا ئارمىنى بار، دەرمانى يوقتەك چىرىلداپ، ئۆزلىرىنىڭ مۇڭلۇق ناخشىلىرىنى داۋاملىق ئېيتىشماقتا ئىدى. زىياپەت ئۆتكۈزۈلگەن ھويلا تەرەپ

جىمجىت بولۇپ قالغاندى. يالپۇزنىڭ خۇش پۇرىقى، يانچىلغان بۇغداي ۋە مەڭگەنلەرنىڭ پۇراقلىرى ئەخمەتبېكنىڭ دىمىقىغا ئۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا باشقىچىلا راھەت بېغىشلىماقتا ئىدى.

ئۇ بوۋاي بىلەن خوشلىشۋالاي دەپ، پۇتۇن خاماننى ئايلىنىپ چىقتى، يەنە دان ئايرىش ماشىنىسىنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ قاراشتۇردى، بىراق، بوۋاينى ھېچنەدىن تاپالمىدى. "خەير، سەھەردە كۆرۈشەرمىز" دەپ ئۆزۈنگە پىچىرلىدى ئەخمەتبېك ۋە ئويلا-ئويلا كەنت تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالدى.

بوۋاي تاغ باغرىدىكى بىر تۇپ دەرەخنىڭ ئاستىدا تۇراتتى.

— قېنى ئۇ؟ — دەپ سورىدى ئەخمەتبېك.

— ئەنە، قارا!

مۇھەممەت مۇراد ۋانچ ئۆستەڭنىڭ بويىدا بىر پارچە تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇراتتى.

— تېخى يىغلاۋاتقىنىنى بۇ ئۆلمەسگۇر چىلىۋېرىنىڭ! — دەپ تىللىدى بوۋاي، — ئالىقانات!

(«ھازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى»
ژۇرنىلىنىڭ 1986-يىللىق 1-سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **غۇلام غوپۇرى**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **تۇرسۇن رەھىم**

باشقىلارنىڭ رولىدا

ن. شېۋزوۋ

ئاپتور ھەققىدە نىكولاي شېۋزوۋ ــ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھازىرقى زامان يۇمۇر يازغۇچىسى. ئۇنىڭ «يوقالغان بىر مىليون»، «داڭلىق زات»، «نوپۇز-لۇق ئېھتىرام» قاتارلىق توپلاملىرى بار. «باشقىلارنىڭ رولىدا» ئاپتورنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىدىكى يۇمۇرلۇق يېزىلغان پوۋېستى بولۇپ، سوۋېت كىتابخانلىرىدا ياخشى تەسىر قوزغاپ، ئوبدان باھالىغا ئېرىشكەن. مىتېنكا دېگەن يىگىت لايىقى ئولىيانىڭ گېپىنى خاتا چۈشىنىپ قېلىپ، ئەمەلدار بولۇشنىڭ چارىسىنى ئويلايدۇ، تۇرلۇك ئامالالار بىلەن، ئاخىر راستلا ئەمەلدارمۇ بولىدۇ، بىراق، كېيىن...

كىتابخان، ئاخىردا نېمە بولىدىغانلىقىنى بىلگۈڭىز كەلسە، پوۋېستنى ئوقۇپ چىقىڭ، ئاخىردا قانداق بولىدىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ.

1. تونۇشۇش

بىركۈنى تارجاردىكى ئىشىمنى تۈگىتىپ بولۇپ، ئالمۇتىغا قايتماقچى بولدۇم ــ دە، ئاپتوبۇس بېكىتىگە باردىم. بېكەتتە قوللىرىغا چىلەك، سېۋەت ئېلىشۇالغان ئايالالار پاراڭلىشىپ تۇراتتى، ئۇلار پايتەختتىكى ئەركىن بازارغا سودا قىلىشقا بارىدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

بۇگۈن كەيپىم چاغ ئىدى، بۇنىڭ سەۋەبى، بىرىنچىدىن،

ئىشىمنى تۈگەتكەندىم، ئىككىنچىدىن، تېخىمۇ مۇھىمى، ئۇزاقتىن بۇيانقى گاراموننى ئالسام دېگەن ئارزۇ-تىلىكىمگە بۇگۈن يەتكەندىم، يەنى بىر خىزمەتدىشىمدىن گاراموننى ئەرزانلا ئېلىۋالغانىدىم.

— ياخشىمۇ سىلەر، گۈزەل قىزلار، — دېدىم.

— ياخشىمۇ سىز، — دېدى ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى چوڭراق بىرى.

— ھۆي، بېشىڭىز ساڭگىلاپلا كېتىپتۇغۇ، ئەزىزىم؟

— ئاپتوبۇس ھېچ كەلمەيدۇ.

— كەلمىسە نېمە بوپتۇ، — دېدىم مەن، — مۇشۇنچىلىك ئىشقىمۇ ئاچچىقلاش كېتەمدۇ؟

مۇشۇ تەرىقىدە 20 مىنۇتچە پاراڭلاشتۇق.

سائىتىمگە قاراپ قويدۇم، ئىچىمدە: ماڭمىسام بولمايدۇ، دېسەممۇ، ئاپتوبۇسنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. يولدىن يۈك ئاپتوموبىللىرى پات-پات ئۆتۈپ تۇراتتى. گاراموننى مۇرەمگە ئارتتىم-دە:

— سىلەر بىلەن بىللە بولۇش خۇشاللىق ئىدى، ئەمما بەرىبىر ئۆيگە كېتىش كېرەك. سىلەر ئاپتوبۇسنى كۈتۈپ تۇرۇڭلار، مەن يۈك ئاپتوموبىلىغا چۈشۈپ كېتىمەن؛ — دېدىم.

يولنىڭ ياقىسىغا چىقىپ قولۇمنى پۈلاڭلاتتىم. ھەتتىكەي، قارىماماندىغان بۇ شوپۇرلارنى! يول بويىدا تۇرغان ئادەم ئەمەس، قېقىپ قويغان تۈۋرۈكتەك، قاراپمۇ قويمايلا ئاپتوموبىلىنى غۇيۇلدىتىپ كېتىپ بارغىنىنى.

— ئۆپكىسى يوق ھارۋىكەشلەر، — دەپ شوپۇرنى تىللاپ، يەرگە شالاققىدە تۈكۈردۈم.

بىردىنلا، كەينى تەرىپىمدىن "غاچ" قىلىپ تورمۇز بەرگەن

ئاۋاز كەلدى، قارىسام، "گىل" ماركىلىق يېڭى يۈك ئاپتوموبىلى ئىكەن، كۆل رەڭ شەپكىلىك، چىرايلىقىنا يىگىت كابىنكىدىن بېشىنى چىقىرىپ سورىدى:

ــ شەھەرگە كىرەمتىڭىز؟

ــ ھەئە.

ــ ماشىنىغا چىقىڭ.

كابىنكىغا كىرىپ، يۈمشاقلىنا ئورۇندۇقتا ئولتۇردۇم. ئاپتوموبىل دەسلەپ ئاستا ماڭدى، كېيىن تاشيولدا غۇيۇلداپ چاپقىلى تۇردى. باراقسانلىق باغلار غىل-پال كۆرۈنۈپلا ئارقىسىزدا قالاتتى، يىراق-لاردىكى قارلىق تاغ چوققىسى ئاستا-ئاستا يۆتكىلگەندەك قىلاتتى.

كەڭ كابىنكا پاكىز ۋە ئازادە بولسىمۇ، كۆڭلۈم بۆلەكچىلا تۇراتتى. شوپۇر يولدىن كۆزىنى ئۈزمەيتتى، مەنمۇ ئالدىمغا قاراپ ئولتۇراتتىم ۋە "ياشقىنا، قاۋۇل يىگىت ئىكەن، تەنھەرىكەتچى ئوخشىمامدۇ" دېگەن پىكىرلەر كۆڭلۈمگە كەچتى. جىمجىتلىققا چىدىيالماي، مۇندىقسىغىلا سورىغاندەك سورىدىم:

ــ قانداق تەنھەرىكەتچى ئىكەنلىكىڭىزنى ئېيتىپ بېرەرسىزمۇ؟

ــ پېقىر تەنھەرىكەت دېگەنگە يېقىن يولمايدۇ.

ــ تۆزۈت قىلىۋاتسىزغۇ دەيمەن.

ــ سىز قانداقسىگە مېنى تەنھەرىكەتچى دەپ قالدىڭىز؟

ــ بەستىڭىزگە قاراپ.

شوپۇر گەپ قىلمىدى. ئەجەبمۇ تارتىنچاق ئىكەن، ئۇستا تەنھەرىكەتچى بولۇشىمۇ مۇمكىن، بىراق، قىز بالىدەك تارتىنچاق ئىكەن، باشقا ئادەم بولىدىغان بولسا، ئۆزىنى ماختاپ-ئۆچۈرۈپ ھالى قالمايتتى، بۇ شوپۇر لام-جىم دېمەي تۇرىدۇ، دەپ ئويلىدىم مەن.

ئۇن-تىنسز ئولتۇرسا، ئادەمنىڭ ئىچى پۇشۇپ كېتىدىكەن، شۇڭا، يەنىلا مەن گەپ باشلىدىم:

— ئۆي-ئوچاقلىق بولغانسىز؟

— ياق، — دېدى ئۇ، — بۇنى سوراپ نېمە قىلىسىز؟

— مۇنداقلا سوراپ قويدۇم، — دېدىم مەن، — مەنمۇ تەنھا كۈن كۆچۈرۈۋاتىمەن.

— نېمىشقا؟ ئۆيلەنسىڭىز بولمامدۇ؟

— ئۆيلىنەي دېگەن ئويۇمغۇ بار، بۇرادەر، بىراق، بۇ ئۇنداق ئاددى ئىش ئەمەس ئىكەن. ھېچ لايىق تاپالمايمەنغۇ-تاڭ.

— ئالمۇتىدا قىزلار كۆپتۇ؟ — سورىدى شۇپۇر ھەيرانلىقتا.

— قىزلارغۇ جىق، لېكىن، مېنىڭ تەلىيىم تەتۇر كەلدى. بىركۈنى باغچىدا ئوبدانلا بىر قىز ئۇچرىغاندى، — دېدىم ۋە سۆزۈمنى داۋاملاشتۇردۇم، — ئۇ ئوماق قىز دەرەخلىك يولدا سەيلە قىلىۋېتىپتىكەن. بۇ قىز باشقا قىزلارغا ئوخشمايتتى، ئۇ يۈزىگە ئۇپا-ئەڭلىكمۇ سۈرتمىگەن، چېچىنى بۇدۇرمۇ قىلدۇرمىغان، چېچىنى مۇرىسىگە قويۇۋەتكەنىدى. مەن ئۇنىڭ يېنىغا باردىم-دە، ئېھتىيات بىلەن سۆز باشلىدىم، ئاۋال ھاۋا رايى ھەققىدە سۆزلىدىم، تېخى 11-ئاي تۇرۇپ، ھاۋا بەك سوۋۇپ كەتتى، دېگەندەك گەپلەرنى قىلدىم، ئاندىن خەلقئارا ئېقىم مەسىللىرىدىن گەپ ئاچتىم. ئەمما بۇ جانان ماڭا قاراپ قويدىيۇ، گەپ قىلمىدى. "ئاۋال تونۇشۇۋالاي، قىز تېپىشتا تونۇشۇش بىرىنچى قەدەم ئەمەسمۇ؟" دەپ ئۆيلىدىم-دە، "قىزچاق، تونۇشۇپ قويساق قانداق؟" دېدىم ۋە بىر قولۇمنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتىم: "مېنىڭ ئىسىتىم دىمىترى رازۇمىيېۋ، قىسقارتىپ دېسا دېسىڭىز بولىدۇ." بىردىنلا قىزنىڭ قوشۇمىسى

تۇرۇلدى ۋە بوم ئاۋازدا دېدى: "كۆرىڭىزگە قاراپ گەپ قىلماڭ، كىم قىزىكەن؟ دەرھال كۆزۈمدىن يوقىلىڭ، بولمىسا كۆرگۈلۈكنى كۆرىسىز ھېلى..." بۇ گەپنى ئاڭلاپ قارىسام، ئالدىمدىكىسى قىز ئەمەس، چېچىنى ئۆستۈرۈۋەتكەن يىگىت ئىكەن.

شوپۇر كۈلۈپ كەتتى.

— يىلان چاقىقان ئارغامچىدىن قورقۇپتۇ، دەپتىكەن، — مەن گېپىمنى داۋاملاشتۇردۇم، — شۇنىڭدىن كېيىن قىزلارنى كۆرسەملا نېرى قاچىدىغان بولۇپ قالدىم. قىزلار بىلەن سۆزلىشىشنى ماڭا بىركىم بۇيرۇمىغاندىكىن، بەرىبىر — دە.

سەپەرداشىم مېنى: توختۇ يۈرەك ئىكەنسىز، دەپ كايىدى، ماڭا يالغۇز ئۆتۈپ نېمە جاپا، دېدى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن سەللا ئېھتىيات قىلسام بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

— گارمون ئېلىۋالغىنىڭىزغا قارىغاندا، مۇزىكانت ئوخشىمامسىز؟ — سورىدى شوپۇر.

— نەدىكىنى! لازىم بولۇپ قالار دەپ ئېلىپ قويدۇم. مەن گارمون چېلىشقا ئامراق. ئەمەلىيەتتە، مەن دېگەن تەكشۈرگۈچى.

— باشقا ئىش قىلسىڭىز بولغۇدەك. تەكشۈرگۈچىنىڭ كۆزى ئۆتكۈر بولۇشى كېرەك ئىدى، سىزدە دەل مۇشۇ كەم ئىكەن.

بۇ گەپ ماڭا ھار كەلدى، شۇڭا:

— بەك ئاشۇرۇۋەتتىڭىز، — دېدىم — دە، گەپ قىلماي تۇرۇۋالدىم.

ئاپتوموبىل ئالمۇتىغا كەلگەنىدى، ئاپتوموبىل ئۈزۈن يوللۇق ئاپتوموبىل بېكىتىگە كەلگەندە، شوپۇرغا ئاپتوموبىلنى توختاتقۇزدۇم — دە، يانچۇقۇمدىن بىر رۇبلى پۇل چىقىرىپ ئۇزاتتىم:

ـــ ئېلىك، رەھمەت سىزگە.

ـــ كېرەك ئەمەس، ـــ دېدى شوپۇر.

"پۇل ئالمايدىغانـمۇ شوپۇر بولامـدۇ، ئاز كۆرۈۋاتىدۇ ھەقىچان" دەپ ئويلىدىم ـ دە، يانچۇقۇمدىن يەنە ئۇچ رۇبلى چىقاردىم.

ـــ نېمە قىلغىنىڭىز بۇ! پۇل ئالمايمەن، ـــ شوپۇر كابىنـكىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئاپتوموبىلنى بىر ئايلىنىپ تەكشۈرۈپ چىقتى.

خەق ماڭا ياخـشىلىق قىلسا، ھەشقالال دېمەيلا كەتسەم ئادەمـگەرچىلىك بولـماي قالار، دەپ ئويلىـدىم، ئەمـما، قانداق ھەشقالال دېيىشىمنى بىلەلمىدىم، ئاخىر ئاتالمىش "قارىسىغا ھەرىكەت" قىلدىم.

ـــ ئەمسە، تونۇشۇپ قويايلى! ـــ دېدىم مەن.

ـــ بولىدۇ، ـــ دەپ قولـىنى ماڭا ئۇزاتـتى ئۇ، ـــ مېنىڭ ئىتىم ئولىيا.

ـــ كولىيا① دېدىڭىزما؟

ـــ ياق، ئولىيا.

ئۇ ئېتىنى دەپ بېرىپلا كابىنكىغا شاقـقىدە چىقـتى ـ دە، ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ كېتىپ قالدى.

ھەيرانلىقتا ئاغزىمنى ئېچىپ تۇرۇپلا قاپتىمەن. ئېسىمنى يىغىپ، ھوشۇمنى تاپقىنىمدىن كېيىن، ئۇھ دەۋەتتىم:

قىزنى يىگىت دەپ يۇرگىنىمنى قارىمامدىغان؟!... بۇنىڭـدا مەن ئەيىبلىكمۇ ئەمەس، يول بويى ئۇنىڭغا بىرنەچـچە قېتىم كۆزۈمـنىڭ قۇيرۇقـىدىلا قاراپ قويـدۇم، تىكـىلىپ قاراپ باقـمـىدىم. بۇنـىسى چۈشىنىشلىك. ئەمما، ئاۋازىـچۇ؟ ئاۋازى ئۇنـتۇلـغۇسز دەرىـجىدە

---

① "كولىيا" ئەرنىڭ، "ئولىيا" ئايالنىڭ ئىتى.

يۈمشاق، چىرايلىق، سىلىق تۇرسا. ئاۋازىدىن نېمىشقا قىزلىقىنى بىلەلمىدىم؟ ئاپلا... يولدا كۆرگەنلىرىمنى بىر-بىرلەپ كۆز ئالدىمدىن ئۆتكۈزۈشكە باشلىدىم. دەسلەپتە ماڭا چۈشىنىكسىز بىلىنگەن ئىشلار ئەمدى چۈشىنىشلىك بولۇپ كەتكەنىدى: كابىنكا پاكىز ۋە ئازادە ئىدى؛ شوپۇرنىڭ چىرايى كېلىشكەن، ئېلىپتەك بۇرنىمۇ چىرايىغا ياراشقانىدى؛ ئۇنىڭغا سەپسېلىپ چىقىپ، سىز تەنھەرىكەتچىمۇ، دېگىنىمدە، ئۇ لام-جىم دېمىدى... كۆرمەمدىغان ماۋۇ دەلدۇشلۇكنى! قىز بىلەن يېگىتنىمۇ ئايرىۋالالمسام...

بۇ چاغدا ئۇنىڭ چىرايى، شەپكىسىنىڭ يېنىدىن چىقىپ قالغان بىر تۇتام ساغۇچ چېچى يەنە كۆز ئالدىمغا كەلدى. مېنى توختۇ يۇرەك ئىكەنسز دېگەنلىرى، يالغۇز ئۆتۈپ نېمە جاپا دېگەنلىرىنى باشقىدىن ئويلىدىم. بۇ گەپلەر ماڭا ئىما-ئىشارەت ئەمەسمۇ؟ نېمىشقا ئۇقماي قالدىم؟ تەقدىر ماڭا ئاتا قىلغان قىز شۇ ئەمەسمۇ! دەپ ئويلىدىم. بىراق، ئۇنىڭ ئېتىدىن باشقا ھېچ ئىشنى بىلمەيمەن، يەنە كېلىپ، ئۇنى قانداق تاپىمەن؟

"ئىزدەي!—دېدىم ئۆزەمگە، —ئەتە چوقۇم ئىزدەپ تاپاي..."

2. ئولىيانى ئىزدەش

ئەتىسى تاڭ سەھەردىلا بېقىندىكى ئاپتوموبىل مەيدانىغا باردىم-دە، بۇيرۇمچىنى تاپتىم. بىرنېمىلەرنى دەپ، بۇ جايدا ئولىيا ئىسىملىك شوپۇرنىڭ بار-يوقلۇقىنى سورىغىنىمدا، بۇيرۇمچى مەندىن سورىدى:

— فامىلىسى شۇستكوۋامۇ؟

— شۇنداققۇ دەيمەن.
— ياش، چىرايلىق، شۇنداقمۇ؟
— شۇنداق!
— ئېگىزمۇ؟
— ھەئە!
— كۆك كۆزمۇ؟
— ھىم.
— شوپۇرمۇ؟
— ھەئە. "گىل" ماركىلىق ئاپتوموبىل ھەيدەيدۇ.
— ئەپسۇس، بۇرادەر، بۇ قىز ھازىر بۇ يەردە ئىشلىمەيدۇ. توي قىلىپلا كېتىپ قالغان.
— نېمە؟!
— ئەھۋال شۇنداق — تە.
— قاچان توي قىلغان؟!
— بۇلتۇر.
ئاچچىقىم بەك كەلدى. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، مېنى نېمىشقا بۇنداق كولدۇرلىتىسىز، دېدىم.
— سىزنى مەن كولدۇرلىتىۋاتقىنىم يوق، — دېدى بۇيرۇمچى، — قىز سىزنى كۈتۈپ تاقىتى تۈگەپ، باشقا بىراۋغا تېگىپ كەتكەن تۇرسا، بۇنىڭ مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى بولسۇن؟
ئىلاجسىزلىقتىن ئارقامغا بۇرۇلۇپ ماڭدىم. بىرنەچچە ماڭدام مېڭىۋىدىم، بۇيرۇمچى مېنى چاقىرىپ توختاتتى:
— توختاپ تۇرۇڭ!
مەن توختىدىم.

— بىرى كېلىك.

مەن قايتىپ كەلدىم.

— ئېسىمگە كەلدى. بىزدە ئولىيادىن يەنە بىرى بار، سىز ئىزدىگەن ئولىيا شۇ. بۇ ئولىيا ياش ۋە چىرايلىق.

— شۇنداق!

— ئانچە ئېگىز ئەمەس.

— شۇنداق!

— كۆك كۆز.

— توغرا.

— "گىل" ماركىلىق ئاپتوموبىل ھەيدەيدۇ.

— ھەئە، — دېدىم مەن، — چاقىرىپ بەرسىگىزچۇ.

— چاقىرسام بولمايدۇ-دە، بۇرادەر.

— نېمىشقا؟

— تۇغۇتخانىدا تۇرسا. بۇنىڭدىن ئۈچ كۈن بۇرۇن قىز تۇغدى. بىرىپ بېقىڭ، يىراقتا ئەمەس، «سۇبۇت» كوچىسىدا. سىزنى كۆرسە، خۇشال بولۇپ كېتىدۇ.

بۇيرۇمچىنىڭ ئەدىبىنى بىرىپ قويغۇم كېپكەتتى، ئەمما ئۆزەمگە ھاي بەردىم: ئەمەلىيەتتە، بۇنىڭ بىلەن ئۇنىمە مۇناسىۋىتى؟ ئۇ مېنى قەستەن كولدۇرلىتىۋاتقىنى يوق، ماڭا بارلىق قۇدرىتى بىلەن يارەملىشىۋاتىدۇغۇ. مەن كەينىمگە ئۆرۈلۈپ، مېنى كۈتۈپ تۇرغان تاكسىغا قاراپ ماڭدىم.

— توختاپ تۇرۇڭ! — بۇيرۇمچى ئارقامدىن توۋلىدى.

مەن ئاڭلىمىغانغا سالدىم.

يەنە بىر ئاپتوموبىل مەيدانىغا باردىم، ئولىيانى ئىزدەيمەن

دېۋىدىم، بۇيرۇمچى كۈلۈۋەتتى. ئانىدىن بۇ قىز تېخى تۇنۇگۈن سىزنى ساقلاپ تۇرغان، دېدى. بۇيرۇمچى تېلېفوندا بىرنېمىلەرنى دېگەندىن كېيىن، خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن ماڭا سۆزلىدى:

ــ مەرھەمەت، قېنى ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ. ھازىرلا كېلىدۇ.

ئولتۇرۇپ تۇرۇشۇمغا، سىدام ئىش كېيىمى كىيگەن تەمبەل ئىككى كىشى بۇيرۇمخانىغا كىرىپ كەلدى.

ــ مانا ماۋۇ! ــ دېدى بۇيرۇمچى مېنى كۆرسىتىپ، ــ تۇتۇۋالار ئۇنى!

نېمە ئىش بولغىنىنى بىلمەي گاڭگىراپ تۇرغىنىمدا، ھېلىقى ئىككى كىشى بىلىكىمدىن كاپىيىدە تۇتتى ــ دە، قولۇمنى ئارقىغا قايرىدى.

ــ ئاخىر قولىمىزغا چۈشتۇڭغۇ، خۇمپەر! ــ دېدى بىرى.

ــ مېنى ئەدەبلەپ قويمىساق بولمايدۇ، قىزلارنى يەنە ئالدايمەن دەيدىغان بولساڭ، ھەم...، ــ دېدى يەنە بىرى.

ــ بۇ نېمە گەپ؟ ــ ھەيرانلىقتا سورىدىم.

ــ ھېچ ئىش كۆرمىگەندەك بولۇۋالغىنىنى! ــ چاڭگىدە تەككەن تەستەك زەربىدىن كۆزلىرىمدىن ئوت چاقناپ كەتتى.

ــ نېمىشقا ئۇرىسىز؟! ــ ئەمدىلا ئاۋازىمنى چىقىرىۋىدىم، ماڭا يەنە بىر مۇشت كېلىپ تەگدى.

ــ ئولىيانى چاقىرىپ كىر، ــ دېدى ھېلىقى يىگىتتىن بىرى بۇيرۇمچىغا، ــ يۇزلەشتۇرىمىز، خۇپسەنلىك قىلغان بۇ ئەبلەخ ئەمدى قانداق قىلىدىكىن!

ــ مانا، ئولىيا ئۆزى كېلىپ قالدى! ــ دېدى بۇيرۇمچى.

بىر قىز ھۆمىدىگەن پېتى بۇيرۇمخانىغا كىرىپ كەلدى.

— مۇشۇمۇ؟

— ياق، ئەمەس، — دېدى قىز.

— نېمە، "ئەمەس"؟!

— ئەمەس، بۇ ئادەمنى مەن بۇرۇن كۆرمىگەن.

— نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟! — دەپ ھۆركىرىدى يىگىتلەردىن بىرى بۇيرۇمچىغا.

— ئۆزى ئولىيانى ئىزدەيمەن دېگەن...

— سېنىڭچە، قارا نەرسىنىڭ ھەممىسى كۆمۈر ئىكەن-دە؟ — دەپ ۋارقىرىدى يەنە بىر يىگىت نارازى كەيپىياتتا ۋە مېنىڭ قولۇمغا قويۇۋەتتى، — ئەپۇ قىلىڭ، يولداش، سىزنى ئۇرۇپ خاتا قىپتىمىز، بىز يېڭىلىشتۇق، بۇ...

ئۇلارغا مەنىستىمەسلىك نەزىرىم بىلەن قاراپ قويۇپ، تاياق زەربىدىن ئىششىغان قۇلقىمنى سىلىدىم. مەن ئۇن چىقارمىدىم، كەيپىم پۈتۈنلەي ئۇچقانىدى، ئۇلار قاتتىق تىل ئىشتەكەندىنمۇ بەكرەك ئازابلانغان بولسا كېرەك. ئۇلار ئالاقزادىلىكىگە چۈشكەن بۇ پۇرسەتتىن پايدىلانماقچى بولدۇم.

— مەن ئولىيانى ئىزدەپ كەلگەن، "گىل" ماركىلىق ئاپتوموبىل ھەيدەيدىغان ئولىيانى.

— ئوھو، دەل جايىنى تېپىپسىز. ئولىيا بۇلانىكىننا بىزنىڭ شوپۇرىمىز، — دېدى بىرىنچى يىگىت ۋە بۇ كىشى يەنە بىر ئولىيانى ئىزدىگەن ئىكەن دېگەن مەنىدە بۇيرۇمچىغا ئالىيىپ قويدى.

— فامىلىسى بۇلانكىننامۇ، ئەمەسمۇ، بۇ ماڭا نامەلۇم، — دېدىم مەن ، — ئولىيا تۇنۇگۈن مېنى تارجاردىن ئالمۇتىغا ئەكىلىپ قويغان.

— دەل شۇ بۇلانىكىننا! — دېدى يىگىت، — ئۇ مۇشۇ يولدا قاتنايدۇ.

— ئۇ ھازىر نەدە؟

— ئاپتوموبىل ھەيدەپ چىقىپ كەتتى. ئادرېسىگىزنى قالدۇرۇپ قويۇڭ. قايتىپ كەلسىلا، سىزگە ئۇقتۇرىمىز.

— چاپسان كېلەرمۇ؟

— بىر ھەپتىدىن كېيىن كېلىدۇ، بەلكىم ئاڭغىچىمۇ قالماس.

مەن ئادرېسىمنى ۋە تېلېفون نومۇرۇمنى يېزىپ، ئولياغا بېرىپ قويۇشنى تاپىلاپ قويۇپ، چىقىپ كەتتىم.

بۇ بىر ھەپتە ماڭا بىر يىلدەك بىلىنىپ كەتتى، پىكرىم دولقۇنلىناتتى، ئولياغا بىلەن كۆرۈشكەن بەختلىك مىنۇتلاردىكى مەنزىرىلەر كاللامدىن كەتمەيتتى...نەق يەتتە كۈن ئۆتكەندە، تېلېفون جىرىڭلىدى، تېلېفوننى ئېلىپ، خۇشاللىقىمدىن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي قالدىم — تېلېفون ئۇنىڭدىن كەلگەندى، ئۇ مېنى ئېسىگىزدىن چىقارمىغىنىگىزغا رەھمەت، دېدى. ئاندىن، ئەمىسە بۇگۈن كۆرۈشەيلى، مېنى كۈتۈپ تۇرۇڭ، ئىشتىن چۈشۈپلا بارىمەن، دېدى.

ئىشتىن چىقىشىمىزغا يەنە بىر سائەت ۋاقىت بار ئىدى، مەن دەرھال ئىشخانىدىن چىقتىم-دە، ئۆيگە قايىتتىم. ئۆيگە كېلىپ، ئۆزىنى بىرقۇر تۇزەشتۇرگەندىن كېيىن، ئۇنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپ ئولتۇردۇم.

كارىدوردىن ئېگىز پاشنىلىق توپلەينىك تاقىلدىغان ئاۋازى كەلدى.

ئىشكىنى غاچچىدە ئېچىپ، ئىختىيارسىز كەينىمگە داجىدىم: پۇزۇر كىيىنگەن سېمىز بىر ئايال بىمالال كىرىپ كەلمەكتە ئىدى.

ئۇ دەسلەپ ھەس-ھەيران بولدىيۇ، كېيىن دەرھال يوغان-يوغان چامداپ مەن تەرەپكە كەلدى ۋە قىزغىن سۆزلىدى:

— ياخشىمۇسەن، ئەزىزدىم!...پاھ، قارىغىنا سېنى، خۇشاللىقىدا نېمە قىلىشىڭنى بىلمەي قاپسەن. بۇنداق ئىش بولۇپ تۇرىدۇ، دائىم...

ئۇ مېنىڭ بويىتاقلىق تۇرمۇشى بىلىنىپ تۇرىدىغان كۆلبەمگە بىرقۇر كۆز يۈگۈرۈتۈپ چىقتى-دە، تومپىيىپ چىققان تىنىق كۆزلىرىنى ماڭا تىكتى.

— گېپىمگە قۇلاق سال مىتېنكا①، — دېدى ئۇ يۇمشاق تەلەپپۇز-دا، — مۇرادىڭغا يەتتىڭ، ئالدىڭدا تۇرغان مەن ئۇلىيا بۇلانكىننا بولمەن!... ئۇلار سەن قالدۇرۇپ كەتكەن خەتنى ماڭا بېرىشكىنىدە، نېمە ئىش بۇ، دەپ بىرھازا تېڭىرقاپ قاپتىمەن. كېيىن ئويلاپ كۆرسەم، مېنىڭ ئاپتوموبىلىم سېنى تارجاردىن ئېلىپ كەلگەن ئوخشايدۇ.

— سىز يېڭىلىشتىڭىز، باشقا بىركىم بولسا كېرەك، — دېدىم مەن تەستە.

— سارائىدەك گەپ قىلمۇاتسەنغۇ، مىتېنكا!

— راستلا يېڭىلىشتىڭىز. مەن تارجاردىن كېلىشمىدە سىزنىڭ ئاپتوموبىلىڭىزغا چۈشمىگەن، — دېدىم ۋە مېنى ئەكىلىپ قويغان قىزنى سۆرەتلەپ بەردىم.

بۇلانكىننا ئۇرۇندۇقتا دوققىدە ئولتۇردى-دە:

— ئەزىزدىم، بۇنداق قىلما، تونۇماس بولۇۋالما! ئىشنى تېزلىغان

---

① دىمىترىينىڭ ئەركىلەتمە ئېتى.

ئۆزەڭ تۇرۇپ، ئەدەبلىكتە تىكۈچىمەكچى بولۇۋاتىسەن. گەپىنىڭ راستى، سېنى ئەكسىلىپ قويغان ئولىيانىڭ مەن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاش مەن ئۈچۈن ئاسانلا ئىش، قولۇمدا سەن قالدۇرۇپ كەتكەن خەت بار، گۈۋاھچىلارمۇ بار — بىر ھەپتە بۇرۇن سەن بىلەن سۆزلەشكەن بىزنىڭ مەيداندىكى كىشىلەر. ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتىمىز ھەققىدە سەن ئۆز ئاغزىڭ بىلەن ئۇلارغا سۆزلەپ بېرىپتىكەنسەن. ئەمدى بۇ ئىشنى سەن ئىشلەيدىغان ئورۇنغا تولۇق ئېيتىمسام بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ...

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، مېنى قارا تەر باستى، ئاپىلا، چاتاق بولىدىغان بولدى، دەپ ئويلىدىم.

— تاتىرىپ كەتتىڭغۇ، — دېدى بۇلانكىننا سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — چىرايىڭنى سەتلەشتۇرۇپ نېمە قىلاتتىڭ، مەن سەندىن ھېچ نەرسە تەلەپ قىلمايمەن. مەن بۇ يەرگە بىركىمگە ياراپ قالسام، دېگەن ئۈمىد بىلەن كەلگەن. ئەمما، مەن سېنى ياراتمايمەن، چۈنكى، بىرىنچىدىن، سېنىڭ تۇزۇڭ ئۆيى سەرەمجانلىرىڭ يوق ئىكەن، ئىككىنچىدىن،...سەن نېمە ئىش قىلىسەن؟

مەن جاۋاب بەردىم.

— پۇلۇڭنىڭمۇ تايىنى يوق ئىكەن-دە! — دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بىرەر قىزدىن نەپ ئۈندۈرۈۋالسام دەپ ئويلايدىغانسەن. بەس، مىتىنكا، بۇگۈنكى كۈندە سەندەك يىگىتلەرگە ھېچكىم كۆز قىرىنى سالمايدۇ...

بۇلانكىننا تەنە-كىنايە قىلىۋالغاندىن كېيىن كەتتى، مەن... ئاپتوموبىل مەيدانلىرىنى بۇنداق بىر-بىرلەپ ئايلىنىپ ئىزدەشنىڭ ماڭا نېمە ھاجىتى؟ تۇمشۇقۇمغا يىگىنىم تېخى ئازمۇ؟ ئەگەر راستلا بۇلاڭ-

كىنناده‌ك قىزغا ئۇچراپ قالسام، هالىمغا ۋاي، كەم دېگەندىمۇ ئۆمرۈم بىر هەسسە قىسقىرايدۇ-ده، ده‌پ ئويلىدىم.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، ئەيتاۋۇر قورقۇپ قالدىم، مېنى ۋەهىمە باستى، ئولىيانى يەنە ئىزدەشكە پېتىنالمىدىم. ئۇنىڭ مەجبۇرىمۇ بۇلانكىنانىڭكىده‌ك بولسا، تۇغەشكىنىم شۇ، دېگەننى خىيالىمدىن ئۆتكۈزدۈم. مۇشۇ خىيالدىن كېيىن، ماڭا تىتره‌ك ئولاشتى، ياۋالا!...

كۆنلەر يورغىلىشىپ، هەپتىلەر ئۆتۈۋەردى، ئولىيا بارا-بارا ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ، تۇرمۇشۇم نورمالىلىشىپ قالدى، كۆڭلۈم بۆلەكتىن تىنچىدى دېسەممۇ بولىدۇ. ئەپسۇسكى، تەقدىر بۇنداق تىنچ كۈنلەرنى بەك قىسقارتىۋەتكەندى، ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، خۇشال تۇرمۇشۇمغا قايغۇ قېتىلدى، تۇراقلىق تۇرمۇشۇمدا داۋالغۇش بولدى.

بىركۈنى ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە كېتىۋېتىپ، زاۋۇتىمىزنىڭ باشلىقى دېگەن مۇنۇ يوچۇن گەپلەرنى ئويلانىدىم: "رازۇمبىيىڭ، خىزمەت پوزىتسىيەڭنى تۈزەتمەيدىغان بولساڭ، سېنى ئىشىنىڭ هۆددىسىدىن چىقالمىغان قاتاردا ئىشتىن بوشتىمەن."

ئويلا-ئويلا، توّت كوچىغا كىلىپ قالغىنىمنى تۇيماپتىمەن، ماشىنىڭ ئاستىدا قالغىلى تاسلا قالدىم. ئاپتوموبىلنىڭ غاچچىده توختىغان چىرقىراق ئاۋازىدىن كېيىنلا، شۇنداق قارىسام، يېڭى بىر "گىل" ماركىلىق ئاپتوموبىل ئالدىمدا تۇرۇپتۇ.

— نېمە بولدىڭىز، كېتىپ بېرىپ ئۆخلاۋاتامسىز نېمە؟!

شوپۇرغا قارىپلا، ئىختىيارسىز توۋلۇۋەتتىم: "ئولىيا! ئولىيا!"

كابىنكىنىڭ پەلەمپىيىگە بىر سەكرەپلا چىقتىم-ده، كابىنكا

ئىشكىنى شاققىدە ئېچىپ، كابىنكىغا كىرىۋالدىم.

ــ مىتىنكا؟! ــ قىز بەك ھەيران قالدى، ــ ئۇلۇغىنى كۆتۈپ تۇرغانمىدىڭىز، بېسىۋەتسەم قانداق قىلاتتىڭىز...

3. ياخشى ئىشقا كاشىلا جىق

ئېھ، مۇھەببەت... بەزىلەر ئاسانلا مۇھەببەتكە ئېرىشىدۇ، بەزىلەرگە مۇھەببەتكە ئېرىشىمەك بەك تەس چۈشىدۇ. كېيىنكى خىلدىكى ئادەملەرنىڭ پالاكەت باسقان ئادەملەر ئىكەنلىكى ئېنىق، بۇنداقلارنىڭ بىرىنچىسى مانا مەن.

ئولىيا يېنىمدا بولمىغان چاغدا، ئەتراپىمدىكى ھەممە نەرسە كۆزۈمگە سغمايتتى، پەرىشان يۈرەتتىم. ئولىيا بىلەن كۆرۈشكەندە گۈلقەلبلىرىم ئېچىلىپ كېتەتتى. ھەي، بۇلارنى دەپ يۈرۈپ نېمە قىلارمەن، ئەيتاۋۇر ئىشقى ــ مۇھەببەت پىراقىدا كۆيۈپ ــ پىشىپ يۈرۈشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىدىغان كىشىلەرگە بۇنىسى ئايان.

ئولىيا بىلەن كۆرۈشسەملا، ئۆزەمنى دۇنيادا ئەڭ بەختلىك سېزەتتىم، ئىككىمىز كىنو، تىياتىرلارغا دائىم بىللە باراتتۇق. ھەممە ئىش كۆڭلۈمدىكىدەك، ئوڭۇشلۇق كېتىۋاتقانىدەك بىلىنەتتى، ئەمما،...ئولىيانىڭ مېنى سۆيگۈزمەسلىكى دەرھال دىققىتىمنى تارتتى. ئاشىق ــ مەشۇقلار سۆيۈشمەيدىغانمۇ ئىش بولامدۇ؟ بۇنداق مۇھەببەت پەقەتلا چۈشىنىشمەسلىك بولىدۇ! ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئۇتماقچى بولغىنىمدا، بىزارمۇ بولمايمۇ، بەك خۇشال بولۇپمۇ كەتمەيتۇرغىنىنى سەزدىم. ھەتتا، بىركۈنى توي خېتى ئالايلى دېگىنىمدە،

ئۇ:

— بۇ نېيتىڭدىن يانغىن، مىتىنكا! — دېدى.

— "يانغىن"؟ بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

— ھازىر بۇ توغرۇلۇق گەپ قىلىدىغانغا تېخى بالىدۇر.

— قانداقسىگە بالدۇر بولسۇن؟ سېنىڭ پىراقىڭدا باغرىم كاۋاب بولدى، دېسەمۇ بولىدۇ.

— توي خېتى ئېلىشقا بۇ تېخى كۆپايە قىلمايدۇ.

— نېمىشقا؟ بۇ ئەڭ مۇھىم شەرت ئەمەسمۇ!

— سەن بۇنى ئەڭ مۇھىم شەرتلەرنىڭ بىرى دېمەكچى بولۇۋاتقانسەن؟ باشقا شەرتلەر توغرۇلۇق ئويلاپ باقتىڭمۇ؟ ئويلىمىغان بولساڭ، ئەمدى ئوبدانراق ئويلىغىن.

ئۇ گېپىنى قىلىپ بولۇپلا كېتىپ قالدى.

ئىش قاراپ تۇرۇپ مۇشۇنداق ئۆزگەردى! ئولىياغا توي خېتى ئالايلى دېسەم، چوقۇم خۇشال بولۇپ كېتىدۇ، دەپ ئويلىۋىدىم، بىراق،...ئوبدانراق ئويلاپ باقاي دېدىم-دە، بۇرۇن كۆرۈشكەن چاغلىرىمىزنى بىر-بىرلەپ كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. ئاۋال تارجار-دىن ئالمۇتىغا كېلىدىغان چاغدا، ئىككىمىز تۇنجى مەرتىمە كۆرۈشكەندە ئۇنىڭ ماڭا دېگەن مۇنۇ سۆزلىرىنى ئەسلىدىم: "سىز باشقا كەسىپكە ئالماشسىڭىز بولىدىكەن..." بۇ گەپنى جىق ئويلاپ، يېنىش-يېنىش تەھلىل قىلدىم. "ھەي، ئەخمەقلىقىمنى قارىمامدىغان، — دەپ ئويلىدىم مەن، — ئۇنىڭ بۇنداق دېگىنى ۋەزىپەم بار دېگۈدەك ۋەزىپىگە ئېرىشكىنىڭدىن كېيىن، ساڭا خوتۇن بولىمەن، دېگەنلىك ئەمەسمۇ. بولىدۇ، ئولىيا ئۇچۇن ئۆت دېگىزغا كىرىشكىمۇ رازىمەن!...ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەشھۇر زاتلار قاتارىغا مېنىڭمۇ ئىسمىم

قوشۇلسا، نامدار كارخانىدىن بىرەرسىگە رەھبەرلىك قىلسام، بۇمۇ شەرەپ ئەمەسمۇ؟...مەن ئۆزەمنى يېنىدا مېھمانخانىسى بار ئېسىل ئىشخانىدا ئولتۇرغان قىياپەتتە قىياس قىلدىم: سۇئنئي خىرۇم بىلەن قاپلانغان ئىشكنىڭ سىرتىدىن: "باشلىق بارمىكىن؟" دېگەن ئاۋاز كەلدى. كاتىپ قىز: "ئىشى ئالدىراش، تېلېفون بېرىڭ" دېدى. بىردەم تۇرۇپ تۇرۇڭ..."دەپ جاۋاب بەردى.

بىراق، مېنى دەرھال غەم باستى: ئولىيا بىلەن تونۇشقانىدىن بۇيان، ئولتۇرسام-قوپسام ئۇنى ئويلاپ، باشقا ئىشلارنى ئېسىمدىن تامامەن چىقىرىۋەتكەنلىكىمدىن، خىزمەت ئەھۋالىم كۆندىن-كۈنگە ناچارلاشماقتا ئىدى. تەنقىد يېغىپ كەتتى. كېيىن، زاۋۇت باشلىقىمىز ۋېكتور ۋاسىلىيېۋىچ تاقتى پۈتكەندە، ئاخىر ماڭا ۋارقىراپ كەتتى.

ئولىيانىڭ ھېلىقى "باشقا كەسپىكە ئالماشسىڭىز بولىدىكەن" دېگەن گېپىنى ئەسلەپ، خىزمەت پوزىتسىيەم توغرىسىدا ئوبدانراق ئويلىنىشقا، ياكى توۋا قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. "ھېلىمۇ ياخشى، ئولىيا ماڭا توغرا يولنى كۆرسىتىپ بەردى، بولمايدىغان بولسا، ئىستېتىكا-لىمنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بولمايدىكەن..." دەپ ئويلىدىم، زاۋۇت باشلىقىنىڭ ماڭا بۇنداق بىر تەرەپلىمە قاراشتا بولۇشى ھەرگىز تاسادىپىي ئەمەس، بۇ ئىش، ئۇنىڭ دېگىنىدەك، مېنىڭ خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغانلىقىمدىن بولغان بولماستىن، رەھبەرلىككە بويۇن ئەگمىگەنلىكىمدىن بولغان بولۇشى مۇمكىن، مەن ئادەتتە رەھبەرلىك زادىلا مەۋجۇت ئەمەستەك، باشباشتاقلىق قىلمەن؛ مەن تېخى خەق ياخشىچاق بولۇۋالدى، ئاپاق-چاپاق بولۇپ كەتتى، دەپ ئۇششاق گەپ قىلمىسۇن دەپ، ھەممە ئادەم بىلەن ئوخشاش مۇناسە-

ۋەت قىلمەن؛ بۇنىڭ ئاقۇۋىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ: ھەممە يەردە يانپاشقا ئېلىشتى، ئەدىبمىنى بېرىشتى، جازالىدى، ئىستىقبالىم قاراڭغۇلاشتى، دېگەن پىكىرلەر كاللامغا كەلدى. كۆپ باش قاتۇرۇپ، ئاخىر ئەمەلىي قىممەتكە ئىگە ئىككى خۇلاسە چىقاردىم: بىرىنچى، پۈتۈن كۈچ بىلەن ئىشلىشىم كېرەك، قېيىن ئىش يوق ئالەمدە، غەيرەت قىلغان ئادەمگە، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. ئىككىنچى، رەھبەرلىككە ياخشىچاق بولۇشۇم كېرەك، چۈنكى رەھبەرلىككە ياخشىچاق بولۇش چاققان ئۆسۈڭبلىشنىڭ كاپالىتى، باشقىچە ئېيتقاندا، ئولىيانىڭ تەلۈنى قاندۇرۇشنىڭ كاپالىتى.

ئۆزەمگە ئاشۇنداق تۆۋەن پروگراما بەلگىلۈالغاندىن كېيىن، دەرھال ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا كىرىشتىم. خىزمەت پوزىتسىيەمنى تېزلا ئۆزگەرتىۋەدىم، پۈتۈن زاۋۇت بۇنىڭغا شۇ زامات دىققەت قىلىپ كەتتى، كىشىلەر مەندىكى ئۆزگىرىشنى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلىگەنلىكتىن ھاسىل بولغان دەپ قارىدى، رازۇمىيىۋەڭ ئادەمگىمۇ ئاڭ كىرگۈزدى دېيىشىپ، تۆھپىنى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىغا يازدى.

يەنە بىر مەسىلىدە تاقىتىم تاق بولماقتا ئىدى: پروگرامىمدىكى ئىككىنچى مادداىنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇشۇم كېرەك؟ گەپتىن گەپ يوقلا زاۋۇت باشلىقىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنى ماختاپ-ئۇچۇرۇپ، ياخشىچاق بولسام قاملاشايدۇ-دە؟ بۇنداق قىلسام تەخسىكەشلىك قىلدى دېگەن گەپ چىقىدۇ، بۇ ھال پايدىسىز. مەن ئىشنى چاندۇر-ماي جۆندەش ئۈمىدىدە ئىدىم. ئاخىر، كۈنلەرنىڭ بىرىدە پۈرسەت كەلدى.

بىركۈنى قاش قارايغان چاغدا يېمەكلىكلەر دۇكىنىدىن ئۆيگە

قاراپ ماڭدىم. ئەتراپ قاراڭغۇلىشىشقا باشلىدى. كېتىۋېتىپ يول بويىدىكى قارا-قۇرا نەرسىگە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. يېقىن بېرىپ قارىسام، بىر ئادەم يېتىپتۇ. ئېگىشىپ يۈزىگە قارىسا چۆچۈپ كەتتىم — بۇ كىشى بىزنىڭ زاۋۇت باشلىقىمىز ئىدى! ئۇ گۈپ-گۈپ هاراق پۇرايتتى. دەسلەپتە داڭقېتىپ تۇرۇپلا قاپتىمەن. ۋېكتور ۋاسىلييېۋىچنىڭ قاتتىق قول، تەلەپچان، زاۋۇتتىكى هەممە ئادەم هېيىقىدىغان ئادەمۇ نۇقسانسىز ئەمەسكەنغۇ...دەپ ئويلىدىم. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇنىڭ ماڭا تەنبىھ بەرگەنلىرى ئېسىمگە كەلدى-دە، ئۇنى دەرھاللا هوشىغا كەلتۈرۈش ئۈرنىغا ئاپىرىپ بەرمەكچى بولدۇم. هە، بۇرادەر، ئۇ يەردە تۇرۇپ باققىن، ئاندىن ماڭا باشقىچە قارايدىغان بولسەن، دەپ ئويلىدىم. يەنە مۇنداق ئويلارمۇ خىيالىمغا كەلدى: تەقدىر دېگەن ئادەمنى مانا شۇنداق كولدۇرلىتىدىغان نەرسە، بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرى مەن ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايتتىم، مېنى نېمە قىلمەن دېسە قىلاتتى. ئەمدى ئەھۋال باشقىچە، مەن ئۇنى قانداق قىلمەن دېسەم، شۇنداق قىلالايمەن. هوشىغا كەلتۈرۈش ئۈرنىغا ئاپىرىپ بېرىمەن دېسەم، ئۇ غىڭ قىلماي ماڭدۇ، بولدى قىلۇەتسەم، بۇ ئىش تۈگەيدۇ. قىسقىسى، ئۇ هازىر مېنىڭ چاڭگىلىمدا. كۆڭلۈم قەن يېگەندەك لەززەتلەنسىمۇ، هوقۇقىنى ئىشلىتىشكە ماهىر بولاي، دەپ قارىدىم. بىرهازا ئويلىنىپ، بىر يەكۈن چىقاردىم: ۋېكتور ۋاسىلييېۋىچنى هوشىغا كەلتۈرۈش ئۈرنىغا ئاپىرىپ بەرسەم، چوقۇم ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ؛ لېكىن، بۇنداق قىلىش ئۆزەمگە پايدىلىقمۇ، بۇنىڭغا بىرنېمە دېيىش تەس؛ ئۇنىڭ ئۈرنىغا قوپال بىر بېيۇروكرات كەلسە، مەندەك كىچىك شەخسنى كۆزگە ئىلمايدۇ، ئۇ چاغدا... ياق، ئەڭ ياخشىسى، ۋېكتور ۋاسىلييېۋىچنى

ئۆيگە ئاپىرىپ قويايى. ئۇ مەسلىكتىن بېشىلىپ، مېنىڭ ئۇنى بالا-قازادىن ساقلاپ قالغانلىقىمنى بىلىپ قالار. بىلگىنىدە، مەندىن مىننەتدار ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، مېنى جەزمەن ئۆستۈرۈپ قويىدۇ.

مۇشۇ خىيالدىن كېيىن، زاۋۇت باشلىقىنى كۆتۈرۈپ، تەسلىكتە ئالغا ئۇراپ ماڭدىم، ئۇنىڭ ئېغىرلىقىدىن بېلىمنىمۇ تۈز قىلالمىدىم (ئۇ كەم دېگەندىمۇ 70 كىلوگرام كېلەتتى). ئۇنىڭ ئۆيى يىراق ئەمەس ئىدى. ئۇچىنچى قەۋەتكە ئېلىپ چىقىش مۇشكۈل ئىش بولسىمۇ، بار كۈچۈمنى يىغىپ، ئاخىر ئېلىپ چىقتىم. بىرپەس دېمىمنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن، ئىشىك قوڭغۇرىقىنىڭ كۇنۇپكىسىنى باستىم. زاۋۇت باشلىقىنىڭ چىرايلىق خوتۇنى ئىشكىنى ئاچتى. بۇ ئوتتۇرا ياشلىق ئايالنى بىزنىڭ ئىشخانىدا بىر كۆرگەنىدىم.

ــ كەچۈرۈڭ. يولدا ئۇچراپ قالدى، لايىدەك بولۇپ كېتىپتۇ... ــ دېدىم مەن.

ئايال تاتىرىپ كەتتى.

ئېكتور ۋاسىلىيېۋىچنى ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ، سافاغا ئاۋايلاپ قويدۇم-دە، ئۆزەمنىڭ مۇشۇ زاۋۇت باشلىقىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەيدىغانلىقىمنى ئېيتىپ قويۇپ، چىقىپ كەتتىم.

"ھىم، بۇ نۆۋەت مۆھۈر باسقاندەك ئېسىگە چىڭ ئورناپ كېتىدىغان بولدۇم. ئەمدى ھۆرمەتلىك ئېكتور ۋاسىلىيېۋىچنىڭ ماڭا بولغان پوزىتسىيىسى 180 گرادۇس ئۆزگىرىدۇ" دەپ ئويلايتتىم.

ئەتىسى ئەتىگەندە "ئويۇن" باشلاندى. مەن ھېچ ئىش كۆرمىگەن ئادەمدەك ئىشقا كەلدىم ۋە ئىشخانىغا كىرىپلا ئۆز ئىشىمغا كىرىشىپ كەتتىم. تۇنۇگۈنكى ئىش توغرۇلۇق ھېچكىمگە بىر ئېغىزمۇ

تىنمىدىم. ئۆزەمنى ماختاپ نېمە قىلاي! خەقىقە گەپ مەنبەسى بولۇپ بېرىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ دېمەك، ئولتۇرۇپ ھۆججەتلەرنى ۋاراقلىغاچ ئېچقىلىق ئىشكتىن زاۋۇت باشلىقىنىڭ ئىشخانىسى تەرەپكە پات-پات قاراپ قويۇاتتىم. كۆرۈپ تۇرمەن، ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ بىر خىزمەتچى خادىمنى چاقىرتتى، كېيىن يەنە ئىككىنچى، ئۈچىنچىسىنى چاقىرتتى. ئۇلارنىڭ چىرايىدىن ھەيرانلىق ئالامىتى چىقاتتى. بىردىكا فالالئۇنوۋ گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتتى:

— مېنى نېمىگە چاقىرتقانكىن! تۇنۇگۈن ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن نەگە باردىڭ؟ كىم ئۇچىرىدى؟ دەپ سوردى، ئاخشىمى كىر يۇيدۇم، ھېچكىمگە يولۇقمىدىم، دېدىم. ئۇنداق بولسا ئىشەنى قىل...دېدى.

زاۋۇت باشلىقىنىڭ نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكى ماڭا مەلۇم ئىدى، ئۇ كىمنىڭ ئۇنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويغانلىقىنى بىلمەكچى-دە. ئەمما مەن لام-جىم دېمىدىم. ئۆزى باش قاتۇرسۇن، ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلەلمەي تىت-تىت بولۇپ كەتسۇن! ئۆزى مەندىن سورىسا، ئېيتىپ بېرىمەن، دەپ ئويلىدىم. مېنىكچە، بۇنداق قىلىشنىڭ ئۇنۇمى ياخشىراق بولاتتى. ئۇ: يارايسەن يىگىت! ئادەمنى قىيىن ھالدىن قۇتۇلدۇرۇپسۇ ھېچ ئىش كۆرمىگەن ئادەمدەك گەپ-سۆز قىلماي يۇرۇپسەن، دەيدۇ. ماڭا قاتتىق تەنبىھ بەرگەنلىكىگىمۇ ئۆكۈنۈشىدە گەپ يوق.

— رازۇمېيېۋ! زاۋۇت باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىغا، — دېدى كاتىپ قىز.

مەن كېتۈۋېتىپ ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ بىلەن بولىدىغان كۆڭۈللۈك سۆھبەتنىڭ خۇشاللىقىنى تەسەۋۋۇر قىلاتتىم.

— ياخشىمۇسىز، رازۇمبيىۋ، ئوبدان تۇردىڭىزمۇ!

هاراقنى جىق ئىچۋەتكەن زاۋۇت باشلىقىنىڭ قاپىقى ئىشىشپ، كۆزى قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۇيقۇسى قانمىغانلىقى بىلىنىپلا تۇراتتى.

ئۇ ئاۋال تاغدىن-باغدىن سۆزلىدى. ئالدىنقى يىلى باش ئىدارىنىڭ مۇپەتتىشى ئوبۇخوۋ بىزنىڭ زاۋۇتقا كەلگەندە ئۇنداق بولغان، مۇنداق بولغان، دېگەندەك گەپلەرنى قىلدى...

مەن ئەدەب بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتىم:

— ۋاقتىنى زايا قىلىپ نېمە قىلىسىز، ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ! سىزنىڭ مېنى نېمىشقا چاقىرغانلىقىڭىز ماڭا مەلۇم. تۇنۇگۈن سىزنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويغان ئادەمنىڭ كىملىكىنى بىلمەكچىسىزغۇ؟ مەن ئاپارغان.

— سىزما؟ — دېدى زاۋۇت باشلىقى ھەس-ھەيران بولۇپ.

— ھەئە، مەن، ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ، — دېدىم ھۇرمەت بىلەن، — دۇكاندىن چىقىپ كېتىۋاتسام، بىركىم يولدا ياتىدۇ...

— يۇرىكىڭىز ئەجەب يوغانكەنغۇ سىزنىڭ! — زاۋۇت باشلىقى ۋارقىرىۋەتتى، — كىم سىزنى ئۇنداق قىل دېدى؟!

— نېمە بولدى؟ قارىسام غەرق مەس يېتىپسىز...

— بۇ بىشەملىك!

— سىز كوچىدا يېتىپ قالغان تۇرسىڭىز، مەن پەش قېيىپ كېتىپ قالمايمەن-دە. سىزنى ھوشىغا كەلتۈرۈش ئۈرنىغا ئاپىرىپ بەرسەم قانداق قىلاتتىڭىز؟...

— سىز قاراپ تۇرۇپ ناتونۇش بىرنەرسىنى، تازا شالاق بىر-نېمىنى بىزنىڭ ئۆيگە ئەكەپسىز!

— بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس!

— نېمشقا "مۇمكىن ئەمەس" ئىكەن؟ ئامالسىزلىقتىن ساقچى چاقىرتتىم.

— مەن...

— ئۆزىڭىزنى ئاقلىماڭ، رازۇمبېيېۋ! قانداق ئادەملىكىڭىزنى بىلمەي يۈرۈپتىكەنمەن، ئەمدى بىلدىم.

— مەن...

— سىز مەندىن ئۆچ ئالماقچى.

— قانداقلارچە...

— سىزدىن ياخشى ئىشلەشنى، ئىنتىزامغا رىئايە قىلىشنى تەلەپ قىلغانلىقىم ئۈچۈن.

— بۇنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرۈپ باقماپتىكەنمەن...

— بۇرۇن سىز مەندە ياخشى تەسىر قالدۇرغان، رازۇمبېيېۋ.

— ئەمما مەن...

— بۇنىڭدىن باشقا، سىز رەزىل، چۈپەي ئادەمدەك تۇرىسىز...

ئۇ ماڭا تەنبىھ بېرىۋاتقاندا، بارا-بارا سەگەكلەشتىم-دە، ئوبدان ئويلىنىشقا باشلىدىم. بىزنىڭ زاۋۇت باشلىقىمىزنىڭ تاداڭلىقىنى قارىمامدىغان! قاراڭ، ئۇنىڭ قىيىن ئەھۋالىدىن قۇتۇلۇپ، ئۆزىگە پايدىلىق شارائىتنى يارىتىۋالغىنى. نېمىدېگەن ئۇستىلىق بۇ!... ھەرنېمە دېگەن بىلەنمۇ، ئەمدى زاۋۇت باشلىقىمىز بىر ئامال قىلىپ مېنى جەزمەن چۆرۈپ تاشلايدۇ، دەپ ئويلىدىم.

دېگەندەكلا، ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ، مۇناسىۋىتىمىز مۇشۇنداق بولۇۋاتقان ئەھۋالدا، ئىككىمىزدىن بىرىمىز يەنە بىرىمىزگە يول بوشاتمىسىمىز كېرەكلىكىنى، باشقىچە ئېيتقاندا، زاۋۇتتىن يۆتكىلىپ كېتىشىمىز لازىملىقىنى ئوچۇق-ئاشكارىلا ئېيتتى.

مەنمۇ بوش كەلمەي، گەپ يانداۋۇپ تۇردۇم. مەن مۇنداق دېدىم: ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ، مېنى ئىشتىن بوشتىدىغان بولسىڭىز، ئۆزىڭىز ياخشى ئاقىۋەت كۆرمەيسىز. مەن رازۇمېيېۋ سىز ئويلىغاندەك ئۇنداق گول-گۇدەك ئەمەس، مەن سىزنىڭ پەسكەشلىكىڭىزنى دەرھال باش ئىدارىگە مەلۇم قىلىمەن.

ــ مۇتتەھەم! ــ دەپ ۋارقىردى زاۋۇت باشلىقى.

ــ چىچاڭشماڭ، بۇنداق چېچىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟... خالىسىڭىز، ئەپلىشىپ قالايلى، ھەركىم ئۆز يولىدا ماڭسۇن.

ــ يوقال!...

ئىشخانىغا كىرىشىمگە، سەپداشلىرىم ئورىۋېلىپ سوراشتى:

ــ نېمە بولدى؟ سېنى نېمە ئىش بىلەن چاقىرىپتۇ؟ تۇنۇگۈن ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن نەگە باردىڭ دەپ سورىغاندۇ تايىنلىق؟

ــ ياق، ــ دېدىم جاۋابەن، ــ ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ مەن بىلەن بىللە ئەتە كۆل بويىغا بېرىپ بېلىق تۇتۇش توغرۇلۇق مەسلىھەتلەشىتى... بۇنىڭ نېمە ھەيران قالغۇچىلىكى بار؟ ھېيت-ئايىم، يەكشەنبە-دەم ئېلىش كۈنلىرى ئۇنىڭ بىلەن بېلىق تۇتۇشقا چىقىپ تۇرىمەن.

سەپداشلىرىم ماڭا تەئەججۈپ بىلەن قاراپ قويۇشتى-دە، بىر-بىرلەپ تارقىلىشتى. بۇ چاغدا مىشكا گېرادىشېۋ (يامان نېمە بۇ!) زەردە بىلەن:

ــ بۇگۈنگىچە سېنى تەكشۈرگۈچى ئورنىدىن چۈشۈرەلمەسلىكىڭ سەۋەبى مۇشۇ ئىكەن-دە!... ــ دېدى.

بۇ ئىشنى خېلى ۋاقىتقىچە ئۇلىياغا ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمىدىم، مەن ئۇنىڭ كەيپىنى ئۇچۇرۇۋېتىشنى خالىمايتتىم، ئۇنىڭ مېنى پالا-

كەت باسقان ئادەمكەن دەپ قبلىشىنسىمۇ ئۇمىد قىلمايتتىم، بۇنداق بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭ مېنى تاشلىشى چوقۇم، ئۇنداقتا مەن سارائ بولۇپ قالىمەن! ئەمما، بۇ ئىشنى ئولىيادىن سىر ساقلاشنى تېخىمۇ خالىمىدىم، بۇنداق قىلىش ئۇنىڭغا ساداقەتسىزلىك قىلغانلىق بولاتتى. نېمىلا دېگەن بىلەن، ئۇ مېنىڭ مەڭگۈلۈك ھەمراھىم، ئەڭ يېقىن ئادىمىم-دە!

ئولىيا گېپىمنى ئاڭلاپ بولۇپ، مېنىڭ قىلىقىمغا ئىنتايىن تۆۋەن باھا بەردى ۋە ئاخىردا:

— زاۋۇت باشلىقى بىر ئامال قىلىپ سېنى توغرىلايدۇ، — دېدى.

— توغرىلاپ باقسۇن! مەنمۇ بوزەكلەردىن ئەمەس.

— ھەي مىتېنكا يەي، مىتېنكا! سېنى ئاشكارا بىرنېمە قىلىدۇ دەپ ئويلامسەن؟

— قانداق قىلىمەن دېسە قىلامدۇ، ئىشقىلىپ ماڭا تېگىلمەيدۇ.

— ناتايىن، — دېدى ئورېنكا (ئولىيا) رەددىيە بېرىپ.

مەن يەنە گەپ تالىشىپ ئولتۇرمىدىم، "قېنى كۆرەرمىز" دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە.

4. قانچە ئېگىزدىن يىقىلساڭ، شۇنچە چىڭ چۈشسەن

ۋېكتور ۋاسىلىيېۋىچ مېنى ھېچنېمە قىلمايدۇ دەپ بەك گۆدەكلىك قىپتىمەن، بۇنداقمۇ نادانلىق بولامدۇ. قارىماملىرىز، ئۇنىڭ مېنى باپلىغىنىنى! لېكىن، ئۇ شۇنداق چاندۇرماي باپلىدىكى، كىمنىڭ باپلىغانلىقىنى بىرمەزگىل ئۇقماي يۈرۈپتىمەن.

مېنى باش ئىداره تۈيۇقسزلا چاقىرتىپ، دىمىترىي رازۇمبىيېۋ، سىز قوشۇمچە رول ئېلىۋاتقىلى ئۇزۇن زامان بولىدى، ئاساسلىق رولغا چىقىدىغان پەيتمۇ كەلدى، بۇرادەر، ماتور رېمونت زاۋۇتىغا باشلىق بولۇڭ، بۇ زاۋۇت يېرىم قول سانائەت خاراكتېرىدە بولغىنى بىلەن، بەك مۇھىم، ئىستىقبالى بار زاۋۇت، ئىشچى-خىزمەتچىلىرىمۇ بەك ئۆم، بەك قەيسەر، قىسقىسى، شۇ يەرگە بېرىپ ئىشلەپ بېقىڭ، دېدى.

گەپنىڭ راستى، بۇ ئورۇنلاشتۇرۇشتىن دېگۈدا چۆچۈپ كەتتىم. كادىر دېگەن شۇنچە جىق تۇرسا، مېنى نېمىشقا بۇنداق ئەتىۋارلاپ كېتىدۇ؟... دەپ ئويلىدىم. ئىچىمدە بەك رازى بولغان بولسامۇ، مەن تېخى خام، بۇ مۇھىم ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماسمەنمىكىن، مەندىن يارامسلىق ئادەملەر بار، ئۇنداق، مۇنداق، دەپ بۇرۇپ، قەتئىي رەت قىلدىم. باشقىلاردا ياخشى تەسىر قالدۇرۇش بىلەن تەڭ ئۆزىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش كېرەك-تە. مەن ئارىسالدا بولۇپمۇ قالدىم. بۇلار ۋېكتور ۋاسىلىيېۋىچتىن پىكىر ئالسا، ئىش چاتاق بولىدۇ، دەپ ئويلايتتىم. دېمەك، ئۇلار ھەرقانچە نەسىھەت قىلسىمۇ، مەن زادىلا ئۇنىمىدىم.

سۆھبەتدىشىم ئۆزىنى باسالمىدى ۋە:

— دىمىترىي رازۇمبىيېۋ، سىزنىڭ كەمتەرلىكىڭىز ئېشىپ كەتتى، — دېدى.

— نەدىكىنى، نەدىكىنى، — دېدىم مەن، — سىزگە شۇنداق بىلىنگەن ئوخشايدۇ.

— بۇ يالغۇز مېنىڭلا قارىشىم ئەمەس. سىلەرنىڭ زاۋۇتىنىڭ باشلىقى ۋېكتور ۋاسىلىيېۋىچمۇ سىزگە يازغان ياھاسىدا بۇ توغرۇلۇق

توختلىپتۇ.

ــ ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ؟ باھادا!؟ بۇ مۇمكىن ئەمەس!

ــ نېمىشقا "مۇمكىن ئەمەس" ئىكەن؟ ــ ئۇ ئىمىر ــ چىمىر خەتلەر يېزىلغان بىر ۋاراق قەغەزنى ماڭا سۇندى.

بىر قۇر كۆرۈپ چىقىپ، كۆزۈمگە ئىشەنمەيلا قالدىم: قەغەزدە مېنى سىياسەت سەۋىيىسى ئۇستۇن دەپ يېزىلغاندى ــ ئەمەلىيەتتە، بىر مەخسۇس تېمىنى تۆت يىلدىن كۆپ ۋاقىت ئۆگىچە ئىشلەپمۇ بىر باشقا ئېلىپ چىقالمىغاندىم؛ ئابرويلۇق دەپ يېزىلغاندى ــ ئەمەلىيەتتە، سەپداشلىرىم مېنى تەكشۈرگۈچىلىك خىزمىتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىدى، دەپ ھېسابلىشاتتى؛ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ھارماي ــ تالماي ئۆستۈرۈپ كەلدى، كەسپىي جەھەتتە تېخنىكىسىنى تېخمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈشكە تىرىشىپ كەلدى دەپ يېزىلغاندى ــ ئەمەلىيەتتە، بۇلارغا زادىلا كۆڭۈل بۆلمەيتتىم. زاۋۇت باشلىقىمىز ئوبيېكتىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلمىغان بولۇپ قالماي دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك، زىيادە كەمتەرلىك قىلىپ كېتىدىغان كەمچىلىكى بار دەپمۇ يېزىپ قويۇپتۇ. بىراق، ئۇزەمدە بۇنداق كەمچىلىكنىڭ بارلىقىنى ھېچقاچان سەزمىگەنىدىم!...

ــ سىزنىڭچە قانداق؟ ــ دەپ سورىدى سۆھبەتدېشىم.

ــ مېنى ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ تونۇشتۇرغاندىكىن، رەت قىلسام سەت تۇرار، قىلغۇچىغا قاراڭغۇ بولۇر، كۆرگۈچىگە ئايدىڭ، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، ــ دېدىم ئوڭايسىزلىنىپ.

ــ بالدۇرراق مۇشۇنداق دېسىڭىزچۇ، ــ دېدى سۆھبەتدېشىم خۇشال بولۇپ.

ئولىيانىڭ "ئۇ سېنى ئاشكارا برنېمە قىلىدۇ دەپ ئويلامسەن؟"

دېگەن سۆزى ئختيارسزلا ئېسىمگە كېلىپ قالدى-دە، ئولىيا ئەجەبمۇ دانا ئىكەنا! دەپ ئويلىدىم.

زاۋۇت باشلىقىمزنى مۇنداق ئادەم دەپ ئويلىماپتىكەنمەن! قورسىقىدا جىق چوت سوقىدىكەن ئەمەسمۇ! مېنى كۆزدىن يوقتىش ئۈچۈن، ئويلىمىغان چارىسى قالمىغان ئوخشايدۇ. يوچۇنلا بىر ئادەم ئىكەن! كۆڭلىگە ياقمايدىغان كىشىنى ئۆستۈرۈش چارىسى بىلەن كۆزدىن نېرى قىلىش زادىلا كادىرنى بىر ياقلىق قىلىشتىكى يېڭى چارە ئەمەسلىكىنى، ھېچ بولمىغاندا پېقىرنى بىر ياقلىق قىلىشتىكى يېڭى چارە ئەمەسلىكىنى ئۇنىڭ خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانلىقى ئېنىق ئىدى. يېقىنقى يىللاردا مەن بىر فۇتبول بولۇپ قالدىم، ھەربىر رەھبەر ئوتتۇرىدا تۇرغۇچى ئارقا مۇھاپىزەتچىگە ئوخشاش، مېنى ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدىن يىراقتا تېپىۋېتىشكە كۈچەپ كەلدى، قارشى تەرەپنىڭ ئىشكىگە كۈچەپ تېپىپ كەلدى. گەپنىڭ راستى، بۇ ھال ماڭا پايدا كەلتۈرىدۇ، خالاس، سەۋەبىنى كۆرۈپ تۇرۇپسەلەر، مەن ئاددىي تەكشۈرگۈچىدىن چوڭ كارخانىنىڭ رەھبىرى بولۇپ ئۆستۈم، ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا، مەن رەھبەرلىك قاتلىمىغا كىردىم، كۆزلىگەن نىشانغا يېقىنلاشتىم.

كەچقۇرۇن ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، ئەمدى ئولىيا ئاق، كۆڭ دېيەلمەيدۇ، ماڭا باشقىچە پوزىتسىيە بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ، شۇڭا نېكا خېتى ئالساق دەپ ئىلتىماس قىلىشقىمۇ بولىدۇ، قىسقىسى، مەن غالىپ بولۇپ چىقتىم، دەپ ئويلاپ، بولغان ئىشنى ئولىياغا ئېيتتىم. ئەمما، مەن بەك بالدۇر خۇشال بولۇپ كېتىپتىمەن. ئولىيا مېنى ئۆستۈرگەنگە خۇشال بولۇپ قويسىچۇ كاشكى، قىزىق ئىش، ئۇ مېنى ماختاش تۇگۈل، ئەتە زاۋۇت باشلىقلىق ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بەرگىن،

زاۋۇت باشلىقى بولۇشنى خيال قىلما، دەپ تۇرىۋالدى.

ــ سەن قانداق زاۋۇت باشلىقى بولالايسەن، مىتىنكا! ــ دېدى ئۇ.

ــ "قانداق زاۋۇت باشلىقى بولالايسەن" دېگەنمۇ گەپمۇ؟ بىلىپ قوي، مەن دېگەن...

ــ مەن بىلىمەن، ــ دەپ سۆزۈمنى بۆلدى ئۇ، ــ زاۋۇت باشلىقى بولغان ئادەم ئىشلەپچىقىرىشتىن خەۋەردار بولۇشى كېرەك، تۆۋەن دەرىجىلىك كادىرلاردىن ئەقىللىق بولۇشى لازىم. رەھبەرلىك خىزمىتى ئىنتايىن مۇرەككەپ خىزمەت، قابىلىيىتى ۋە تەربىيىلىنىشى يېتەرسىز كىشىلەرگە خۇسۇسەن شۇنداق.

ــ بىراق، بىر ئىشقا بەل باغلىسا، نەتىجە ياراتقىلى بولىدۇ ئەمەسمۇ، ــ دەپ رەددىيە بەردىم مەن.

ــ بەل باغلىيالايدىغانلارغا شۇنداق، سەن ئۇنداق بەلنى چىڭ باغلايدىغانلاردىن ئەمەس، ــ دېدى ئۇلىيا جاۋابەن، ئاندىن يەنە ماڭا تەربىيە بەرگىلى تۇردى. ئاخىرىدا، ــ مىتىنكا، سەن ئىقتىدارلىق ئادەمنى ئەقىللىق دېمەي، خىزمەت ئەمىلى يۇقىرى ئادەمنى ئەقىللىق دەيدىكەنسەن. بۇ توغرا ئەمەس جۇمۇ! ــ دېدى.

ئاچچىقىم كېلىپ قالدى. كاللامغا مۇنۇ خىيالىلار كەلدى: زادى قانداق قىلسام بولىدۇ؟ دەسلەپتە ئۆزەڭ ماڭا ۋەزىپەم بار دېگۈدەك ۋەزىپەڭ بولسۇن، دەپ ئىما قىلدىڭ، ئەمدى بۇ ۋەزىپىگە ئىلىناشسام، مېنى كولدۇرلىتىۋاتسەن. قارىغىنا سېنى، دانالاردەك تۇرىسەن تېخى! گېپىڭگە قارىسىغۇ دۆلەت ئەربابىدەك سۆزلەيسەن، ئەمما، ئەمەلىيەتتىچۇ؟ ئادەتىنا شوپۇر، ئاپتوموبىل شوپۇرى، مېنىڭ لايىقىم، خالاس.

ئەلۋەتتە، ئولىيانىڭ سۆزىنىڭ مەلۇم ئاساسىمۇ بار ئىدى، شۇڭا بۇ ئاساسنى كۆپىنچە رەددىيە بىلەن ئاغدۇرۇش ئاسان ئەمەس ئىدى. مەن رەددىيە بېرىشكىمۇ ئالدىرىمايتتىم، چۈنكى مەن: ئايال كىشى ئەرنىڭ بۇرنىدىن يېتىلەپ ماڭسا، ئەر كىشى ئۇچۇن سەتچىلىك، دەپ قارايتتىم؛ ئاساسىي قاتلامنىڭ ئىشىنى قاچان قىلسام بولۇپىرىدۇ، ئەمما، زاۋۇت باشلىقلىق ئورنىدا خالىغانىدا ئولتۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ، يەنە كېلىپ ھەممە ئادەم ئولتۇرۇۋېلىرىدىغان ئورۇن ئەمەس. ئويلاپ قالدىم: قېنى، ئىشلەپ باقمايمەنمۇ، گېنېرال بولۇشقا تۇغما لايىق بولۇپ چىقامدىمەن تېخى! دېمەك، بۇ قېتىم ئولىيانىڭ نەسىھىتى ۋە ئارزۇسى بويىچە ئىش قىلماي، ئۆزەمنىڭ ئويۇم بويىچە ئىش قىلدىم. نېمە بولسا بولمامدۇ، ئىشلەپ كۆرمەيمەنمۇ، دەپ ئويلايتتىم.

... بىر ئاستە تەجرىبەمدىن خىزمەتتە رەھبەرلەرنىڭ يولىيورۇقى بولمىسا، بۇنداق خىزمەتنىڭ قارغۇلۇق بولىدىغانلىقىنى، بۇنىڭ گويا ئادەم كۆزىنى ئېتىۋېلىپ ئىش قىلغانغا ئوخشاش ئىش بولىدىغانلىقىنى، بۇنداقتا، ئادەمنىڭ خىزمەتتە بەك قېينىلىپ كېتىدىغانلىقىنى، تېخى بەزىدە يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. شۇڭا، ۋەزىپە تاپشۇرۇۋېلىش بىلەنلا، تۆۋەندىكىلەرگە كونكرېت يولىيورۇق بېرىشنى ئۆزەم ئۈچۈن ئەڭ ئاساسلىق مەسئۇلىيەت قىلدىم. مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى، باش ئىنژېنېر، سېخلارنىڭ مۇدىرلىرىنى ئىشخانامغا چاقىرتىۋېلىپ، ئۇلارغا راسا سۆزلىدىم. سۆزۈم ئۈزۈنمۇ ئەمەس، قىسقىمۇ ئەمەس ئىدى، پروگراممىسى خاراكتېرلىكمۇ ئەمەس ئىدى، ئەمما شۇنداق پۇراق چىقىپ تۇراتتى. سۆزۈمنى يېغىنچاقلىغاندا، ئاساسىي نۇقتىلىرىنى مۇنۇ ئۈچ جەھەتكە

يەنىش مۇمكىن: 1. بىر ئىزدا توختاپ قالماسلىق، 2. ئۇزلۇكسىز ئالغا ھەرىكەت قىلىش، 3. يەنىمۇ ياخشى نەتىجە قازىنىش. بۇنى ھەقىقەتەنمۇ ئىختىيارى، چۈشىنىشلىك بولدى دېيىشكە بولاتتى. شۇنداق بولسىمۇ، سۆزۈمنىڭ ماھىيىتىنى بىر كىشى يەنىلا دەمالىلىققا چۈشىنىپ كېتىلىشى مۇمكىن، ئۇ قانداق قىلغاندا يەنىمۇ ياخشى نەتىجە قازانغان ھېسابلىنىدىغانلىقىنى، قانداق چارە بىلەن يەنىمۇ ياخشى نەتىجە قازانغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلمەكچى ئىدى.

— بۇ ناھايىتى ئېنىققۇ؟ — دېدىم مەن، — تېخنىكا تەرەققىياتى، ئىلمىي ئەمگەك تەشكىلاتى، كەشپ قىلىش-ئىختىرا قىلىش ۋە ئەقلىگە مۇۋاپىق تەكلىپ بېرىش ئاممىۋى ھەرىكىتىنى ئېلىپ بېرىش بىلەن ياخشى نەتىجە قازىنىمىز، بۇ بىزنىڭ ھازىر، بەلكى شۇنىڭغا ئىشىنىڭكى، كەلگۈسىدىمۇ ئىشلەپچىقىرىشنى يۇكسەلدۇرۇشىمىزدىكى ئۇچ ئەڭگۈشتەر، — دەپ سۆزۈمنى يەنە داۋاملاشتۇردۇم، — يولداشلار، كۆپرەك گېزىت كۆرۈڭلار...

جاۋابىم ئىنتايىن ئەتراپلىق بولدى، ئەمدى ھېچكىم سوئال قويالمايدىغانلىقى ئۈچۈن، ئەندىشىلەرمۇ بىراقلا تۈگىدى.

ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ بىرنەچچە كۈن ئۆتە-ئۆتىمەيلا، خىزمەت ئىستىلىم توغرۇلۇق ئويلىنىشقا باشلىدىم ھەمدە: ئەقەللىسى ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى سەل-پەل بىلىشىم كېرەك، شۇندىلا يۆنۈلۈشنى تۇتۇش ئاسان بولىدۇ، دېگەن يەرگە كەلدىم. شۇنىڭ بىلەن سېخقا چۈشتۇم. ئوھوي، نېمىسەلەرنى قىلىۋاتىدۇ بۇلار؟ تاراق-تۇرۇق، پالاق-پۇلۇق، گۈلدۇر-گۈمبۇرلەر ئادەمنىڭ قۇلاق-مېڭىسىنى يەيتتى. كەينىمگە بۇرۇلۇپلا چىقىپ كېتەيمۇ دېدىم، ئەمما، بۇنداق قىلسام ئانچە مۇۋاپىق بولمايدۇ، كىشىلەر مېنى: زاۋۇت باشلىقىمىز

سامان قورساق نېمىكەن، مۇشۇ ئاۋازلاردىن قورقۇپ، بەدەر تىكىۋەتتى، دەپ قالىدۇ، دەپ ئويلاپ قالدىم. ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، سېخىتا قېلىۋەردىم، سېخىتا كېتىۋېتىپ، ماتور ئوتلاۋاتقان يېگىتكە بىردىنلا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى، ئۇ ئېگىز ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئىش كىيىمى مايلىشپ كەتكەنىدى. مەن ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ سالام بەردىم. ئۇ سالام قايتۇرمىدى، بىر يېپىنى تارتىۋىدى، گۈلدۈرلەپ ئاۋاز چىقىپ كەتتى، ئارقىدىنلا ماتور ئايلانغىلى تۇردى. قورقۇپ ئارقامغا داجىدىم، قارىسام، يۇزىگە قارا ئەينەك ئورنىتىلغان تۆمۈر نەقاپ تارتىۋالغان ئىشچىنىڭ يېنىغا كېلىپ قاپتىمەن.

ــ ياخشىمۇ سىز! ــ دېدىم ئۇنىڭغا.

ئۇ غۇدۇراپ قويۇپلا، ئىنچىكە مېتال تاياقچىنى تۆمۈردىن ئىشلەنگەن بىرنەرسىگە ئۇرۇۋىدى، كۆزنى قامаштۇرىدىغان يورۇق چىقىپ، ئۇچقۇنىدىلار ئۇستۈمگە شارقىراتمىدەك چۈشتى. كۆزۈمگە قارا ئەينەكلۈق تىقىلىپ، تەبىئىي ھالدا يان تەرەپكە ئۆزەمنى ئالدىم.

ــ ھەي، كرانىنىڭ ئاستىدا تۇرغان ئادەم، نېرى تۇر! ــ يۇقىرىدىن بىرى ۋارقىرىدى، ــ جېنىڭدىن تويدۇڭمۇ نېمە!

كۆزۈمگە ھېچنېمە كۆرۈنمىدى، دەرھال يانغا چاپتىم، يۇگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، بىردىنلا ئۆرەكىكە چۈشۈپ كېتىپ، يۈمىلاقىقنا بىر-نەرسىنىڭ ئۈستىگە چۈشتۈم، بىر ئەرنىڭ پەس ۋە قوپال ۋارقىرىغىنى ئاڭلاندى:

ــ سارىڭ بولۇپ قالدىڭمۇ نېمە؟ قاراپ تۇرۇپ ئادەمنىڭ ئۈستىگە سەكرەۋاتسەنا! ــ ئۇ بېقىنىمغا بىر نوقۇۋىدى، تىنىقىمۇ قېينىلىشپ كەتتى.

ھوشۇمنى تاپقىچە، ئۆرەكنىڭ تۆپىسىدە تۇرغان بىر توپ ئىشچى

ماڭا قاراپ كۈلۈشكىلى تۇردى.

سېخ مۇدىرى كېلىپ، ئۈرەككە قاردى-دە، ھۆركىرىدى:

— تىش-ش-ش! زاۋۇت باشلىقى رېمونت ئۈرىكىگە چۈشۈپ كەتسە، سىلەرنىڭ بۇ يەردە كۈلۈشكىنىڭلار نېمىسى!

...زاۋۇتنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەن دەپ دۈچ كەلگەن بۇ ئوڭۇش-سىزلىقتىن مەيۈسلىنىپ كەتمىدىم، ھەتتا بۇنى ماڭا پايدىلىق بولدى دېيەلەيمەن: مەن خىزمەتىنى تۈتۈشتا چىقىش نۇقتىسىنىڭ ناتوغرا بولغانلىقىنى بىلدىم. باشقا زاۋۇتلارغا بېرىپ كۆرۈپ باقسام، ئۇلارنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئۆگەنسەم، ئۇلارنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى، قانداق قىلىۋاتقانلىقىنى ئۇقۇپ كەلگەن بولسام بوپتىكەن، شۇنداق قىلسام، كەسىپ ئەھلى ئەمەس ئادەم كەسىپ ئەھلى بولۇپ قالمەن ئەمەسمۇ، دەپ ئويلىدىم. خوپ، قىلمەن دېگەندەكىن، دەرھال قىلىش كېرەك.

قېرىنداش زاۋۇتلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ كەلگەندىن كېيىن، زاۋۇتىمىزدا يېڭى چارىلەرنى قوللىنىش قارارىغا كەلدىم. ئاساسلىقى، مەن ئۇ زاۋۇتلاردا كۆرگەن دەرۋازىدىن كىرىشتە قاتتىق تەكشۈرۈش تۈزۈمىنى يولغا قويماقچى بولدۇم. دەرھال قاراشقا، بۇ كىچىك ئىشتەك كۆرۈنىدۇ، ئوبدان ئويلاپ باققاندا، ئۇنداق ئەمەس.

مەن زاۋۇتنىڭ ئىنتىزامىنى تۈتۈشتا، ئىشنى دەرۋازىدىن كىرگۈچىلەرنى قاتتىق تەكشۈرۈشتىن باشلاش كېرەك، دەپ قارىدىم. بۇنداقتا، غەرق مەس بولغانلارغۇ بىر نۇرى، ئازراق كەيپ بولۇپ قالغانلارمۇ ئىشقا كېلىشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ، ئۇلارنى دەرۋازىدىن كىرگۈزمەيدۇ-دە. زاۋۇتتىن بىرنەرسىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىش خىيالى بارلارمۇ ئېلىپ چىقىپ كېتەلمەيدۇ، چۈنكى، ئىشتىن چۈشۈپ

ئۆيگە قايتىدىغان چاغدىمۇ دەرۋازىدىن چىقىدۇ ئەمەسمۇ. دەرۋازىۋەن بىلىپ قالسا، بۇنداقلار جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. قىسقىسى، دەرۋازا — بىر مەش، ئادەم تەربىيىلەيدىغان ئۇنۇملۇك قورال، گەپنىڭ ئوچۇقى، ئۇنى كۆزگە ئىلماسلىق بەك خاتا.

مېنىڭدىن بۇرۇن بۇ زاۋۇتقا باشلىق بولغانلار دەل بۇنىڭغا سەل قارىغان. زاۋۇتنىڭ دەرۋازىسى، دەرۋازىۋىنى بولسىمۇ، بۇلار بېزەك بولۇپ قالغان: كىرىش-چىقىشتا كۆرسىتىدىغان كىنىشكىسىمۇ يوق، دەرۋازىۋەنمۇ تەكشۈرمىگەن. كىشىلەر كىرىمەن دېسە، كىرگەن، چىقمەن دېسە، چىققان، ھېچكىم ئارىلاشمىغان. بۇنداق قالايمىقانچىلىققا مەن تاقەت قىلىپ تۇرالمايتتىم، ئەلۋەتتە، شۇڭا بىر يۇرۇش قائىدە-تۈزۈملەرنى تۈزۈپ چىقىش قارارىغا كەلدىم.

قاتتىق دەرۋازىۋەن تۈزۈمىنى يولغا قويۇش ھەقتىدىكى تەپسىلىي بۇيرۇقنى تەييارلاشقا نۇرغۇن باش قاتۇردۇم. مېنىڭ بۇيرۇقۇمغا بىنائەن، دەرۋازىدىن كىرىش-چىقىش كىنىشكىسى باسما زاۋۇتنىدا باستۇرۇلدى ۋە ئىشچىلار، تېخنىكلار، ئىنژېنېرلارنىڭ ھەممىسىگە ئوخشاش كىنىشكا تارقىتىلدى، كىنىشكىدا شۇ كىشىنىڭ رەسمى ۋە مېنىڭ ئىمزايىم بار ئىدى. تەييارلىقلىرىمىز پۈتكەندىن كېيىن، دەرھال كۆچە ئىگە قىلىشنى بۇيرۇدۇم. بۇيرۇقنىڭ ئىجراسىنى تەكشۈرۈشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك رەھبەرلىك قىلىشتا ئاساس ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئېلىپ، ئۆزەم تەكشۈرمەكچى بولدۇم. دەرۋازا ئالدىغا بىر سائەت بۇرۇن كېلىپ، دەرۋازىۋەننىڭ ئىشىنى كۆزەتتىم. بۇگۈن دەرۋازا ساقلاش نۆۋىتى 40 ياشلاردىكى، يۈزى قىزىل، ئۆزى سېمىز ئايالغا — توما يەڭگە كەلگەندى. ئۇنىڭ دەرۋازىۋەن بولۇپ ئىشلەۋاتقىنىغا خېلى يىللار بولغان بولسا كېرەك، نۇرغۇن ئىشچىلار

ئۇنىڭ ئېتىنلا چاقىراتتى، ئۇمۇ چاققانلا سالام قايتۇرۇپ تۇراتتى، ھەربىر ئادەمگە خۇشال كۈلۈپ مۇئامىلە قىلاتتى. كىرىش-چىقىش كېنىشكىسىنى بولسا سوراپمۇ قويمايتتى، گويا بۇنداق نەرسە زادىلا مەۋجۇت ئەمەستەك.

"قاتتىق قوللۇق، ئەستايىدىل ۋە تۆزۈمنىڭ سىمۋولى بولۇشۇڭ كېرەك ئىدى. مېنىڭ بۈيرۇقۇم سەن ئۈچۈن قانۇن ئەمەسمۇ، ئاخىر؟" دەپ ئويلىدىم.

توما يەڭگىنىڭ قېشىغا بېرىپ، بۈيرۇقۇمنى نېمىشقا ئىجرا قىلمايدىغانلىقىنى سورىسام، ھەممە ئادەمنى تونۇيدىغانلىقىنى، ناتونۇش ئادەم كەلگۈدەك بولسا، كىنىشكىسىنى كۆرسەتكۈزىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

بۇ خىزمەتتىكى مەسئۇلىيەتسىزلىك، ئىنتىزامنى كۆزگە ئىلمىغانلىق ئىدى! خۇددى رەھبەرلىكتىن دانادەك، ئانداق قىل دېسەم، مۇنداق قىلمەن دەۋاتقىنىنى.

جۇدۇنۇم تۇتۇلدى. ئۇنىڭغا قاتتىق تەنبىھ بەرگەندىن كېيىن، ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دېدىم:

— ھېزى بول، بولمىسا، دەرۋازىدىن ئايرىلىسەن.

— ئۇقتۇم، — دېدى ئۇ جاۋابەن ۋە شۇ زاماتلا دەرۋازىدىن كىرىپ چىقىۋاتقانلاردىن "كىنىشكىڭىز قېنى؟" دەپ سورىغىلى تۇردى.

— ۋاي توما يەڭگە، نېمە بولدىڭىز؟ بىز مۇشۇ زاۋۇتنىڭ ئادەملىرىغۇ، تونۇيالماي قالدىڭىزمۇ نېمە؟

— تونۇشنىغۇ تونۇدۇم، بىراق، كىنىشكىسى يوقلار دەرۋازىدىن كىرمەن دەپ خىيال قىلمىسۇن!

ــ كىنىشكام ئۆيده قاپتۇ. ئەتە ئەكىلەي.
ــ ئەمىسە، ئەتە كىرىڭ.
ــ بۇگۈن ئىشلەيمەن ئەمەسمۇ.
ــ تېلېفون بېرىپ، بىر قېتىمغىلا ئىشلەيدىغان كىنىشكىدىن بىرنى ئېلىڭ.

بىردەمدىلا دەرۋازا تۆۋىگە 15 ــ 16 ئىشچى يىغىلدى، ئۇلار ئۇغىسى قايناپ، يېڭى تۈزۈمنى ھە دەپ تىللايتتى.

"ھېچ ۋەقەسى يوق، يەنە بىر-ئىككى سائەت تۇرساڭلار، ئىشقا كېچىكىپ كەلدى، دەپ تىزىملاپ قويىساق، ئاگاھلاندۇرۇش ياكى جازا بەرسەك، شۇ چاغدا سىلەرگە ئەقىل كىرىدۇ" دەپ ئويلىدىم مەن.

ماڭا توما يەڭگىمۇ ئىشچىلارغا ئوخشاش تىت-تىت بولۇۋاتقاندەك سېزىلدى. بۇ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس ئىدى، چۈنكى ئۇنىڭ دەرۋازا تۆۋىدىكى ئادەملەر بىلەن مۇناسىۋىتى ياخشى بولۇپ، ھېچكىمنى قىيىن ئەھۋالدا قويۇپ باقمىغانىدى، ھازىرچۇ، ھازىر ئۇلارنى كىرگۈزمەيۋاتىدۇ! ئىشقا كېچىكىپ قالدىغان بولىدۇق دەپ، ئۇلار ئالدىرىشاتتى، توما بولسا كىبىر بىلەن سۆزلەيتتى:
ــ ھوي، كىنىشكىڭىزنى چىقىرىڭ!

"ھېچقىسى يوق، ــ دەپ ئويلايتتىم مەن، ــ ئىنتىزامغا رىئايە قىلىشقا ئاۋال ئۆزەڭ ئادەتلەن، ئاندىن باشقىلارغا تەلەپ قوي. سەن نۆۋەتچى بولغاندىكىن، يەنە كېلىپ ماڭاش ئېلىۋاتقاندىكىن، ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن ئوبدان چىقساڭ بولىدۇ-دە..."

يەنە بىردەم تۇردۇم. دەرۋازا قېشىدا ئادەم قالمىغاندى. ئەمدى رەتكە چۈشتى، بۇ بەلەن بولدى، دەپ ئويلىدىم.

— مۇشۇنداق قىلىش كېرەك! — دېدىم مەن زاۋۇتقا كىرىۋېتىپ توما يەڭگىگە.

— بىلدىم، — دەپ جاۋاب بەرگەچ يولۇمنى توستى ئۇ ۋە جىددىي تۇستە سوردى، — سىزنىڭ كىنىشكىڭىز چۇ؟

— شۇمۇ گەپمۇ! مەن دېگەن زاۋۇت باشلىقى تۇرسام!

— دەرۋازا تۇۋىدە مانا مەن زاۋۇت باشلىقى، — دېدى توما يەڭگە ۋە تېخىمۇ جىددىي تەلەپپۇزدا سوردى، — سىزنىڭ كىنىشكىڭىز قېنى؟

— بەك باشباشتاق بولۇپ كېتىپسەنغۇ! — دېدىم ئاچچىقلاپ.

— ۋاراقسىزمايمۇ، — دېدى ئۇ ۋە بىلىكىمدىن تارتىپ دەرۋازا سىرتىغا ئېپچىقىپ قويدى، — كىنىشكىڭىز يوق تۇرۇپ دەرۋازىدىن بىر چامدامۇ ئاتلايمەن دېمەڭ!

— بۇنداق ئەخمىقانە چاقچاق قىلمىساڭچۇ!

— چاقچاق قىلىدىغانغا چولام يوق. ماڭا كىرىش-چىقىش كىنىشكىسىنى كۆرسەتكەنلەرنى كىرگۈزۈش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىلگەن.

دەرۋازىۋەن تۇزۇمنى يولغا قويۇش مەن زاۋۇت باشلىقى بولۇپ تۇرغان مەزگىلدە كۆرۈلگەن بىرىنچى، شۇنداقلا ئاخىرقى تەدبىر بولدى، باش ئىدارە ئاخىر مېنىڭ زاۋۇت دەرۋازىسىدا كۆلكىگە قالغانلىقىمدىن خەۋەر تېپىپ، خۇددى تەمسىللەردە ئېيتىلغاندەك، مېنى سۆپۈرۈپ چىقاردى.

بۇ قورقۇنچلۇق زەربە بولدى. ئۆمرۈمدە "قانچە ئېگىزدىن يىقىلساڭ، شۇنچە چىڭ چۈشىسەن" دېگەن سۆزنىڭ نېمىلىكىنى تۇنجى قېتىم بىلدىم. ئولىيانىڭ زاۋۇت باشلىقى بولغىلى ئۇنىمىغىن

دېگەن سەممي نەسىھەتنى ئىختىيارسىز ئېسىمگە كېلىپ قېلىپ، خجالەتچىلىكتە ئۆزەمنى قويىدىغان يەر تاپالمای قالدىم. بۇ ئىشنى ئولياغا ئېيتتىم، ئەمدى يۇزۇمگە ئىكىنىچى قارىمايدىغان بولدى دەپ ئويلىۋىدىم، بىراق ئۇ ھېچ ئىش بولمىغاندەكلا:

— كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، متېنكا! ئادەمنىڭ بېشىغا بۇنىڭدىنمۇ يامان كۈنلەر كېلىدۇ. بۇ كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈۋېتىدىغانلىقىڭغا ئىشەنمەن، — دېدى.

ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن ئىمە ئىش قىلىدىغانلىقىمغا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلدى، ھەتتا قۇرۇلۇش ئورنىغا بېرىپ ئاددى ئىشچى بول دېگەن تەكلىپنىمۇ بەردى.

— ئويلاپ باقاي، — دېدىم مۇجمەل جاۋاب بېرىپ. دېمىسىمۇ بىرپەس ئويلاندىم، لېكىن مەن باشقا بىر ئىشنى: رەھىمسىزلىك خىزمەت ئۆتەيدىغانلا بولسام، نەگە بېرىپ ئىشلىسەممۇ ئوخشاش، دېگەننى ئويلانغانىدىم.

5. تەلەيسىزنى ئەرۋاھمۇ بوزەك قىلىدۇ

مېنىڭ ئىشسىز قالمايدىغانلىقىم ئۆز-ئۆزىدىنلا مەلۇم، چۈنكى، بىزنىڭ دۆلىتىمىزدە ھەممىلا يەردە ئادەمگە ئېھتىياج چۈشمەكتە. بىراق، ئادەتتىكى ئىشلارنى قىلىدىغانلارغا ئېھتىياج چۈشۈۋاتىدۇ، مەن بولسام تۇزۇك ئەمەل تۇتسام دەپ ئويلايتتىم، شۇڭا، كىشىلەر ماڭا، كۆپىنچە، باشقىچە قارايتتى: مېنى نېرۋىسى چاتاق دەپ، كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويۇپ ئۆتۈپ كېتەتتى، تۇرلۇك ئامالىلار بىلەن مېنى يولغا سالماقچى بولاتتى. ئەمما، جاھانىدا ياخشى ئادەم-

لەرنىڭ بارلىقى ماڭا مەلۇم بولغاچقا، مەقسەتكە يەتمىگۈچە ھەرگىز بولدى قىلماسلىق قارارىغا كەلدىم.

ھېلىمۇ ئېسىمدە، ھېلىقى كۈنى 21-ئورۇنغا باردىم، بۇ ئورۇنـ نىڭ نامى غەلىتە ئىدى: "سانائەت، مەدەنىيەت، تۇرمۇش قۇرۇلۇشنى لايىھىلەش، سەپلىمىلەرنى قۇراشتۇرۇشنى باشقۇرۇش ئىدارەسى". مەن يېڭى تاكتىكا قوللىنىپ، ئىدارە باشلىقىغا:

ــ سىلەرنىڭ ئىدارىدەك چوڭ، ئابرويلۇق ئورۇندا ئىشلەشنى ئۇزاقتىن بېرى ئارزۇ قىلىپ كەلگەنىدىم، يەنە كېلىپ سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدە ئىشلەشنىلا خالايتىتىم، سېرگېي كارپوۋىچ، ــ دېۋىدىم، ئويلىمىغان يەردىن ئۇنىڭغا ياخشى تەسىر بېرىپتىمەن.

ــ كۆڭلىڭىز چۈشىنىشلىك. بىراق، شتاتىمىز توشۇپ قالغانىدى.

ــ بەزىلەرنى ئۆستۈرۈشكە توغرا كېلىدىغانىدۇ؟ بۇ ئىدارىنى كادىر يېتىشتۈرىدىغان چوڭ مەش، دەپ ئاڭلايمەنغۇ، ــ دېدىم.

سېرگېي كارپوۋىچ بۇ ياغلىما گەپنى ئاڭلاپ، دەرھال جانلىنىپ كەتتى، ئۇ خۇشاللىقىدا لەززەتلىنىپ سۆزلىدى:

ــ توغرا ئېيتتىڭىز. ھازىرقى بىرمۇنچە داڭلىق كىشىلەر رەھبەرلىك ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش جەھەتتە بىزدە تازا ئوبدان تەربىيە كۆرگەن، ــ ئاندىن ئۇ ماڭا ئونچە ئادەمنى ئېتىنى ئاتاپ ساناپ بەردى، كېيىن نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىمنى، نېمىلەرنى قىلغانلىقىمنى سوردى.

مەن سەرگۈزەشتىلىرىمنى ئۇنىڭغا كەمتەرلىك ۋە خىجىللىق بىلەن دەپ بەردىم، بولۇپمۇ ياش چېغىمدىن تارتىپلا ئۆزەمدە رەھبىرلىق خىزمىتى ئىشلەش ئىقتىدارىنى مەقسەتلىك ھالدا يېتىشتۈرگەنلىكىمنى تەكىتلىدىم.

ـــ بۇنسى بىلىنىپ تۇرۇپتۇ، ـــ دېدى سېرگي كارپوۋېچ مېنىڭ گېپىمگە ئۇلاپلا، ـــ خېلى سۆلەتلىك ئىكەنسز، ئاۋازىڭىزمۇ ياڭراق چىقىدىكەن، باشلىق بولغۇدەك سالاپەتلىگز بار ئىكەن. خوش، قانداق ۋەزىپىلەردە بولغانىدىڭىز؟

راستىنى ئېيتسام مەقستىمگە يېتەلمىشىم ناتايىن، ئازراق يالغان چىلىق قىلغىنىم تۇزۇك بولار، دەپ ئويلاپ، مۇنداق دېدىم:

ـــ دەسلەپتە مادداى ئىشىالار بىلەن تەمىنلەش ئىدارىسىدە باشلىق بولغان. خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىدى دەپ قوغلۇۋېتىشتى.

ـــ نېمە بولغان، ئىشتىن چاتاق چىققانمىدى؟

ـــ چىققانىدىمۇ چوڭ چاتاق دەڭا. كېيىن قارا مېتاللار زاۋۇتىغا باشلىق بولدۇم، ئۇ يەردىنمۇ بوشىتىلدىم.

ـــ ئوخشاش سەۋەب بىلەنمۇ؟

ـــ ھەئە.

ـــ مۇنداق دەڭ.

"بۇ بوۋاي ئىنىدەكىگە كەلدى" دەپ ئويلىدىم خۇشال بولۇپ، ئاندىن يېقىنقى بىر قېتىملىق ئەھۋالىنى راسا سۆزلەپ بەردىم.

ـــ بۇنىڭدىن بىرەر تەجرىبە-ساۋاق ئالدىڭىزمۇ؟ ـــ دەپ قىزىقسىنىپ سوردى سېرگي كارپوۋېچ.

ـــ ئەلۋەتتە! ـــ دېدىم جاۋابەن، ـــ بۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ ئۇستۇمدىن ئەرز قىلغۇچىلارغا بوش كەلمەيمەن، باشقىچە ئېيتقاندا، بۇنداقلارنىڭ دەككىسىنى رەھىمسىزلىك بىلەن بېرىمەن. مېنى چۇشۇرۇۋېتىشكە ئۇرۇنۇۋاتقانلارنى بىلىپ قالسام، دەرھال ئىشتىن بوشىتىمەن، بولمىسا، ئۆزۈم ئىشتىن بوشىتىلمەن-دە...

ــ توغرا ئېيتتىڭىز. سۆزىڭىزدىن ئوبدان چېنىققانلىقىڭىز چىقىپ تۇرىدۇ.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، ئىشقىلىپ مەقسىتىمگە يەتتىم: سېرگىي كارپوۋىچ مېنى ئۆزىگە مۇئاۋىن قىلىۋالدى.

يېڭى خىزمەت تاپقانلىقىمنى ئولىياغا خۇش خەۋەر قىلىپ ئېيتىۋىدىم، ئۇ ياقلاش تۇگۈل، ئاچچىقلاپ كەتتى. ئەمدى تەجرىبىلىك بولۇپ قالغانلىقىمنى، ئۆتكەنكى خاتالىقىتىن ساۋاق ئالىدىغانلىقىمنى ئۇنىڭغا قايتا-قايتا چۈشەندۈردۈم.

ــ مەيلى، ئىختىيارلىق، ــ ئۇ ئاخىر قوشۇلدى، ئەمما ئاخىرىغا قوشۇپ قويدى، ــ بۇ ئىشقا باپ ئەمەسلىكىڭنى بىركۈنى بولمىسا بىركۈنى چۈشىنىپ قالسەن...

يەنە ئىشقا كىرىشىپ كەتتىم. رەھبەر بولۇش سۈپىتىم بىلەن، بۇ ئورۇندىكى ئادەملەرنىڭ ئەھۋالىنى ئۆگۈشتىغا، تۈرمۈشى بىلەن تونۇشۇشقا باشلىدىم. ئاۋال بۆلۈملەرگە بېرىپ، خادىملارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالىنى كۆرۈپ باقماقچى بولدۇم. بۇيرۇش-پىلان تۈزۈش بۆلۈمىنىڭ ئىشخانىسىغا قاردىم، ئوھوي، ئىشخانىنىڭ ئىچى بازار بولۇپ كېتىپتۇ. نېمە يېغىن ئېچىۋاتقاندۇ، دەپ قاپتىمەن، ئەمەلىيەتتە، نەدە يېغىن بولسۇن، تالاش-تارتىش بولۇۋاتقانىكەن، بەزىلەر "كېلات" كامانىدىسى قالتىس دېسە، يەنە بەزىلەر بۇ قاراشقا قاتتىق قارشى چىقاتتى. كەلگىنىمنى ھېچكىم سەزمىدى. تالاشسۇن، مۇنازىرىلەشسۇن، ھەقىقەت مۇنازىرىلەشكەنسېرى ئايدىڭلىشىدۇ ئەمەسمۇ، دەپ ئويلىدىم. ئۇلارنىڭ مۇنازىرىسىنى بىردەم كۆرۈپ كېتىپ قالدىم.

قۇرۇلۇش سەپلىمىلىرى بۆلۈمىدىمۇ مۇنازىرە بولۇۋاتاتتى.

ـ بىلىپ قوي، "ژىگۇل" ھەممىدىن ياخشى پىكاپ! ـ دەپ ۋارقىرايتتى بىرى.

ـ جۆيلۇمە! ـ دەيتتى يەنە بىرى.

ھەقىقەت مۇنازىرىلەشكەنسېرى ئايدىڭلىشىدۇ ـ دە، دەپ ئويلاپ، يەنە بىر بۆلۈمگە كەتتىم. مەن بارغانلىكى بۆلۈمدە كەسكىن مۇنازىرىلەر بولماقتا ئىدى. بولدى، تامىقىمنى يەۋېلىپ، چۈشتىن كېيىن كۆزدىن كۆچۈرەي، ئالدىراپ نېمە كەپتۇ، دەپ ئويلىدىم.

ئەمما، چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنمۇ، ئەتىسى، ئۈچىنچى كۈنمۇ، ئۈنىڭدىن كېيىنكى كۈنلەردىمۇ بۆلۈملەردىكى مۇنازىرىلەر جىمغىمدى، جىمغىش تۈگۈل بارغانسېرى قىزىپ كەتتى، كوچىدا كېتىۋاتقانلار: بۆلار ئۇرۇشۇۋاتامدۇ نېمە! دەپ يولدىن توختاپ قارايدىغان ھالغا يەتتى.

ئىدارىمىزدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئەھۋالىنى چوڭقۇرلاپ بىلگەنسېرى، بۆلار قاچان خىزمەت قىلىدىغانىدۇ، دەپ ھەيران قالدىم.

ئىدارىدە تۆيۈقسىزلا "توي بولىدىكەن!" دېگەن خەۋەر تارقالدى.

چىرايىدىن شادلىق يېغىپ تۇرغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر پات ـ پات كارىدورىدىن ئۆتۈپ تۇراتتى.

ـ كىمنىڭ تويى بولىدىكەن؟ ـ دەپ سورىدىم.

ـ مىسيا كىشكىننانىڭ، ـ دېيىشتى كىشىلەر.

ـ سوغا ـ سالام ئۈچۈن ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى پۇل چىقىرىدىكەن ـ دە؟

ـ پۇل چىقارمىسمۇ بولىدۇ، بۇ كىشكىننانىڭ ئۈچىنچى قېتىم توي قىلىشى.

ـــ ئۇچىنچى قېتىم؟ ئۇنداق بولسا، ئەل-جامائەت نېمىشقا بۇنچىۋالا خۇشال بولۇپ كېتىدۇ؟

ـــ بەلكىم بۇ نۆۋەت ئوبدان ئادەمگە تېگىدىغاندۇ...

ئۇزاق ئۆتمەي، پۇتۇن ئىدارە يەنە تەۋرەپ كەتتى.

ـــ ئۇتۇپتۇ! ـــ دېگەن ئاۋازلار تۇرۇپ بىنانىڭ بۇ چېتىدىن، تۇرۇپ بىنانىڭ ئۇ چېتىدىن كېلىشكە باشلىدى.

ـــ پىكاپ ئۇتۇۋاپتۇمۇ؟ كىم ئۇتۇپتۇ؟ ـــ سوردىم مەن.

ـــ نەدىكىنى! ـــ دېيىشتى كۆيچىلىك، ـــ ئىۋان پروروكوۋ داۋادا ئۇتۇپ چىقىپتۇ. ئانىسىدىن بىر ئېغىزلىق ئۆي ئېلىش ئۈچۈن، ئۇ بىر يىلدىن جىق ۋاقىت داۋالاشتى. قارا، ئۆيىنى ئاپتۇ! ئەمدى ئۇنى "يۇيايلى"...

كۇلكىنىڭ يېغىسى بار دېگەندەك، پروروكوۋ بىچارە ئانىسىدىن ئۆي ئالغان غەلىبىسىنى مۇبارەكلەشكە ئولگۇرمەيلا، ئىدارىغا توساتتىن تەكشۈرۈش ئۆمىكى كەلدى. بۇ ئۆمەكنى مىنىستىرلىكتىن ئەۋەتىپتۇ دەڭا! تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەر كېلىپلا ھۆججەتلەرنى كۆردى، كىشىلەر بىلەن سۆھبەتلەشتى، خىزمەت ئەھۋالىمىزنى تەكشۈردى، بىر ئايچە شاپاشلاپ يۈرۈپ، بىرمۇنچە مەسىلىلەرنى پاش قىلدى.

تەلەيسىزنى ئەرۋاھىمۇ بوزەك قىلىدۇ دېگەن گەپ مەن ئۇچۇنلا ئېيتىلۇۋىدىمىكىن. مەن تېخى خىزمەتكە رەسمىي كىرىشمەي تۇرۇپلا، ئىدارىمىزنىڭ ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت قاپلىدى.

قېرىشقاندەك، دەل مۇشۇ چاغدا ئولىيا بىلەن يەنە غىژ-غىژلىشىپ قالدىم. بىركۈنى، ئولىيا مېنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەمنى سوراۋەردى، مەن: ئالىي مائارىپ تەربىيىسى ئالغان دەپ ساڭا نۇرغۇن قېتىم

ئېيتقان ئىدىمغۇ، دېدىم.

ــ سەن قايسى مەكتەپنى پۈتتۈرگەن؟

ــ ئون بىرىنچى يىللىقنى پۈتتۈرگەن①.

ــ ئەمسە، نېمىشقا "ئالىي مائارىپ تەربىيىسى ئالغان" دەيسەن؟

ــ ئون بىرىنچى يىللىقتىن يۇقىرىسى بولمىغاندىكىن.

ئولىيا بۇ گېپىمگە ھەيران بولۇپ ماڭا قاراپ قويدى-دە، گەپ قىلمىدى. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتتىمەي، ئۇ يەنە مېنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەم توغرۇلۇق سۆز ئېچىپ، ماڭا: ئىشتىن چۈشكەندە بىكار بولغاندىكىن، كەلىلىك ئۇنىۋېرسىتېتقا بېرىپ ئوقۇشاڭ ئوبدان بولاتتى، دېدى. مەن جېنىمنىڭ بېرىچە رەت قىلدىم، ئۇ ئۆزىنىڭ گېپىدە چىڭ تۇردى، شۇنداق قىلىپ، ئىككىمزنىڭ مۇناسىۋىتى تۇنجى قېتىم يېرىكلەشتى.

6. سىركە قۇيغان خام سەي تەملىك بولىدۇ

"بالا-قازادىن بەخت-سائادەت چىقىدۇ، بەخت-سائادەتكە بالا-قازا يوشۇرۇنىدۇ" دېگەن سۆز ماڭىمۇ باپ كەلدى. كىتابخان، ئۆزىڭىز قاراپ بېقىڭچۇ. ئولىيا بىلەن بولغان كۆڭۈلسىز سۆھبەتتىن ئۆزاق ئۆتمەي، بەخت-سائادەت ماڭا قاراپ كۈلۈپ كەلدى: تۇيۇقسىزلا، ئىداره باشلىقىمىز سېرگېي كارپوۋېچ باش ئىداريگە يۆتكەلدى، مەن مۇۋەققەت ئىداره باشلىقى بولۇپ تەينىلەندىم، بۇ

---

① سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەر (باشلانغۇچ مەكتەپلەرمۇ) ئادەتتە سەككىز يىللىق، ئون يىللىق بولۇپ، ئون بىر يىللىقلىرىمۇ بار.

كۆتۈلمىگەن بىر ئىش ئىدى. "ئولىيا نېمىشقا مېنى كەچلىك ئۇنۇ-ۋېرسىتېتنا ئوقۇغىن دەپ تۇرۇۋالدۇ؟ كەچلىك ئۇنىۋېرسىتېتنى پۈتتۈرسەم قانچىلىك ئىستىقبالىم بولاتتى؟ ئادەتتىكىلا بىر ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدۇ شۇ، ئەمما مەن...بولدىلا، ئايال كىشى دېگەن بەرىبىر ئايال كىشى-دە!" دەپ ئويلىدىم.

ۋەزىپەم ئۆسكەندىن كېيىن، دەسلەپتە خۇشاللىقىمدا ئولتۇراي-ماي قالدىم، بۇنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتى ئىشلىشىمگە ناچار تەسىرى بولۇشى مۇمكىن ئىدى. ھېلىمۇ ياخشى، ئىدارىدىكى ئەھۋاللاردىن دەرھال ھوشۇمنى تاپتىم: بەزى مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگەندە، بېشىم-نىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپ كېتەتتى، مۇشۇنداق باش قېتىنچىلىقىدا خۇشال بولىدىغانغىمۇ چولام تەگمەيتتى. ئولىيانىڭ سۆزى توغرا، كۆتۈرەلمەيدىغان يۈكنى راستلا ئارتۇۋالمىسام بولغانىكەن. ئۇ مۇنداق دېگەنىدى:

— سىركە قۇيغان خام سەي تەملىك بولىدۇ، مىجەزى كەسكىن رەھبەر غەيرەتلىك بولىدۇ.

ئولىيانىڭ مېنى بوشاڭ دەپ دارتمىلاۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى.

دەسلەپتە ئاچچىقلىنىپ يۇرۇپتىمەن، ئىككى ھەپتە ئۆتەمەيلا بېشىمنى چاڭگالىلاپ، قاتتىق كېسەل بولغان ئادەمدەك ۋايساپ كەتتىم:

— ئەخمەق!...قىپقىزىل ئەخمەق. خاتىرجەم ئىشلەۋېرسەم بولىدىغان ئادەم تۇرۇپ، نېمىشقىمۇ بىر ئىدارىنىڭ يۈكىنى شىللەمگە ئارتۇۋالغاندىمەن. ئەمدى جامائەت ئالدىدا جاۋابكار بولۇش كېرەك-تە...

ئالايلۇق، مۇپەتتىش ۋىرخوۋنىڭ ھاراق پۇراپ يۇرگىنى يۇر-

گەن. ئۇنى چاقىرتىپ سۆزلەشسەم، يۇڭاشلىق، سىپايىلىك بىلەن: خاتا قىپتىمەن، ئىككىنچى ھاراق ئىچمەيمەن، دەيدۇ. ئەمما، بىر كۈن ئۇتۇپلا يەنە ئىچىدۇ... قانداق قىلىش كېرەك؟ بىر ياقلىق قىلماي بولامدۇ؟ ياق، بولمايدۇ، بولمىسا، ئىچۇۋىرىدۇ ئەمەسمۇ. ئۇنى جازالاش كېرەكمۇ؟ ئۇ ئون نەچچە قېتىم جازالاندى. ئىشتىن بوشتىش لازىمۇ؟ ئۆيىدە نوپۇس جىق، ئىشتىن بوشىتۇۋېتىشكە ئادەمنىڭ كۆڭلى بارمايدۇ.

— قارىمامدىغان بۇ چېگىشلىكنى، — دەپ ئىڭرىدىم، — يەنە بىر مەرتەم سۆزلىشىپ كۆرەي.

شۇنداق قىلىپ، مۇپەتتىش ۋىرخوۋ ئالدىمدا يەنە بىر قېتىم ھازىر بولدى. ئۇ ھاياسىز كۆزلىرىنى ھېچ ئىش بولمىغاندەك ماڭا تىكەتتى.

— نېمە قىلغىنىڭىز بۇ، يولداش ۋىرخوۋ...، — دېدىم.

— كىرىشكە رۇخسەتمۇ؟ — دېگەن ئاۋاز چىقىپ، ئىشخانىغا قاتتىق قول دەپ نام چىقارغان بۆلۈم باشلىقى چېرداكوۋ كىرىپ كەلدى، — سىلەرگە دەخلى قىلمايدىغاندىمەن؟

— ئولتۇرۇڭ، يولداش چېرداكوۋ، — دېدىم، ئاندىن ۋىرخوۋغا قاراپ سۆزلىدىم، — بۇنداق قىلسىڭىز بولامدۇ، ۋىرخوۋ؟ بۇرناكۇن ۋەدە بېرىپ چىقىپ كېتىپ، تۇنۇگۈن يەنە...

— ۋەدىسى تۇگمەيدۇ، — دەپ سۆز قىستۇردى چېرداكوۋ.

— قاراڭ، يولداش ۋىرخوۋ، بۇ سەت ئەمەسمۇ. بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلماڭ...

— قىز بالىغا نەسىھەت قىلغاندەك نەسىھەت قىلىپ ئېغىزىنى ئۇپراتقىچە، خىزمەتتىن چىقىرىۋەتسىلا بولدى! — دېدى چېرداكوۋ

مۇپەتتىشكە قادىلىپ تۇرۇپ، مۇپەتتىش ئىختىيارسىز شۇمشەيدى.

ــ ئېھتىمال، ئۇ تۇزەتسەچۇ؟ ئۇنى قاچان ئىشتىن بوشىتىمىز دېسەك بوشتالايمىز، بۇ ھوقۇق بىزدە، ــ دېدىم مەن.

ــ مەيلى، ــ دېدى چېرداكوۋ يۇمشاپ، ــ تۇزىلىشكە يەنە بىر نۆۋەت پۇرسەت بېرەيلى. ۋىرخوۋ، تىل خەت يېزىپ بېرىڭ.

ــ شۇنداق، يېزىپ بېرىڭ، ــ دېدىم چېرداكوۋنىڭ غەرىزىنى زادىلا بىلمىسەممۇ سۆزىنى ياقلاپ.

ــ نېمە تىل خەت يازىدىكەنمەن؟ ــ سورىدى مۇپەتتىش نېمە بولغىنىنى بىلمەي.

ــ شەرەنىڭ يېنىغا كەل، ــ بۆلۈم باشلىقى رەت قىلىپ بولمايدىغان تەلەپپۇز بىلەن بۇيرۇدى، ــ مانا قەغەز، يەنە بىر مەرتەم ۋەدە بېرىمەنكى، ئىشقا مەس كەلسەم، ئاگاھلاندۇرۇپ ئولتۇرمايلا، دەرھال ئىشتىن بوشتۇەتسە غىدىڭ ــ پىدىڭ دېمەيمەن، دەپ ياز.

ــ دۇرۇس، ئاگاھلاندۇرۇپ ئولتۇرمايلا، ــ بۆلۈم باشلىقىنىڭ غەرىزى ماڭا ئەمدى ئايان بولغانىدى، شۇڭا ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدىم، ــ شۇنداق يېزىڭ. بېشىگزنى كۆتۈرۈپ يېزىڭ.

"بۇ بۆلۈم باشلىقى قابىل ئىكەن! ــ دەپ ئويلىدىم خۇشال بولۇپ، ــ مۇشۇنداق ئىختىساسلىق ئادەملەر تۇرغانىدا، بىر ئىدارە تۈگۈل، بىر مىنىستىرلىكنىمۇ باشقۇرۇپ كەتكىلى بولىدۇ.

ۋىرخوۋ دەرھاللا بىر تىل خەت يازدى. چېرداكوۋ ئوقۇپ بولۇپ ماڭا بەردى ــ دە، سۇرۇك قىياپەتتە قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، بىردىنلا ۋارقىراپ ــ جارقىراپ تەنبىھ بەرگىلى تۇردى:

ــ ھوي مۇتتەھەم! ۋىجدانسىز! بۇ قېتىمىمۇ ئەپلەپ ــ سەپلەپ ئۆتۈپ كەتتىم دەپ ئويلىما. سەندەك ئادەمچۇ، جەمئىيىتىمىز ئۈچۈن

هاقارەت! سېنى ئەمگەك ئىنتىزامىنى بۇزغان تۇزەلمەس ئۇنسۇر قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىش كېرەك! ــ چېرداكوۋنىك چىرقىراق ئاۋازى ئىشخانىنى بىر ئالدى.

قورقۇنچلۇقتا ۋىرخوۋنىك چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى. ئۇ چېرداكوۋنىك بىر تەستەك سېلىشتىن ئەندىشە قىلىۋاتقانىدەك، چېرداكوۋغا كۆزىنىك قىرىدا قاراپ قوياتتى. چېرداكوۋنىك گېپىنى تۈگەتىلا، ئۇ ئىشخانىدىن بەدەر تىكىۋەتتى.

"بۆلۈم باشلىقى ئىقتىدارلىق ئەزىمەت ئىكەن!" دەپ ئويلىدىم ۋە چېرداكوۋغا دېدىم:

ــ ئەدىبىنى ئوبدان بېرىپ قويدىڭىز، يولداش چېرداكوۋ!

ــ بۇنداق ئەبلەخقە مۇشۇنداق قىلىش كېرەك، بولمىسا، يالغاندىن ئەتىسى تۈگىمەس دەپ، ئەتىسى تۈگىمەيدۇ، بىزنىك ئىشىمىزنى ئۆلتۈردۇ.

چېرداكوۋنىك ھەقلىق ئىكەنلىكىدە گەپ يوق ئىدى. قول ئاستىدا مۇشۇنداق پرىنسىپچان، قابىل كىشىنىك بولغانلىقىغا ئىچىمدە خۇشال بولۇپ كەتتىم. ئۇنىك ياردىمى نېمىدېگەن زور، سۆھبەتكە بەلگىلەپ بەرگەن مۇقامى نېمىدېگەن توغرا، ھە! بەك بەلەن بولدى! بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى خالىغان چاغدا ياردەمگە چاقىرسام بولىدۇ.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، بىرەركىمنى تەنقىدلىمەكچى بولسام، تەنقىدلەنگۈچىگە قوشۇپ چېرداكوۋنىمۇ چاقىرتىش ئادىتىم بولۇپ قالدى. بۇنداق تەربىيە خاراكتېرلىك سۆھبەتنىك ئۈنۈمى ئادەمنى ھاڭ-تاڭ قالدۇرغۇدەك دەرىجىدە بولدى: خاتالىقلار يۇزتۇرانە تۈزىتىلدى، ئىدارىدە ئىنتىزام چىڭىدى، خىزمەتىمۇ يۇرۇشۇپ

كەتتى، دېيىشكە بولاتتى. مەن ھەتتا: "ئىدارە باشلىقى بولۇپ رەسمىي تەيىنلەنسەملا، چېرداكوۋنى ئۆزەمگە مۇئاۋىن قىلىۋالمەن. مەن ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتىمەن، ئۇ كىشىلەرنىڭ ئىدىيىۋى خىزمىتىنى تۇتىدۇ" دەپ ئويلىغاچ ئىشخانىدا ئۇ ياق-بۇ ياققا ماڭدىم. "ئۇ ماقۇل دەرمۇ؟ ماقۇل دەر، ئۆستۇرگەنىدەكىن ماقۇل دەر. نېمىلا دېگەن بىلەن، ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولىدۇ-دە."

ئۇنىڭ پىكرىنى ئېلىپ باقماقچى بولىدۇم ۋە كاتىپ قىزغا چېرداكوۋنى چاقىرىشنى ئېيتتىم.

— ئىشقا كەلمىگىلى ئىككى كۈن بولدى، — دېدى قىز جاۋابەن، — مەس بولۇپ يېتىپ قاپتۇمىش.

— چېرداكوۋما؟ ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس!

"نېمە قىلغىنى بۇ؟ باشقىلارغا شۇنچە قاتتىق قول ئادەمنىڭ... مۇئاۋىنىم قىلىۋالمەن دەۋاتسام تېخى..." پىكرىم قالايمىقانلىشىپ، سەۋەبىنى شۇنچە ئويلاپمۇ تاپالمىدىم.

ئەتىسى سەھەردە ئىشخانىغا كىرىپ تۇرسام، چېرداكوۋ كەلدى. ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ، كۆزلىرى ئىششىپ كەتكەنىدى، گۇناھىنى ئەيىب مەندە، جازالاڭ، دەپ بېشىنى سىلىپ ئالدىمدا تۇردى.

ئايلانىما ئورۇندۇقىتىن تۇرۇپ، شىرەنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، بۇ سەپدېشىمغا ئۆلۈككە قارىغاندەك ئېچىنىش نەزىرى بىلەن قارىدىم، قانداق ئېچىنىۋاتقانلىقىمنى قانداقسىگە ئىپادىلەشنى بىلمەيتتىم.

— نېمە ئىش بۇ، دوستۇم...، — ئاخىر ئېغىز ئاچتىم.

— زادىلا قاملاشمىدى! — دېدى ئۇ مېنىڭ سۆزۈم تۈگىمەيلا بۇرۇنقىدەك سۆز ئارىلاپ، — ئادەمنىڭ ھۆ بولغۇسى كېلىدۇ! ياۋۇز، نادانلىق دېسىمۇ بولىدۇ! قاراپ تۇرۇپ ئىككى كۈن ئىشقا

كەلمىدىم! ئۆتۈپ كەتكەن ئەخمەق ئىكەنىمەن...سىزگە قىيىن بولدى، سۆيۈملۈك دىمىتروي فومىچ. شۇنداق، مەن سىزنى — رەھىم، شەپقەتچىمنى تەسچىلىكتە قالدۇردۇم. مەن نېمىشقا بۇنداق قىلىشقا جۇرئەت قىلالىدىم؟ ماڭا بۇ ھوقۇقنى كىم بەردى؟ كىم بەردى ھە؟ ھېچكىم! مەن راستتىنلا ئۇششۇق، ۋىجدانسىز ئىكەنمەن!

چېرداكوۋ بىر تىنۇبلىپ، ئىششىق كۆزلىرىنى ماڭا تىكىنىچە، بۆلۈم باشلىقى بولۇشتىن ئىلگىرىكى مۇشەققەتلىك تۇرمۇشىنى ئەسلەشكە باشلىدى.

— ئويدان ئىشلىشىم كېرەك ئىدى، — دېدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بىراق، ئۇنداق قىلالمىدىم، تۈيۈق يولغا كىرىپ قالدىم...

ئۇ خاتىرجەمسىزلىنىپ تۇراتتى، ئىكىكى خىيال بولۇپ سول تەرەپكە ئىككى چامدام ماڭدى-دە، ئۆزىنى باشقۇرالماي قالغاندەك، بىرپىلا مېنىڭ ئايلانما ئورۇندۇقۇمغا ئولتۇرۇپ قالدى.

مەنمۇ بىر يۆلەنچۇكلۇك ئورۇندۇقتا ئولتۇردۇم.

— نېمىشقا مەس بولۇپ قالدىم؟ — سورىدى چېرداكوۋ، — بۇ تاسادىپىي بولۇپ قالغانمۇ؟ ياق، ھەرگىز تاسادىپىي ئەمەس. ئىدارە-مىزدا ئەھۋال نورمال ئەمەس: ئىنتىزام بوش، تەلەپ بوش، شۇڭا ئادەملەر يامان ئۆگىنىپ قالغان، — چېرداكوۋ بىردىنلا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، شىرەنى دوكلاتلىدى ۋە ۋاراقلىراپ كەتتى، — قانداق قىلىمىز، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ مەيلىگە قويۇۋېتىمىزمۇ؟! ياق، بەس! بۇنداق ئەھۋالنى ئۆزگەرتىدىغان پەيت كەلدى! يەنە مۇشۇنداق كېتىۋەرسە بولمايدۇ...

ئۇنىڭ بىلەن كارىم بولمىدى، ئورنۇمدىن تۇردۇم-دە، ئىشخانىنى

دىن چىقىپ كەتتىم.

7. ئورنۇمنى تاپتىم

قاچانغىچىلىك ئىدارە باشلىقى بولىدىغانلىقىم، قانچىلىك تىل-ھاقارەت بولىدىغانلىقى، بوشاڭلىقىم ئۈچۈن قانچىلىك بەدەل تۆلەيدىغانلىقىم نامەلۇم ئىدى. ۋەھالەنكى، ھايات ئۆز يولىنى ئۆزگەرتىپ، ھەممىدىن يەكئون چىقاردى.

بىزنىڭ ئىدارىنى ھاجەتسىز دەپ تارقىتىۋەتكۈدەكمىش، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ھەس-ھەيران قاپتىمەن. دەسلەپتە، مېنى باش ئىدارىغا يۆتكەيدۇ، باشقا ئەمەلگە قويىدۇ، ھەتتا ئۆستۈرۈشى مۇمكىن، ھەر ھالدا مەن دېگەن رەھبەر تۇرسام، سوغۇق مۇئامىلە قىلماسلىقى كېرەك، دەپ ئىشىنىپلا يۈردۈم.

بىراق، كۈنلەر سوتكىلاپ ئۆتۈۋەردى، ئىدارىمىزدىكى نۇرغۇن ئادەملەر — ئاساسلىقى ئىنژېنېرلار باشقا ئورۇنلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى، بەزىلىرى زاۋۇتقا بۆلۈندى، ئەمما، نېمىشقىدۇ، مېنى ئەتەي ئۇنتۇپ قېلىشقانىدى.

باش ئىدارىگە تېلېفون بېرىپ، ئۇلارنىڭ سەمگە سېلىپ قويغان، ھەتتا تەلەيمۇ قويغان بولسامۇ، قانائەتلىنەرلىك جاۋاب ئالالمىدىم. باش ئىدارىدىن ھەتتا، مۇڭاپىق ئورۇن تاپالمىدۇق، ئۆزى خىزمەت تاپسۇن، دېگەن گەپمۇ كەلدى. بىرنەچچە ئورۇنغا بېرىپمۇ باقتىم. لېكىن، ئارخىپىمنى بۇگۈن بۇ ئورۇن ۋاراقلاپ بېقىپ، ئەتىسى ئۇ ئورۇن كۆرۈپ بېقىپ، ئۈچىنچى ئورۇن تەپسىلىي مۇھاكىمە قىلىپ بېقىپ،...ئاخىردا ئۆزەمگە قايتۇرۇپ بەردى. نېمىشقا شۇنداق

قىلدۇ؟ ئالمي مەكتەپ دىپلومى يوقكەن دەيمىش. ئىلگىرى بۇنداق كىچىك ئىشلارغا ھېچكىم دىققەت قىلمايتتى، ئەمدى ھەممەيلەن دىققەت قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئولياننىڭ مېنى ئوقۇغىسى دېگەن سۆزى بەك توغرا ئىكەنىدۇق. ھاماقەتلىك قىلىپ، ئۇنىڭ گېپىگە كىرمەپتىمەن. ئەمدى ئىشسىز قالدىم، شۇنداقلا قىزسىز قالدىم، ئاشۇنداق ئوبدان قىز مەندىن يىراقلاشتى! يېقىنقى كۇنلەردە ئولىيا قىسما-قىسما باھانە-سەۋەب كۆرسىتىپ مەندىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئىشلەۋاتقان چاغلىرىمدىغۇ ئاران-ئاران چىداپ يۈرەتتىم، ئەمدى...

ئازابلىق خىيالغا پاتتىم: "قانداق قىلىش كېرەك؟ نەگە بارىمەن؟ بۇنداق بولارىمنى، يەنە كېلىپ دەل يېڭى يىل ھارپىسىدا بۇنداق بولارىمنى خىيالىمغا كەلتۈرۈپمۇ باقمايتىكەنمەن...ھازىر، ھەممە ئادەم خۇشال-خۇرام-لىق بىلەن يېڭى يىلنى كۈتۈۋېلىشىنىڭ تەييارلىقىغا چۈشتى، ھالبۇكى، مەن ..."

ئىچىم پۈشۈپ، پىكرىم چېچىلىپ كەتتى. بىرەر يۇز گرام قېقۇپ-تىپ ئىچ پۈشۈقۇمنى چىقىراي، ئىچىۋالسام سەل يېنىكلەپ قالار-مەن، دەپ ئويلاپ، بىر كىچىك دۇكانغا كىردىم-دە، ئارقا-ئارقىدىن بىرنەچچە رومكا ھاراق ئىچىۋەتتىم. ئەمەلدىن قالغىنىمنى ئويلاۋەر-سەم، غەم-غۇسسىدىن قۇتۇلالمايمەن، پىكرىمنى باشقا ئىشقا بۇلسەم بولاتتى، ئۇنداقتا، ھەممىسنى ئۇنتۇپ كېتەتتىم، دەپ ئويلىدىم. بىراق، نېمە قىلىشىم كېرەك؟

بۇرۇن، ھاراق ئىچىۋالسام كۆڭۈل-كۆكسۈم ئېچىلىپ، يايراپ كېتەتتىم-دە، ئاغىنە-بۇرادەرلەر بىلەن پاراڭلاشقۇم، چاقچاقلاشقۇم كېلەتتى. ھازىرمۇ شۇنداق بولۇپ قالدىم، كاللامغا بىردىنلا:

روڑدبستۆو بوڑاي قياپتده ئولياينك قبشغا بارسام قانداق برلار؟ كيممنى تياتىرخانىدا كيبم ـ كېچەك باشقۇرىدىغان تونۇشۇم سوفيا ـ دىن ئۆتىنه ئالسام بولىدۇ. ئولياغا بەرگىلى ئازراق سوغا ـ سالام هازىرلىسام، ئۇ مېنى كۆرۈپ، هەيران قالار! دېگەن خيال كەلدى.

دۆكاندىن بىر بوتۇلكا هاراق، ماگىزىندىن يوغان بىر تۆرت سېتۇالدىم ـ دە، سوفيانى ئىزدەپ تياتىرخانىغا باردىم.

بىردەمدىلا روڑدبستۆو بوڑاينك كيممنى كيبىپ، خۇشال هالدا قايسىبىر ناخشىنى غىڭشىپ، كوچىدا ئىغاڭلاپ ماڭدىم.

يولۇچىلار ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەيتتى، مېنى مۇبارەكلەيتتى، بىر ئادەم تېخى ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىپ:

ـــ يولداش روڑدبستۆو بوڑاي! توختاپ تۇرۇڭ! ـــ دەپ گەپ قىلغاچ قولۇمدىن تۇتۇۋالدى، ـــ سۆيۈملۈك بۇرادەر، ياردەم قىلسىڭىزچۇ!

ـــ نېمىگە ياردەم قىلىمەن؟

ـــ ئاڭلاپ تۇرۇڭ، بىزنىڭ ماگىزىن يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن قارىغاي سەنئەت كېچىلىكى ئۆتكۈزمەكچى ئىدى، بىزدە دەل روڑدبستۆو بوڑاي كەملىك قىلىپ تۇراتتى، مېنى سەن بىر بوڑاي تېپىپ كەل دەپ ئەۋەتكەن. هەممە تياتىرخانىلارغا بېرىپ باقتىم، زادىلا تاپالمىدىم! باشقا جايلار تەكلىپ قىلىپ ئەكېتىپتۇ. بىر ياردەم قىلسىڭىز، ساۋابلىق ئىش قىلىپ قويسىڭىز!

ئۆزەمنى بىر كۆرسىتىپ قويماي، كۆپرەك يالۇۋۇرسۇن، دېگەن ئوي بىلەن، بىرسىنىڭكىگە كېتىۋاتقىمەن، مانا هازىر ۋاقىت توشۇپ قالدى، دېدىم.

ـــ بېرىپ، بىر مىنۇت تۇرۇپ بەرسىڭىزمۇ مەيلى. سىزدىن

ئۆتۈنەي! يىراق ئەمەس، ئەنە ئاۋۇ شۇ، يېنىمىزدىلا.

ــ بولمايدۇ. كېچىكىپ قالىمەن.

بۇ چاغدا ئۇ تاراقلىماچ تىزىدىن بىر سقىم چىقىرىپ، قولۇمغا تۇتقۇزۇپ:

ــ بۇ ھەققىڭىز بولسۇن، 25 رۇبلى پۇل، ئاز كۆرمەي ئېلىڭ...، ــ دېدى.

بۇ كىشىنىڭ پۇلىنى ئالمىدىم، ئەمما: بۇ ئادەمگە ياردەم قىلىپ قويسام نېمە بوپتۇ؟...دەپ ئويلاپ قالدىم. ھەي، مەيلى ئەمەسمۇ، ئويۇن كۆرسەتسەممۇ مەيلى-دە، دېگەن ئوي كاللامغا كەلدى-ۋە، ئۇنىڭغا دېدىم:

ــ ماقۇل. ئەمسە ماڭايلى.

ــ سىزگە كۆپتىن كۆپ رەھمەت! ــ دېدى ھېلىقى ئادەم ۋە مېنى بىر ماگىزىنغا باشلاپ كىردى.

كەيپ بولۇپ قالمىغان بولسام كەلمەسمىدىممىكىن، ئازراق ھاراقنىڭ كۈچى بىلەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدىم. كېتىۋېتىپ، روزا دېستۇ بوۋايىنىڭ رولىنى قانداق قىلسام ئوبدان ئېلىپ چىقارمەن، بۇرۇن ھېچقاچان بۇ رولدا چىقمىغان، دەپ ئويلىدىم. ئويلا-ئويلا، بۇ چاغلىق ئىشقۇ، دېگەن يەرگە كەلدىم ۋە بىر كۈپلېت شېئىرمۇ تەييارلىۋالدىم.

ھېلىقى ئادەم مېنى چوڭ زالغا باشلاپ كىردى، زالدا يېڭى يىلغا ئاتاپ تەييارلانغان رەڭگارەڭ بېزەلگەن قارىغاي ۋاللىداپ تۇراتتى. مۇزىكا توختاپ، زالدا گۈلدۇراس ئالقىشلار ياڭرىدى.

بايرامليق كىيىملىرىنى كىيىشكەن ئادەملەر ئارىسىدىن مۇدەنگۈلدەك رەڭدار، قىزىلگۈلدەك گۈزىنى مەھلىيا قىلىدىغان سۆيۈملۈكۈم

ئولىيانى بىردىنلا كۆرۈپ قالدىم. كۆپچىلىك قىزغىن ۋە داغدۇغىلىق قارشى ئالغانلىقى، بولۇپمۇ بۇ كېچىلىككە چىرايلىق كىيىنىۋالغان ئولىيامۇ قاتناشقانلىقى ئۈچۈن (قۇۋۇتتىم بىراقلا ئون ھەسسە ئاشقاندى)، قاتتىق ئىلھاملىنىپ، ئۆزەمنىڭ ھەرگىزمۇ نان قېپى، ھارام تاماقلاردىن ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇش قارارىغا كەلدىم.

بىردەم ئويلىنىۋېلىپ، سالاپەت بىلەن قوشۇمامنى تۇرۇپ، كۆپچىلىكنى دەققەت قىلىۋن دەپ، ھاسا بىلەن پولنى توكۇلداتتىم، ئاندىن قولۇمنى ئالدىمغا سوزۇپلا، شېئىرنى ئۇنىلۇق دېكلاماتسىيە قىلىشقا باشلىدىم:

ئېھتىرام ماگىزىن ئەمگەكچىلىرىگە!
ھەشقاللا سىلەرنىڭ ئەمگىكىڭلارغا.
شۇ ئەمگەك چۆمدۇردى بۇ يېڭى يىلدا،
سىلەرنى مۇشۇنداق شاد-خۇراملىققا!...

گۈلدۇراس ئالقىش ياڭرىدى. ھەممىدىن قىزغىن چاۋاك چالغان، ھەممىدىن خۇشال كىشى ئولىيا ئىدى، ئۇ گويا ۋالىلداپ تۇرغان نوروز قارىغىيغا ئوخشاشلا جىلۋىلىك ئىدى. ئىختىيارسىز روھلىنىپ كەتتىم ۋە سۆزلىدىم:

ــ ھارپا كۈنى جەم بولۇش ھەممە كىشىنى خۇشاللىققا بۆلەيدۇ. پاھ، نېمىدېگەن خۇشال مىنۇتلار بۇ، ھە! ماگىزىنىدىكى يولداشلار بىلەن بىللە بولغىنىم ئۈچۈن بولۇپمۇ خۇشالمەن. ئاراگىلاردا چىرايلىق قىزلارنىڭ نۇرغۇنلىقىدىن خۇشال بولغىنىم يوق. ئۇنداق ئەمەس. بۇ يىغىلىش ماڭا بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇن مەن پوكەي

يېنىدا تۇرغان چاغدىكى ئەھۋالنى ئەسلەتتى.

يەنە چاۋاك چېلىنىدى. مەن تېخىمۇ روھلىنىپ كەتتىم، مەن ئۆزەمنى سۈغا كىرگەن بېلىقتەك ھېس قىلدىم-دە، ھاسا بىلەن پولنى يەنە توكۇلداتتىم، ئاندىن ئالەمنى بويىۋندۇرۇشتا سودىنىڭ ئويناپىدىغان رولىنى ھە دەپ سۆزلىگىلى تۇردۇم. ئاخىرىدا: يېڭى يىلدىن باشلاپ، ماگزىن، دۇكانلار "پۇلنى مەشەدە ساناپ ئېلىڭ، پوكەيدىن نېرى كېتىپ سانىسىڭىز، كەم چىقىپ قالسا، بىز مەسئۇل ئەمەس" دېگەن كونا شوئارنىڭ ئورنىغا "بۇ دېگەن ماگزىن، فومكا، ئېھتىيات قىل!" دېگەن يېڭى شوئارنى قوللانسا، دېگەن مۇڭاپىسق تەكلىپنى بەردىم.

سۆزۈمنى ئاڭلاۋاتقانلار گۈرىرىدە كېلىپ، مېنى ئورىۋالدى، "ئۇنى كۆتۈرۈڭلار!" دەپ ۋارقىراشتى. كىشىلەر مېنى كۆتۈرۈۋېلىپ، يۇقىرىغا ئاتاتتى، كېيىن ماڭا يوغان رومكىدا لىق شامپان ھاريقى ئەكىلىپ بەردى.

چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان ئولىيا بىردىنلا مەن تەرەپكە يۈگۈرۈپ كەلدى.

— بەك ئوبدان بولدى، مىتېنكا! — دېدى ئۇ قولۇمنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ، — سېنى قۇتلۇقلايمەن!

— قىزچاق، يېڭىلىشتىڭىز، سىز مېنى بىركىمگە ئوخشىتىپ قالدىڭىزغۇ دەيمەن؟ — دېدىم ۋە ئۆزەمنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى قۇچاقلىمىدىم، سۆيدۈم.

— خۇپسەنلىك قىلما، سېنى بىر قاراپلا تونۇۋالدىم.

— ئولىيا، جېنىم ...، — ئالقىش سادالىرى ئىچىدە ئۇنى چىڭ قۇچاقلىدىم.

مېنىڭ سۆيۈشۈم ھەقلىقتەك، ئولىيا ئۆزىنى مەندىن قاچۇرمىدى.

ــ مىتېنكا، توختاپ تۇر، كېيىنۈېلىپلا كېلىمەن، ــ دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، ئاندىن يۈگۈرۈپ كەتتى.

ــ بۇ قارقىز! ــ دېدىم كۆپچىلىككە چۈشەندۈرۈپ، ــ شەھەرنى ئايلىنىپ ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىغانىدى، سىلەرنىڭ ئاراڭلارغا مۆكۈۋاپتىكەن ــ دە.

چاۋاك ۋە كۆلكە ئاۋازلىرى ئىچىدە، ماگىزىن ماڭا سوغا قىلغان سوغاتنى ئەل ــ جامائەت مۇرەمگە قويۇپ قويدى. ئولىيا كەلگەندىن كېيىن، بۇ شادۇخۇرام ۋە دوستانە ئادەملەر بىلەن خوشلاشتىم.

سۆيۈملۈك ئولىيا ئىككىمىز كوچىدا پاتروشكىلاپ ئىتتىنىڭ كېتىپ بارىمىز، كۆڭلىمىز توق، ۋۇجۇدىمىز بەختكە چۆمگەنىدى.

ــ سەن تۇغما ئارتىس ئىكەنسەن، مىتېنكا، سەن ئۇچۇن خۇشالمەن.

ــ ئولىيا! ... ــ مەن ئۇنىڭغا جاۋاب بەرگۈدەك گەپ تاپالمىدىم.

بۇ چاغدا يەنە بىر يولۇچى يۈگۈرۈپ كەلدى:

ــ يارەم قىل، بۇرادەر! ... ماقۇل دېمىسەڭ، بۇ يەردىن كەتمەيمەن! ــ ئۇ گېپىنى تۇگىتىپلا، كېچىلىككە قاتنىشىش ئۇچۇن مېنى تارتتى. مېنىڭغۇ ماقۇل دېگۈم بار، شۇغىنىسى ئولىيانىڭ بارغۇسى بارمۇ، يوقمۇ، بۇنى بىلمەيمەن ــ دە. ئولىيا كۆڭلۈمدىكىنى تاپقاندەكلا:

ــ بىللە بارايلى، مىتېنكا، كۆپچىلىك ئۇچۇن ياخشى ئىش قىلىش لازىمغۇ...، ــ دېدى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، ئىلگىرى ــ كېيىن بولۇپ، شەھەرلىك جامائەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى، لايىھىلەش مەھكىمىسى،

ئۇي-جاي شىركىتى قاتارلىق ئورۇنلاردا تېخىمۇ ئېسىل ئويۇن كۆرسەتتىم.

مېنىڭ ئويۇن كۆرسىتىش تالانتىم بىر تاماشىبىنغا ئىنتايىن ياراپ كېتىپتۇ. بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ، يېڭى يىللىق سوغاتلارنى بالىلىرىمغا بۆلۈپ بەرسىڭىز ۋە يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇلارنى مۇبارەكلىسىڭىز، "ۋولگا" ماركىلىق پىكاپ بىلەن ئىككىلارنى ئۆيۈڭلارغا ئاپىرىپ قويۇشقا تەييارمەن، دېدى.

مەن ماقۇل بولدۇم، بالىلارنى مۇبارەكلىدىم. ئۇلار بەك رازى بولۇشۇپ كەتتى. ئەمما، ئۇ بىنادىن چىقماق تەسكە چۈشتى: ھەممە ئۆيدىكى بالىلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى چىقىپ، "بالىلىرىمىز خۇش بولۇپ قالسۇن"دەپ، مېنى ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلىشتى.

ئۆيگە كەلسەك، ئەتىگەن سائەت ئۈچ يېرىم بوپتۇ.

— يېڭى يىلىڭنى تەبرىكلەيمەن، ئولىيا!

— يېڭى يىلدا بەختلىك بول، متېنكا! — دېدى ئولىيا كۈلۈپ تۇرۇپ، — سەن ئاخىر ئۆزەڭگە لايىق رولنى تېپىۋالدىڭ، ئۆزەڭگە باپ خىزمەتنى تېپىۋالدىڭ، مەن بۇنىڭغا خۇشال. سېنىڭ رول ئېلىشىڭ ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى! شېئىرنى بەك بەلەن دېكلاماتسىيە قىلدىڭ! ھەممىلا يەردە ئەل-جامائەت ساڭا ئاپاپ چاۋاك چالدى. سېنى سېرىك ئۆمىكدە ھەييارنىڭ رولىغا چىققۇچى، دەپ ھۆكۈم قىلغانلارمۇ بولدى. ناھايىتى ياخشى بولدى، متېنكا، ساڭا قويىدىغان باشقا يۇقىرى تەلىپىمۇ يوق.

— رەھمەت ساڭا، ئولىيا! ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزىگە باپ رولىغا چىقىشى لازىملىقى ماڭا مەلۇم بولدى. مەن ئەمدى كەچلىك ئۇنىۋېرسىتېتقا كىرىپ ئوقۇيمەن...

— توغرا ئېيتتىڭ، منىڭكا! — ئولىيا مېنى چوكىدە سۆيۈپ قويدى.

(«ھازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى»
ژۇرنىلىنىڭ 1985-يىللىق 5-سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇللا ئابامز

تەرجىمە مۇھەررىرى: ئوسمان موللاك

مەسئۇل مۇھەررىسر: ئابدۇللا ئابلىز
مەسئۇل كوررېكتور: ھەمرا ھاسىل

گۈلستان (11)

(سوۋېت پروزىسىدىن تەرجىمىلەر)

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن تۈزۈلدى

ۋە نەشر قىلىندى

شىنخۇا كىتابخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدۇ

مىللەتلەر باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

1987-يىل 5-ئايدا 1-قېتىم نەشر قىلىندى

1987-يىل 5-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى

باھاسى: 0.87 يۈەن

花 坛 (11)

(苏联小说选译)

(维书尔文)

民族出版社编辑出版 新华书店发行

民族印刷厂印刷

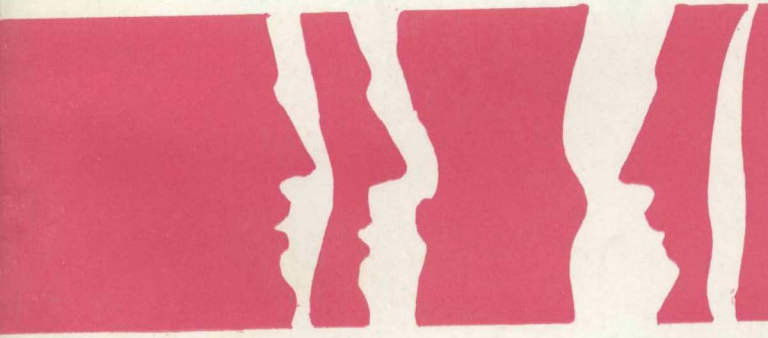
开本：850×1168毫米 1/32 印张 8 5/8

1987年5月第1版

1987年5月北京第1次印刷

印数：0001—2,200册 定价：0.87元

书号：M 10049 (4)218

书号 M10049 (4) 218
定价 0.87元